

ابوالفضل

Ketabton.com

فضل الرحيم پښتو تفسير

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||

کتاب :: فضل الرحيم د قران پاک پښتو تفسير

ليکوال:: علامه محمد معين الدين ابوالفضل

خپرونکي :: دېښوا پانه

دخپريدو طرز :: پرلپسې لړۍ

کمپوز/ ډيزاين :: خپله ليکوال

د(أعوذ بالله) تفسیر او تحقیق :

بسم الله الرحمن الرحيم

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهِ أَنْفُسَنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .

أما بعد : فَيَقُولُ الْعَبْدُ الْعَاصِي الْخَاطِئُ أَحقر المخلوقين ابوالفضل محمد معين الدين ابن مقرر القرآن صاحب البنان المرحوم قاري بلوخ غفر الله له هذاتفسير القرآن الكريم بلغة البشتو قد بذلت كل جهدي فيه في تفسيرات القرآن الكريم كلمة كلمة ثم في تحقيقها وتفصيلها حرفاً حرفاً بحيث يكون نافعاً شداً للنفع للعوام ومغنياً وكافياً غاية الإغناء والكفاية للخواص وفقني الله لاتمامه وجعله الله سبباً لرضاه ولارضائه اي اي في دنياه وعقباه ومقبولاً لكل مخلوقاته ونافعاً لعوامهم وخواصهم ورجالهم ونسائهم ، امين ويرحم الله عبداً قال امين . وهانا اشرع وعلي الله اتوكل

د(أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ترجمه او تحقيق :

(أَعُوذُ) پناه غواړم (بالله) په خدای (مِنَ الشَّيْطَانِ) له شیطانه (الرَّجِيمِ) ویستل سوي ، یا سنگسار سوي — يعني په لعنت سره د الله جل جلاله ، یا شړل سوي يعني له رحمت څخه د الله (جل جلاله)

يعني په قدرت او په حفظ ، اوساتنه د الله پاک سره ، له هغه شيطان څخه پناه غواړم کوم چي د الله (جل جلاله) له رحمت څخه شړل سوئ دئ ، اود الله پاک د لعنت په ډبرو سنگسار سوئ او ويشتل سويدي — يعني له دې څخه په الله جل جلاله پناه غواړم چي شيطان ملعون و دين ، اويادودنيا څخه ته ضرر راوړسوي ، اويادئ ملعون ماله کولو څخه د هغه کار راوگرځوي چي الله پاک زه په کولو دهغه کار سره مأمور کړئ يم ، اويامي پر هغه کار باندي راوپاره وي ، راپورته مي کړي ، باعث مي کړي کوم چي الله پاک زه له کولو څخه د هغه کار منع کړئ يم .

ځکه شيطان هغه دښمن دئ چي له انسان څخه يې پرته له الله (جل جلاله) بل هيڅوک نه سي دفعه کولای .

تفصيل

پوسه چي ده اعوذ بالله دويلو په حکمتوکښي يو حکمت مفسرينودا ذکر کړيدئ چي دقران کريم په تلاوت شروع کول داسي مثال لري لکه يوڅوک چي ديوه بادشاه ودربارته او و حضورته ور داخلېږي ، اودا معلوم خبرده چي دبادشاه

وحضورته بي له اجازت غوښتلويوڅوک نسي ورتلای. نودقران کریم دتلاوت په سرکښي اعوذبالله ويل داسی مثال لري چي گواکي دغه سړي له الله پاک څخه دده وعظیم حضورته کوم چي هغه دلته عبارت دی له کلام پاک دده څخه دورداخلیدلواجازت غواړي ، نواعوذبالله ويل په حکم کښي داجازت غوښتلوسودورداخلیدلوودربارالهي ته ، خوزما احقر په قاصرعلم کښي داخبره راگرځي چي اعوذبالله ويل په حکم کښي ددي دی چي گواکي دغه سړي له الله پاک څخه دده ودربارته دورداخلیدلواجازه وغوښتله اوالله پاک هم اجازه ورکړه . ځکه چي دبادشاه ودربارته صرف په اجازه غوښتلوسره یوسړي نسي ورداخلیدلای ترڅوچي دبادشاه له لوري اجازه ورنه کړه سي، پاته سوه داخبره چي د اعوذبالله ويل په څه وجه وتلاوت کوونکي ته له الهي لوري څخه په حکم کښي داجازت ورکولوهم دی نوددي جواب دادی چي څرنگه چي الله پاک فرمایلي دي.

(فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)یعنی نوهغه وخت چي اراده وکړی ته یعنی ای رسوله دقرائت دقران نوپناه وغواړه په الله سره له شیطان رتل سوی څخه

نوگواکي دالله پاک له طرفه وتلاوت کوونکي ته داسي فرمايل سويدي چي کله چي ته اعوذبالله ووايي نوزماله طرفه څخه وتاته اجازه ده چي زما ودربارته راداخل سي يعني زما دکلام په تلاوت شروع وکړي.

دوهم حکمت داعوذبالله په ويلو کښي دادی چي اعوذبالله ويل داسي مثال لري لکه ويوه بادشاه ته چي ددي دپاره يوڅوک واسطه برابره کړي چي بادشاه دې وځپل حضورته ومني، ځکه چي داعوذبالله په ويلوکښي دشيطان ملعون سخت توهين اومذمت موجوددی اوله ده څخه دبیزاره کيدلو اظهار دی اوداثابته خبره ده چي دبادشاه ددښمن توهين څوک وکړي اوله هغه څخه خپله بيزاري ښکاره کړي نودا ودغه بادشاه ته دتقرب سبب گرځي نو څرنگه چي شيطان ملعون د الله پاک اودهغه ددوستانوپه دښمنانو کښي ترټولو لوی دښمن دی نوپه دي وجه دده توهين اوله ده څخه دبیزاری اظهار والله جل جلاله ته دنزدیکت سبب گرځي.

دريم حکمت داعوذبالله په ويلوکښي دادی چي دقران پاک تلاوت وډيرووداسي امورو ته ضرورت لري چي که تلاوت کوونکي هغه اموريه ځان کښي رانه ولي نو دثواب پرځاي به دغه تلاوت ود ته سبب دعذاب جوړسي لکه تصفيه دنيت اواخلاص اوحضوردزړه اودغه راز نورادبيات

پوه سه چي د شيطان لفظ په عربي زبان کښي يا له (شَطَنَ) څخه مأخوذ دی چي معنی يې ده : ليري سوئ . نوشيطان به په معنی د(بعيد) شي ، يعني ليري له رحمت څخه د خدای پاک ، ايا ليري له هره خيره او پردغه تقديره به دشيطان په لفظ کښي نون له أصلي حروفو څخه سي .

اویا له (شَاطَ) څخه مأخوذ دی چي په معنی د (بَطَّلَ) دی.پردغه تقدير به شيطان په معنی دباطل سي او الف اونون به دواړه پکښي زائد سي . (تفسير بیضاوي او مظهري)

پوه سه چي د شيطان لفظ كه څه هم په إبليس او دده په اولاده كښي شهرت لري، خو له دې سره سره و هر مَتمَرِد او سرکښه ته كوم چي په خپله هم گمراه وي اود نورو خلگو په گمراه کولوکښي هم کونښن کوي هم شيطان ويل کيږي .

اونظر ودغي معنى ته شيطان پر دوه قسمه دى : يو شيطان الإنس دى ،اوبل شيطان الجن دى لکه چي الله (جل جلاله) په يوه مبارک آيت کښي فرمايلي دي :

(وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ)

يعني اوای رسول له لکه چي تالره موږ شيطانان د انسانانو اود پيرانانو دښمنان گرځولي دي ،دارنگه هرنبي لره موږ دغه دواړه قسمه د شيطانانو دښمنان گرځولي و .

مطلب دادى چي هر هغه انسان چي په ظاهره شکل کښي خو انسان وي ،مگرله الله اود الله له دين څخه سرکښه وي ،اودمؤمنانو،مسلمانانو په دښمني کښي لوېدلئ وي .

اولکه څنگه چي په خپله بې دينه وي نور هم بې دينه کوي ،ودغه رازانسان ته هم شيطان ويل کيږي ،بلکه دغه قسم انسان تر اصلي شيطان ،دشيطان په نامه سره ډير لائق دى .

ځکه چي اصلي شيطان چي جني شيطان دى له دې وجي چي دى په حقيقت کښي له انسان څخه بيل دى، د انسان ودين اودنياته دومره ضرر نه سي رسولئ لکه څرنگه چي يې انسي شيطان رسولئ سي .

په موجوده وخت کښي چي انسي شيطانان بيخي ډيردى کوم چى په خپله هم بى لارى دې اونورخلگ هم بيخي په اسانى سره بى لارى کوى نوکه ددوى پر حال باندې يوڅوک نظر واچوى نوپه دى به ښه پوه سى چى بيشکه چى انسى شيطان ترجنى شيطان ډيربد دى اودابه ورته معلومه سى چي ځونه خلگ چي انسي شيطان له سمى لاري څخه اړوي نوجني شيطان دهغه په سلمه حصه کار نه سي کولائ . ځکه ځونه خلگ چي په دغه حاضرډور کښي انسى شيطانانودخپلو شيطاني فريبونو په سبب په ډيره لږ موده کښي له سمى لاري څخه واړول اويایې اړه وى اوهمدارنگه ځونه ضررچي د مسلمانانوودين اودنيا ته او د دوى وننگ او ناموس ته او د دوى و غعناتوته دوى وررسوى نوجني شيطانانو په پيړيو ،پيړيو عشرعشير دهغه نه سوائ کولائ .

پوه سه چي شيطان که انسي وي اوکه جني وى د خروړي اويا دليونى سپي په مثال دى د يوچا له کور څخه چي خروړئ يالئونئ سپى پر يو چا باندي راوغورځي نو دغه سړئ ددغه سپي و مالک ته نارې وروهي چي وروره داسپئ دي دروگرزوه

(دأعوذ بالله) د ويلو مطلب هم دادى چي پروردگار دغه ستاخروړئ او ليونئ سپى چي شيطان الإنس والجن دى له ماڅخه دروگرځوه .

په کومو ځایو کېني (أعوذ بالله) ویله کېږي ؟

محترمو که څه هم د (أعوذ بالله) ویل خو په هروخت کېني د مسلمان لپاره په کار دی ، خو ځیني ځایونه د شرعي دلائلوله مخي د (أعوذ بالله) ویلو لپاره په مشخص ډول په گوته سوي دي چي اول له هغو ځایو څخه دقرآن کریم د تلاوت د شروع ځای دی ، چي کله یو مسلمان دقرآن کریم تلاوت شروع کوي نوپه سرکېني بي أعوذ بالله وایي

په دلیل ددې قول د خدای (جل جلاله) چي :

[فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ]

یعني کله چي ته ، اې رسول، د قرآن کریم د ویلو اراده وکړې نوږومبئ (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) وایه .

۲دوهم : دلمانځه په اول رکعت کېني له (سبحانک اللهم) څخه وروسته .

۳دریم په وخت دغضب کېني، لکه چي له سلیمان بن صرد (رضي الله عنه) څخه روایت دی چي ده وویل چي : دوو ۲ نفرو دني عليه السلام په حضور کېني په داسي حال کېني چي موږ هم دده په حضور کېني ناست وو ویوه اوبل ته بد رد په داسي حال کي ویل چي هریو په غضب کېني ؤ ، اومخ یې تک سور گرځیدلئ ؤ . نونبي (صلى الله عليه وسلم) وفرمایيل چي : بېشکه زه په یوه داسي کلمه عالم یم چي که چیري هر یوه له دوی څخه هغه کلمه ویلې وای نودغه غصه اوغضب به ورڅخه تللی وای ، چي هغه کلمه (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ده .

۴خلرم : په وخت کېني د داخلیدو وبيت الخلاء ته لکه چي له حضرت انس (رضي الله عنه) څخه روایت دی چي نبي (عليه الصلاة والسلام) چي به کله اراده د داخلیدو وبيت الخلاء ته وکړه، نو به یې وویل: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ .

یعني اې الله پاکه بېشکه زه پناه غواړم په تا له ترانو دشیطانانو، اوله بښځو د شیطانانو .

۵پنځم : کله چي انسان دسپي غفا ، یا دخره انگاره واورې . لکه چي رسول (عليه السلام) فرمایلي دي : کله چي په شپه کېني تاسي د سپي غفا یا دخره انگاره واورئ . نو (أعوذ بالله) وایاست . ځکه چي دغه سپي او خر په دغه وخت کېني هغه څه ويني چي تاسي یې نه وینی .

۶ شپږم : د خوف او دویري په وخت کېني . لکه چي روایت دی چي : داسلام پیغامبر به وځپلو أصحابوته داسي تعلیم کاوه چي د ویري په وخت کېني دغه کلمې وایاست (أَعُوذُ بِكَ كُلِّ مَاتِ اللَّهُ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمْزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونَ) .

یعني پناه غواړم په کلمودالله پاک چي تامي اوپوره دي له غضب څخه دده اوله عذاب څخه دده اوله شرڅخه دبندگانودده اوله فريبوڅخه دشیطانانو اوله دي څخه چي حاضرېږي دوی ، یعني شیطانان وماته ،

۷ اووم : پر يو چاباندي د دم کولوپه وخت کښي . لکه چي روايت دئ چي نبي عليه السلام به پر حسن او حسين باندي د دم کولوپه وخت کښي داسي ويل

(أُعِذُّ كَمَا بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَةٍ .)

۸ اتم : په وخت د داخليدو کښي و مسجد ته . ځکه نبي عليه السلام چي به کله و مسجد ته داخليدئ نو بې داسي ويل :

(أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ .)

يعني پناه غوام په الله ډيرلوی سره او په بلاکيفه وجهه يابه ذات کريم دده سره او په باچاهي دده سره چي قديمه ده له شيطانه رتل سوي څخه.

د(اعوذ بالله) ښيگڼي، لطائف، اوباريکي.

پوسه چي امام فخرالدين رازي د (اعوذ بالله) ډيري په زړه پوري ښيگڼي اوباريکي ذکر کړيدي چي تفصيل يې په دي شرحه دئ.

اوله ښيگڼه يې داده چي کله يومسلمان ووايې چي (اعوذ) نو په دي سره ده گواکي په خپل فقراو حاجت او په خپل عاجز او ناسي اقرار او اعتراف وکړ چي اي الله پاکه زه فقير يم حاجتمند يم او عاجز او ناسي يم او کله چي بيا (بالله) ووايې نو په دي سره ده په دووشيانو اقرار وکړ ، اول په دي چي الله پاک وماته پرراکولود ټول ښيگڼو باندي اودارنگه له ما څخه پردفعه کولوباندي دټولوافتواومصيبتو قادر دئ . اودوهم په دي سره چي له الله جل جلاله څخه پرته بل هيڅوک ددي توان او وس نلري چي وماته دي ياکوم خير راوړسوي اويادي له ما څخه کوم شر اوافت دفعه کړي.

اودوهمه ښيگڼه اوباريکي يې داده چي دااعوذ بالله په ويلو کښي ودي ته اشاره ده چي والله جل جلاله ته دقرب اود نزديکت وسيله داده چي بنده خپل ځان په عجز او په احتياج سره وپيژني او والله جل جلاله ته دخپل عجز اظهار وکړي اوددي اظهار وکړي چي اي الله پاکه ته قادر مطلق يې اوهرڅه ستا په اختيار او په قدرت سره کيږي همداسبب دئ چي دطريقت بزرگانو فرمايلي دي چي دوليت اودالله جل جلاله دمعرفت اودپيژندنې په مقاماتو کښي اخيري مقام مقام دعجز دئ اودارنگه دوی فرمايلي دي چي هرڅونه چي بنده والله پاک ته ورنزدیکيږي نوهغومره دده دنفس شکستگي او عجز زياتيږي.

حضرت بايزيد بسطامي رحمه الله تعالي په يوه مناجاتي کلام کښي فرمايلي دي. بيت

چار چيز اورده ام شاهاکه در گنج تونيست — عاجزي ومسکنت فقر و گناه اورده ام.

يعني څلور شيان مي راوړيدي اي بادشاه يعني الله پاڪه چي هغه څلور سره ستا په خزانه كښي نسته اول عاجزي دوهم مسكنت دريم فقر اوڅلورم گناه.

داسلام پيغمبر په يوه مشهور حديث كښي كوم چي امام رازي هم په تفسير كبير كښي ذكر كړيدئ فرمايلي دي (مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ) معني ددغه مبارك حديث داده چي هر چا كه وپيژندئ ځان خپل يعني په ضعف اوپه قصور اوپه عجز سره نوپه تحقيق سره وپيژندئ ده رب خپل يعني په قدرت اوپه كمال اوپه جلال سره .

دريمه ښيگڼه اونكته اوباريكي داعوذبالله په ويلوكښي داده چي په دي كښي ودي ته اشاره ده چي شيطان ملعون چي دانسان تاريخي اوبنيادي دښمن دئ دئ دخپل عداوت اودښمنئ په مقتضي سره په هغه وخت كښي له انسان سره خپل مكر او فريب عملي كوي چي انسان دالله جل جلاله ديوه طاعت اوعبادت اراده وكړي.

څلورمه نكته په اعوذبالله كښي داده چي په اعوذبالله كښي له الهي لوري څخه وبنديگانونه ددي خبري تعليم سويدي چي نافرماني اوسركښي دالله جل جلاله له حكمه څخه سبب ددونه بدبختئ گرځي چي بيا دالله پاڪ هرنيك بنده دده له قربه اودده له حاله اودارنگه دده له شر اوفساد څخه پناه غواړي لكه چي ددي پرخلاف هغه څوك چي دالله پاڪ اطاعت اوفرمان برداري يې كړې وې نوڅلگ دهغه په نزديكت سره تېرك كوي او په دي كښي كوښښ كوي چي دده دعاگو يې اوبركت اوفيض حاصل كړي

پنځمه نكته داعوذبالله په ويلوكښي داده چي داعوذبالله په ويلوسره وانسان ته هغه تاريخي پيښه پيادورځي كومه چي دادم عليه السلام اودابليس په منځ كښي په غه وخت كښي چي الله پاڪ ابليس وادم ته په سجده كولوسره امر كړاوپه هغه وخت كښي چي ادم عليه السلام اوحواءرضي الله عنها وښت ته ورداخل كړه سول اوبيادشيطان په توسط له جنت څخه راوايستل سوه،واقع سويده

د (بسم الله الرحمن الرحيم) : تفسير او تحقيق

لفظي ترجمه

(بسم) خاص په نامه سره (الله) دخدائ پاڪ (الرحمن) ډيرمهربانه په دنياكي پرهرچا (الرحيم) ډيرمهربانه په آخرت كښي خاص پرمؤمنانوشروع كوم ياتلاوت كوم.

تفصيل اوعلمي تحقيق.

پوه سه چي دالله (جل جلاله) دټولونومونو له جملې څخه په (بسم الله) کښي دغه درې مبارک نومونه چي، الله، رحمن، اورحيم، دئ په دې وجه خاص کړه سوي دي چي انسان چي هرکارکوي که د دنيا کاروي، اوکه دآخرت نودغه کاردده پر درو شيانوباندي موقوف دئ :

اول برابریدل د اسبابود هغه کار .

دوهم دوام اوبقا ددغو اسبابوله ابتدا د کارڅخه، بيا تر انتها او ترپايه دکاره .

دریم مرتب والی دگټو او د فائدو د هغه کار، پر هغه کار باندي .

ځکه که اسباب د کار و سړي ته برابره سي، نوکار نه سي کيدلای . اودارنگه که دغه اسباب د کار تر پايه پوري دوام ونه لري نوکار پای ته نه سي رسيدلای . اوکه پر دغه کارباندي هغه ثمرې اونتيجه مرتبي نه سي کومي چي له دغه کاره څخه مقصود دي، نوهم دغه کار عبث اوبې فائدي وگرځيدی .

دمثال په ډول په دې موجوده روان حال کښي مسلمانان د شر او فساد، اودکفروالحاد اود ارتداد په مقابل کښي په جهاد مقدس مشغول دي، نوجهاد د ټولو مسلمانانوپه مشترک ډول يوکار دی . په دغه کارکښي مسلمانان

په اول قدم کښي ودې ته مجبوردي چي الله تعالی څه ناڅه د جهاد اسباب او وسائل و دوی ته وربرابر کړي اوپه دوهم قدم کښي ودې ته مجبوردي چي الله پاک دغه اسباب او وسائل له دوی سره د بري تر وخته پوري دائم ولري .

اوپه دریم قدم کښي ودې ته مجبوردي چي الله (جل جلاله) د دوی پر جهاد باندي هغه ثمرې او نتيجه مرتبي کړي، دکومولپاره چي په اسلام کښي د جهاد وضعه راغلې ده .

نودکارپه ابتداکښي د کار داسبابو برابروالی د(الله) دنامه کوم چي اسم ذات دئ اوپه اجمالي ډول يې په معنی کښي د خدای (جل جلاله) دټولو اسماوو او صفاتو معناگاني پرته دی له تصرفاتو او مقتضاگانو څخه دئ ..

او دوام او بقا داسبابو له ابتدا دکارڅخه بيا تر پايه دکاره پوري، مقتضی دنامه د (رحمن) ده .

او پرکارباندي د ثمرو او نتيجو مرتبوالی مقتضی د نامه د (رحيم) ده . نوپه دې وجه دغه درې نومونه په بسم الله کښي خاص کړه سويدي .

د بسم الله په اړه يو بل دقيق مضمون :

اولياء کرامو اود طريقت علماؤ فرمايلي دي چي ابتدا د بسم الله چي په مکسور يعني زيرداره حرف سره سوې ده ، په دې کښي الله پاک و مسلمانانو ته ددې خبري اشاره کړې ده چي ستاسي کاميابي اوستاسي د شان لوړوالی په تواضع او خاکساري کښي دی .

لکه چي د اسلام پيغامبر فرمايلي دي (مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ) ، يعني هرچا چي د الله (جل جلاله) د رضا دپاره عاجزي او خاکساري غوره کړه ، نو الله (جل جلاله) به د مقام او د مرتبې په لحاظ و ده ته رَفَعَتْ او لوړوالی ورنصیب کړي .

اوهمدارنگه اولياء کرامو فرمايلي دي چي ابتدا د(بسم الله) چي په داسي حرف سره سوېده چي هغه يو ټکی لري نوپدی کښی اشاره ده ودې ته چي معبود، خالق او مالک ، اوحاکم د کائناتو يوذات دی چي له هرقسم شریک څخه پاک دی .

همدارنگه دوی فرمايلي دي چي ابتدا د(بسم الله) چي په داسي حرف سره سوې ده چي د هغه ټکی دلاندي و طرف ته دی نوپه دیکښی اشاره ده ودې ته چي انسان بايد خپل ټول هغه شهوات او خواهشات وشاته وغورځوي کوم چی له الهي ارشاداتو سره ټکړوی .

همدارنگه دوی فرمايلي دي چي دالله (جل جلاله)هرمبارک نوم دیوه خاص قسم موجوددپیدا کولوتقاضاکوله اوبیادهرنامه په تقاضاسره خدای پاک یو قسم مخلوق پیدا کړی هم دی دمثال په ډول دالله پاک د(رزاق) نامه ددې تقاضا کوله چي یو داسي مخلوق باید پیداسي چي هغه ورزق اوو روزي ته اړتیا ولري اوبیا وهغه ته روزي ورکړه سي نو ددې تقاضا په مطابق الله پاک روزي خوړونکی مخلوق لکه انسان پیدا کړوهکذا

د اسلام دپیغامبر تخلیق الله (جل جلاله) په مقتضی د نامه د (الله)سره کړی دی . ځکه چی د الله نوم دالله (جل جلاله) دټولو آسماء او صفاتو پرمعناگانو باندي په اجمال ډول دلالت کوي نوپه دې وجه دغه مقدس نامه ددې تقاضا کوله چي یوداسی مخلوق پیدا کړسی چی هغه دنورو ټولو مخلوقاتو اجمال و ي اوهغه قسم مخلوق ذات مطهر د حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) دی کوم چی سبب دپیدایښت دټولو کائناتوگرځیدلی دی .

پوه سه چي لفظ د(الله) د ځينو علماؤ په قول نوم دی د ذات بحت يعني د خالص ذات دالله پاک بې له ملاحظې د صفاتو .

اودځينو علماؤپه قول نوم دی لپاره د ذات دالله (جل جلاله) سره له ټولوصفاتوکامله و دده . همداسبب دی چي د طريقت په استاذانو کښي ځيني داوايي چي په وخت د ذکر د(الله) کښي کوم چي په پنځولطائفو کښي کيږي بايد التفات د زړه وخالص ذات ته دالله کړ کيږي . اوځيني وايي چي په وخت دذکرالله کښی به د الله پاک دذات

اودموصوفوالی دذات دده په ټولو کاملوصفتوسره اودارنگه دپاکوالی دده له ټولونقصاناتوڅخه ددغودری واپرو ملاحظه کوله کیږی .

پوه سه چی د (رحمن) نوم د(الله) له نامه سره په دې خصوصیت کښي شریک دی چی له الله (جل جلاله)څخه پرته نه په زمانه د جاهلیت کښي اونه په زمانه کښي د اسلام وبل چاته ویل سوئ دی لکه څرنگه چی دالله دنامه اطلاق له الله پاک څخه سوی پرېل هیچاباندی دهیچاله خواپه هیڅ وخت کښي ندی سوی، صرف داخبره سته چی د مسیلمة الکذاب ،کوم چی په دروغو یې د نبوت دعوه کړې وه ، په صفت کښي یوه کافر په دې شعرکښي چی : أَنْتَ غَيْثُ الْوَرَى لَا زِلْتَ رَحْمَانًا ، ومسیلمه ته رحمن ویلی دی . خو دا فقط او فقط د تعصب اوعناد په وجه ؤ .

همداسبب دی چی علماوو فرمایلي دي چی : (رحمن) د لفظ په اعتبار خاص دی . یعنی که څه هم دمعنی په اعتبارسره عام دی ځکه چی دمعنی په لحاظ ومومن اووکافروودواړوته ورشامل دی.

(رحیم) درحیم په نامه سره له خدای پاکه ماسوا بل څوک هم یا د یدلای سي لکه چی الله پاک د اسلام و پیغامبر ته په دغه آیت کریمه کښي چی (بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤْفٌ رَحِيمٌ) رحیم ویلی دی . همدا سبب دی چی علماؤ فرمایلي دي چی رحیم د لفظ په اعتبار عام دی .

پوه سه چی مفسرینو ذکر کړيدي چی د خدای تعالی ټول اسماني کتابونه یعنی د مضمون په اعتبار په قرآن کریم کښي دي ، او دقرآنکریم ټول احکام په (یس شریف) کښي موجود دي ، او د (یس شریف) ټول احکام په (الحمدلله) کښي موجود دي ، او د (الحمدلله) شریفی ټول احکام په (بسم الله) کښي موجود دي ، او د (بسم الله)ټول احکام بیا په (باء) د بسم الله کښي موجود دي .

ځکه چی مقصود له ټولو الهي احکاموڅخه الصاق او پیوستون د بنده دی له الله (جل جلاله) سره ،اود (بې جاره) وضع د الصاق لپاره راغلې ده .

د (بسم الله) د ویلو شرعي حکم :

پوه سه چی د(بسم الله) ویل کله فرض وي لکه په وخت د ذبحه کولو دحيوان کښی ، البته د ذبحی په خت کښي ډیرعلماء داسي وایي چی پوره (بسم الله) به نه ویله کیږي بلکه فقط (بسم الله) ،الله اکبر به ویل کیږي . او په (جوهره) کښي داسي راغلي دي چی ښه کار دادی چی د ذبح په وخت کښي ټوله (بسم الله) وویل سي ،

اودارنگه د (بسم الله) ویل فرض دي په وخت کښي د ویشتلو د ښکار په غیثي سره

اودارنگه د (بسم الله) ويل فرض دي په وخت کښي د خوشي کولو د تعليم يافته سپي په ښکار پسي .

دلته يوسوال پيدا کيږي په دې ډول چي که يوسړئ يوپسه مثلاً ذبحه کړي ، اوبسم الله ويل يې هيرسي نودغه پسه حلال دئ ، نوکه په وخت د ذبح کښي بسم الله ويل فرض وای نو بايد دغه پسه مردار وای ؟

جواب ددې سوال دادئ چي د هيري په وخت کښي دعذر په وجه د ذبحه کونکي مسلمان توب پرځای باندي د (بسم الله) ويلو دريږي .

اوکله د(بسم الله) ويل واجب وي ، لکه د لمانځه په هغو رکعتو کښي چي په هغو کښي (الحمد لله) ويل واجب دي ، خوالبته دهغه چا په قول چي (بسم الله) د(الحمد لله) جزء بولي ، مگر څومو مذهب دانه دئ .

اوکله بسم الله ويل سنت وي لکه د اوداسه په سر کښي ، اوپه اول کښي د هر هغه کار چي (ذي بال) يعني خاوند د شرف وي ، چي خوراک ، اوجماع هم له دې جملې څخه دئ .

اوکله (بسم الله) ويل مباح وي ، لکه د فاتحې او دسورت په منځ کښي ، بنا پر قول راجح باندي ، اودارنگه په ابتدا کښي د تگ کولو ، اود کښي ناستلو .

اوکله د بسم الله ويل حرام وي ، لکه د زنا کولو په وخت کښي ، او دارنگه دغصب شوي ياد غلا سوي شي د خوړلو په وخت کښي ، له مخه تردې چي دهغه شي ضمان ادا کړي اويابې مالک وروبخښي .

او کله بسم الله ويل مکروه وي لکه په اول د سورت براءت کښي ، اويا لکه په مردارځای کښي .

(مراقي الفلاح ص ۲-۳ . سره له څه زيادته)

په کومو ځايو کښي (بسم الله) ويله کيږي ؟ :

محترمومسلमानانو

دپاره د زياتوالي د فائدي ستاسي دوولس ۱۲ ځايونه له هغو ځايو څخه درته ذکرکوم کوم چي بسم الله پکښي ويله کيږي :

اول : تر استنجا وهلو له مخه .

دوهم : د اوداسه په شروع کښي .

دريم : دذبحي او دښکارکولو په وخت کښي .

څلرم : په ابتدا کښي د خوراک اوڅښاک .

پنځم : د دم کولو په وخت کښي پر مريض باندي . لکه چي روايت دئ چي حضرت عثمان بن ابي العاص ثَقَفِي ورسول عليه الصلاة والسلام ته عرض وکړ چي له هغه وخته چي ما اسلام قبول کړئ دئ د بدن په يوه حصه کښي مي درد پيدا سوئ دئ . نورسول ؟ عليه الصلاة والسلام ؟ ورته وفرمايل چي ته خپل لاس ستا د بدن پر هغه حصه کښيږده کومه چي درد کوي ، اودرې ۳ واره داسي ووايه چي بسم الله ، او اووه ۷ واره داسي ووايه (اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ مَا اُجِدُ وَ اُحَاذِرُ) .

دارنگه له حضرت ابي سعيد الخدري څخه روايت دئ چي حضرت جبرئيل (عليه السلام) ونبي (صلى الله عليه وسلم) ته راغئ ، بيا يې ورته وويل چي اې محمده

لکه چي مريض سوئ يې ؟

ده مبارک ورته وفرمايل چي هو !

نو جبرئيل عليه السلام وويل يعني د دم کولو په نيت (بسم الله اَرْقِيْكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيْكَ ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ اَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ ، اللّٰهُ يَشْفِيْكَ بِسْمِ اللّٰهِ اَرْقِيْكَ) .

شپږم : په وخت د داخليدو او راوتلو کښي له مسجده . ځکه له حضرت انس (رضي الله عنه) څخه روايت دئ چي : رسول الله (صلى الله عليه وسلم) چي به کله و مسجد ته داخليدئ نو داسي به يې ويل (بسم الله اللهم صل على محمد ، اللهم افتح لي ابواب رحمتك) . اوچي کله به له مسجد څخه راوتئ نو بې داسي ويل (بسم الله ، اللهم صل على محمد ، اللهم افتح لي ابواب فضلك) .

اوم ۷ : د جماع کولو په وخت کښي . ځکه له حضرت ابن عباس (رضي الله عنه) څخه روايت دئ چي : رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي : چي که څوک له تاسي څخه په وخت د ارادې کښي د جماع له خپلي ښځي سره داسي ووايي :

(بسم الله ، اللهم جَنَّبْنَا الشَّيْطَانَ ، وَ جَنَّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا) . نو که په دغه جماع کښي د دوی لپاره د ولد يعني ځوی يا لور فيصله وکړه سي نو وهغه وُلْد ته به هيڅکله شيطان ضرر ونه رسوي .

اتم ۸ : په وخت کښي د سهار او د ماښام . ځکه له حضرت عثمان بن عفان (رضي الله عنه) څخه روايت دئ چي : رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي : چي هر بنده چي د هري ورځي په سهار کښي ، او د هري شپې په ماښام کښي درې ۳ واره داسي ووايي : (بسم الله الذي لا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) نو هيڅ شئ به و ده ته ضرر ونه رسوي .

نهم ۹: په شپه کښي په وخت د بیدېدلو کي، چي کله د سرائ او دخونو دروازې رابنده وي، اویا د لوښو سرونه پټوي، اویا د مشکولاوو خولې ورتړي، نودغه کارونه به په بسم الله ویلو سره کوي. لکه چي د حضرت جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) په یوه دراز حدیث کښي دغه مضمون راغلی دی.

لسم ۱۰: په وخت کښي دراوتلو یا د داخلیدو و کور ته. لکه چي له حضرت انس بن مالک (رضي الله عنه) څخه روایت دی چي: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: چي کله یو سړی له خپله کوره څخه وځي، نو داسي ووايي:

(بسم الله توکلتُ علی الله، لاحول ولاقوة الا بالله). نو وویل سي په دغه وخت کښي يعني وده ته د فرشتو له طرفه، یا دالله (جل جلاله) له لوري چي: هدایت وکړسو و تاته، اوکفایت وکړ سو ستا، او وساتل سوې ته.

نوله دغي وجي شیطانان له ده څخه ډیر لیري سي. همدارنگه له حضرت جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) څخه روایت دی چي له رسول علیه السلام څخه ده واوریدل چي ویل یې: کله چي یوسړی وځپل کورته راداخلېږي نو د داخلیدو په وخت کښي الله تعالی یاد کړي، او دارنگه یې د خوراک په وخت کي یاد کړي، نویشتان ووايي:

يعني و خپلواتباعو ته (چي تاسي ته د شپې د تیریدو ځای نسته، اونه دماښام ډوډۍ سته، يعني په دغه کور کښي). اوکله چي یو سړی وکورته راداخلېږي نو د داخلیدو په وخت کښي الله عزوجل یاد نه کړي، نویشتان ملعون ووايي چي د شپې ځای تاسي پیدا کړ. اوکله چي دغه سړی بیا ډوډۍ خوري نو د ډوډۍ په وخت کښي هم الله یاد نه کړي، نویشتان ملعون وځپلو اتباعو ته ووايي چي تاسي د شپې ځای هم پیدا کړ، او د ډوډۍ ځای هم.

یولسم ۱۱: په وخت کښي د سپریدوپر یوه چارپای یا په یوه موټرکښي مثلاً. ځکه چي رسول صلی الله علیه وسلم چي به کله پر یوه چارپای باندي سپریدئ نو بې داسي ویل (بسم الله الحمد لله، سبحان الذي سخر لنا هذا وما كنا له مقرنين)

دوولسم ۱۲: ټوله بسم الله ذکر کيږي په ابتداکښي د قرآنکریم، اودارنگه په وخت کښي دلیکلو د خط ویوچاته.

د بسم الله الرحمن الرحيم فضیلتونه

محترمموورونوهر مسلمان ته چي ځما تفسیر گوري نوورته ضرور دی چي زما له دغه راز بیانو څخه پوره نفعه اوفائده حاصله کړي، د بسم الله شریفی له فضیلتوڅخه

اول فضیلت دادی چي امام دارقطني له ابن عمر رضي الله تعالی عنه څخه روایت کړي دی چي بیشکه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چي جبرئیل علیه السلام چي کوم وخت ماته وحی راوړي نواول څه چي دي یي و ماته وایي هغه بسم الله الرحمن الرحيم دی. دوهم فضیلت، ابو نعیم اوابن السلمي له حضرت عائشي رضي الله عنها څخه روایت کړي دی چي کله چي بسم الله الرحمن الرحيم نازل سو نو د مکي مکرمي غرو دونه په زوره دخدای

تبارک وتعالی تسبیح وویلي چي دمکي شریفی ټولو خلگو دغه تسبیحات واوریدل بیا دمکي مکرمي کفارو وویل چي محمد صلي الله عليه واله وصحبه وسلم پر غرونو باندي هم سحر اوجادو وکړ بیا خدای پاک یو قسم دود پیدا کړ چي دمکي مکرمي پر خلگو باندي دسائبان په ډول سایه سو بیا رسول الله صلي الله عليه وسلم وفر مايل چي هر څوک چي دزړه په یقین سره بسم الله الرحمن الرحيم ووايي نوغرونه هم دخدای پاک تسبیح ورسره وایي مگر خودغه څوک دغه تسبیح دغرونو نه اوري.

دریم فضیلت، په درمنثور کښي له ابن عباس رضي الله عنهما څخه داسي روایت ذکر دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل هر څوک چي بسم الله الرحمن الرحيم ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم ووايي نو الله الله پاک به له ده څخه اویا (70) رقمه بلاوي اوغومونه اولیونتوبونه لري کړي، څلورم فضیلت، پو سه چي الله جل جلاله لره دري زره (3000) نومونه دي په دغو دري زره نومونو کښي زرنومونه یوازي وملائکوته معلوم دي اوزرنومونه بیا یوازي ونبیانوعلیهم السلام ته ورمعلوم وه اودري سوه (300) نومونه په انجیل کښي راغلي وواودري سوه نومونه په تورات کښي راغلي وو اودري سوه نومونه په زبور کښي راغلي وو اونه نوي (99) نومونه په قران کریم کښي دي اویونوم چي اسم اعظم دی هغه مستوردی اووهر چاته نه دی معلوم له عامو خلگو څخه پوشیده اوپټ دی ددغو دریوزرو (3000) نومونو دټولو معني گاني په دغو دریو نومونو کښي چي الله او رحمن اورحیم دی اوپه بسم الله الرحمن الرحيم کښي راغلي دي موجودي دي نو هر څوک چي په صدق اودزړه په یقین سره بسم الله الرحمن الرحيم ووايي گواکي دغه دري زره نومونه یي وویل.

دبسم الله الرحمن الرحيم دویلو طریقي

اول، په شپه کښي دشيطان اوپيري اودغله له شره اوداراز دنورو افاتو دحفاظت دپاره دي دخوب په وخت کښي یوويشت (21) واره ویله کیږي.

دوهم، ددرودو دبدن دليري کولو لپاره اودارنگه دسحر اوجادوددفعه کولویاليري کولو لپاره دي تراوو (7) ورځوپوري پرله پسي ویله کیږي پرمريض باندي چپ کیږي.

دریم (3) درزق دفراخ والي لپاره دي هره ورځ دلمر دراختو په وخت کښي دري سوه اودیار لس (313) واره ویله کیږي سره له سل (100) واره درود شریفه

څلورم (4) دهر حاجت دپوره کیدلو دپاره دي بسم الله ترپایه هره ورځ اوه سوه اوواو اتیا (787) واره ویله کیږي

پنځم (5) که په یوه ورځ کښي دوولس زره (12000) واره وویل سي اوله هرزرواره وروسته دوه دوه رکعت له منځ کوي نو په تلوار سره بي حاجت پوره سي.

خزينة الاسرار وغيره .

د (سورة فاتحي) تفسير او تحقيق:

شان نزول:

مولانا يعقوب چرخي له حضرت أمير المؤمنين علي (كرم الله وجهه) او له حضرت عبدالله ابن عباس څخه روايت كړې دې چې دغه مبارك سورت په مکه مكرمه كښي نازل سوئ دئ ، او كيفيت د نزول يې په دې ډول دئ چې رسول الله فرمايلي دي چې كله چې به زه و صحرا ته ولاړم ، نو د يامحمد اواز به مي واوريدئ ، او يو نوراني شخص به مي وليدئ چې د زرو پر يوه تخت باندي به چې په منځ كښي د اسمان او د مزكي به ؤ ، ولاړ ؤ ، زه به له همدغه اواز څخه وبيريدم ، او وبه تنبتيديم .

نوڅرنگه چې دغه حادثه مكرره پيښه سوه، نو و ورځه بن نوفل ته مي دغه واقعه بيان كړه او ورځه بن نوفل يو داسي سړئ ؤ چې په تورات او په انجيل عالم ؤ ، او له علماؤ د نصارى ؤ څخه يې ډير علم حاصل كړئ ؤ ده راته وويل چې كله ته دغه اواز واورې نو مه ورڅخه تنبته او غوږ ورته ونيسه چې څه درته وايي . نوماهم دغه ډول وكول ، نوبيا چې كله د **يا محمد** اواز راغئ ، ما لبيك ووايو ده راته وويل چې زه جبرئيل يم او ته نبي ددغه امت يې بيا ده را ته وويل چې ووايه

أشهد ان لا إله الا الله ، و أشهد ان محمدا عبده ورسوله.

بيا جبرئيل وده ته (الحمد لله) له سره تر پايه وويله.

لفظي تفسير او ترجمه:

(الْحَمْدُ) هر ثنا اوصفت (لِلَّهِ) خاص الله لره دئ (رَبِّ) پالونكئ (الْعَلَمِينَ) دټولو عالميانو ، يعني داسي الله چې پالونكئ او تربيه كونكئ د ټولو عالميانو دئ .

﴿مَالِكٍ﴾ خاوند (يَوْمِ) د ورځي (الدينِ) د جزا ،

يعني اوداسي الله چې په هغه ورځ كښي چې و خلگو ته دخير، اودشر جزا وركړه كيږي ، په ظاهر اوپه باطن كښي دهرشي مالک دئ ، په دې معنى چې په دنيا كښي خو كه څه هم حقيقي مالک الله دئ ، مگرخو په ظاهر كښي انسانان مثلاً هم د قسم، قسم شيانو مالكان گڼل كيږي . دقيامت په ورځ كښي به په ظاهر كې هم له خدائ څخه پرته هيڅوك د هيڅ شي مالک نه وي .

(إِيَّاكَ) خاص تالره ، يعني اې الله پاكه (نَعْبُدُ) عبادت كوو موږ ، يعني ځكه چې له تا پرته بل هيڅوك لائق د عبادت نه دئ .

(وَأَوَّاكَ) خاص له تاخه (نَسْتَعِينُ) طلب د مدت کوو موږ .

(اهد) وښيه ياروان کړه (نَا) وموږ ته ياموږ (الصَّراط) لار (المُسْتَقِيم) برابره، يعني اې پروردگاره و موږ ته په هر باب کښي د سمي او برابري لاري هدايت وکړه .

(صِرَاط) لار (الذين) دهغو کسانو (أَنعَمْتَ) چي انعام کړئ دئ تا (عَلَيْهِمْ) پر دوی باندې – يعني چي هغه دغه خلورقسمة نزدې بندگان د الله دي چي انبياء، صديقين، شهداء، اوصالحين دي . (غَيْرِ) نه (المَغْضُوبِ) هغه خلگ چي غضب کړسويدي (عَلَيْهِمْ) پر دوی باندې – يعني دهغو خلگو دلاري هدايت راته وکړه، چي هغه غيردي له هغو خلگو چي ستاغضب پر دوی باندې سوئ دئ، چي هغه مطلق فاسقان اويا يهودان دي .

(وَلَا) اونه (الضَّالِّينَ) اونه هغه خلگ چي گمراهان دي (آمِينَ) خُما دعا قبوله کړه يعني اې پروردگاره .

تفصيل او علمي تحقيق :

(الحمد لله)

پوه سه چي دغه مبارکه کلمه د قرآن کریم د پنځوسورتو په سرکښي ذکرده، چي هغه دادي : سورت فاتحه ، سورت أنعام، سورت كهف ، سورت سبا، سورت فاطر، .

په فضيلت کښي ددغه مبارکي کلمې ډير روايتونه راغلي دي، چي له جملې د هغو روايتو څخه يو هغه روايت دئ چي ترمذي، او ابن ماجه له حضرت جابر بن عبدالله (رضي الله عنهما) څخه کړئ دئ، چي ده مبارک ويلي دي :

چي رسول الله فرمايلي دي :

أفضل الذكر لاله الا الله ، وأفضل الدعاء الحمد لله .

يعني بهترين د ذکر کلمه د لاله الا الله ده، او بهترينه د دعاوو الحمد لله ده .

اوبل روايت هغه دئ چي قرطبي وغيره يې له أنس څخه روايت کړئ دئ، چي رسول الله فرمايلي دي :

(لَوْ أَنَّ الدُّنْيَا بَحْذَافِيرِهَا فِي يَدِ رَجُلٍ مِّنْ أُمَّتِي، ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ لَكَانَ الْحَمْدُ لِلَّهِ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ) يعني که چيري دا خبره وجود پيدا کړي چي دنيا (بتمامها) ټوله کښيښودله سي په لاس کښي د يوه سړي له اُمت څخه خُما، بيا ووايي دغه سړئ چي: الحمد لله نو دغه الحمد لله به ډيره بهتره وي له هغه څخه .، يعني داچي الله پاک وده ته ددې

الهام وکړ چي دى يو واري الحمدلله ووايي ،نودا به د الله پاک له لوري ډير لوى احسان وي پر ده باندي ،له دې څخه چي ټوله دنيايې دده په لاس کي کيښودله .

ځکه چي ثواب د الحمدلله فنا نه لري اود دنيا نعمتونه ټول فاني کيږي .

خلاصه اومطلب ددې مبارکي کلمې دادى چي ټول کامل صفتونه په الله کښي حصر دي . ځکه چي په بل چاکښي لکه نبي يا شهيد ،ياصديق ،ياولي که څه هم په ظاهره کښي کامل صفتونه موجود دي ،خوهغه وده ته الله پاک ورکړي دي ،اودده له خپل ځان څخه نه دي . او الله پاک چي په ټولوکاملو صفتو موصوف دى اوله ټولونقصاناتوڅخه پاک دى نودادخپل ذات له وجهي دى اودارنگه هرڅوک چي دکامل صفت خاوندوي نوهغه هم خاص دالله پاک له طرفه دى ځکه چي وبل هرچاته د کامل صفت ورکونکى هم خاص دى دى .

(رب العالمين)

پوه سه چي دالفظ په تركيب کښي صفت دى د (الله) د کلمې دپاره .

امام راغب فرمايلي دي چي د رَب لفظ له (ربوبية) يا له (تربية) څخه جوړ دى ،چي معنى د دغو دواړو لفظو(انشاء شئ حالافحالا الى حدالتمام) ده .

يعني پيداكول ديوشي حال په حال يعني سوکه په سوکه ترڅوچي دغه شي وحددتمام ته رسيږي.

اوقاضي بيضاوي فرمايلي دي چي د(رب) لفظ له (تربيه) څخه مأخوذ دى ،اوتربيه رسول دشي دي و کمال خپل ته لږ لږ ، درجه په درجه .

پوه سه چي تربيه (يعني پالنه) پردوه قسمه ده :

اول قسم يې دادى چي يوڅوک پالنه د يوشي د خپل ځان د فائدي او د گټي په خاطر کوي ، داقسم تربيه د مخلوق شان دى .

دوهم قسم دادى چي ديوشي پالنه ددغه شي دفائدي لپاره وسي او وپالونکي ته هيڅ گټه اوفائده په دې کښي نه وي اوپالونکى په خپل ذات کښي غني اوې پروا وي له دې څخه چي له خپلي پالني څخه گټه اوفايده ترلاسه کړي داقسم تربيه تر الله پوري خاصه ده .

همدارنگه پوسه چي د (رب) لفظ دصيغې په اعتبار يا په اصل کښي صفت مشبه ده ، په معنى داسم فاعل کښي مستعمل سوئ دى ،او يا صيغه د اسم فاعل ده په اصل کښي (راب) و په تشديددباءسره . اويا مصدردي مبالغه صفت د الله واقع سوئ دى .

امام راغب او ابن کثیر فرمایلي دي چي د رب لفظ چي مضاف نه وي نوله الله پاکڅخه پرته يې پرېل چا اطلاق نه دی صحیح، او په اضافه سره يې، يعني که چيري يو ښکاره مانع موجود نه و پرغیر د الله تعالی هم اطلاق صحیح دی .

دارنگه په تفسیر قرطبي ، روح المعاني ، مدارک ، مُسَيَّر کښي هم راغلي دي .

پوه سه چي لفظ د رب په قرآنکريم کښي ۹۶۹ نهه سوه اونزه شپيته واره راغلی دی اودغه مبارک لفظ ډيري معناوي لري چي هره يوه يې دلته صحیح کيږي چي هغه په دې ډول دي ، مالک، يعني خاوند ، سَيِّد، يعني بادر ، مُصْلِح ، يعني اصلاح کونکی ، مَدُّوْ بَر ، يعني تدبير کونکی ، معبود ، يعني هغه ذات چي عبادت يې کړکيږي اولائق د عبادت وي، مُرَبِّي ، يعني تربيه کونکی ، پالونکی ،

د (عالمين) لفظ جمع ده د عالم ، عالم په اصل کښي و هغه ته ويل کيدی چي په ده سره به بل شئ معلوميدی ، بياپه معنی د (مَا يُعَلِّمُ بِهِ الصَّانِع) يعني هغه چي په ده سره الله پاک پيژندل کيږي چي هغه عبارت دی له مخلوقاتو څخه .

اوځيني وايي چي عالم په مخلوق کښي يواځي وهغه چاته ويل کيږي چي د عقل خاوند وي ، چي هغه دغه څلور ډلي دي: انسانان، پيريانان ، ملائکه ، اوشيطانان .

پوه سه چي په سورت فاتحه کښي الله (جل جلاله) خپل پنځه نومونه ذکر کړيدي :

اول : الله . دوهم : رب العالمين . دريم : رحمن . څلرم : رحيم . پنځم : مالک يوم الدين .

وجه د تخصيص د دغو پنځو نومو داده چي د الله (جل جلاله) په نعمتوکښي چي کوم ډير عمده نعمتونه دي هغه د همدغه پنځو نومونو آثار دي . ځکه نعمت د وجود يعني داچي الله پاک کوم مخلوقات له نيستی څخه و هستی ته را ايستلي دي اويایي له دي څخه وروسته پيدا کوي نو دا له آثارو څخه د نامه د (الله) دي ، اويایي چي يې سوکه په سوکه وروسته له وجود ورکولو څخه پرورښ ورکړيدی اويایي ورکوي تر څوچي وکمال ته رسيږي ، نو داله آثارو څخه د نامه د (رب العالمين) دی ، او بياچي الله پاک د مخلوق گناهونه او نافرمانی او عیبونه ورپوتوي ، او په نورو خلگو کښي يې نه رسوا کوي نو داله مقتضا اواثارو څخه د نامه درحمن دی ، او بياچي الله پاک د بنده پرمخ باندي د توبې دروازه خلاصه کړې ده ، اوکه چيري بنده په اخلاص باندي توبه وکاري نوالله پاک دده توبه قبلوي ، گناه وربخښي ، بلکي اضافه احسان هم ورسره کوي نو دامقتضا د نامه د رحيم ده ، او بيا چي د قيامت په ورځ موافق له اعمالوسره وبنده گانو ته جزا ورکوي نو دا مقتضا د مالک يوم الدين ده .

(ياک نعبد)

پوه سه چي دلته دنحوي قانون له مخي داسي سوال کيږي چي (اياک) خو د (نعبد) دپاره مفعول دئ ، او په مفعول کښي خو اصل دادئ چي له فعل څخه به وروسته ذکر کيږي ، اوکه چيري له فعل څخه مخکي ذکر سي نو به خامخا ديوه غرض او نکتې له وجي وي ، نو دلته دکومي نکتې له رويه لفظ د اياک ، پر نعبد باندي مقدم ذکرسوئ دئ ؟

جواب په دغه تقديم کښي ډيري نکتې په نظر کښي نيولي سويدي :

اوله نکته داده چي د اياک لفظ څرنگه چي پر الله (جل جلاله) دلالت کوي ، اودغه دلالت يې هم په شکل کښي د خطاب دئ ، اوکوم لفظ چي پر الله پاک دلالت کوي نو هغه سبب د پيدا کيدو د ويري وي د ذکر کونکي اود اوريدونکي په زړه کښي ، نوڅرنگه چي د الله تعالی په عبادت کښي په کارهم داده چي انسان يې په داسي حال کښي وکړي چي زړه يې له خشيت او اِجلال څخه اود الله تعالی له ويري څخه ډک وي ، نو لپاره د اشارې ودغي نکتې ته لفظ د اياک مقدم فرمايل سوئ دئ .

دوهمه نکته داده چي دالله تعالی د ذکر له خاصيتو څخه يو خاصيت دادئ چي شيطان ملعون د انسان له زړه څخه ليري کوي ، نوپه دغه تقديم کښي وبندگانو ته ددې تعليم سوئ دئ چي تاسي چي کله د الله(جل جلاله) عبادت کوئ نو پومبئ بايدد الله تعالی ذکروکړئ ددې لپاره چي شيطان ملعون درڅخه ليري کړسي ..

دريمه نکته داده چي په کلام کښي د هغه شي رامخته کول چي حق يې وروسته کول وي اختصاص او حصر فايده کوي ، همداسبب دئ چي اوس يې معنی په دې ډول کيږي چي خاص تالره عبادت کوو موږ ، يعني نه بل چالره . اوکه چيري اياک له نعبد څخه وروسته ذکر وائ ، نو بيا يې معنی په دې ډول کيدله چي عبادت کوو موږ تالره ، نود خاص والي معنی يې نه ورکوله .

پوه سه چي يو عبادت دئ او بل عُبوديت دئ ، اوبل عُبودت دئ ، ځينو علماؤلکه صاحب دماقي الفلاح ددغو لفظو تر منځ په دې ډول فرق کړئ دئ چي :

عبادت وهغي بندگي ته دالله پاک ويل کيږي چي ددې لپاره يې انسان کوي چي د قيامت په ورځ د خدائ (جل جلاله) له عذاب څخه خلاص سي ، او دجنت نعمتونه ورته حاصل سي .

اوعبوديت وهغي بندگي ته دالله پاک ويل کيږي چي ددې لپاره يې انسان کوي چي تلذذ ، خوند ، او روحاني غذا په حاصلوي ځکه د الله پاک په بندگي کښي يو مقام د استلذاذ الطاعات دئ ، دا داسي مقام دئ چي کله انسان ور ورسېږي نو د الله په طاعت سره داسي خوند اخلي لکه يو انسان چي يې په خوراكي موادو کښي په ډيرو خوندورو خورکو سره اخلي . په قرآنکريم کښي په دغه قول خدائ پاک کښي : چي (والناشطات نشطا) او د نبي (عليه الصلوة والسلام) په دغه مبارک حديث کښي چي : (ثلاث من كن فيه وجد حلاوة الإيمان) وهمدغه مقام ته اشاره سوې ده . دعبوديت مقام د عبادت تر مقام بالاتر دئ .

اوځېودت وهنۍ بندگانۍ ته ويل كيږي چي انسان يې صرف په دې خاطر کوي چي الله (جل جلاله) لائق د عبادت دۍ ، اوزه لايق ددې يم چي عبادت دده وکړم .

سوال : لمونځ کونکۍ خو يو نفر دۍ نو دۍ خوبايد دقانون له مخي (اياک اُعبُد) ووايي ، نه اياک نَعبد ، ځکه چي د نَعبد لفظ د متکلم مع الغير صيغه ده چي د جمع لپاره راځي ؟ .

جواب : خبره خوپه دغه ډول ده لکه رنگه چي تاوويل مگردلته ځکه داډول فرمايل سويدي چي د اياک نَعبد په ويلو کښي ډيري نکتې دي :

اوله نکته داده چي ځکه (اياک نَعبد) فرمايل سويدي چي د لمونځ کونکي عبادت په عبادت کښي دنورو عبادت کونکو چي په هغوی کښي انبياء ، ملائکه ، اولياء هم داخل دي گډ سي ، نوبه په طُفيل دعبادت دهغو عبادت دده هم الله (جل جلاله) قبول کړي .

او دوهمه نکته داده چي په دې کښي اشاره ده ودې ته چي مسلمانان بايد د الله (جل جلاله) دغه عظيم عبات په جماعت سر اداکړي .

اودريمه نکته داده چي له هرلمونځ کونکي سره حفظه ،اوکرام کاتبين ملائکه موجود دي ، نوکله چي دۍ لمونځ کوي نو دغه ملائکه هم لمونځ ورسره کوي، نوبه دې اعتبار خو که څه هم لمونځ کونکۍ يو وي ، خوسره له ملائکه و جمع ورڅخه جوړيږي .

او څلرمه نکته په دې کښي داده چي الله پاک د نَعبد په لفظ کښي ودې ته اشاره کړې ده چي ته چي اي ځما بنده ځما عبادت کوې ، نوته که څه هم يويې وماته د بسته ډلي په صورت اوشکل کښي منظور يې .

داستدراک په ډول دسورت فاتحي اوددغه مبارک سورت داياتوپه اړه ځني نورعلمي بحثونه.

د(الحمدلله) دلفظ دالف لام تعريفی داقسامو اودارنگه دحمددمصدري معني دانواعوپه اعتبار دالحمد دلفظ معني گاني په دي ډول دي

(الحمد) هرثنا ويل کيدل يا جنس ثنا ويل يا هر ثنا ويل يا جنس ثنا ويل يا فرد کامل دثنا ويلو يا هره ثنا وينه يا جنس ثنا وينه يا فرد کامل دثنا ويني يا هره ثنا وينه کيدنه يا جنس ثنا وينه کيدنه يا هرثنا ويل دهر ثنا ويونکي يا جنس ثنا ويل د هر ثنا ويونکي يا فرد کامل دثنا ويلو د هرثنا ويونکي يا هرثنا ويل کيدل دهر ثنا ويل سوي يا جنس ثنا ويل کيدل دهر ثنا ويل سوي يا هر هغه چي حمد ورته ويل كيږي (لله) ثابت دۍ خاص خداي ج لره (رب) تربيه يا اهل د ترببي يا ډير تربيه کونکۍ يا تربيه کونکۍ يا پيدا کونکۍ يا سردار يا بادشاه يا نعمت ورکونکۍ يا اصلاح کونکۍ يا معبود يا خاوند (العلمين) د ټولو عالميا نو

علمي تفصيل

پوسه چي (الحمد لله) اته (8) حرفونه دي په حساب د دروازود جنت او دغه مياړه جمله دوه تعلقه لري يو تعلق ئي له هغو نعمتو سره دي چي وبنده ته الله (ج) ورکړي دي دغه تعلق ئي عبارت دي له دي څخه چي شکر دهغو نعمتو دئ د همدغه تعلق په اعتبار دغه مبارکه جمله سبب گرځي د نجات له دورڅو څخه او بل تعلق ئي له اينده نعمتو سره دي چي سبب د زيات والي دنعمتو گرځي ددي تعلق په اعتبار سبب د حصول د نعمتو د جنت گرځي (رب العلمين)

پوسه چي په صيغه کښي د لفظ درب متعدد قولونه دي اول (1) قول دادئ چي لفظ درب مصدر دئ په معني د تربوي دئ او تربيه و (تبليغ الشئ الي کماله الذي کان في استعداد من الازل شيئاً فشيئاً) ته ويل کيږي يعني رسول د شي وکمال ته دده هغه کمال چي له ازله په علم د خدای ج کښي دده په استعداد او صلاحيت کښي ؤ . سوکه په سوکه يعني په تدريج سره ، پر دغه قول باندي نوتوصيف د الله ج په رب سره يا مبالغه دئ اويآ په حذف دمضاف سره دئ يعني ذي رب العالمين اويآ رب په معني دمربي دي دوهم (2) قول دادئ چي رب صيغه دمبالغې د اسم فاعل ده چي راب دئ په شدياسره اودريم (3) قول داداي چي رب داسم فاعل صيغه ده اصل يي راب ووپه شدياسره بيا په حذف دالف سره تخفيف پکښي راغلي دئ لکه بار، وبراوڅلورم (4) قول دادئ چي رب صفت مشبه دي خودغه قول رد سوي دئ پدي سره چي په رب العلمين کښي درب اضافت ومفعول ته راغلي دي

اوصفت مشبه خو وفاعل ته مضاف گرځي نه و مفعول ته ځکه مفعول خو صفت مشبه لره نسته پوسه لکه چي په لفظي تر جمه کښي ما اشاره ورته کړي ده درب لفظ په ډيرو معني گانو راځي اول (1) تربيه دوهم (2) المربي المبالغ في التربية دريم (3) مطلق مربي څلورم (4) خالق پنځم (5) سيد شپږم (6) ملک اووم (7) منعم اتم (8) مصلح نهم (9) معبود لسم (10) مالک په هره يومعني دلته صحيح کيږي خواولي دري (3) معني گاني په ترتيب سره پرباقي معني گانو ترجيح لري روح المعاني دمذکور تفصيل په ارتباط وگوره البته لږ شاني تغير موجود دي، (د عالمين) په لفظ کښي اختلاف دي ځني وائي چه د عالم جمع ده او ځني وائي چه د عالم لږا ره اسم جمع ده اوځني وائي چه عالمين هم د مفرد صيغه ده لکه عالم البته داسي مفرد دي چي پر لفظ د جمع باندي راغلي دي لکه عرفات او عرفه چي دواړه په يوه معني دي خو عرفات په صيغه دجمع مؤنث سالم راغلي دي عالم په اصل کښي وهغه ته ويل کيږي چي بل شي په معلومېږي يا پر بل شي باندي علامه وي مشتق دي له علمه يا له علا مي څخه او په عرف کي هغه ته ويل کيږي چي صانع پيدا کونکي يعني خدای پاک په معلومېږي چي مخلوقات دي، دعرفي معني په لحاظ بايد ويوه شخص ته هم عالم وويل سي لکه زيد مگر په استعمال کښي عالم يا مجموع مخلوق ته ويل کيږي لکه عالم المخلوق، عالم المخلوقات اويآ ئي پر يوجنس يا پر يوه نوعه د مخلوق اطلاق کيږي لکه عالم الحيوان يا عالم الانسان

سوال جمع په ياء او په نون يا په واو او نون سره خو د ذوي العقولو لپاره راځي او عالمين خو ذوي العقول وغيړهم ټولو ته ور شامل دئ

جواب اول عالمين چي له عالم څخه مشتق دي وروسته له تخصيصه دلفظ د عالم په ذوي العقولو پوري په دي ډول چي اول د عالم لفظ له ، ما يعلم به الصانع ، څخه ومن يعلم به الصانع ته راوړل سويدي اوبيا په عالمين سره جمعه سويدي.

دوهم جواب دلته تغليب دذوي العقولو كوم چي جن اوانس اوملائكه دي پرغيرذوي العقولوباندي راغلي دئ.

دريم جواب په نسبت والله جل جلاله ته ټول مخلوقات په حكم كښي دذوي العقولودي ځكه چي هرمخلوق دالله جل جلاله تسبيح وايي همداسبب دى چي مولانا رومي رحمه الله فرمايلي دى ، بامن وتومرده باحق زنده اند،
طريقي دويانا دسورت فاتحي

اوله طريقه (1) كه څوك مريض وي نوسورت دفاتحي دي يوڅلويښت (41) واره سره له بسم الله ووايي په دي ډول چي پرلفظ د الرحيم به نه دريږي بلكه دالرحيم دلفظ ميم به له لاهمه دالحمد سره تړي اوپر مريض باندي دي چف كړي دوهمه طريقه (2) كه څوك هرسهار دسنتو وروسته اوله فرضو دمخه يو څلويښت واره (41) بسم الله سره له سورته دفاتحي وايي نو كه مسكين وي خداي پاك بي غني كړي اوكه پوره وړي وونو خداي پاك بي له پوره خلاص كړي اوكه مريض وونوخداي جل جلاله بي جوړكړي اوكه ضعيف وو نوخداي جل جلاله بي قوي كړي اودغه رازبي نور ډير مشكلات حل كيږي دريمه طريقه (3) هره ورځ دي دسهار له لمانځه وروسته ديرش واره (30) واره اودماښين له لمانځه وروسته پنځه ويشت (25) واره اود مازديگر د لمانځه وروسته شل (20) واره اودماښام ده لمانځه وروسته پنځلس (15) واره اودماخستن دلمانځه وروسته لس (10) واره ويله كيږي.

د الحمد لله داوو (7) مباركو اياتو تناسب د لمانځه له اوو (7) ركنوسره

پوسه چي د الحمد لله شريفي يعني دسورت فاتحي اووه (7) اياتونه دي اودلمانځه ركنونه هم اووه (7) دي اول (1) قيامه يعني ولاړه دريدل . دوهم (2) ركوع . دريم (3) قومه څلورم (4) اوله سجده پنځم (5) جلسه په مابين كښي ددوو سجدو شپږم (6) دوهمه سجده اوم (7) قعده په تشهد كښي ، دسورت فاتحي هر يو ايت دلمانځه په دغو ركنوكښي له يوه خاص ركن سره مناسبت لري په دي اړه دتفصيل دپاره فتح العزيز وگورئ.

(مالك يوم الدين)

پوسه چي په لفظ د مالك كښي متواتر قرائتونه هم مختلف راغلي دي اوشاذ قرائتونه هم مختلف راغلي دي دشاذو قرائتو داخلاف تفصيل په تفاسيرو كي وگوريه اود متواترو قرائتو اختلاف پدي ډول دئ چي عاصم او كسائي دغه لفظ مالك په الف سره ويلي دئ اونورو قاريانو ملك بي الفه ويلي دئ په ترجيح كښي ددغو دوو (2) قرائتو هم

اختلاف دئ ځني دملک قرائت راجح بولي پرمالک باندي اول (1) لدي وجهي چي داقرائت داهل حرمينو دئ دوهم (2) له وجهي ددي قوله دخداي پاک چي لَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ، يعني داخرت په ورځ به الله پاک وفرمايي چي چالره ده بادشاهي نن ورځ يعني هيچالره نسته بي له خداي جل جلاله څخه اوبل له وجهي ددي قوله دخداي جل جلاله چي مَلِكِ النَّاسِ يعني بادشاه د خلگو ، اوبل له دي وجهي چي مَلِكِ عام دئ ترمالک ځکه څوک چي مَلِكِ يعني بادشاه وي مَلِكِ به هم وي اوداضرور نه دئ چي يوڅوک مَلِكِ ديوشي وي نوبادشاه به هم وي اوځني علماء بيا دمالک وقرائت ته ترجيح ورکوي پرمالک باندي چي زموږ احناف هم اکثر په دغه قرائت عمل کوي دغه علماء دمقابل طرف دعلماء ددلا ټلو په دي ډول جوابونه ورکوي د اول دليل جواب داسي ورکوي چي داخبره چي دملک قرائت داهل حرمينو دئ سبب دترجیح دملک پر مالک نسي گرځيداي ځکه موږ دامام مالک صاحب چي د يوه له حرمينو دئ چي مدينه منوره ده په درجه کښي کښته ده تربخاري شريف سره له دي چي امام بخاري صاحب د يوه له حرمينو ندي ددوهم دليل جواب داسي ورکوي چي لکه چي مذکوره ايت پردي باندي دلالت کوي چي الله پاک دقيامت په ورځ کي ملک دئ داراز ځني نور ايتونه بيا پردي باندي دلالت کوي چي الله ج داخرت په ورځ کښي مالک دئ لکه دا قول دخداي ج يوم لاتملک نفس لنفس شيئا اوددريم دليل جواب داسي ورکوي چي په ملک الناس کښي ملک ويل سوي دئ اومالک ندي ويل سوي دا په دي سبب چي مخکښي درب الناس توري ذکر سوي دئ چي معني يي داده مالک دخلگو نو که دلته هم مالک الناس وويل سي نو تکرار به لازم سي سوال په الحمد لله کښي خوهم مخکښي رب العلمين ذکر دئ چي معني يي داده مالک دعالميانونوکه په مالک يوم الدين کښي هم مالک وويل سي نو تکرار به لازم سي جواب دلته مضاف اليه درب اودمالک سره جلادئ نوتکرار نه لازميږي داخودعلماء ددويناوو تحقيق وو بهتر دادئ چي دغه دوه قرائتونه يو پر بل بهتر ونه بلل سي ځکه دادواړه قرائتونه متواتر دي اوهر يو دترجیح وجهي لري اودخلورم دليل جواب داسي ورکوي چي دمالک اودملک تر منځ عموم اوخصوص مطلق ندي بلکه ددوي ترمنځ عموم اوخصوص من وجه دئ پوسه چي لفظ د(يوم) په عرف کښي وهغه وخت ته ويل کيږي چي له لمر راخوتوڅخه بيا تر لمر لويديوپوري دئ اوپه شريعت کښي په نزد داهل سنتو ماسوي له اعمشه وهغه وخت ته ويل کيږي چي د صبح صادق دراخوتوڅخه بيا تر لمر لويديو پوري دئ اوومطلق وخت ته هم ويل کيږي اودقيامت وورځي ته هم ويل کيږي خوالبته سره له مقيدوالي په يوقيد سره اودقيامت ورځ وهغه وخت ته ويله کيږي چي ددوهمي شپيلۍ څخه داسرافيل عليه سلام شروع کيږي بيا تر داخليدوپوري دجنتيانو وجنت ته اوددورځيانو ودورځ ته دوام لري پوسه چي ديوم په لفظ کښي يونادر خصوصيت دادئ چي فا کلمه يي ياء اوعين کلمه يي واو دئ اوداډول په عربي زبان کښي بله کلمه نسته پوسه چي له دين څخه يامراد ملت داسلام دئ نوبه دمالک يوم الدين معني داسي سي ،خاوند دورځي دښکاره کيدو دگتي دملت داسلام اوياخاوند دورځي دښکاره کيدو د حقيقت دملت داسلام وهرچاته يعني الله پاک مالک دئ دهغه ورځي چي په هغه ورځ کښي به داسلام دملت گټه اوداسلام دملت حق والي وهرچاته ښکاره سي اويا دين په معني دانقياد دئ انقياد وتابعداري ته ويل کيږي نوبه معني داسي سي خاوند دورځي دتابع دارئ دټولو مخلوقاتو الله ج لره اويا په معني دجزا دئ يعني خاوند

دورځي دجزا اويا په معني دحساب دئ يعني خاوند دورځي دحساب ياپه معني دسياست دئ يعني خاوند دورځي دسياست پراول تقدير الف لام عهد خارجي دئ پر نورو ټولو تقدير و استغراقي دئ انظر تبصير الرحمن جلد اول ص سوال ،مالك يوم الدين صفت دئ د الله لپاره سره لدي چي صفتيت يي نه صحيح كيږي ځكه چي نكيږه دئ پدي وجه چي مالك داسم فاعل صيغه ده ومعمول ته مضاف دئ نو په اضافت سره معرفه نه گرځي جواب دلته اسم فاعل يا په معني دفاعل ماضي دئ اويا په معني ددوام اوداستمرار دئ اوپه داسي وخت كښي اضافت دده معنوي وي چي اضافت يي معنوي سو نو معرفه سو، سوال ،يوم الدين خو لدي وروسته راځي نو مالكييت دورځي دجزابه والله ج ته په ماضي كښي څنگه ثابت سي اودارنگه معني دمالكييت استمرار يي به دلته څنگه صحيح سي (جواب) څرنگه چي مالكييت دالله ج ورځي دجزالره او هغو ټولوشيانو لره چي په ورځ دجزا كښي واقع كيږي يقيني راتلونكي دئ نوپه دي سبب دغه مستقبل مالكييت لكه ماضي اولكه واقع سوئ داسي بلل سوئ دئ اودارنگه دقيا مت ورځ اوهرهغه څه چي هلته پيداكيږي لكه متحقق سوي شئ داسي گڼل سوي دئ ځكه عرب ډير ځله له متيقن مستقبل څخه په ماضي تعبير كوي اوكه دمالك لفظ په معني د استمرار سي نو معني به داسي سي چي الله پاك خاونددهميشه مالكييت دورځي دجزا دئ يعني كله چي دجزا ورځ راسي نو الله پاك هميشه مالكييت دټولو هغو امورو لري كوم چي په همدغه ورځ كښي پيداكيږي پوسه ! كه دمالك پر ځاي باندي ملك وويل سي چي صفت مشبه دئ نو بيا سوال مذكور نه كيږي ځكه دصفت مشبه اضافت معنوي وي سوال اضافت داسم فاعل خوومفعول به ته راځي نه ومفعول فيه ته اويوم الدين خوومفعول به نه دئ دمالك لپاره بلكي مفعول فيه دئجواب كله كله ظرف جاري پرځاي دمفعول به گرځي مجازاً نو بيا منصوب هم راځي بيله تقديره دفي اومضاف اليه داسم فاعل هم راځي پوسه ! چي ظرف پر دوه قسمه دئ يومتصرف اويل غير متصرف اول (1) هغه دئ چي له ظرفيت سره لازم نه وي لكه لفظ ديوم اولفظ دليله په دغه قسم ظرف كښي توسع جائزه ده پدي ډول چي مرفوع مستعمل سي يامجرور يامنصوب شي بي له تقديره دفي نوجاري سي پرځاي دمفعول به خوله دي سره سره له معني دظرفيته هم نه خارجيږي له دي وجهي فعل لازمي هم متعدي ورته گرځي كه څه هم ومفعول ته تعدي نسي كولاي اوغير متصرف ظرف هغه دئ چي له ظرفيته سره لازم وي سوال كله چي يومتصرف ظرف منصوب واقع سي نو دا معلومات به له كومي لاري كيږي چي داظرف بنا پرظرفيت په تقدير دفي سره منصوب راغلي دئ اوكه دتوسع له لاري بي له تقديره دفي منصوب دئ اوجاري پرځاي دمفعول به دي جواب كله چي اسم ظرف اسم ظاهر وي نوبيا يي فرق دقرائنو له لاري كيږي سوال كه يو فعل متعدي و مفعول ته ؤ نو سره له تعدي وخپل مفعول ته ومتصرف ظرف ته هم تعدي كولاي سي اوكه يا جواب كه فعل غيرمتعدي وو نو وظرف متصرف ته متعدي گرځيداي سي اوكه فعل متعدي و يوه مفعول ته ؤ نوسره له تعدي وهغه مفعول ته وظرف متصرف ته هم متعدي گرځيداي سي لكه حفرت بئرااليوم اوكه فعل متعدي و دوو مفعولو ته ؤنو ځني نحويين ومتصرف ظرف ته بيا تعدي ددي فعل صحيح نه بولي اوځني يي صحيح بولي اوكه فعل متعدي و درو مفعولو ته ؤ نوبيا دغه فعل په اتفاق ومتصرف ظرف ته تعدي نسي كولاي ،اعلم ان معني التوسع في الظروف جعل ،الفعل متعديا اليها ومتعلقا بها باعتبار كونه واقعا فيها بمنزلة نسبته

الي المفعول به الواقع عليه لما بينهما من الملازمة والمشابهة والتوسع في الظروف تجوز حكمي في النسبة الظرفية الواقعة بعد نسبة المفعول به الحقيقي واعلم ايضا ان الظرف المتوسع فيه مما جمع فيه بين الحقيقة والمجاز وهو وان لم يكن جائزا لکن ههنا جائز بالا تفاق لان التجوز ههنا تجوز حكمي لاحقيقي لبقاء الظرف علي معنا ه الظرفي فيه پوسه ! چي دملک په لفظ کښي دري احتماله دي اول دا چي مبالغه داسم فاعل سي دوهم دا چي ملحق سي په اسماء اجناس پوري لکه دسلطان لفظ دريم دا چي صفة مشبهه سي دمذکوره بيان په ارتباط تفسير بيضاوي اوتفسير خفاجي وگورئ (اِيَاكَ) خاص تالره (نَعْبُدُ) عبادت کوو موږ (وَاِيَاكَ) اوخاص له تاخه (نَسْتَعِينُ) طلب دمعاونت کوو موږ، پدي مبارک ايت کښي ومسلمانونو ته دالله جل جلاله له طرفه مختلفي لارښوني سوي دي اوله لارښوونه داده چي دمسلمان طاعت اوبندگي بايد په داسي ډول وي چي وار په وار والله جل جلاله ته دده دنزدیکت اوقربت سبب وگرځي . تر داسي حده پوري چي اخير دخداي جل جلاله سره دونه معنوي قرب پيدا کړي لکه الله پاک ته چي په سترگوگوري دوهمه لارښوونه داسي په دي مبارک ايت کښي موږ ته سوي ده چي أي بندگانو کله چي زماعبادت کوئ نوستاسي باطن اوزپه بايد وماته داډول متوجه وي لکه ماچي په سترگووينئ چي ودغه قسم عبادت ته په شريعت کښي احسان ويل کيږي له خدايه جل جلاله سره دريمه لارښوونه په دي ايت مبارک کښي موږ ته داسوي ده چي أي بندگانو دبندگي اوعبادت لائق به يواځي مابولئ بل څوک به لائق دعبادت نه بولئ اوکله چي ماته عبادت کوي نو هغه به خالص زمالپاره کوي ،رياونمايش وځلگوته به زما له عبادت سره نه گډوئ اوخپل عبادت به له هرقسمه شرکه که خفي وي، که جلي وي پاک ساتئ اوکله چي عبادت کوئ نوباید دغه عبادت سبب دغجب اودمغروئ دخپلوځانولپاره ونه گرځوئ اوهم په دي ايت کښي الله جل جلاله داسي لارښوونه راته کړيده چي أي بندگانو کله چي له ما يوحاجت غواړئ نو بايد دحاجت تر غوښتني له مخه يو قسم طاعت اوبندگي وماته دواسطي اووسيلي په ډول وکړئ اوهمداسي لارښوونه الله پاک راته کړي ده چي حقيقي مددگار اوکومک دررسونکي بايد ما وگڼي اوپه هر مشکل کښي له ماڅخه کومک وغواړئ اوهم په دي ايت مبارک کښي داسي لارښوونه الله پاک موږ ته کړي ده چي تر انفرادي عبادت اوتر انفرادي غوښتني زماپه دربار کښي اجتماعي عبادت لکه دجمعي لمونځ اوپه جمعه واري له ماڅخه ديوشي سوال کول زيات معتبر دئ .

علمي تحقيق

سوال = ددغه مبارک ايت له ماقبل سره چي د مالک يوم الدين کلمه ده څه قسم تعلق اومناسبت سته جواب = ددواړو ايتو اول جزءونه چي دمالک اواياک لفظونه دي په مدلول کښي سره متحد دي چي خداي پاک دئ اودنعبد کلمه له اول جزء سره دماقبل مختلف مناسبتو نه لري، اول مناسبت يي مناسبت دمعلول دئ له علت سره ځکه چي مالکيت دالله تعالي موږلره علت دئ دعبادت زموږ الله پاک لره ، دوهم مناسبت يي مناسبت دعبادت دئ له معبود سره ، دريم مناسبت يي مناسبت دفعل دئ له مقصود سره دفعل، څلرم مناسبت يي مناسبت دفعل دئ له مجازي سره پردغه فعل باندي اومناسبت دنعبد له يوم الدين سره دادئ چي يوم الدين وخت دئ د حصول

دثمرو دعبادت سوال = مخکښي الله پاک له خپله مقدسه ذاته دغائب په الفاظو تعبیر کړی ؤ اودلته يي دایاک په لفظ دخپل ځان څخه تعبیر وکړ نوپه دي بدلون کښي مقصد څه دی جواب = مقصد په دي کښي دادی چي په کلام کښي التفات راسي سوال = التفات وڅه ته ويل کيږي جواب = ځني وايي چي التفات دادی چي په مقام دخطاب کښي دغائب په صيغه سره تعبیر وسي ياددي عکس وسي اویا په مقام دتکلم کښي دغائب په صيغه سره تعبیر وسي يايي عکس وسي يا په مقام دتکلم کښي دمخاطب په صيغه تعبیر وسي يايي عکس وسي عام له دي که یواري په بله طریقه تعبیر سوئ وي اوکه نه اومشهور دادی چي التفات ودي ته ويل کيږي چي یواري له یوچا په یوه طریقه سره تعبیر وسي اوبیا په بله طریقه تعبیر ورڅخه وکړسي، په مذکور ایت کښي په دواړومذهبو التفات موجود دی سوال = دالتفات عامه نکته کومه نکته ده اودلته په دي مبارک ایت کښي چي التفات راغلی دی نو په دغه التفات کښي خاصه نکته کومه یوه ده جواب = دالتفات عامه نکته چي په هراتفات کښي باید موجوده وي هغه تطریه دنشاط دسامع ده يعني تازه کول دشوق دسامع اوکوم التفات چي په دغه مبارک ایت کښي راغلي دی نو ترهغه پوري خاصه نکته داده چي الله پاک بندگانوته ددي التفات له لاري دالارښوونه کوي چي زماحمد اوشکر اوزما ذکر چي تاسي کوئ هغه باید په دي ډول وي چي وار په وارمو ماته دونه رانژدي کوي چي اخيرله ماسره دحضور اومشاهدي ومقام ته ورسېږئ . سوال = دایاک لفظ خو مفعول دنعبد دی مفعول خو له فعله وروسته ذکر کېږي دلته يي تقديم دڅه نکتي لپاره سوي دی . جواب = په دي کښي ډيري نکتي دي اوله نکته افاده د حصر اواختصاص ده ځکه که ایاک له نعبدڅخه وروسته ذکر سوي وای نومعني به داسي کیدله چي (نعبد) عبادت کوو موږ ایاک تالره او اوس چي ایاک پر نعبد رامخکښي سوي ده نو معني يي داسي کيږي ایاک خاص تالره يعني نه بل چالره (نعبد) عبادت کوو موږ ، دوهمه نکته په تقديم دایاک کښي تعريض دی ومشرکانو ته چي هغوی دبتانو عبادت هم کاوه ، دریمه نکته پکښي داده چي تقديم راسي دهغه چي هغه په وجود کښي له مخه دی هم ترعباد اوهم تر عبادت دده په اعتبار دذات نو به وضع اوطبع سره موافق سي ، څلرمه نکته پکښي داده چي عبادت کوونکي ته له اوله وهلته اگاهي ورکړه سې پر دي باندي چي معبود ستا الله جل جلاله دی ، پنځمه نکته پکښي داده چي عابد ته تنبيه ورکړه سي پر دي باندي چي په وخت دعبادت کښي دې باید هم په ظاهر کښي اوهم په باطن کښي والله پاک ته متوجه وي اوحضور يې برابر وي اودخدای پاک په تعظیم کښي کاهلي اوسستي باید ورڅخه ونسي اونه دده زړه اوباطن له خدایه اوله عبادته دده څخه پرته په یوه اوبل شي مشغول سي، اوشپږمه نکته پکښي داده چه اهتمام راسي په هغه شي چي هغه تر هرڅه ومؤمنانو ته مهم دی په هر حال کښي خاص بیا په حال کښي دعبادت چي هغه عبارت دی له ذکره دخدایه ، اومه نکته پکښي داده چه دفعه دوسوسو دشيطان راسي ، اتمه نکته پکښي داده چي له اوله وهلته تصریح راسي پر دي باندي چه دغه عبادت الله پاک لره دی ، نهمه نکته پکښي داده چي عبادت کوونکي اگاه سي پر دي خبره باندي چه نظردده ومعبود خپل ته په وخت دعبادت کښي اوله اوبالذات وي اووعبادت ته يي نظر باید له دي حیثه وي چي دغه عبادت یو نسبت دی دده اودالله تعالي په منځ کښي . پوسه چي لفظ د(نعبد) جوړ سوی دی له عبادت څخه عبادت په اصل کښي ودي ته ويل کيږي چه یوڅوک

په اخيره درجه کښي اظهار دذلت اودعجز خپل په خپل اختيار سره ويوچاته وکړي لپاره ددي چه په اخيره درجه کښي عظمت اولويي دهغه چاښکاره کړي ، کله چي دعبا دت په معني پوه سوي نو اوس په دي پوه سه چي دعبادت لايق هغه څوک دی چه عبادت کوونکی ترهغه لوي اوبالا ترمنعم يعني نعمت ورکونکی نه لري اوهغه له الله پاک څخه ماسوي بل څوک نسته ځکه وهيچاته هغه ډول نعمتونه چي الله پاک ورکړي دي اوورکوونکی يي دی بل هيڅوک نسوي ورکولاي نونتيجه داسوه چي لايق دعبادت ماسوي له الله تعالي بل هيڅوک نسته نوځکه به موږ داسي وايو چي(اياک نعبد) يعني خاص تالره خدايه عبادت کوو نه بل چالره ، . پو سه چي عبادت کله په معني دطاعت راځي لکه په دي قول کښي (لاتعبدوالشيطان)اوکله په معني ددعاراځي لکه په دي قول دخداي تعالي کښي (ان الذين يستكبرون عن عبادتي) اوکله په معني د توحيد راځي لکه په دي قول دخداي پاک کښي (وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون) . سوال = څه وجه ده چي د (نعبد)لفظ دمتکلم مع الغير په صيغه سره ويل سوئ دی سره له دي چي هر لمونځ کونکی په لمانځه کښي سورت فاتحه وايي اوهر لمونځ کونکي خو يو نفر وي . جواب = په دي کښي ډير اسرار دي اول سر دادئ چي لمونځ کونکي سره له دي چي يوسړي دی اوداسي ووايي چي اياک نعبد نوگواکي ده وخداي پاک ته داعذر اوعجز وړاندي کړ چي خداي پاکه زه قاصر يم اوعبادت مي قاصر دی ددي وړ نه دی چي تنهايي وتاته وړاندي کړم نوزه عبادت خپل په ضمن کښي دعبادت دنوروعبادت کونکيو درته ذکر کوم . او خپل ځان په حيث د عبادت کونکي دنورو عبادت کونکيو په جمله کښي درته عرضه وم چي ددوئ دعبادت په طفيل ځما عبادت هم قبول کړي اوددوئ دمنظوريدو په ترڅ کښي زه هم منظور سم.

شنيدم که درروزاميد وبيم — بدان را به نيکان ببخشد کریم ، بدان را در اقبال نيکان زيند ،

وگر نه بدان اهل نيکي نيند، اودوهم سر دادئ چي لمونځ کونکي يوه اندازه له دروغ ويلو وساتل سي ځکه چي دی په لمانځه کښي مثلا داسي ووايي چه اياک اعبد يعني خاص تالره عبادت کوم اوپه عين حال کښي دغه لمونځ کونکی دريا په مرض مبتلا وي اوددنيوي منافعو په طمع هميشه واهل ددنيا ته سر کښته کونکی وي نو سخت کاذب بلل کيږي اوچي عبادت خپل په جمله کښي دعباداتو دصادقينو ذکر کړي نو څه قدر به صادق وبلل سي . دري يم سر دادئ چه و بندگانو ته تنبيه ورکوله سي چي تاسي ټول بايد په دي کښي سره متفق ياست چي هر يواخص دالله تعالي عبادت کونکی وي اوعبادت دالله تعالي بايد ستاسي مابه الاشتراک وي ، اوڅلرم سر په دي کښي اشاره ده وبندگانو ته ددي چي لمونځونه بايد په جماعت سره ادا کوئ ، اوپنځم سر په دي کښي دادئ چي حفظه اوکرام کاتبين ملکو ته هم شامل سي ،اوشپږم سر په دي کښي دادئ چي الله تعالي بنده ته ددي اشاره کوي چي که دي زما عبادت کاوه نو دلور عظمت والا به وگرزي چي ته به تنها دپوره ډلي په سريي ، ولي نعبد تر نستعين له مخه ذکر سو

سوال = په څه وجه الله پاک دعبادت ذکر پر استعانت له مخه کړي دی . جواب = ددي کار مفسرينو رحمهم الله ډيري وجهي بيان کړي دي ، اوله وجه داده چي که دنعبد جمله راوروسته سوي واي نو بيا به داياتو داخيږي حرفونو

سج نه واي برابره سوي ، دوهمه وجه داده چي نستعين دعاده اودعاهلته ښه قبلېږي چي دوسيلي په ډول يو طاعت اوبندگي له مخه تر دعا وکړه سي ، دريمه وجه داده چي عبادت هغه شي دئ چي الله پاک يي له موږ څخه غواړي اوپه نستعين کښي ځمور غوښتنه درج ده نو پکارده چي غوښتنه دالله جل جلاله له مخه سي پر غوښتنه ځمور اوداسي هم نوري ډيري وجهي سته (واياک نستعين) پوسه چي نستعين له استعانت څخه مشتق دئ استعانت طلب دمعونت اودکومک ته ويل کيږي اوکومک پرڅلورقسمه دئ اول قسم يي دادئ چي الله پاک پر کار باندي قدرت وبنده ته ورکړي دوهم قسم يي دادئ چي کار ورته اسانه کړي اواسانه يي په خيال کښي ورولي ، دريم قسم يي دادئ چي وکار ته يي ورنزدي کړي ، څلرم قسم يي دادئ چي پر کار يي باعث کړي اوشايق اوراغب يي کړي وکار ته مثلا دعقل اوشعور اودلاسو اوپښو ورکول وبنده ته له اول قسم کومک څخه دئ اوفرغت دزړه ورکول اوموانع دکار ورڅخه لري کول له دوهم قسم څخه دئ اود کار مينه دبنده په زړه کښي پيدا کول اوکار دبنده په نظر کښي ښائسته وروستل اودکار لذت اوخوند په ده کښي پيدا کول له دريم قسم څخه دئ اويومرشد اولارښوونکئ ورته پيدا کول چي هر ساعت وده ته پند اونصيحته کوي اوپر کار دعبادت ترغيث اوباعثتوب ورکوي له څلرم قسم څخه دئ ، پوسه چي مقصود له اياک نستعين څخه ياطلب دکومک دئ په عبادت کښي نوبه معني داسي شي چي خاص له تاڅخه آي خدايه طلب دکومک کوو په عبادت ستا کښي اويامقصد ورڅخه طلب دکومک دئ په ټولو روا کارو کښي نوبه معني داسي شي واياک اوخاص له تا څخه نستعين طلب دکومک کوو په ټولو کارو کښي يعني هغه کارونه چي روااودخير کارونه دي

إِهْدِرَاوْشِيَه نَا مَوْر تَه الصِّرَاطَ لَارِ الْمُسْتَقِيمِ سَيِّدَه بَرَابَرَه يايي داسي معني وکړي اهد روان کړه نا موږ الصراط پر لار المستقيم برابره باندي يايي داسي معني وکړئ اهد بوزه نا موږ الصراط پرلار المستقيم برابره باندي ، پوسه چي يو ښوونه ده دلاري حقي او يو رسول ولاري حقي ته دي او يو روانول يابيول پر لار حقه باندي دئ که مقصود ښوونه دلاري حقي وه نواهدنا الي الصراط المستقيم ويل کيږي اوکه مقصود رسول ولاري حقي ته وو نواهدنا للصراط المستقيم ويل کيږي اوکه مقصود بيول ياروانول پرلارحقه وونو اهدنا الصراط المستقيم ويل کيږي دغه ډول شاه عبد العزيز قدس سره په خپل تفسير کښي ذکر کړي دي سره له لږ اضافه توبه زما په بيان کښي، نودلته که اوله معني مراد سي نوتقديردالي به ورسره ملاحظه کيږي اوکه دوهمه معني مراد شي نوتقدير دلام جاره به ورسره ملاحظه کيږي اوکه دريمه اويا څلرمه معني مرادسي نو بيا ملا حظه دتقدير دحرف جرنه کيږي سوال = ددي مبارک ايت له مخکښي ايت سره څه مناسبت دئ؟ جواب = دغه مبارک ايت دمخکښي ايت دواياک نستعين له جملي سره تړلي دئ په دي ډول چي زموږ له خوا داوويل سي چي واياک نستعين يعني اوخاص له تا څخه معونت غواړو نوگويا دالله تعالي له طرفه داسي راته وويل سوو چي په څه ډول زه کومک اومعونت درسره وکړم نوموږ دخپل رب په جواب کښي دا عرض وړاندي کوو چي داسي کومک راسره وکړه چي دحق پرلارباندي موږ محکم اوثابت ولره ، سوال = هر لمونځ کونکي دلمانځه په هر رکعت کښي سورت فاتحه وايي نوډي چي داواوي چي موږ ته هدايت وکړه دصراط مستقيم نوداخو ده دداسي شي غوښتنه وکړه چي هغه وده ته ورکړسوي دئ ځکه دي چي لمونځ کوي

نوخو مسلمان دئ نودصراط مستقيم كوم چي دين داسلام دئ هدايت خو حتماً ورته سوي. دئ جواب = ددي سوال مختلف جوابونه سته اول جواب دادئ چي مرتبي دقرب اونزدیكت دبنده والله پاک ته بيشماره دي نولمونځ کوونکئ چي په هره مرتبه کبني وي نوډي سوال دهدايت دهغه صراط مستقيم کوي چي وهغه ته لاهنوز دي نه دئ ورسيدلئ. دوهم جواب دادئ چي مقصود له دغه سواله څخه ثبات او ټينگوالي پر صراط مستقيم دئ تر مرگه پوري اوداسي نور جوابونه هم سته خودغه هغه بيخي عمده جوابونه دي، سوال = دمفعول ضمير کوم چي په اهدنا کبني دجمع په لفظ سره راوړل سوي دئ په دي کبني څه حکمت دئ ، جواب = يوحکمت دادئ چي دنعبد اودنستعين له صيغوسره موافق سي ځکه هغه هم دجمع لفظونه دي اودوهم حکمت دادئ چي په جمع واري سره دعائيه مقبوله گرزي دريم حکمت دادئ چي يونانسان لکه چي دځان وهدايت ته مجبور دئ داډول دخپل ماحول دخلگو وهدايت ته هم مجبور دئ ځکه يوه خوداوجه ده چي کله يونانسان پر سمه لار روان وي اونوري لاري وي نودغه انسان په دغه بي لاري ټولنه اوجامعه کبني له سختو کړاوو اوستونځو سره مخامخ گرزي اوبله داوجه هم ده چي هر انسان لکه چي دخپل ځان پر اصلاح مکلف دئ همدارنگه پر امر بالمعروف اونهي عن المنکر هم مکلف دئ نو په دي وجه هر مسلمان ته ضرور دئ چي دنورو دهدايت سوال هم کوي په دي وجه چي دامر بالمعروف له ستونځو څخه تر يوخده پوري خلاص سي . سوال = هدايت پر څو قسمه دئ جواب = هدايت بي حسابيه نوعي لري خوسره له دي په شپږو جنسوکبني حصر دئ اول هدايت هدايت الهامي دئ په ابتداء کبني دولدت دوهم هدايت هدايت الهامي دئ وروسته له دي چي انسان وسن دتميز ته ورسيري دري يم هدايت په ذريعه دوحی دئ څلرم هدايت په ذريعه دصادقو خو بو دئ پنځم هدايت په ذريعه دفراسټ دئ شپږم هدايت په ذريعه دکشف دئ اوم هدايت په ذريعه دحواسو دئ اتم هدايت په ذريعه دعقل دئ نهم هدايت په ذريعه ددلائلو دئ لسم هدايت په واسطه درسولانو اوپه واسطه دانزال دکتابو دئ اخيري هدايت بيا پر دوه قسمه دئ يوعام دئ اوبل خاص دئ عام بيا پر دوه قسمه دئ يو تبیاني دئ بل توفیقي دئ خاص بيا پر دري قسمه دئ يومن الله دئ بل الي الله دئ بل بالله دئ ، ذکر سويو اقسامو تفصيل ، پوسه چي کله يو کوچني څنگه له موره پيداسي نو الله پاک ده ته دانښونه مثلا وکړي چي کله وړي سي نوژاره چي موردې په دي پوسي چي ته وړي سوي يي اودارنگه ددي ښوونه ورته کوي چي دي بايد په څه رقم دمور تي ورودي دغه ته هدايت الهامي په حال دطفوليت کبني ويل کيږي اوکله چي و يوه صالح انسان ته ويو ولي ته دخداي پاک ديوي خبري معلومات په زړه کبني خداي پاک ورواچوي نوودي ته هدايت الهامي وروسته له سنه دتميزه ويل کيږي چي ودي ته وحي عرفاني هم ويله کيږي اوکله دوحی فطري له لاري ويوه حيوان ته الله پاک ديوه کار نقشه معلومه کړي لکه دعسلوومچمچيو ته اولکه عنکبوت ته ودغه قسم ته هدايت فطري ويل کيږي اوکله يوه انسان ته عام له دي که کافر وي اوکه مسلمان وي ديوه شي دجوړولو نقشه په ذهن کبني ورواچوي لکه دتياري (جهاز) اوبا دموتږ ياداسي دنورو شيانودجوړه ولو نقشي چي اول واري الله پاک دځينو انسانانو په ذهنو کبني ورواچولي چي ودغه قسم ته هدايت ايجادي ويل کيږي اوکله داعلام بالشرائع له لاري الله تعالي يوچاته هدايت وکړي چي ودي ته هدايت په واسطه دوحی شرعي ويل کيږي دغه قسم هدايت تر نييانو

اورسولانو پوري خاص دئ اوکله دخوب ليدلو په ذريعه الله پاک يوڅوک په يو شي خبر کړي ودي ته هدايت په واسطه دخوب ويل کيږي خو نسبت ونبي اوورسول ته حکم دوحی لري اوکله دفراسټ له لاري الله پاک چاته هدايت وفرمايي چي ودي ته هدايت په واسطه دفراسټ ويل کيږي اوکوم معلوما ت چي انسان ته دظاهري حواسو په واسطه کيږي لکه دسترگو ليدل دغور اوريدل په پزه ديو شي بويه ول په خوله ژبه ديوه شي څکل په مسه کولو ديوه شي دگرم والي ياخيوالي مثلا معلومه ول اودارنگه دباطني حواسو په واسطه ديوه شي معلومول ودي ته هدايت په ذريعه دحواسو ويل کيږي همدارنگه الله پاک چي وانسانانو ته عقل ورکړی دئ اودوی ته دهمدغه عقل په ذريعه دحقائقو معلوماتونه کيږي ودي ته هدايت په ذريعه دعقل ويل کيږي اوکوم دليلونه چي الله پاک پرخپل ذات اوپر خپلو صفاتو باندي پيدا کړي دي لکه مخلوقات چي هر شي په مخلوقاتو کښي دلالت کوي پر ذات اوپر صفاتو دخداي پاک باندي و دي ته هدايت په واسطه ددلائلوويل کيږي اوهمداراز پيغمبران نبیان اورسولان چي الله پاک وانسانانو ته رالېږي دي اوددوی په سبب انسان حق اوباطل معلومه وي ودي ته هدايت په توسط دپيغمبر ويل کيږي اوکومه لارښوونه چي الله پاک يي په واسطه دخپل نازل سويو کتابو وبنډگانو ته کوي لکه وموږ ته چي يي په واسطه دقران کریم کړيده ودي ته هدايت په واسطه دکتابو ويل کيږي اوکوم هدايت چي په واسطه دهغو معجزو وو چي دنبيانو په لاس وځلگوته ښکاره سوي وي وهغه ته هدايت بالمعجزات ويل کيږي دانبيا وو اوکتابو په ذريعه عام هدايت دادئ چي دخير اودشر لار الله پاک وموږ ته ښکاره کړي ده په دغه عام هدايت کښي بيا تبیاني هدايت دادئ چي الله پاک هغه څه چي نبي اورسول دخداي پاک له طرفه وموږ ته راوړي دي اوهغه څه چي دخداي پاک په کتاب کښي دي ويوچاته داسي ښکاره کړي چي هيڅ شک اوشبهه دده په زړه کښي نسي پاته اوکامل اوپوخ يقين باندي ورته حاصل شي اوتوفيقي هدايت ودي ته ويل کيږي چي الله پاک وبنده ته پر دغه هدايت باندي دکامل اوتينگ عمل توفيق ورکړي اواخاص هدايت دادئ چي دنبي ياولي په واسطه الله جل جلاله يوقسم نور ديوه سړي پرمدرکه قوه باندي وځلوي چي په نتيجه کښي ددي حقائق په واقعي توگه ودته منکشف سي اودغه خاص هدايت به يامن الله وي کوم چي په دغه قول دخداي پاک سره اشاره ورته سويده (قُلْ اِنَّ هُدًى اللّٰهُ هُوَ الْهُدٰى) اويابه الي الله وي کوم چي په دغه قول دخداي پاک کښي اشاره ورته سويده (اِنِّىْ ذَاهِبٌ اِلَیْ رَبِّیْ سَيَهْدِیْنِ) اويابه بالله وي کوم چي په دغه قول کښي درسول عليه السلام اشاره ورته سويده (لَوْلَا اللّٰهُ مَا اهْتَدَيْنَا)

له اول ایت څخه تراټم آیت پوري مصحح اومکمل

پاره الم / سورة البقره

تفسير سورة بقره:

پوسه چي د قرآن كريم سورتونه دوه قسمه دي - اول مكي سورتونه دي ، دوهم مدني سورتونه دي . پر اصح قول مكي سورتونه هغه دي چي د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم تر هجرت كول له مكې مكرمې څخه و مدينې منورې ته له مخه نازل سوي دي . او مدني سورتونه هغه دي چي له هجرت څخه وروسته نازل سويدي.

د بقرې سورت له مدني سورتو څخه دى ، دغه مبارك سورت د بقرې سورت ځكه بولي چي بقره په عربي زبان كښي و غوا ته ويل كيږي ، اوپه دې سورت كښي د بني اسرائيلو د يوې غوا يوه ډيره له عبرت څخه ډكه نادره قصه راځي . نو ځكه دغه مبارك سورت په همدې نامه سره نامداره سوئ دى.

دغه مبارك سورت نور ټول په مدينه كښي نازل سوئ دى ، ماسوى له دوه سوه او يوازي ايم (۲۸۱) آيت څخه ، چي په مني كي په حجة الوداع كي نازل سويدي . ددغه سورت (۲۸۶) اياتونه دي ، څلويښت (۴۰) يې ركوع گاني دي . او د المطففين د سورت څخه وروسته نازل سويدي ، په تلاوت كي دوهم سورت دى . ځكه اول سورت په تلاوت كي د فاتحې سورت دى . او په نزول كي اوه اتي ايم (۸۷) سورت دى ، يعني شپږ اتيا ، ۸۶ - سورتونه له مخه نازل سوي وو . او اتي ايم سورت همدغه سورت ؤ ، چي پر رسول باندي - صلى الله عليه وسلم - نازل سو .

لفظي ترجمه.

(الم) خداي پاك عالم دى په معني اوپه مطلب ددي لفظ يا معني ددي لفظ پټ سردي دخداي پاك اودرسول حضرت محمد صلي الله عليه وسلم په منځ كښي ، (ذالك) دا (الكتاب) كتاب يعني دافران كريم (لا) نسته (ريب) هيڅ شك (في) په (ه) ده كښي ، يعني په دغه كتاب كښي چي قران كريم دى هيڅ شك نسته په دې معني په دغه كتاب ، قرآن كريم كښي هيڅ شك نسته ، چي دخداي جل جلاله كلام دى ، او دخداي پاك له طرفه پر حضرت محمد - صلى الله عليه وسلم - باندي نازل سوئ دى او ټولي خبري ، او مضمونونه يې حق دي او د كفارودغه ټولي خبري چي ددغه قران په باره كښي يې كوي باطلې اوددوى پر كفرو ، عناد او پرتعصب باندي بنادى .. (هدى) لار ښوونه ده ، يا لارښوونكى دى يعني دغه كتاب (للمتقين) پرهيز گارانولره ، يعني لكه څرنگه چي دغه قرآن كريم بې شك او شپې دالله پاك كتاب دى ، پر حضرت محمد - صلى الله عليه وسلم - نازل سوئ دى ، او ټولي خبري يې حقي دي . دغه رنگه دا قرآن هدايت كونكى ، او دسمي لاري ښوونكى هم دى پرهيز گارانولره .

تفصيل اوعلمي خبري (الم)

پوسه چي ددغي مبارکي کلمې په شان چي کومي کلمي دسورتو په اول کي راځي لکه (الم،الر وغيرهما،ودغو ته مُتَشَابِهَات او يا حروف مُقَطَّعَه ، يا مُقَطَّعات قرآنيه ويل کيږي . که څه هم دغه کلمي هره يوه اسم ده ځکه مثلاً په الف لام ميم کښي الف اولام ميم هريو ديوه معلوم حرف نوم دئ خو حروف په دي وجه ورته ويل کيږي چي دمقدمينو په اصطلاح کښي دحرف اطلاق پراسم اوفعل اوحرف دروسرو باندي کيږي اومقطعه په دي وجه ورته ويل کيږي چي هرتوري په تقطيع سره يعني په پريکړون سره له هغه بل حرفه څخه ويل کيږي اومتشابهات په دي وجه ورته ويل کيږي چي ددوی معني گاني پوشيده اوپتي دي اوقرانيه په دي وجه ورته ويل کيږي چي دقران دسورتو په سروکښي راغلي دي

همدارنگه پوسه چي په دغو کلمو کښي علماؤرحمهم الله سخت اختلاف کړئ دئ ،

په دي ډول چي ايا پرته ،سوی له الله (جل جلاله)څخه بل څوک د دغو کلمو په معنی گانو عالم کيدائ سي اوکه يا ، او که عالم کيدائ سي نو بيا تنها د خدائ پاک رسول د دغو کلمو په معنی پوهيدئ ،اوکه له رسول - صلی الله عليه وسلم- څخه پرته بل چا ته هم د دغو کلمو پر معنی گانو علم حاصليدائ سي ، او که حاصليدائ سي نو بيا يې معنی گاني څه دي ؟ . دغه ټول اختلافونه ذکر کول موږ له اصلي مقصد څخه وروسته کوي فقط هغه بيان په دې باب ذکر کوم کوم چي د امام الهمام ابو حنيفه رحمه الله تعالى د مذهب مفسرينو غوره کړيدئ.

هغه بيان دادئ چي ځيني علماء ځمور د مذهب وايي چي : د دغو کلمو معنی له خدائ پاک څخه بغير و بل هيچا ته نه ده معلومه . او ځيني علماء وايي چي و رسول ته هم د دغو کلمو پر معنی باندي علم حاصل ؤ ، او معنی گاني د دغو کلمو ، د خدائ پاک او حضرت محمد - صلی الله عليه وسلم- په منځ کښي پټ رازونه ؤ ، چي جبرئيل عليه السلام ته هم په هغوی باندي علم نه ؤ حاصل.

ځمور په مذهبي علماؤ کي د ځينو له قوله څخه ، اول قول بهتر معلوميږي .. او له خلفاوو راشدينو څخه هم د اول قول مطابق روايت راغلئ دئ . او د بعضو علماوو له قوله ، د دوهم قول بهتروالی معلوميږي . بهر حال د اول قول مطابق چي الم ووايې نو به دا ډول وايې الله پاک عالم دئ

په معنی د دې ، يعني د (المّ) .

او د دوهم قول مطابق چي (الم)و وايې ، نو به داسي وايې ، معنی ددي کلمي پټ سردئ د خدائ اود رسول په منځ کښي ، هر ډول چي په دغودوډولوکښي و وايې صحيح دئ .

عرفاني فايده.

پوسه چي ددغومقطعه حروفو په دي شرط چي مکرر په دوی کښي حذف کړه سي ټول تعداد څوارلس ياديارلس دي په دي شرحه (الم – المص – الر – المرأ – کهيعص – طه – طسم – طس – يس – ص – حمعسق – ق – ن)

اوشاه عبدالعزيز رحمه الله فرمايلي دي چي سورت بقره له جملي څخه دهغو نهه ويشتوسورتوڅخه دی کوم چي دهغوی ابتداء په حروفومقطعه ؤ سره سويده اودغه حروف مقطعه په دي شرط چي مکرر حرفونه ورڅخه حذف کړه سي ټول څوارلس حرفونه دي په دي ډول، الف، لام، میم، صاد، را، کاف، ها، يا، عين، طا، سین، حا، قاف، نون، انتهی ماقال.

همدارنگه پوسه چی په دغو ذکر سويو حروفو کښي ودغولاندی اسماء الهیه ؤ ته اشاره راغلي ده خو نه په دي معني چي دغه حروف له دغواسماء الهیه ؤ څخه رامختصر سوي دي بلکي په دي معني چي دغه حروف په دغواسماء الهیه ؤ کښي موجود دي، هغه اسماء الهیه دادی:

(ياالله جل جلاله يااحد جل جلاله يااخر جل جلاله ، يالطيف جل جلاله ، يا ملک جل جلاله ، يا مبدئ جل جلاله ، يا معيد جل جلاله، يا محيي جل جلاله ، يا مميت جل جلاله ، ياماجد جل جلاله ، يا مقتدر جل جلاله ، يا مؤخر جل جلاله ، يا منتقم جل جلاله، يا متعال جل جلاله، يا مالک الملک جل جلاله، يا مقسط جل جلاله، يا مغني جل جلاله، يامعطي جل جلاله ، يا مانع جل جلاله، يا صمد جل جلاله، يا صبور جل جلاله، يا رحمن جل جلاله، يا رحيم جل جلاله يا رزاق جل جلاله ، يارافع جل جلاله، يارقيب جل جلاله، يارؤف جل جلاله، يا رشيد جل جلاله، يا کبير جل جلاله ، يا کریم جل جلاله، يا هادي جل جلاله، يا عزيز جل جلاله، يا عدل جل جلاله، يا عظيم جل جلاله، يا علي جل جلاله، يا عفو جل جلاله، يا سلام جل جلاله، يا سمیع جل جلاله ، يا حلیم جل جلاله، يا حفيظ جل جلاله، يا حسيب جل جلاله، يا رحيم جل جلاله، يا حق جل جلاله، يا حميد جل جلاله، يا حي جل جلاله، يا قادر جل جلاله، يا قيوم جل جلاله، يا قوي جل جلاله، ياقهار جل جلاله، يا حسيب جل جلاله، ياقدوس جل جلاله، يا نور جل جلاله، يا نافع جل جلاله، ياطيب جل جلاله)

دغه مذکور حروف مقطعه غير مکرره سره له دغوالهي نومو دپاره دحل دمشکلاتو چي دري ورځي پرلپسي وويل سي او په دغودريو ورځو کښي وشپړسوه دري نوي (٦٩٣) واره ته يې دويلو شمير ورسپري نو دا يو ډير مجرب عمل دی.

(ذالک الكتاب)

پوسه چي د(ذالک الكتاب) دمبارکو دووکلمولفظي ترجمه په دري ډوله کيدلای سي دوه ډوله ترجمه يې پردي تقدیرده چي ذالک مبتداء سي اوالکتاب يې خبرسي په دغه تقدير کښي بيا دوه احتماله دی اول احتمال دادی چی دذالک په لفظ سره وهغه ته اشاره وکړه سی کوم چی له رسول عليه السلام سره ئی ددغواياتو ترنازلولو ډير رومي دانزال وعده الله پاک کړئى وه اودوهم احتمال دادی چی په ذالک سره وهغه ته اشاره وکړه سی کوم چی په تورات اوپه انجيل کښي الله پاک دهغه دنازلولو وعده فرمايلي وه چی تفصيل به ددواړوا احتمالودرته راسی ، اودريم ډول

ترجمه يې پردي تقديرده چي ذالك موصوف يا مبدل منه سي اوالکتاب يې صفت يابدل سي مجموع مبتدا سي او(لاریب الخ) ئی خبرسی چي دغه دري سره ډولونه په دي شرحه درته ذکرکوم.

اول ، (ذَلِك) هغه چي وعده يي سوي وه له تاسره دنازلیدو (الْكِتَابُ) دغه کتاب دی يعني کوم چي ته يې وځلگوته وايې، دوهم (ذَلِك) هغه چه وعده يي سوي وه دنازلیدوله پخواڅخه لا - يعني په تورات کښي کوم چي پرموسي عليه السلام نازل سوي دی او په انجيل کښي کوم چي پرعيسي عليه السلام نازل سوي دی (الْكِتَابُ) دغه کتاب دی — يعني هغه دغه قران کریم دی چه ته يې وځلگوته وايې اوځني يي مني او عمل په کوي اوځني يي نه مني سحرجادواوياشعري بولي . پوسه چه په تورات کښي اوپه انجيل کښي ددي وعده الله پاک کړي وه چه دغه قران کریم به په خپل وخت کښي پر حضرت محمدصلي الله عليه وسلم نازلوي لکه چه له حضرت کعب څخه روايت دی چه ده وځلگوته وفرمايل .

(عَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ فَإِنَّهُمْ الْعَقْلُ وَنُورُ الْحِكْمَةِ وَيَنَابِغُ الْعِلْمِ وَأَخَذْتُ الْكِتَابَ بِاللَّهِ عَهْدًا وَقَالَ فِي التَّوْرَةِ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي مُنَزِّلٌ عَلَيْكَ تَوْرَةً حَدِيثًا تَفْتَحُ بِهَا عَيْنَا عَمِيًّا وَأَذَانَا صَمًّا وَقُلُوبًا غُلْفًا)

يعني اي ځلگولازم سي له دغه قران کریم سره يعني هم عمل په کوي اوهم يي تلاوت کوي اوهم يي زده کوي په خپله اوهم يي ونورو ته ورزده کوي ځکه چه دغه قران کریم داسي مقدس کتاب دی چه هم دانسان د عقل لپاره فهم دی اوهم له حکمته ډک نوردی اوهم دده مبارک اياتونه د علم اودپوهي چيني دي اودالله جل جلاله ترنورو ټولو کتابويي تعلق له الله سره تازه اونوي دی ځکه دخداي ج ترټولو کتابووروسته نازل سوي کتاب دی اوالله پاک په تورات کښي له پخوا لافرمایلي وو چه اي محمده بيشکه زه نازله وونکي يم پرتاباندي دداسي يوه نوي تورات يعني چه قران کریم دی چه په هغه سره به خلاصیږي هغه سترگي دخلگوچه دحق له لیدلوړندي وي اوهم به په ده سره خلاصیږي هغه غوړونه دخلگوچه دحق له اوریدلوڅخه کانه وي اوهم به په ده سره خلاصیږي هغه زړونه دخلگوچه له حق څخه په پردوکښي وي يعني دده په وجه به خلگ داسي هدايت پیدا کړي چه هم به دحق نښاني په سترگوویني اوهم به دحق خبري دقبول په ډول په غوړواوري اوهم به دده په وجه دخلگوله زړوڅخه دکفراودگناووپردي ليري سي اوددوی دزړوسترگي به خلاصي سي نوبيا به حق حق بولي اوباطل به باطل بولي دارنگه په انجيل کښي هم الله پاک دقران کریم دنازلولو پر حضرت محمدصلي الله عليه وسلم باندي وعده کړي وه اوداراز الله پاک له رسول عليه السلام سره هم له مخه ترنازلیدودسورت بقري پرده باندي دپاته قران پاک دنازلولو وعده کړي وه په دي قول سره چه الله پاک فرمایلي دي (إِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا) ترجمه بيشکه موږ به ژرده چه وابه چووييني نازل به کړوموږ پرتاباندي قول دروندچه عبارت دی له قران کریم څخه نوځکه مادذک دلفظ په لفظي ترجمه کښي دوه ډوله تعبیرونه ذکر کړل دادواړه ډولونه پر هغه تقدیردي چي ذالک الکتاب مبتداء اوخبرسي ، او دریم ډول ترجمه يې داده.

(ذالك) دا (الكتاب) كتاب (لا) نسته (ريب) هيڅ شك (فيه) په ده كښی يعني په دغه قرآن كريم كښی. تنبيه ، دغه ترجمه يې پردي تقدير ده چې د (الكتاب) لفظ له (ذالك) څخه بدل اويا يې صفت سي اومجموع مبتداء سي اولاريب فيه يې خبرسي ، پوسه چې دلته يوڅلورم ډول هم سته هغه دادی چې په ذالك سره اشاره وقرانكريم ته وكړه سي اومبتداء سي او د(الكتاب) په لفظ كښي الف لام جنسي سي او د(ذالك) خبرسي نوبې ترجمه په دي ډول سي چې دغه قران جنس كتاب دی يعني گواكي له ده څخه پرته بل هيڅ كتاب نسته اومطلب به ورڅخه داسي چې په كتابوالي كښي ترده كامل كتاب نسته، سوال دذلك په لفظ سره اشاره وكوم شي ته ده ځكه دذلك لفظ خوداسي مشاراليه غواړي چه بعيدوي جواب په مشاراليه كښي دذلك ډيراحتمالونه دي خوله جملي دهغوڅخه زه هغه احتمالونه درته ذكركوم چه هغه ډيرپه زړه پوري دي اول احتمال دادی چه په ذلك سره وهغه كتاب ته اشاره ده چه په تورات اوپه انجيل كښي يې دنازلیدو وعده سوي وه دوهم احتمال دادی چه په ذلك سره اشاره ده وهغه كتاب ته چه وعده دنازلیدو يې له رسول عليه السلام سره په خواترنازلیدو وسورت بقري سوي وه ددغودوواحتماوتفصيل مخكي درته ذكرسودريم احتمال دادی چه په ذلك سره اشاره ده ودغه حاضرقران كريم ته دغه حاضرقران كريم كه څه هم بعيداوليري نه دی بلكي قريب دی خوپه ذلك سره چه اسم اشاره دبعيدده يادتعظيم له وجهي اشاره ورته سوي ده لكه چه علماؤدعلم بلاغت ذكركړي دي چه كله كله وقريب شي ته په ذلك سره اشاره كيږي لپاره دښكاره كولو دعظمت دهغه شي ځكه دغه قريب شي كه څه هم دمكان په حيث نژدي وي خودمرتبي په اعتبارلوراوليري وي نودغه ليري والي اولورواليدمرتبی دده داسي فرض كړل سي لكه ليري والي په مكان كښي نوپه ذلك سره اشاره ورته وسي اويا له دي وجهي په ذلك اشاره ورته سوي ده چه مشاراليه چه قران كريم دی كله چه دخداي له لوري پرسول عليه السلام نازل كړسواوځمورپه حضوركښي وگرزیدی. نوگواكي له اشاره كونكي څخه په ذلك سره چه الله پاك دی راليري كړسواوبعضي مفسرينوفرمايلي دي چه په ذلك سره اشاره ده وصرط مستقيم ته هغه صراط مستقيم چه په سورت فاتحه كښي ذكرسوي دی بنا پردغه قول مناسبت دبصري دسورت دفاتحي له سورت سره په ډيره كامله وجه راځي پوسه چه په مشاراليه كښي دذلك يوشي بل هم ضروردي هغه داچه محسوس به وي يعني ليدل كړكيدونكي به وي په سترگوسره اوحاضر به وي واشاره كونكي ته په وخت داشاري كښي دلته دذلك مشاراليه پرهرتقدير له ذكرسووتقدير وچه يې واخلي محسوس په سترگوسره نه دی ددي سوال جواب په دي ډول دی چه كه څه هم حقیقه خوداسم اشاري په مشاراليه كښي محسوس والي دسترگوسروردي خوكله كله په اسم اشاره سره اشاره كيږي وهغه شي ته چه محسوس والي يې محال وي اويا محسوس وي خوپه وخت داشاري كښي حاضر نه وي خودغه اشاره بنا پرمجازواستعاره باندي ده په دي ډول چه دغه غيرمحسوس مشاراليه مشابهه كړي په ذهن كښي له محسوس شي سره اويادغه مشاراليه چه په وخت داشاري كښي حاضر نه وي مشابهه كړي په ذهن كښي له حاضر شي سره بيا هغه لفظ چه په مشبه به كښي مستعمليري داستعاري په ډول په مشبه كښي مستعمل كړي نوپه دغه وخت كښي په اسم اشاره كښي استعاره مصرحه جوړيږي ، د(الكتاب) په لفظ كښي الف لام ياعهدخارجي دی نوبه په دغه الف لام سره وهغه فرديته دكتاب اشاره وسي چه پرمحمد صلي الله عليه وسلم نازل

سوي دئ اوده وځلگوته وايه لکه چه لفظي ترجمه هم ماددغه صورت مطابق کړي ده اوي الف لام په الکتاب کښي جنسي دئ نوبه بياظاهري ترجمه په دي ډول سي ذلک هغه قران چه پرتاباندي نازل سوي دئ اي رسوله ياذلک هغه قران چه دخداي پړرسول باندي نازل سوي دئ اي ځلگو الکتاب جنس کتاب دئ يعني ماسوي له ده بل کتاب نسته نوبه حصردمطلق کتاب راسي په قران کريم کښي خوحصرد جنس شي چه په يوشي کښي وکړل سي نو دغه په دوه ډوله دئ يوډول يي دادئ چه په نفس الامرکښي هم دغه جنس شي حصروي په دغه شي کښي بل ډول يي دادئ چه حصرددي جنس په دي شي کښي دمالغي په ډول وکړل سي مرادورڅخه داوي چه دغه شي چه ماجنس شي په ده کښي حصركړفرد کامل دهمدغه جنس دئ دلته چه جنس کتاب حصرسوي دئ په قران کريم کښي دغه حصرله دغه دوهم قسم څخه دئ ځکه چه په نفس الامرکښي خوکتاب حصرنه دئ په قران کريم کښي بلکي نورهم ډيرافرادلري (لَا رَيْبَ فِيْهِ). يعني نسته هيڅ شک په دغه کتاب کښي چه قران کريم دئ پوسه چه کلمه د(لا)دپاره دنفي دجنس ده اود(ريب) لفظ مبني پرفتحه دئ له وجهي ددي چه متضمن دئ حرف استغراق لره چه کلمه دمن ده ځکه تقديردکلام داسي دئ لامن ريب يعني نسته هيڅ له يوشکه په دي قران کريم کښي او اسم دلادئ اود(فيه) لفظ په اعتباردمتعلق مقدرسره چه (ثابت) دئ خبردئ دلادپاره آي (لاريب ثابتاً فيه) همدارنگه پوسه چي دريب لفظ په اصل کښي مصدردرآب دئ اومعني يي په اضطراب اوپه سرگرداني کښي اچول، ده اودريبه لفظ په معني داضطراب اودسرگردانئ ده بيادريب لفظ په معني دښک سره مشهورگرځيدلئ دئ ځکه چي شک سبب داضطراب اودبي اطمئنانئ دنفس دئ، امام رازي فرمايلي دي چي دريب لفظ په معني کښي وشک ته ورنزدی ده مگردريب په معني کښي يوڅه زياتوالئ سته هغه دادئ چي ريب ودي ته ويل کيږي چي پريوشي باندي دبدوگمان وکړسي مطلب دا چي ريب وظن سوء يعني گمان دبدوته ويل کيږي لکه چي داسلام پيغمبرفرمايلي دي (دَعَا مَآثِرُ يَبْكَ اِلَيَّ مَالًا يُرِيْبُكَ) حديث صحيح . يعني پريږده هرهغه شي چي اچوي تاپه بدگماني کښي وهغه شي ته،يعني اوځه وهغه شي ته چي هغه تاپه شک اوپه بدگماني کښي نه اچوي همدارنگه پوسه چي دلته يوسوال کيږي چي جواب يي ضروري دئ سوال په دي ډول کيږي چي کافران دمکي اودنوروځايودقران کريم دنازلیدوپه زمانه کښي ځيني له قران کريم څخه منکروه اوځني پکښي شک کونکي وه نوله دي سره سره به دخداي پاک ددغه قول چي لا ريب فيه دصحت وجه څه وي جواب ددي سوال په مختلفوډولوکيدلای سي اول په دي ډول چي دخداي پاک دذکرسوي قول مطلب دانه دئ چي دخلگوله طرف څخه هيڅ شک په قران کريم کښي نه دي واقع سوئ بلکي مطلب ورڅخه دادئ چي په قران کريم کښي نسبت وهغه چاته شک نه پيدا کيږي کوم چي سالم عقل لري اوله تعصب اوعنادڅخه پاک وي اودحق په لټه کښي وي اوله دي سره سره يي په هغوښکاره دلائلو کښي تأمل اوفکرکړيوي کوم چي دقران کريم پرحقيت باندي لالت کوي.

اودوهم په دي ډول چي لاريب فيه څخه مطلب دادئ چي قران کريم لائق په دي سره نه دئ چي په ده کښي شک وکړسي يعني مرادله نفی دريب څخه نفی دلياقت دريب ده اودريم پدي ډول چي مقصودله آيه څخه نهی ده

يعني شك مكوئ ای خلگو په دغه کتاب، قرآن کریم کښی نو به لاریب فیه په معنی دلاترتابوافیه سی، بیضاوی وغیره

(هدی) لارښوول دی، يعني دغه قران کریم دډیري کامي لارښووني په وجه چه حقه اوسمه لاروخلگوته ورښه يي گواکي ټول سره لارښوول یا لارښوونه گرزیدلي دي یا (هدی) په معني د لارښوونکي دي مصدر دی. په معنی داسم فاعل دی. يعني دغه قران کریم دحقي لاري ښوونکی دي پوسه چی د ترکیب په لحاظ سره دهدی په لفظ کښی دوه احتماله دی اول احتمال دادی. چی حال سی له ضمیر مجرور څخه د فیه دوهم احتمال دادی. چی خبرسی دمبتدا محذوفی دپاره چی لفظ د هو دی. پوسه چی که دهدی لفظ پر خپله مصدری معنی باندی حمل سی نوبه په حمل دده کښی پر ضمیر مجرور باندی یا پر محذوفه مبتدا باندی مجازفی النسۃ راسی اوکه په معنی داسم فاعل سی نوبیا به دهدی په لفظ کښی مجاز فی الطرف اومجاز مرسل راسی همدارنگه پوسه چی دهدايت په اړه یوه برخه د تفصیل دسورت فاتحی په تفسیر کښی مادرتہ ذکر کړاومکمل تفصیل بی په بل ځای کښی انشاءالله درته راسي خودلته په خلاصه ډول په دي اړه بیان درته کوم، پوسه چي دهدی اودهدايت لفظونه داکثرو علماؤ په قول په یوه معني دي دغه دواړه لفظونه متعدي اولازمي دواړه قسمه راغلي دي چي متعدي سي نومعني ددواړو ښوونه دلاري ده اوچي لازمي سي نومعني ددواړو لیدل دلاري دي، پوسه چي په هدايت کښي څلورمذهب دي اول مذهب دادی چي هدايت په لغت کښي په معني دلارښوولودی چي په فارسي په راه نمودن اوپه عربي په الدلالة علي مايوصل الي المطلوب یا په الدلالة سره تعبیر ورڅخه کيږي داداهل سنت والجماعت مذهب دی اودوهم مذهب دادی چي هدايت په لغت کښي وداسي لارښوولوته ويل کيږي کوم چي ومطلب ته رسوونکی وي چي په عربي کښي په الدلالة موصلة الى المطلوب سره تعبیر ورڅخه کړکيږي دادمعتزله و مذهب دی، دریم مذهب دادی چي هدايت مشترک لفظي دي دغودواړو معني گانوپه منځ کښي دغه مذهب ځينو وعلامه تفتازاني صاحب ته منسوب کړیدی که څه هم دغه انتساب غلط دی، اوڅلورم مذهب دادی چي هدايت مشترک معنوي دی دغودوو ذکر سويو معني گانوپه منځ کښي دامذهب وقاضي بیضاوي ته منسوب سويدي خودا انتساب هم غلط دی، همدارنگه پوسه چي له معتزله و سره زموږ يعني داهل سنت والجماعت په هدايت کښي له يوي بلي لاري څخه هم اختلاف سته هغه دادی چي موږ وايوچي په شرعي استعمال کښي هدايت په غالب ډول په معني دخلق الاهتداء راځي اودوی وايي چي په معني دبيان الطريق الحق والصواب راځي دغه اختلاف زموږ اوددوی په علم عقائد کښي مذکور دی اوکوم اختلاف چي مخکښي ذکر سوهغه دتفسیر په کتابو کښي اودارنگه دمنطقوپه کتابو کښي ذکر سويدي.

په دغودوو معني گانو کښي دهدايت دلفظ داستعمال طريقه.

پوسه چي ځني علماؤ فرمايلي دي چي که چيري دهدايت نسبت والله پاک ته سويو نوبيا هدايت په معني ددلالة موصلة دي اوکه يي چيري نسبت ورسول اوو قران ته سويو نوبيا په معني ددلالة علي مايوصل دي، اوعلامه تفتازاني رحمه الله فرمايلي دي چي کچيري هدايت ودوهم مفعول خپل ته بي له واسطي دحرف جرڅخه متعدي سويو

نوبياپه معني ددلالة موصله دى، اوکه په واسطه دلام جاره يادالي جاره متعدي سويو نوبياپه معني ددلالة على مایوصل دى.

نبراس، شرح مقاصد، نورالانوار، میرزا هدو حواشیه.

مادمخه لاوعده کړیوه چې په مکمل ډول به دهدایت بیان په بل ځایکښی انشاء الله په نایاب ډول درته کوم.

لِلْمُتَّقِينَ پرهیزگارانو لره... يعني دغه قران کریم وهغه چاته دحق لارښيي چه هغه داغواړي چه په تقوي سره مشرف سي اویامراددادی چه قران کریم که څه هم سمه لارخو وهرچا ته ورښيي که کافروي که مؤمن وي اراده ددي لري چه حقه لارورته معلومه سي اوپر هغه لار باندي ولاړسي اوکه يي نه لري خوڅرنگه چه دقران کریم په لارښوونه گټه اوفائده هغوخلگوحاصله کړي ده چه هغه متقیان اوپرهیز گاران دي نوگواکي قران کریم تنهاودوی ته لارښوونه کوي خاص ددوی لار ښوونکی دی نه دنورو

پوسه چی د(متقین)لفظ جمع دمتقی دی. کوم چی داسم فاعل صیغه ده له باب څخه دافتعال اصل ئی موقی وَاوَمصدر ئی اتقاء دی. چی په اصل کښی اوتقاء

وواومجرد مصدر ئی وقایة دی کوم چی وسختی ساتنی ته دیوشی ته ویل کیږی په شریعت کښی متقی وهغه چاته ویل کیږی کوم چی له هر هغه څه څخه دخپل ځان ساتنه کوی کوم چی په اخرت کښی دده په ضرر تمامیږی پوسه چی تقوی لره په شریعت کښی دری مرتبی دی اوله مرتبه ئی ځان ساتل دی داخرت له همیشنی عذاب څخه په سبب داجتناب کولوله کفر اوشرک اونفاق څخه په دغه مرتبه کښی تقوی په دغه مبارک ایت کښی مذکوره ده) والزمهم کلمة التقوی)یعنی لازمه کړئی ده الله پاک له مومنانوسره کلمه دتقوی چی دلالة الاالله کلمه ده اودوهمه مرتبه دتقوی ځان ساتل دی له هر هغه شی څخه چی سړی په گناه گاره کیږی عام له دی څخه چی کول دیوکاروی اوکه پریښوول دکوم کاروی ددغه قسم تقوی ذکر په دغه ایت کښی راغلی دی. (وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ . الاعراف / ۹۶)

يعني .اوکه چیری ثابته سوي وای داخبره چي بیشکه خاوندانوددغوقریو يعني کومي چي دانبیاءو دتکذیب په وجه موږ په هلاکت ورسولي،ایمان راوړی وای ا وځانونه یې ساتلي وای. له گناهونو څخه نوخامخا به راخلاص کړیوای. موږ پردوی باندي برکتونه له اسمان څخه اوله ځمکي څخه مگر خودوی. تکذیب اوانکاروکړ يعني له رسولانو زموږ څخه، نوونیول موږ دوی. يعني هلاک کړل موږ دوی، په سبب دهغه چي و دوی چي کسب کاوه دوی. دهغه يعني چي تکذیب اوکفراوبدعملونه و،

اوپه شریعت کی همدغه قسم تقوی دتقوی په نامه سره متعارفه ده اودریمه مرتبه دتقوی ځان ساتل دی له هر هغه شی څخه کوم چی دانسان سر،روح اوباطن له الله پاک څخه راگر ځوی که څه هم هغه مباح کاروی دغه قسم

دتقوى حقيقى تقوى بلله کيږي کومه چي په دغه مبارک ايت کښي الله پاک بندگان په امر کړيدى (ياايهاالذين امنوا اتقواالله حق تقاته ولاتموتن الاوانتم مسلمون)ال عمران ايت ۱۰۲؛ يعنى اى مومنانو وويريږي. له الله څخه په حق ويريډلوله ده څخه اومه مړه کيږي. خامخامگر په داسي حال کښي چي تاسي مسلمانان ياست، پوسه چي دتقوى ددغودريومرتبوه اعتبارسره متقيان او پرهيزگاران هم په درې (۳) قسمه دي - اول عام متقيان ، دوهم خاص متقيان ، دريم خاص الخاص متقيان . عام متقيان هغه خلگ دي چي فقط ايمان يې راوړئ وي ، عام له دى څخه چي له گناؤي پرهيز کړئ وي او کپ ئى نه وي کړئ ، د داسي متقيانو چي ايمان لري خو له گناهونو څخه يې پرهيز نه وي کړئ د آخرت په ورځ کښي حکم دادئ چي يا به الله (جل جلاله) عفو وړته کوي ، او يا به د يو چا په شفاعت سره ځني په دوى کي له عذابه خلاص سي ، او يا به د گناؤ په مقدار د دوږخ عذاب ورکړسي وروسته به جنت ته ولاړسي .

او د خاصو متقيانو حکم دادئ چي د آخرت په ورځ به له ابتداڅخه لا و جنت ته ځي ، اوددوږخ له عذاب څخه به خلاص وي. او د خاص الخاص متقيانو حکم دادئ چي سره له دې چي د آخرت په ورځ کښي به له ابتداڅخه لا و جنت ته ورځي ، خاص خاص نعمتونه او لوړ مقامات به هم ورکيږي .

خاص متقيان هغه دي چي مؤمنان وي ، او له گناوو څخه يې ځانونه ساتلي وي ، يا يې گناوي کړي وي خو بيا يې په اخلاص توبه کښلې وي . او خاص الخاص متقيان هغه خلگ دي چي هم ايمان لري ، او هم يې له گناهونو څخه ځانونه ساتلي وي ، له دې سره سره يې له هر هغه شي څخه ځانونه ساتلي وي چي هغه يې د الله له ذکره څخه منع کوي ، که څه هم هغه مباح شئ وي .

دلته دوه سوالونه او دهغو جوابونه بيانول ضروري دي : اول سوال دادئ چي قرآن کریم خو د هرچا لپاره هدايت کونکى دى که متقيان وي ، او که غير متقيان وي ، کافران وي ، او که مؤمنان وي ، نو الله پاک ولي په دغه ځاى کښي قرآن کریم يواځي د متقيانو لپاره هدايت کونکى بللى دى ؟

د دې سوال جواب دادئ چي که څه هم قرآن پاک خو و هر چاته سمه لاره ښيي ، خوڅرنگه چي دده په لارښوونه سره کافران کومه فائده نه اخلي ، ځکه عمل نه په کوي . او مؤمنان اومتقيان دده په لارښوونه فائده اخلي ،

ځکه چي ايمان ئى په راوړي دى او عمل په کوي ، نو گواکي دى يواځي مؤمنانو لره چي متقيان دي لارښوونکى دى ، نه کافرانو لره .

دوهم (۲) سوال دادئ چي د قرآن کریم و هدايت ته خو ددې لپاره ضرورت سته چي له خلگو څخه متقيان ، او پرهيزگاران جوړسي . کله چي متقيان سي نو له دې وروسته خو و هدايت ته ضرورت نسته ځکه هدايت خو به تر تقوى له مخه لا سوئ وي له دى وجى چي بې هدايته خو تقوى اوپرهيزگاري نسي کيدلاى ؟

ددې سوال جواب په دوه ډوله کیدای سي : اول په دې ډول چې د(للمتقين) له لفظه څخه خپله اصلي معنی مراد نه ده . ځکه اصلي معنی خو په دې ډول کیږي چې (لپاره د پرهیزگارانو) يعني هغه خلگ چې د قرآن تر هدايت له مخه لا پرهیزگاران وي . بلکي دغه معنی ورڅخه مراد ده چې (لپاره د هغو خلگو چې اراده کونکي وي د پرهیزگاري ، اویا دا معنی ورڅخه مراد ده چې (لپاره د هغو خلگو چې اخير اخير پرهیزگاره کیږي او په علم د خدای کښي رجوع ددوی-اخیر و پرهیزگاری-ته وي چې ودغه ته په علمي اصطلاح کښي مجاز بالمشارفه ویل کیږي ، لکه چې خلگ و حج ته ځی نو و دوی- ته حاجیان ویل کیږي ،سره له دې چې حاجیان خو دوی- هلته جوړیږي چې احکام د حج ټول پر ځای کړي .

او دوهم یې په دې ډول جواب کیدای سي چې تقوی او پرهیزگاري خو بیحسابه مرتبې لري، نو په هره درجه کښي چې یو سړی پرهیزگاره سي نو قرآن کریم وده ته تر هغې د لوړې مرتبې لارښوونه کوي .

د تقوي او د پرهیزگاري ديني او دنيوي او اخروي منقبتونه او کرامتونه.

محترمو وروڼو هر څوک چې د اسلام په هداياتو عمل وکړي او تقوي غوره کړي نو څلويښت قسمة منقبتونه او کرامتونه الله (جل جلاله) دده په برخه کوي .

امام حجة الإسلام غزالي (رحمه الله) په خپل کتاب ، منهاج ، کښي ذکر کړيدي چې کله ما په هغو شيانو کښي تأمل او فکر وکړ کوم چې الله - جل جلاله - یې و بنده ته په سبب د عمل کولو په هداياتو د اسلام يعني د تقوی په سبب ورکوي ، نو و دې نتيجې ته ورسيدم چې هغه په مجموعي ډول څلويښت کرامتونه او انعامونه دي ، چې شل ۲۰ له هغوی څخه په دنيا کښي دي او شل له هغوی څخه په آخرت کښي دي ، هغه شل انعامونه چې الله پاک یې په دنيا کښي و هغه چا ته ورکوي کوم چې د اسلام د مقدس دين له هداياتو سره سم خپله زندگي تيروي په دې شرحه دي :

۱- الله (جل جلاله) ددغه راز انسان ذکر ، ثنا او صفت کوي .

په دنيا کښي چې یو وزیر یا یو بادشاه په یو مجلس کښي د یو چا ذکر او صفت وکړي نو دغه څوک دا کار د خپل ځان په باب کښي ځونه لوی- افتخار او عظمت گڼي ، نو چې د یو چا ذکر او صفت د ملائکه ؤ په حضور کښي الله (جل جلاله) وکړي نو دا خو حتماً باید دغه سړی د خپل ځان لپاره له اندازې څخه وتلی فخر او عظمت وبولي .

د اسلام پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) په یوه مبارک حدیث کښي چې په مشکوة و غیره کښي یې روایت سوئ دی فرمایلي دي چې الله (جل جلاله) فرمایلي دي : زه له بنده سره پرمهغه ډول باندي یم لکه څرنگه چې دده گمان وي پر ما باندي او زه له ده سره یم کله چې یاد وي دی ما ، نو که ده زه له خپل ځان سره یاد کړم يعني بل

څوک نه ؤ ورسره ، دتنهائي په حال کښي يې ځما ذکر وکړ نو زه به دى له خپل ځان سره ياد کړم ، او که چيري ده زه په يوه ډله کښي ياد کړم نو ياد به کړم زه دغه بنده په داسي ډله کښي چي دده تر ډله به ډيره بهتره وي .

دوهم : الله (جل جلاله) ددغه بنده چي د اسلام په هداياتو عمل کونکى وي شکرگذاري او تعظيم کوي .

دريم : الله (جل شانہ) له دغه صالح بنده سره محبت کوي ، لکه چي الله پاک فرمايلي دي :

(ن الله يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ) .

يعني بېشکه الله تعالى محبت کوي له متقيانو سره .

څلرم : دا چي الله (جل جلاله) ددغه ډول بنده کارسازي کوي او دده کارونه الله پاک په خپل عظيم تدبير سره ورسره وي .

پنځم : دا چي الله (جل شانہ) ددغه نیک عمله انسان روزي او رزق له داسي لارو څخه وربرابروي چي دده په خيال کښي لا هم نه وي ورتيري سوي او بېله دې چي دى د روزي او رزق د حاصلولو لپاره کسب او کار وکړي الله پاک وده ته روزي رسوي ، لکه الله تعالى چي فرمايلي دي :

(و من يتق الله يجعل له مخرجاً ويرزقه من حيث لا يحتسب) .

يعني : او هر څوک چي ويري له الله (جل جلاله) څخه نو پيدا کوي به الله پاک دده لپاره ځاى د وتلو له مشکلاتو څخه ، او رزق به ورکوي وده ته له هغه طرفه چي گمان به نکوي دى يعني ددې چي له دغه طرفه دي و ماته رزق راکول سي .

شپږم : دا چي الله (جل جلاله) ددغه راز انسان نصرت او مدت کوي ، او هر دښمن چي دده وي ، هر څوک چي وده ته د بدو اراده کوي ، نو دى په خبر لا هم نه وي او الله پاک هغه له ده څخه دفعه کړى وي او ورڅخه دفع کوي ئى .

او٧- : دا چي دغه ډول شخص الله پاک له وحشت څخه په امن کوي او له دې څخه يې بېغمه کوي چي ده ته دا ويره پيدا سي چي ځما په دغه ښه حال کښي او دارنگه په دغو نعمتو کښي چي ماته خداى راکړيدي تغير او تبديل رانسي .

پوه سه چي يو څوک چي د الله (جل جلاله) او دهغه د رسول (صلى الله عليه وسلم) نافرمانی کوي نو د هغه په زړه کښي په غيبي ډول داسي وحشت او نفرت پيدا کيږي چي له هيچا سره يې زړه نه لگيږي او نا ارامه او مضطرب الحاله وي ، او دارنگه که يوه خوشحالي او يو ښه حال باندي راسي نو دفعه له ده سره دا ويره پيدا سي چي دغه

حال په غم رابدل نسي او را څخه زائل نسي ، مگر صالح انسان له دغسي وحشت او ويري څخه الله پاک په امن کړئ وي .

اتم : دا چي د اسلام د هداياتو د تابعداري په وجه الله پاک و انسان ته داسي لوړ همت او عزت وربخښي چي دولت ، مال ، جاه او جلال او ټول دنيوي شيان پرته له رضا د الله (جل جلاله) دده په فکر کښي هيڅ هم نه ورځي ، حتی که لوی لوی اميران ، سرداران او بادشاهان دده احترام او خدمت کوي هم و ده ته سبب د عجب ، کبر او غرور نه گرځي ، بلکي دده همت د الله (جل جلاله) په عبادت کښي او د الله تعالی د مخلوق په خدمت کښي لپاره د رضا مندی د الله پاک مصروف وي .

نهم : د اسلام د هداياتو د تابعدار انسان عقل ، مزاج او طبیعت له شخصي دنيوي گټو څخه دا ډول تر رفع او بلندپروازي کوي لکه څرنګه چي لويان عاقلان خلګ د کوچنيانو او ښځو له کارو څخه تر رفع او ليري والی کوي .

لسم : و متقي انسان ته الله پاک غناء قلبي ، يعني د زړه غښتوب وربخښي ، چي اصلي او حقيقي غښتوب هم له دغه غښتوب څخه عبارت دی .

د چا چي په زړه کښي غنا نه وي نو که تمامه دُنیا دده سي لا به هم دى د مسکين او فقير په ډول سترګى او سرگردانه وي ، او که د چا په زړه کښي الله پاک غنا پيدا کړي او زړه يې غني سي نو که سل ورځي وړي او تېرې گرځي لا هم دى مطمئن او ارام وي .

يولسم : دا چي الله (جل جلاله) د هغه انسان په زړه کښي کوم چي د الله تعالی په احکامو عمل کونکى وي يو قسم نور پيدا کوي چي د هغه نور په وجه دغه انسان و داسي علومو او اُسرارو ته لار پيدا کوي چي هغه قسم علوم او اُسرار په ډير زيات محنت سره و چا ته نسي حاصليدلاى .

لکه چي د اسلام پيغمبر په يوه مبارک حديث کښي کوم چي د حديثو په معتبرو کتابو کښي مذکور دی فرمايلي دي :

(مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلَّمَ وَرَّثَهُ اللَّهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ .)

يعني هر څوک چي عمل وکړي په هغه چي عالم سويوي دى په هغه يعني چي هغه عبارت دی له شرعي احکامو څخه نو الله تعالی به وارث وگرځوي دى د علم د هغو شيانو چي نسوائ عالم کيدلاى دى په هغو شيانو يعني له بلي لاري څخه ، چي و دې ته علم باطني ، علم وراثت او علم لدني ويل کيږي .

لکه چي په دې اړه ځما يو شعر دی :

د لدن په مقابل کښي نظر څه دی

و فولادو ته حَجَر او مَدَر څه دئ
 وسائل د عبور تا لره پکار دي
 اولياؤ ته د بحر گذر څه دئ
 چي نې مغز نه اثر نه يې ثمروي
 أبوالفضله داسي علم وُهنر څه دئ.

دولسم : دا انعام الله جل جلاله وهغه چا ته ورکوي چي هغه د الله پاک په احکامو عَمَل کوي ، چي الله تعالی دده شرح صدر وکړي ، يعني الله پاک يې سينه ور خلاصه او پراخه کړي چي په نتيجه کېن ددې په ده کېني داسي عظيم تحمل او برداشت پيدا سي چي له هر څونه مشکلاتو او تکليفو سره چي دې مخامخ کېږي نو هيڅ قسم وارخطايي نکوي او په ډيره ميړانه او لوی همت سره د هغوی تحمل او برداشت کولای سي .

شرح صدر دالله (جل جلاله) په نعمتو کېني يو ډير عظيم نعمت دئ ، حضرت موسی عليه السلام د همدغه نعمت د حاصلولو لپاره دُعا کړې ده ، لکه چي الله تعالی په قرآن کریم کېني له ده څخه په دې ډول حکايت فرمایلي دئ :

(رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي .)

يعني اي ربه ځما راخلاصه کړه سينه ځما .

او الله (جل جلاله) و خپل رحمة للعالمين رسول حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) ته په مقام د تسلي او د وريادولو د نعمتو خپلو کېني داسي فرمایلي دي :

(أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ .)

يعني : ايا نه ده در خلاصه کړې موږ ستا لپاره سينه ستا يعني بلکي در خلاصه کړې مو ده ،

ديارلسم : دا کرامت او نعمت الله پاک د اسلام د هداياتو و تابعدار ته وربخښي چي د خلگو په زړو کېني دې هيبتناک او د دېدې خاوند گرځوي ، او دارنگه د خلگو په زړو کېني الله پاک دده احترام او عزت پيدا کوي چي په نتيجه کي أخيار او أشرار دده احترام کوي او هر ظالم ، جابر او د وخت فرعون له ده څخه ويرېږي ، لکه چي د اسلام پيغمبر (صلى الله عليه وسلم) په يوه مبارک حديث کېني چي امام غزالي ، رحمه الله يې په احياء العلوم کېني روايت کړئ دئ فرمایلي دي :

هر څوک چي له الله (جل جلاله) څخه ويرېږي ، نو الله پاک به هرد بنمن له ده څخه په ويره کېني اچوي .

څوارلسم : دا نعمت الله (جل جلاله) ورکوي چې دى د انسانانو په زړو کښي محبوب وگرځوي او هر څوک له ده سره مينه او محبت کوي ، او هيڅوک له ده څخه نفرت کونکى نه وي ، لکه چې په يوه مثبت حديث کښي چې په مشکوة و غيره کښي يې روايت سوئ دى داسي مضمون راغلى دى چې د اسلام پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) فرمايلي دي :

چې صالح او نیک انسان اول و الله (جل جلاله) ته محبوب وگرځي او په مخلوقاتو کښي هيڅوک له دې څخه خبر نلري چې دغه سړى د الله تعالى محبوب او دوست دى ، بيا الله پاک و جبرئيل ، عليه السلام، ته وفرمايي اې جبرئيله زه له فلاني سړي سره محبت کوم نو ته هم محبت ورسره کوه ، بيا جبرئيل عليه السلام نوري پرستې هم له دغه صورتحال څخه خبرداري کړي ، وروسته بيا د ځمکي د خلگو په زړو کښي دده محبت او مينه الله پاک پيدا کړي .

دغه راز محبوبيت نو چې د يو چا نصيب سي اصيل او صحيح محبوبيت دى .

او محبوبيت د يو چا د خلگو په زړو کښي کله فاسد او باطل هم وي هغه دادى چې يو انسان د الله تعالى په نزد مبعوض ، ملعون او تر حيواناتو لا په کښته درجه کښي وي ، مگر په خلگو کښي د مادياتو په خاطر محبوب او منل سوئ وي ، لکه چې ځما يو شعر دى :

چې په اسمان کښي تسليم نسي ابوالفضله اول

خالي پر ځمکه منل سوي صالحان دي سي ورک .

پنځلسم : دا نعمت او کرامت الله پاک و خپل صالح بنده ته په دنيا کښي وربخښي چې دده هر شى برکتناک وگرځوي که يې خبري وي ، که يې حرکت او سکون وي ، که يې جامه وي ، که يې د ناستي ځاى وي او که يې د قدم خاوره وي په دغه هر شي کښي دده الله پاک برکت اچوي او د خلگو د گټي او فايدي سبب يې گرځوي .

شپاړسم : دا خلعت او کرامت الله پاک د ده په برخه کوي چې مخکه ، درياب او هوا وده ته تابعداره او مسخره وگرځوي ، نو که پر ځمکه باندي تگ کوي نو ډيره ليري مسافه په يوه ثانيه کښي پرې کوي ، او که په درياب کښي د تگ اراده وکړي نو د اوبو پر مخ باندي روان وي او اوبه يې نه غوټه کوي ، او که و هوا ته قصد وکړي نو په هوا کښي هستوگه او تگ کولای سي .

ځينو علماؤ په خپلو کتابو کښي ددې هري خبري مصداق ذکر کړى دى ، داسي متعدد نقلونه سته چې د الله تعالى ځنو دوستانو به په هوا کښي کوډل جوړه کړې وه او هلته يې د الله (جل جلاله) عبادت کاوه .

عبد الرحمن بابا (رحمه الله تعالى) فرمايلي دي :

چي په يوه قدم تر عرشه پوري رسي

ما ليدلئ دئ رفتار د درويشانو.

اولسم : څوک چي د الله (جل جلاله) او د هغه د رسول د هداياتو تابع سي نو الله پاک درنده گان ، وحشي حيوانات او د ځمکي خزندې و ده ته مسخر او تابعداره گرځوي ، لکه شيخ سعدي شيرازي (رحمه الله) چي په بوستان کښي فرمايلي دي :

چي يو سړئ مي وليدئ چي پر پړانگ باندي سپور ؤ نو زه ډير په تعجب کښي ورته پاته سوم ، دغه سړي راته وويل :

تو هم گردن از حکم داور مپيچ

که گردن نه پيچد ز حکم تو هيچ.

يعني اې سعدي ته هم د الله (جل جلاله) له حکم څخه غاړه مه پيچه چي بيا به هيڅ شئ ستا له حکم څخه غاړه نه پيچي .

اتلسم : دا خلعت او انعام و متدين انسان ته وربخښل کيږي چي الله پاک د مزکي مفاتيح او چابيانې دده په اختيار کښي ورکوي ، بيا نو کچيري دې وغواړي چي له ځمکي څخه خزانه ورته راښکاره سي نو چي ځمکه په لاس سره ووهي خزانه ورته راښکاره کيږي ، او که اوبه وغواړي نو چي مځکه په پښه سره ووهي د اوبو چينه ورته را وځي ، او که د خوراک اراده وکړي نو غيبي سترخوان ورته پيدا سي .

نولسم : دا نعمت او کرامت الله تعالی وربخښي چي د الله پاک په حضور کښي قدرمند او مخور وي ، او هر قسم ناز چي پر الله تعالی باندي وکړي نو والله ته منظور وي ، په همدې سبب خلگ دده د خدمت کولو په وجه او دده د وجاهت او برکت په سبب د خپلو مشکلاتو حل او د حاجاتو پوره کول له الله (جل جلاله) څخه غواړي .

شلسم : څوک چي د الله (جل شانہ) د هدايت مطابق ژوند کوي نو الله تعالی دده دُعا او شفاعت قبلوي ، حتی ځيني داسي نيکان لا هم پيدا کيږي چي که و غره ته اشاره وکوي نو هغه غر له خپل ځای څخه ليري کيږي ، او که په زړه کښي يو شئ ورتير کړي بېله دې چي په خوله د هغه سوال وکړي نو الله عز وجل هغه مطلب دده تر سره کوي .

دا ټول هغه کرامتونه دي چي په دنيا کښي يې الله پاک د هغو بندگانو په برخه کوي کوم چي د اسلام د هداياتو موافق ژوند کوي .

او هغه شل کرامتونه چي ددغي دنيا له ژوند څخه وروسته يې الله پاک دده په نصيب کوي هغه په دې شرحه دي :

۱: (- د مرگ سكرات او سختی الله پاک پر ده باندي اسانه کوي .

۲: (- په قبر کښي د نکير او منکر د پوښتنو په وخت کښي الله پاک دې پر کلمه د اسلام مُحکم گرځوي .

۳: (- دراحت ، اُمن ، خوشحالی او دجنت زیږی د خدای له طرفه پر ده باندي کیږي

۴: (- دده روح کله چي دده له بدنه څخه جلا سي د اسمانو پر ملائکه و باندي د اِکرام او اعزاز په خاطر وړاندي کړه کیږي ، او د بدن سپارل يې و قبر ته د خلگو له طرفه په ډير اخلاص او تعظیم سره سر ته رسیږي ، او هر څوک دا غنیمت گڼي چي دده په جنازه کښي شرکت وکړي .

پنځم : دا چي د جنت په نعمتونو کښي به همیشه اوسیدونکی وي .

شپږم : په قبر کښي د نکير او منکر د سوال له هیبت څخه په اُمن گرځي .

اوم : قبر ورته فراخیږي او په قبر کښي نور ورته پیدا کیږي ، او قبر یو باغچه له باغچو د جنت څخه تر ورځي د قیامته پوري ورته گرځي .

اتم : د ځینو اروحونه په دوی کښي د زرغونو مرغانو په نسو کښي اچول کیږي او په جنتو کښي گرځي ، لکه د شهیدانو اروحان .

نهم : د حشرگاه په ورځ به د کرامت او عزت جامې باندي اُغوستلې کیږي او دارنگه به د کرامت تاج دده پر سر باندي ایښوول کیږي ، او پر بُراق باندي سپور به د حشرگاه و میدان ته راځي .

۱۰: (- د قیامت په ورځ به دده مخ له نور څخه ډک ، خندان او خوشحاله وي او په حشرگاه کښي به حاضرېږي ، لکه الله (جل جلاله) چي فرمایلي دي :

(وجوه يومئذ مسفرة ضاحكة مستبشرة .)

يعني یو قسم مخونه به په دغه ورځ کښي روښانه وي ، خندان به وي او خوشحاله به وي (يعني چي هغه د صالحانو او نیک عمله انسانانو مخونه دي)

۱۱: (دا کرامت الله جل شانہ ورنصیب کوي چي د قیامت په ورځ کښي به الله پاک دې له اهو الویر او وسختیود قیامت دورځي په امن کړي .

۱۲(داجي عملنامه به په راسته لاس کښي ورکړي، اوځني به په دغونیکانو کښي داسي هم وي چي دسره به حساب او کتاب نه ورسره کيږي بي حساب به جنت لره ځي .

۱۳(داجي که حساب ورسره کيدئ نوپه سهولت اوپه اساني سره به ورسره کيږي .

۱۴(داجي تله دنیکواعما لوبي درنه سي اوځني خوبه لاداسي هم وي چي د اعمالو د تللوله انتظار څخه به هم خلاص وي .

۱۵(داجي دني عليه السلام دحوض کوثر اوبه به يې نصيب سي .

۱۶(داجي دصراط پر پله به په ډيره تيزي اواساني سره تيرسي، حتی ځني به په دغونیکانو کښي داسي نازولي هم وي چي ددوخ کښي به لانه واوري .

۱۷(داجي دعرصات پرميدان به دگناهگارانودپاره دشفاعت کولواجازت ورکړسي .

۱۸(داجي دجنت ابدي نعمتونه به يې نصيب سي .

۱۹(داجي رضوان اکبر به يې نصيب سي چي عبارت دي له رضا څخه دالله پاک چي ډيره لويه ده .

۲۰(داجي ديدار دالله پاک به يې نصيب سي

انتهی کذا فی قطب الارشاد، مع توضیح و زیاده ایراد الدلائل فی اکثر المواضع

اللهم ارزقنا جميع ذالك بفضلک العظیم، امین یارب العلمین

لفظي ترجمه :

(الذین) هغه کسان (يُؤْمِنُونَ) چي ايمان لري يا ايمان راوړی (بِالْغَيْبِ) په غيب يعني په هغه چي له دوی څخه غائب وي (و) او (يُقيمون) دروي دوی يعني سم ادا کوي (الصلوة) لمونځ (و) او (مِمَّا) ځني له هغه يعني له هغه ماله (رَزَق) چي ورکړی دی (نَا) موږ (هُمْ) ودوی ته (يُنْفِقُونَ) صرفه وي دوی يعني د خدای د رضا لپاره يې و مسکينانو ته ورکوي يعني متقيان او پرهيزگاران کوم چي هدايت اولارښوونه دقران کریم ودوی ته گټه اوفايده رسوي هغه خلگ دي چي ايمان لري او يا ايمان راوړي په هغه چي غائب وي يعني له دوی څخه لکه وجود دالله پاک او وحدانيت دالله پاک اولکه جنت اودوزخ اولکه ورځ دقيامت وغيره اودروي دوی يعني په صحيح توگه ادا کوي لمونځونه اوبعضي له هغه څخه يعني ځني له هغومالوڅخه چي ورکړيدي موږ ودوی ته خرڅوي، صرفوي دوی يعني و مسکينانو او فقيرانو او داسي نورو مستحقينو ته يې ورکوي مراد دادی چي له مالوڅخه زکاتونه وغيره باسي مطلب دايت دادی چي متقيان هغه کسان دی چی په دوی کي دا صفتونه موجود وي :

اول دا چي صحيح ايمان لري اوعقیده يې برابره وي .

دوهم داچي لمونځونه کوي او په صحيح ډول يې کوي په صحيح ډول کول د لمانځه دادی چي د لمانځه د فرضو شيانو، اود لمانځه د واجبو ، سنتو، مستحبو زده کړه يې کړېوي ، اوبيا ددغو ټولو شيانو په وخت داداکولود لمانځه کښي پوره پوره رعايت هم کوي ، اودارنگه په لمانځه کښي د زړه د حضوراودخشوع هم ټينگ مراعات کوي. محترمومسلمانانو په قران کریم کښي چي هرځای الله جل جلاله وبنديکړي د لمانځه په کولوسره امرکړیدی نوداقامت په لفظ سره يې امرکړيدي له دي څخه داڅرگنديږي چي کوم لمونځ چي په هغه کښي دذکرسويوشيانولحاظ ونه کړسي نوهغه لمونځ اصلي لمونځ نه دی اونه دهغوئاثيراتواوبرکاتوسبب گرځيدلای سي کوم چي په اصلي لمانځه کښي موجوددي.

دريم داچي کوم مال او جايداد چي موږ ودوی ته ورکړی وي ، نو ځني د هغه د خدای د رضا لپاره و محتاجانو ته ورکوي ، مثلاً زکوة ورکوي ، سړسايه ورکوي ، اضحیه کوي ،خيراتونه کوي ،له قريبانو سره وصيله رحمي کوي ، اوله علماوو ،طالبانو او مجاهدينو سره کومک کوي، همدارنگه پوسه چي په دغه ايت کښي چي کوم دري صفتونه دمتقيانو ذکرسويدي چي يو قلبي اوعقيدوي صفت دی چي ايمان دی اوبل بدني صفت دی کوم چی لمونځ دی. اوبل مالی صفت دی. کوم چی زکوة وغېره دې دغه دری واړه داسی صفتونه دی که ددوی فعل په صحيح ډول يوڅوک ترسره کوی نويوڅوپه دغه سړی کښی باقي ټول قلبي اوبدنی اومالی نیک صفات پيدا کيږی کوم چی دقران پاک په بيلا بيلوځايوکښی الله پاک دمتقيانودپاره ذکر کړیدی لکه دبقره په ۱۷۷ اودآل عمران په ۱۳۴ اودزمرپه ۳۳ وغیره کښی او بل دغه دری واړه مستلزم گرځی وترک دټولونالايقه صفاتولره لکه چی الله پاک فرما یلی دی ان الصلوة تهی عن الفحشاء والمنکر نوځکه الله پاک لته دمتقيانو دصفتوله جملی څخه دلته همدغه دری صفتونه په ذکرسره خاص کړی دی اودارنگه ځکه موږمخکښی دصفت کا شغه احتمال هم ذکر کړ

تفصيل اوعلمي خبري :

(الذين يؤمنون بالغيب)

پوسه چي په دغه موصول اوصله کښي دترکیب په اعتبارمتعددا احتمالونه موجوددي اول احتمال دادی چي مقیده اومخصصه صفت سي د(المتقين) دپاره داپه هغه صورت کښي چی دغهله متقين څخه مرادهغه خلگ سي کوم چي له نالاتفه کاروڅخه لکه زنا ، غیبت ، دروغ وغیره اجتناب کوي عام له دي څخه چي که لایق اوبنایسته کارونه کوي اوکه يې نه کوي، اودوهم احتمال دادی چي د(المتقين) دپاره کاشفه صفت سي کوم چي دموصوف دمعني اومفهوم بیانونکی دی خوداپه هغه صورت کښي چي له متقين څخه مراد هغه خلگ سي کوم چي دنيکوکاروکوونکي او دبدوکاروپرېښوونکي وي اودريم احتمال دادی چي دمتقين دپاره صفت مادحه سی کوم چي مقصودورڅخه مدحه اوصفت دموصوف وي اوڅلورم احتمال دادی چي منسوب سي بنا پرمدحه باندي په تقدیرد اعني سره اویامرفوع

سي بنا پر مدحه په تقدير د مبتداسره چي لفظ د هُم دى آي اعني بهم الذين يؤمنون الخ او هم الذين يؤمنون الخ او پنځم احتمال دادى چي دغه موصول سره له خپلي صلي اوسره له معطوفه مبتداسي او اولئك الخ يې خبرسي.

بيضاوي.

پوسه چي په ايمان كښي ځمور د امام اعظم د مذهب د علماؤ دوه قوله دي : اول قول دادى چي ايمان له دوو شيانو څخه جوړ دى اول په زړه سره يقين او تصديق كول دي پر ټولو هغو شيانو چي په

شريعت كښي په هغو شيانو ايمان راوړل فرض دي كوم چي عبارت دى له هغو شيانو څخه چي په يقيني ډول دا ثابته وى چي داشيان له دين څخه د محمد عليه السلام دى ، لكه داچي خداى پاك واحد ، لاشريك دى او لكه داچي نبيان حق دي او جنت او د ورځ حق دى او داسي نور ، او دوهم د زړه د تصديق موافق په ژبه په همدغو شيانو سره اقرار كول دي ، مگر د زړه تصديق او د خولې اقرار دا فرق سره لري چي كه مثلا يو كافر پر يوه مسلمان باندي زور واچوي چي د كفر كلمه ووايه او كه د كفر كلمه و نه وايي نو قتلوم دي ، نو دغه مسلمان ته دا جائز او روا ده چي د كفر الفاظ په خوله ووايي او ، په دې وخت كښي دى په دې سره نه كافر كيږي خو په دې شرط چي د زړه تصديق يې پر خپل حال وي . او كه كافران يو مسلمان مجبور كړي چي په زړه كښي د كفر عقیده و كړه او دى همدا ډول و كړي نو بيا كافر كيږي ځكه دلته دى معذور نه بلل كيږي په دى وجه چي كافر خو دده پر زړه باندي علم نه لري نو په دروغو ورته ويلای سي چي ښه دى په زړه كښي مي د كفر عقیده وكړه . نو بيا پر دغه قول باندي كه يو سړى په ټول عمر كي په ژبه اقرار ونه كړي او كوم عذر هم نه وي او د زړه تصديق يې برابر وي او په دې حال كښي مړ سي نو دغه سړى به كافر گڼل كيږي .

او دوهم قول دادى چي ايمان عبارت دى له تصديق څخه د زړه ، او په ژبه اقرار كول د ايمان جزء نه دى او نه ايمان پر موقوف دى البته په ژبه سره اقرار كول د دنيوي احكامو د جاري كولو لپاره شرط دى ، مثلا كه يو سړى په خوله سره هم اقرار په ايمان سره كوي او كلمه د ايمان په خوله هم وايي ، نو بيا دده مؤمن توب و مسلمانانو ته ښكاره وي نو له ده سره په ژوند او مرگ كښي مسلمانان هغسي معامله كوي لكه څرنگه چي ئي له نورو مسلمانانو سره كوى . او كه يو څوك په زړه كښي مومن وي او په ژبه يې اقرار نه وي كړى او چا طلب د اقرار هم نه وي ورڅخه كړى نو په آخرت كښي مؤمن بلل كيږي ، ليكن په دنيا كښي احكام د كافر پرده باندي جاري كيږي . مثلا كه مړ سي نو غسل نه وركيږي ، لمونځ نه وركيږي ، د مسلمانانو په مقبرو كښي به نه ښخيږي . پوسه چي په ايمان كښي ځمور له مذهب څخه پرته نور هم ډير مذهبونه سته چي تفصيل بى په بل ځاى كښي انشاء الله درته راسي .

پوسه چي كه يو سړى په زړه كي ايمان لري او په ژبه هم اقرار كوي اوله گناهونو څخه يې هم ځان ساتلى وي نو ددغه سړي ته كامل مؤمن ويل كيږي او كه يې له گناؤ څخه ځان نه و ساتلى نو ددغه سړي ته فاسق او ناقص مومن

ویل کيږي او که یو سړی په زړه تصدیق په ایماني شيانو نه کوي مگر په خوله په ایماني شيانوسره اقرار کوي نو و دغه سړي ته منافق ویل کيږي

محترمو مسلمانانوڅوندو او وروڼو پر هر مسلمان باندي فرض دی چې ټول هغه شيان چې سړی په کافر کيږي اویا دسړي ایمان او عقیده په سمیږي له علماؤ څخه زده کړي په گناه سره د سړي ایمان نه زائلېږي، خو البته ایمان په کمزورۍ کيږي او که پر گناه باندي څوک همیشه والی کوي او توبه نه ورڅخه کاږي نو دا آخر سړی و کفر ته رسوي او ځيني داسي اياتونه اوحدیثونه راځي چې له هغو څخه داسي په ظاهره معلومیږي چې په گناه سره انسان له ایمانه خارج گرځي، خو ددې جواب موږ داسي کوو چې دغه ډول اياتونه او حدیثونه یا زجرًا داسي حکم کوي اویا مراد ورڅخه دادی چې د گناه په سبب له کامل ایمان څخه سړی بې نصیبه کيږي.

همدارنگه پوسه چې د(يؤمنون)لفظ له یمان څخه جوړدی، ایمان په اصل لغت کښي وامن ورکولوته ویل کيږي بیاپه لغت کښي دغه لفظ په معنی دتصدیق اودوثوق اوداعتراف کښي مستعمل سويدی، اود شرعي معنی بیان یې مخکښي تیرسودلته که دیؤمنون لفظ په معنی دیصدقون سي نوکه د بالغیب په لفظ کښي باجاره دتعدیه دپاره سی نوبیاپه د یؤمنون لفظ متضمن گرځول کيږي معني دوثوق یاداعتراف لره او که باجاره دتعدیه دپاره نسي لکه په هغه صورت کښي چې له غیب څخه مرادزړه سي نوبیاودغه تضمین ته حاجت نسته.

(بالغیب)پوسه چې غیب هغه شي دی چې له موږ څخه غائب وي په شریعت کښي غیب دوه قسمه

دی یو قسم هغه غیب شيان دي چې نه په عقل معلومیدلای سي او نه په نقل په دغه قسم غیب یواځي الله پاک عالم دی وبس داهغه غیب دی چې په دغه آیت کښي یې ذکر راغلی دی.

(وَ عِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ) او دوهم (۲) قسم هغه غیب شيان دي کوم چې په عقل سره یا په نقل سره يعني په دلیل شرعي اویا په دلیل عقلی سره معلومیدلای سي لکه وجود د الله اوداچي خدای یو دی او بې شریکه دی او رسولان او نبیان حق دي جنت او دوزخ حق دي او داسي نور.

په (يؤمنون بالغیب) کښي له غیب څخه دغه دوهم قسم غیب مراد دی.

پوه سه چې ځيني علماء له غیب څخه زړه اخلي، نو د یؤمنون بالغیب معنی داسي کوي چې ایمان لري په زړه يعني داسي نه وي لکه منافقان چې په خوله یې اقرار او په زړه یې انکار وي.

(ويقيمون الصلاة)

دلمانځه په اړه تفصیلي بیان

محترمومسلمانانولمونځ د الله (جل جلاله) او د بنده تر منځ يوداسي عظيم او ډير لوی تعلق او ارتباط دی، اودارنگه يو داسي خوی، خصلت او عبادت دی چي دده په وجه انسان ته ظاهري او باطني تصفيه، طهارت او پاكي حاصلېږي، او پر ښو اخلاقو باندي و انسان ته باعث گرځي او له بدو اخلاقو څخه د انسان حفاظت او ساتنه کوي، او ديني او دنياوي او اخروي، شخصي او اجتماعي بې مثاله منافع، گټي او فائدي پکښي موجودي دي.

حضرت فقيه ابوالليث سمرقندي (رحمه الله تعالى) په دې ارتباط يو مبارک حديث ذکر کړی دی چي د حديث مبارک متن په دې ډول دی:

قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): الصلوة مرضاة للرب تبارك وتعالى، وحب الملائكة وسنة الأنبياء ونور المعرفة وأصل الإيمان، وإجابة الدعاء وقبول الأعمال وبركة في الرزق وراحة للأبدان، وسلاح على الأعداء وكرهية للشيطان، وشفيع بين صاحبها وبين ملك الموت، وسراج في قبره وفرش تحت جنبه و جواب مع منكر ونكير ومونس في قبره إلى يوم القيامة، فإذا كانت القيامة صارت الصلاة ظلاً فوقه وتاجاً على رأسه ولباساً على بدنه ونوراً يسعى بين يديه وسترأ بينه وبين النار، وحجة للمؤمنين بين يدي الرب (تبارك وتعالى) و ثقلاً في الموازين وجوازاً على الصراط ومفتاحاً للجنة، لأن الصلاة تسبيح وتحميد وتقديس وتعظيم وقرآءة ودعاء، وإن أفضل الأعمال كلها الصلاة لوقتها.

يعني: جناب رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي چي: لمونځ رضا د الله (جل جلاله) ده (يعني د لمانځه په سبب د کائناتو حقيقي واکدار او مالک راضي کېږي، داد لمانځه له فايديو څخه اوله فائده ده).

او لمونځ محبت د ملائکو او فرشتو دی (يعني و ملائکو ته لمونځ ډير محبوب کار دی، يا لمونځ سبب د ميني او محبت د ملائکو دی په دې معنی چي يو څوک په صحيح صورت لمونځ کوي نو د الله (جل جلاله) فرشتې له هغه سره محبت او مينه کوي) ..

او لمونځ طريقه د نبيانو ده، په دې معنی چي هيڅ داسي نبي و دنيا ته نه دی راغلی چي دهغه په دين کښي دي لمونځ نه و، يا دي هغه په خپله لمونځ په ډير لوی اهتمام او تأکید سره نه کاوه، نو په دې سبب لمونځ له جملې څخه د هغو اعمالو دی چي د ټولو پيغمبرانو په منځ کښي مشترک وه، چي يو انسان لمونځ کوي نو دغه انسان د ټولو نبيانو پر لار باندي له دغه جهته تلونکی بلل کېږي.

او لمونځ نور د معرفت دی، يعني د لمانځه په سبب په انسان کښي د الله (جل جلاله) د معرفت او د پيژندنې نور ښکاره کېږي او قوت او زياتوالی پيدا کوي.

او لمونځ أصل د إيمان دی، يعني کوم نیک عملونه چي د إيمان په تقاضا سره مسلمان کوي د هغو ټولو اساس او بنياد لمونځ دی، که يو سړی لمونځ نه کوي نو نور ټول صالح عملونه کوم چي دی يې کوي له فيض او برکت څخه

معطل پاته کيږي او په ټولو صالحو عملو کښي لمونځ د فضيلت او د بهترۍ په اعتبار په اوله درجه کښي قرار لري .

او لمونځ اجابت د دُعا دى ، يعنې د لمانځه د کولو په سبب الله پاک د انسان دعاگاني قبلوي . لکه چي په ځينو نورو روايتو کښي راځي چي : يو له هغو وختو څخه چي دُعا پکښي قبلېږي له فرضي لمونځو څخه د فارغ کيدلو وختونه دي .

او لمونځ قبول د عملو دى ، يعنې د لمانځه په سبب د انسان نور صالح عملونه هم الله تعالى قبلوي .

او لمونځ برکت دى په رزق او په روزي کښي ، يعنې د لمونځ گذاره سړي په رزق کښي زياتوالى او برکت الله (جل جلاله) پيدا کوي ..

او لمونځ راحت دى لپاره د بدنو ، يعنې کوم څگ چي لمونځونه په پابندي ، په صحيح صورت سره کوي نو د هغو په بدنو کښي آسوده گي - او راحت پيدا کيږي .

او لمونځ سلاح ده پر دُښمنانو باندي ، يعنې کوم سړى چي لمونځ کوي په دې ډول چي د لمانځه په کولو کښي د لمانځه د ټولو حقوقو پابندي او مراعت کوي نو ددغه لمانځه په سبب چي کوم دُښمنان دى لري پر هغو دُښمنانو باندي الله پاک و ده ته غلبه او برى ورنصيب کوي ..

او لمونځ کراهيت د شيطان دى ، يعنې له لمانځه او لمونځ گذاره څخه د شيطان ملعون ډير بد کيږي ، او د لمانځه په سبب و شيطان ملعون ته ډير تکليف او زحمت ورکول کيږي .

او لمونځ شفيع (سپارښگر) دى په منځ کښي د لمونځ گذاره او د ملک الموت ، يعنې کوم وخت چي حضرت عزرائيل (عليه السلام) د لمونځ گذاره سړي روح قبض کوي نو په دغه وخت کښي هغه لمونځ چي په ژوند کي ده په صحيح صورت سره کړى وي و عزرائيل ته دده سپارښ کوي ، او له دې څخه دى خلاصوي چي د روح او د ساه د ختلو په وخت کښي کوم رېږ او تکليف وده ته ورسېږي .

او لمونځ سراج (خراغ) دى په قبر کښي دده ، يعنې کله چي لمونځ گذاره سړى له مرگ څخه وروسته و قبر ته ورداخل کړ سي نو په هغه توره تياره د قبر کښي الله پاک دده لمونځ وده ته ډيوه او خراغ وگرځوي چي په دې ذريعه دى د قبر د ظلمت او د تيارې له مُشقت څخه خلاص سي .

او لمونځ فراش دى لاندي تر بغل دده ، يعنې د لمانځه په سبب په قبر کښي و لمونځ کونکي ته د راحت او عزت فرش غوړول کيږي .

اولمونځ جواب دى سره له منكر اونكيره ، يعنې كله چې په قبر كښي د سوالو او پوښتنو فرشتې چې نكړ او منكر دي له لومونځ گذاره سړي څخه سوال كوي نو لومونځ و دوى ته دده له طرفه سبب د جواب وركولو جوړېږي .

او لومونځ مؤنس او اَلْت وركونكى دى په قبر دده كښي تر ورځي د قيامته پوري ، يعنې كله چې لومونځ گذاره سړى د قبر و وحشت ته ورداخل كړ سي نو لومونځ له ده څخه د قبر وحشت ليري كوي ، او يو داسي ملگرى به دده گرځي په قبر كښي ، كوم چې دده به ډير انس او اَلْت ورسره وي ، او ملگري د لمانځه به له ده سره تر هغه وخته پوري وي كوم چې خلگ به له قبرو څخه د حشرگاه وميدان ته ژوندي راپورته كيږي ، چې هغه د قيامت ورځ ده . بيا كله چې قيامت سي نو وبه گرځي دغه لومونځ سايه سربيره پرده باندي اوخول پرسر دده باندي اوجامه پر بدن دده باندي اونور اورونې چې ځي به دى په مخكښي د هغه ، او پرده او حجاب په منځ كښي دده او په منځ د اور ددوېځ .

او حجت او دليل لپاره د مؤمنانو په حضور كښي د الله (جل جلاله) او دروندوالى په تلو كښي د ميزان او تيريدل پر پل صراط باندي او چاڼي او كيلى د جنت، ځكه چې بېشكه لومونځ تسبيح ده او تحميد، تقديس او تعظيم دى او قرآنه او دُعا دى .

او بېشكه بهترين د عملو ټولو لومونځ دى په وخت خپل كښي .

يعنې كومي چې مخكښي ذكر سوې هغه د لمانځه هغه فايدي دي چې د لمانځه په برکت په دُنيا او بيا په قبر كښي د قيامت تر ورځي پوري و لومونځ گذاره ته رسيږي .

او كله چې د قيامت ورځ راسي نو بيا دغه فايدي د لومونځ گذاره سړي په برکت د لمانځه نصيب كيږي :

اول : د قيامت په ورځ به دغه لومونځ د لومونځ گذاره لپاره د سايبان په ډول دده پر سر باندي سايه وغوړه وي چې له حرارت او گرمۍ څخه به د قيامت د ورځي دغه لومونځ گذاره سړى په امن وي .

دوهم : په دغه ورځ كښي به دغه لومونځ دده د سر تاج او خولۍ وگرځي .

دريم : په دغه ورځ كښي به دغه لومونځ دده د بدن جامه او لباس وگرځي .

څلرم : په دغه ورځ كښي به دغه لومونځ د لومونځ كونكي لپاره كله چې دى و حشرگاه ته له قبره څخه روان وي او دارنگه په نورو ځايو كښي نور او رُڼا سي چې په مخ كښي بې روان وي .

پنځم (۵) : په دغه ورځ كښي به دغه لومونځ د لومونځ كونكي او د دوېځ د اور په منځ كښي حجاب وگرځي چې په دې سبب به د دوېځ داور هيڅ قسم اثر وده ته نه رسيږي .

شپږم (۶) : په دغه ورځ كښي به د الله (جل جلاله) په حضور كښي دغه لومونځ د مؤمنانو لپاره داسي حجت او دليل جوړ سي چې د الله تعالى له ملامتيا څخه به مؤمنان دده په سبب نجات پيدا كړي .

اوم (٧): په دغه ورځ کښي به دغه لمونځ د نیکو عملو د تلو د دروندوالي سبب سي ، کله چي عملونه د خلگو د میزان په تلو کښي تلل کیږي .

اتم (٨) : په دغه ورځ کښي به ددغه لمانځه په سبب لمونځ کونکي د صراط پر پله باندي په سهولت او اسانتيا سره تیر سي .

نهم (٩) : په دغه ورځ کښي به دغه لمونځ ولمونځ کونکي ته کلي د جنت وگرځي ، يعني د لمانځه په سبب به وده ته دروازه د جنت خلاصه که سي .

همدا سبب دی چي د تارک الصلاة لپاره د ډیرو سختو جزاگانو او عذابو ذکر راغلی دی تر داسي حده چي امام أحمد بن حنبل (رحمه الله) فرمایلي دي چي : یو څوک که لمونځ په قصد سره قضا کړي نو دغه سړی کافر دی او قتل یې واجب دی .

او امام شافعي (رحمه الله تعالی) فرمایلي دي : که چا په قصد سره لمونځ قضا کړ نو کافر نه دی مگر قتل یې واجب دی .

د تارک الصلاة په شان کښي چي بیخي اسانه لاره غوره کړه سوېده هغه ځمور د امام أعظم أبوحنیفه (رضي الله عنه) مسلک دی ، ځکه ده مبارک (رحمه الله) فرمایلي دي : څوک چي په قصد سره لمونځ پرېږدي نو هغه نه کافر دی او نه به قتل کیږي ، بلکي اسلامي حکومت به دی و محبس ته داخله وي تر څو چي توبه گار گرځي او یا مړ کیږي .

محترمو وروڼو ! په هر کار چي الله پاک یا دالله تعالی رسول (صلی الله علیه وسلم) خلگ امر کوي نو هغه کار دغه ډول له ښیځنو ، برکتو او فایدو څخه ډک وي لکه څرنگه چي د لمانځه په باره کښي وتاسي ته بیان وکړ سو

(ومما رزقناهم ینفقون) پوه سه چي ځني مفسرين وايي چي له دغه قول څخه فرض زکوة اداکول مراد دی . او ځني مفسرين وايي چي هر قسم صرفه ول د مال چي د خدای پاک د رضا لپاره وي هغه ټول ورڅخه مراد دي . او ځني مفسرين وايي چي دغه قول یواځي و مالي اتفاق ته نه دی ورشامل ، بلکي هر قسم قوت چي الله پاک و انسان ته ورکړی وي لکه علم ، مال ، بدن ، اعتبار ، رسوخ ، اوداسي نور ټول په دې قول کښي داخل دي .

دزکات په اړه تفصیل اوبیان.

محترمو وروڼوهر دسالم اودصحيح عقل خاوند چي له تعصب اوله عناد څخه خالي وي اوداسلام دمقدس دين په دغه سپیڅلي حکم اوفرمان کښي چي(واتوالزکوة) دی عقل او فکروچلوي اوکوم مصلحتونه اوگټي چي دانسانیت ، شخصیت ، اجتماعیت اواقصاد اوددنیا اوداخرت په اعتبارداسلام په دغه مقدس حکم کښي پرتي دي په غور اوپه تعمق دنظر سره ملاحظه کړي اوسربیره پردې په دې اړه وځلگوته د الهي ترغیب اوترهیب هم مطالعه وکړي نوپه

حتمي ډول به دزړه له کومي داووايې چي بيشکه داسلام پاک دين په اعلى درجه دمحاسنو اودښيگنو دين دى او ټول قبائح اوبدۍ اوناخوالي له اسلام څخه دباندې دي .

اوکه بالفرض له اسلام څخه پرته په بل کوم تهذيب اومذهب کښي څه محاسن او ښيگني وجود ولري نوباید داسي ووايوچي هغه يې داسلام له ويښاني څخه غلاکړيدي، لکه چي په دې اړه زمايوشعر دى :

اصلي حسن اوکمال ټوله ځمادۍ

که زمين دى که اسمان پردي گواه دى

که بياهم يو څه له تاسره موجود وي

هغه تاوړئ له ماڅخه په غلادۍ

محترمومسلمانونو اول داسلام ددغه حکم چي زکات دى و حکمتواوگټو ته ځيرسى :

اول(۱)دزکات لفظ په لغت کي ونماکولوته اوو زياتيدلوته اوپاکيدلوته اووصلاح ته ويل کيږي ،

چي معني يې له (زکى يزکوزکاة وزکاء) څخه رااخستله سويې ده .

اوپه شريعت کښي دزکات دلفظ اطلاق پردؤ معناؤ باندي کيږي :

اول اداءکول دهغه حق چي په خاصو مالو کښي په خاصه طريقه سره پرمسلمان باندي فرضيږي اودفرضيدو لپاره يې ځولان دحول يعني تيريدل دکال اونصاب شرط دى

دوهم : دزکات لفظ ومال مخرج ته ، يعني هغه قدر مال ته چي پرمسلمان باندي يې دزکات په نيت ايستل له خپله ماله څخه فرض وي هم زکات ويل کيږي په دغه نامه کښي شريعت دزکات وځينو غټو مصلحتو اوگټوته اشاره کړيې ده :

اول(۱) : دزکات دايستلوپه وجه دزکات ورکونکي په مال کښي نما اوبرکت پيداکيږي

دوهم(۲) : دزکات ايستلو په وجه دزکات ورکونکي مال کمى نکوي بلکي زياتيږي اودډيريږي

دريم(۳) : دزکات ورکولو په وجه دمسلمان ومال ته طهارت او پاکي حاصليږي

څلورم(۴) : دزکات په وجه زکات ورکونکي طاهر او پاک گرځي ، په دې ډول چي که يې زکات نه وائ اداکړئ نو بيا به گناه گار سوئ وائ او د گناه په نجاست به ملوث اوکړ سوئ وائ .

پنځم (۵) : د زکات د ورکولو په وجه د زکات ورکونکي نفس د بُخْل له ناروا خوی څخه پاکېږي کوم چي د انسان لپاره په هر لحاظ خرابوونکي صفت دی .

شپږم (۶) : د زکات د ورکولو په وجه زکات ورکونکي د سخاوت په مُقدس صفت سره موصوف گرځي ، کوم چي د انسان لپاره په هر لحاظ له ډيرو کاملو صفتو څخه دی .

د اسلام پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) فرمايلي دي :- سخي انسان وځدای (جل جلاله) ته نږدې دی ، و خلگو ته نږدې دی ، او و جنت ته نږدې او له دوږخ څخه ليري دی ، او بخيل سړی له خدايه ، له خلگو او له جنت څخه ليري دی او دوږخ ته نږدې دی .

اوم (۷) : د زکات د ورکولو په وجه د زکات ورکونکي مَشَاعِر او حواس د مال او دولت د سوچ او فکر له سَلَطې څخه — او دده زړه د دُنیا د مینې او محبت له غلبې څخه نجات پيدا کوي ، کوم چي د انسان ټول شريف حيثيتونه بربادوي .

د اسلام پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) په يوه مبارک حديث کښي چي امام غزالي رح يې په (احياءالعلوم) کښي ذکر کړی دی فرمايلي دي چي :

دوه شرموښان او ليوان چي وړي وي او د پسو ويوې رمې (گلي) ته ور ايله سي ، نو دومره فساد او خرابي نه رسوي لکه څونه خرابي چي د انسان ودين ته دغه دوه صفتونه رسوي :

۱- محبت د دُنیا اومال

۲- محبت دجاه او منصب .

اتم (۸) : د زکات د ورکولو په وجه زکات ورکونکي له رحمت او شفقت سره د الله تعالی پر مخلوق باندي عادت نيونکي گرځي .

نهم (۹) : د زکات ورکولو په سبب دفع دحاجت د محتاجانو راځي ، او د فقر او احتياج له مشقت څخه په جامعه کښي مجبور خلگ نجات پيدا کوي .

ځينو بزرگانو عالمانو ذکر کړيدي چي عادت د الله (جل جلاله) پر دغه باندي جاري دی چي په هره منطقه کښي الله (جل جلاله) دونه غنيان او مالدار خلگ پيدا کوي چي که دوی په کامله وجه د خپلو مالو زکات وباسي نو په هغه علاقه کښي چي څونه محتاجان او مسکينان وي د هغوی ټولو په دغه زکات سره تر بل راتلونکي کاله پوري چلاؤ او گذاره کيدلای سي .

لنډه داچي اسلام په دغه حکم کښي هم بې حسابو مَصالح د فرد او د مُجْتَمَع په فهم کښي نيولي دي.

لفظي ترجمه : (وَ) او (الَّذِينَ) هغه کسان (يُؤْمِنُونَ) چي ايمان لري دوى يا ايمان راوړى (بِمَا) په هغه يعني په هغه کتاب (أَنْزَلَ) چي نازل کړ سوئ دى (إِلَى) وه (كَ) تاته يعنى وتاته نازل کړسويدى چي قرآن دى . (وَ) او (مَا) په هغه يعني په هغه کتابو (أَنْزَلَ) چي نازل کړ سوئ دى هغه (مِنْ) له (قَبْلُ) مخه يعنى دمخه (كَ) تر تا ، يعنى له مخه تر تا پر نور ورسولانو باندې نازل کړسويدى . (وَ) او (بِالْآخِرَةِ) په آخرت (هُمْ) دوى . (يُوقِنُونَ) يقين کوي (أَلَيْسَ) هغه خلگ ، يعنى هغه خلگ چي ذکر يې وسو چي په غيب ايمان لري او په صحيح صورت لمنځونه کوي بيا تر پايه د ذکر سويو صفتو پورې (عَلَى) پر (هُدًى) لوى هدايت با ندې يعنى ثابت دى دوى پر لوى هدايت باندې (مِنْ) له (رَبِّ) ربه يعنى له طرفه دربه (هُمْ) د دوى . (وَ) او (أَلَيْسَ) هغه خلگ (هُمْ) خاص دوى . (الْمُفْلِحُونَ) هغه خلگ دى چي په مراد رسيدلي دي

تفصيل : يعنى او بل به په متقيانو کي دا صفتونه موجود وي چي يو به دوى ايمان لري په هغه باندې چي پر تا باندې نازل سوئ دى ، وتاته راغلى دى د خدائ له طرفه چي هغه دغه قرآن کريم دى ، اودارنگه له قران څخه سوي نور هغه څه دى چي د خدائ له لوري وتاته ويل سويدي ، وحيه يې درته سوې ده . اوبل به په هغو کتابو ايمان لري چي تر تا له مخه پر نورو نبیانو نازل کړه سويدي لکه تورا ، انجيل ، زبور ، اوبل به په ورځ د آخرت ايمان لري ، داسي به نه وي لکه يهود چي وايي چي موږ خپل رسول موسى منو اودارنگه خپل کتاب تورا منو او نور لکه عيسى او انجيل ، حضرت محمد او قرآن نه منو .

اونه به داسي وي لکه نصارى او عيسايان چي د حضرت عيسى او د انجيل د منلو دعوه کوي او نور رسولان او خدايي کتابونه نه مني . اودارنگه د آخرت ورځ يهوديان په دې ډول مني چي هلته به په جنت کښي يواځي يهود وي ، اونصارى يې په دې ډول مني چي هلته به په جنت کي يواځي نصارى وي . دغه دواړه قسمه عقيدې باطلاي او د کفر دي . متقيان او مسلمانان هغه خلگ دي چي په صحيح صورت سره په آخرت ايمان لري . هغه خلگ چي په دغو ذکر سويو صفتو موصوف وي پر عظيم الهي هدايت باندې دي . اوهمدغه خلگ په مراد رسيدلي او کاميابه دى هم په آخرت کښي ، اوهم په دنيا کښي .

پوه سه چي کله حضرت رسول اکرم ومدينې منورې ته په هجرت راغى ، نوپه دغه وخت کښي د مدينې منورې خلگ درې (۳) قسمه سول اول صاف او مخلص مسلمانان دوهم سوچه اوپه ډاگه کافران دريم منافقان . مسلمانان بيا درې قسمه وو اول قسم هغه کسان ؤ چي له مکې څخه و مدينې منورې ته په هجرت راغلي ؤ ، دوهم قسم هغه کسان ؤ چي د مدينې باشنده گان ؤ اوپه اصل کښي عرب مشرکين ؤ ، دريم قسم هغه کسان ؤ چي په اصل کښي يهود يا نصارى ؤ بيايې په اخلاص ايمان راوړى ، ودغو دريو سره فرقو ته دا قول د خدائ چي (هدى للمتقين) ورشامل دى . اودغه قول چي (الذين يؤمنون بالغيب) بيا تر آخره د آيت په پوري په صفت کښي د اولودو قسمود مسلمانانو نازل سوئ دى . او دغه قول د خدائ چي والذين يؤمنون الخ ددريمې ډلې دمسلمانانو په صفت کښي نازل سويدي او له (الَّذِينَ) څخه بيا تر (الْمُفْلِحُونَ) پوري د دغو دريو سره ډلو په صفت کي نازل سوئ دى . او له (

ان الذين كفروا (ڇڏه بيا تر (عظيم) پوري د دوهامي ډلي په باب کښي کوم چي سوچه کافران وټازل کړسويدي . البته په ايت کښي له کافرانوڅخه هغه کافران مراددي کوم چي دالله په علمکښي ددوي خاتمه پرکفر باندې وه او له دغه څخه وروسته راتلونکي اياتونه بيا د منافقانو په شان کښي نازل سويدي چي له (ومن الناس من يقول) څخه بيا تر (يا ايها الناس اعبداوا) پوري دي .

لفظي ترجمه : (ان) بې شکه (الذين) هغه کسان (كفروا) چي کافران سويدي (سواء) برابر دي (عليهم) پر دوي باندې (اء) ايا (اُنذَرْت) که وويره وي ته (هم) دوي . يعني له عذابو د الله څخه (ام) او که (لم تُنذِر) نه و ويره وي ته (هم) دوي . (لا يؤمنون) نه راوړي ايمان دوي . يعني بيشکه هغه خلگ چي کافران سويدي يعني اوپه علم دخداي کښي ددوي خاتمه پرکفر باندې ده ، برابر دهيږدوي . باندې دا خبره چي که ته اي رسوله دخداي له عذابوڅخه ويره وي او که ئي نه ويره وي په دي معني ستانصيححت اووړول او نه وړول پردوي باندې سره برابردي چي پرهېڅ تقدير دوي ايمان راوړونکي ندي

تفصيل اوعلمي خبري

پوسه چي کله چي خدائي پاک داسي و فرمايل چي پر کافرانو باندې ستا نصيحت ودوي . ته او نه نصيحت ، دارنگه وړول ستا دوي . لره او نه وړول برابر دي نو دلته دوه سوالونه پيداسول اول داسوال چي دغه برابر والي پر دوي باندې په څه معني مراد دي ايا په دې معني مراد دي چي که ئي ته اي رسوله وويروي هم ايمان راوړي دوي ، او که ئي نه وويروي هم ايمان راوړي او که په دې معني چي کي ويره وي ته دوي ، او که يې نه ويره وي پريوه تقدير دوي ايمان نه راوړي ؟

نوددې سوال جواب الله پاک په خپل دې قول سره وکړ چي (لا يؤمنون) يعني له دغه برابر والي څخه مراد برابر والي دي په دې کښي چي دوي ايمان نه راوړي ، نه په دې کښي چي دوي ايمان راوړونکي دي .

دوهم : دا سوال پيداکيدی چي اي خالقه ددې څه سبب دي چي پر دغو بدبخته کفارو باندې ستا د مبارک رسول وړول او نه وړول برابر دي ، په دې معني چي دوي ايمان نه راوړي ؟

نوددغه سوال جواب الله پاک په خپل دې قول سره کړيدی چي (ختم الله الخ) چي تفصيل بې راسي ان شاء الله تعالى .

پوه سه چي دلته دوه سوالونه نور سته چي جواب غواړي هغه په دې ډول دي

اول سوال دادی چي هرکله چي و کافرانو ته د رسول نصيحت کول ، اونه کول دواړه بې فرقه وو ، او فائده يې نه ورته رسوله ، نو بيا ولي خدائي پاک خپل رسول په دي سره امر کړئ و چي ودغو کافرانوته تبليغ کوه ؟

ددې سوال جواب دادئ چې د خدای پاک په دې کښي یو حکمت دا ؤ چې رسول ته د تبلیغ کولو و دغو کفارو ته اجر او ثواب حاصل سي اوبل حکمت پکښي دا ؤ چې د قیامت په ورځ کښي پر دغو کفارو باندي دا بهانه و درېږي چې په دنیا کښي و موږ ته حق نه دی بیان سوئ اورسول نه ؤ راته راغلئ .

همداسبب دی چې الله (عز وجل) داسي فرمایلي دي چې ویرو ل اونه ویرو ل ستاېر دوی باندي برابر دي نه داسي چې نسبت ورسول ته هم سره برابر دي .

اودوهم سوال دادئ چې په کافرانو کښي خو زیات داسي خلگ ؤ چې اخیر یې ایمان راوړئ نو الله څنگه داسي فرمایلي دي چې هغه خلگ چې کافران دي ایمان نه راوړي ؟

ددې سوال جواب دادئ چې په دغه آیت کښي له کافرانو څخه هغه کافران مراد دي کوم چې دالله پاک په علم کښي د دوی خاتمه پر کفر باندي وه لکه ابوجهل ،وغیره . نعوذ بالله من سوء الخاتمة .

لفظي ترجمه :

(خَتَمَ) مهرلگولئ دئ (اَللهُ) خدای پاک (عَلَى) پر (قُلُوبِ) زړوباندي (هَمْ) د دوی (وَ) او (عَلَى) پر (سَمْعِ) غوږوباندي (هَمْ) د دوی .يعني الله پاک د دغو کافرانو زړو او غوږوباندي مهر وهلی دئ (وَ) او (عَلَى) پر (أَبْصَارِ) سترگوباندي (هَمْ) د دوی (غَشَاوَةَ) پرده ده (وَ) او (لَهُمْ) دوی لره يعني سته دوی لره د قیامت په ورځ کښي (عَذَابِ) عذاب (عَظِيمِ) ډیر لوی ، غټ . يعني داچي د خدای پاک د رسول خبر په دغو کفارو کښي هیڅ اثر نه کوي ، که هر څونه دئ نصیحت ورته وکوي بیا هم دوی ایمان نه راوړي ، دا په دې سبب چې الله د دوی پر زړو او غوږو مهر وهلی دئ ، او د دوی پر سترگو یې پرده وراچولې ده ، نو دوی نه حق اوریدلای سي ، او نه حق معلومولای سي ، او نه حق لیدلای سي ..

تفصیل اوعلمي خبري :

دکافرانو پر زړو او غوږوباندي د مهر لگولو او دارنگه ددوی پر سترگوباندي د پردې اچولو مطلب څه دی ؟

جواب ددې سوال دادئ چې د دغو کافرانو په زړو او غوږو کښي د دوی د کفر په سبب الله پاک یو داسي کیفیت پیدا کړئ ؤ چې د هغه کیفیت په وجه د دوی زړونو په هیڅ ډول حق نه قبلوی او نه په حق پوهیدل .. او د دوی غوږونو که څه هم په ظاهره خو د حق خبره اوریدله خو دهغه معنوي کیفیت په وجه کوم چې د دوی په غوږو کښي الله پاک پیدا کړئ ؤ د دوی غوږونو نسوای کولای چې حق په داسې ډول واورې چې دا حق دئ او وئې مني دارنگه مراد له دې قوله د الله جل جلاله څخه چې پر سترگو د دوی باندي پرده ده ، دادئ چې د دوی د کفر او گناؤ په سبب الله پاک ددوی په سترگو کښي داسي یو کیفیت پیدا کړئ دئ چې د هغه په سبب دوی نسي کولای چې د حق نښانې او دلیلونه په داسې ډول وويني چې حق په وپیژني ، پوه سه چې له دغه کیفیت څخه کوم چې په

دغه آيت کښي د ختم په لفظ تعبير ورڅخه سوئ دئ په قرآن کریم کښي په نورو الفاظوسره هم تعبير ورڅخه سوئ دئ لکه دررین په لفظ سره په دې آيت کښي (کَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ . . .) او لکه د طبع لفظ په دې قول دالله کښي چي (اَلَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ) . او لکه د اغفال لفظ په دې آيت کښي (وَلَا تَطْعُ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا) .

او لکه د قساوة لفظ په دې آيت کښي چي (وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً) او ځينو مفسرينو د دغو الفاظو په منځ کښي يو څه فرق هم ذکر کړيدئ .

په يوه مبارک حديث کښي چي د احاديثو معتمدو کتابو يې روايت کړئ دئ داسي راغلي دي چي کله چي يو انسان يوه گناه وکړي نو دده په زړه کښي تور ټکي پيداسي بياچي کله دغه انسان له دغي گناه څخه توبه ونه کاري اوبيا بله گناه وکړي نو دده په زړه کښي بل تور ټکي پيداسي ، تر داسي حده پوري چي دده ټول زړه دغه تور ټکي ونيسي نو دا هغه ران دئ يعني چي الله پاک په دې قول کښي ذکر کړئ دئ چي (کَلَّا بَلْ رَانَ . . .) . محترمو مسلمانانو کله چي د انسان زړه دغه تور ټکي ونيسي نو بيا ددغه انسان د سموالي او د هدايت امکان نسته اغوذ بالله منه ، همدارنگه په يوبل حديث شريف کښي راغلي دي چي دغه زړونه داسي زنگ نيسي لکه څرنگه چي اوسپينه زنگ نيسي يعني د گناؤ په وجه يو قسم معنوي خراب صفت کوم چي د زنگ په ډول دئ په دغوزړوکښي دانسانانو پيدا کيږي يوچا له ده مبارک څخه وپوښتل چي دغه زړونه چي زنگن سي نو بيا به په کوم شي سره بيرته صفا کيږي ؟ ده مبارک وفرمايل چي دمرگ په ډيره يادونه سره او په تلاوت دقرآن کریم سره .

په يوه بل حديث کښي رسول الله فرمايلي دي چي خبردار هر شي لره صفاکونکئ سته او صفاکونکئ دزړو يعني کله چي زړونه په گناؤسره خيړن اوزنگن سي ذکر دخدائ دئ .

په يوه بل حديث کښي راځي چي بيشکه په جسد ، يعني په بدن د انسان کښي يوه ټوټه غوښه ده ، کله چي دغه غوښه صالح اوسمه سي نو ټول بدن صالح کيږي ، او که دغه غوښه خرابه ، فاسده سي ، نوټول بدن فاسديږي ، خبردار دغه ټوټه غوښه زړه دئ .

محترمو مسلمانانو په نن زمانه کښي د هرسړي ، او د هري ښځي زړه د گناهونو په سبب کلک سوئ او زنگن سوئ دئ ، په دې سبب چي د خلکو شوق او ميلان وفساد ، او فسق ته ډير دئ ، او عبادت او بندگي د خدائ پاک باندي درنه وي ، او د علماؤ وعظ ، نصيحت هيڅ تاثير نه پکښي کوي .

نوهر مسلمان ته پکار ده چي اول د خپل زړه چاره وکړي په دې ډول چي مرگ ، قبر ، دآخرت حساب ، پر پل صراط تيريدل ، او د آخرت عذابونه ډير ډير په ياد ورولي ، او فکر پکښي وهي ، او دارنگه د قرآنکریم تلاوت ډير کوي ، او ذکر د خدائ پاک ډير ډير کوي تر څو چي په زړه کښي يې نرمي پيداسي او د گناؤ له خيړو څخه پاک سي .

د بقرې دسورت د ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، مبارکواياتو محقق اومصحح تفسير اوتحقيق.

تفسير فضل الرحيم (۲) برخه پاره الم /

لفظي ترجمه :

(و) او (مِنْ) خُني (النَّاسِ) د خلکو (مَنْ) هغه دى. (يَقُولُ) چې وايي دى (أَمَّا) چې ايمان راوړى دى موږ (بِاللّٰهِ) په خدائ باندې (وَ) او (بِالْيَوْمِ) په ورځ (الْآخِرِ) اخيره باندې .

يعني په ورځ د قيامت باندې (وَ) حال دادى (مَا) نه دي (هُمْ) دوى (بِالْمُؤْمِنِينَ) (۸) هيڅ مؤمنان يعني په هيڅ ډول دوى مؤمنان نه دي (يُخَادِعُونَ) چم کوي دوى (اللّٰه) له خدائ سره ،، مرا ددادى چې دوى له رسول د خدائ سره چم کوى (وَ) او (الَّذِينَ) له هغو خلکو سره (أَمَّا) چې ايمان يې راوړى دى يعني اوبل دوى په دغه منافقانه وينا کښې ومخلصو مومنانو ته کوم چې اصحاب دمحمد صلى الله عليه وسلم دى دوکه ورکوى (وَ) او (مَا) نه (يَشْعُرُونَ) (۹) اگاه کيږي دوى .

يعني اوځنى له دغو خلکو دمدينې منورې څخه هغه قسم خلگ دى چې دوى دالله ورسول اودده واصحابو ته دملقات په وخت کښې په دروغوسره داسې وايي چې موږهم ستاسې په شان مومنان يوپه الله پاک باندې اوپه ورځ داخرت باندې موايمان راوړى دى. او حال دادى چې دوى په هيڅ معنى دمومنانوپه سلسله کښې داخل ندی خوداچې دوى په ظاهره دمسلمانې دعوه کوى په دى کښې ددوى غرض اومطلب دخدائ درسول اودمومنانودوکه کول دى وبس او په دې نه اگاه کيږي او نه پوهيږي چې دغه چم او دغه د منافقت معامله څموږ څونه بد انجام او عذاب لري ، او نه په دې پوهيږي چې په حقيقت کښې دا موږ له خپلو ځانو سره چم کوو ، د خدائ (جل جلاله) و رسول او مومنانو ته ، او د الله تعالى ودين ته په دې سره هيڅ ضرر نه سو رسولائ ، او نه په دې طريقه هغه مقصدونه لاس ته راوړلاى سوکوم چې په دغه منافقت کښ موږ په نظر کښې نيولي دي .

پو سه چې په دغو اوپه راتلونکيو اياتو کښې الله (جل جلاله) د منافقانو حالات بيان کړيدي.

محترمو مسلمانانو

منافق د اسلام له نظره پردرى قسمه دى اول اعتقادي انکارى منافق ، او دوهم اعتقادي شکی منافق اودريم عملي منافق ، اعتقادي انکارى منافق و هغه ته ويل کيږي چې په زړه کښې کافر وي ، اسلام نه مني ، مگر په خوله دا وايي چې زه مسلمان یم ، د اسلام دين مي قبول کړئ دى اوشکی منافق وهغه ته ويل کيږي کوم چې په باطن کښې

داسلام اودقران اودرسول الله په حق والی کښی شک لری خو په خوله دغه شک نه ښکاره کوی و دغودواړه قسمه منافقانو ته غیر مجاهر کافران ویل کیږي او هغه چي په ښکاره کافر وي و هغه ته کافر مجاهر ویل کیږي پوسه چی دغه دوه قسمه منافق تر ښکاره کافر په کفر کښي زیات اَغْلَظ دی ، او د قیامت په ورځ کښي یې عذاب هم تر ښکاره کافر سخت دی . ځکه دَی تر ښکاره کافر اسلام ضرره ډیر دی ځکه چی په ده مسلمانان خطاؤځي ، او په دې وجه چي ده د اسلام او مسلمان په جامه کښي ځان ښکاره کړی دی په مسلمانانو کښي مداخله ډیره کولای سي ، او د مسلمانانو په پټو رازو اسانه خبریدلای سي ، او مختلف ضررونه ومسلمانانو ته رسولای سي .

او عملي منافق و هغه چاته ویل کیږي چي وي مسلمان ، خو خویونه د منافق په ده کښي موجود وي لکه دروغ ویل ، وعده خلافي کول ، په امانت کښي خیانت کول ، لکه چی په یوه مبارک حدیث کښي هم داسي راغلي دي .

په مدینه منوره کښي چي د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) په وخت کښي کوم منافقان وونو هغه اول دوه قسمه منافقان ؤ ، او اکثر د دوی یهود ؤ چي شمیر یې و دریوسو ۳۰۰ ته رسیدئ ، او عبدالله ابن اُبی ابن سلول له دغو منافقانو څخه ډیر مشهور منافق ؤ .

تفصیل اوعلمی خبری (ومن الناس) پوسه چی دمن کلمه دلته اسمی ده مؤله ده په لفظ دبعض سره اضافه ده د(الناس)ولفظ ته اومجموع مبتدا دی او(من يقول الخ) یی خبردی اوعکس ددی مناسب ندی ځکه چی بیا دغه جمله مفیده نه واقع کیږی لکه چی پرعالم سړی باندی داخبره خفی نده د(الناس) دلفظ تحقیق به په بل ځای کښی درته راسی ،،فائده،پوسه چی ددی خبری استنباط چی من جاره اسمیه هم راځی علامه تفتازانی رحمه الله کړیدی،اوکړی ئی هم ددغه ایت دحل په وجه دی ځکه چی ځنو مفسرینولفظ د(من الناس) لکه چی متعارف دی جار او مجروربللی دی اودمتعلق مقدرپه اعتبارئی خبرمقدم د(من يقول)دپاره گرځه ولی دی نومعنی دجملی نامناسبه راغله ځکه چی پردغه تقدیردجملی محصول حکم دی پر(من يقول)باندی په(من الناس) سره یعنی هغه څوک چی وائی چی مورایمان راوړی دی الخ هغه بعضی دخلگودی اودابی فایدی محصول دی مفیدمطلب پردغه تقدیرثابتیږی چی پر(من الناس)باندی په(من يقول) سره حکم وکړسی لطیفه ،،دمن لفظ اسم هم راځی لکه پدغه آیت کښی اوفعل هم راځی بیانودواحدمذکرامرحاضرمعلوم صیغه ده له ،،مان یمین مینا ،،څخه چی په معنی ددروغ ویلو دی اوحرف جرهم راځی نوپه ده کښی دکلمی دری سره قسمونه جمعه سوی دی مادغه دری سره ډوله من په یوه ترکیب کښی په دی ډول راوړی دی من من من عطاژید(من يقول)پوسه چی دمن په کلمه کښی دوه احتماله دی، اول دا چی موصوفه سی اود(يقول) جمله یې صفت سی نوبه تقدیرپه دی ډول سی ای ومن الناس ناس الخ یعنی ځینی دخلگو داسی خلگ دی الخ، اودوهم داچی موصوله سی اومرادورڅخه معلوم خلگ دمنافقینوسی لکه عبدالله ابن ابی ابن سلول اوامثال دده نوبه کلمه دمن په معنی دالذین سی پوسه چی ديقول لفظ له قول څخه

جوږدئ اودقول لفظ په قرآن کریم کښی په پنځو مختلفو معناگانو کښی مستعمل سویدی، اول خالی دژبی وینابی له دی څخه چی زړه ورسره موافق وی لکه په دغه آیت کښی، دوهم دژبی ویل سره له موافقت او اعتقاده دزړه لکه ددغه سورت په ۱۵۶، آیت کښی، دریم په معنی دکلام دخدای پاک لکه دنحل دسورت په ۵۱، آیت کښی، څلرم په معنی دوحی لکه داذاشمس کورت په ۱۹، آیت کښی، پنځم دافترابه معنی لکه ددغه سورت په ۶۹، آیت کښی، دیقول په لفظ کښی دهوضمیر مستتر دی. راجع دی. ومن ته په اعتبار دلفظ دمن ځکه چی دمن کلمه دلفظ په اعتبار مفرده ده اودآمنو وغیره په لفظو کښی دمن دکلمی دمعنی مراعات سویدی. ځکه چی من په معنی کښی جمع دی (آمنو بالله الخ) په دغه قول کښی ولی ایمان ترالله اوترورځی داخرت پوری خاص گرځول سوی دی. سره له دی چی ددغو منافقانوله حال سره خو مناسب ذکر کول دایمان په رسول صلی الله علیه وسلم اوپه قرآن کریم وځکه چی دغه منافقان خواکثر یهودان وکوم چی په خدای اودآخرت په ورځ باندی یې له پخواڅخه لایمان درلودی ځکه چی دوی اهل کتاب و؟ ددی سوال اصلی اوپه زړه پوری جواب دادی. چی دغومنافقانوخوورسول علیه السلام اوومومنانوته پرتولومومن به شیانوباندی دایمان راوړلو اظهار کاوه مگر په آیت کښی ددغو دووشیانو ذکر په دی وجه خاص سویدی. چی په دی سره الله پاک ودی خبری ته اشاره کړیده چی دغه منافقین په هغوشیانوباندی دایمان په دعوه کښی لادروغ وایی کوم چی دوی په هغی دعوی کښی په خپلوزړوکښ هم ځانونه صادقان بولی نودهغه ایمان په دعوه کښی به چیری دوی صادقان وگڼل سی کوم چی دوی پخپله هم خپل ځانونه په هغی دعوی کښی کاذبین بولی چی هغه دعوه دایمان راوړلوده په قرآن اوپه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندی

(وماهم الخ) پوسه چی مقصودله دغه قول څخه رد دی. دذکرسوی قول دمنافقانو نوپه دی سبب دلته داسوال کیږی چی دوی خودعوه دایمان د(آمنو) په لفظ سره کړی وه کوم چی جمله فعلیه ده نوپه رد کښی یی هم باید جمله فعلیه ویله سوی وای چی (وماآمنوا) دی. جواب ددی سوال دادی. چی په دی سبب له جملی فعلیې څخه وجملی اسمیې ته عدول سویدی. کومه چی د(وماهم بمؤمنین) جمله ده چی پردغومنافقانوباندی ردپه ابلغه اوپه اکمله وجه سره راسی ځکه چی د(ماآمنوا) جمله دلالت کوی پرنفی دایمان راوړلو ددوی په ماضی زمانه کښی اومذکوره جمله اسمیه دلالت کوی پرنفی دایمان ددوی مطلقا (یخادعون الله الخ) پوسه چی دغه جمله مستانفه جمله ده جواب دیوه مقدر سوال واقع سوی ده سوال دادی. چی منافقانوپه دغه دروغ ویلو کښی چی مومنان نه وه اوپه خوله بی ویل چی موږ ایمان راوړی دی. څه مطلب اوغرض درلودی. نوالله پاک د(یخادعون) په جمله سره ددغه سوال جواب فرمایلی دی. حاصل دجواب دادی چی غرض اومطلب ددوی په دی کښی دوکه اوچم کول وځدای له رسول اوله مومنانو سره هم دارنگه پوسه چی دیخادعون لفظ له مخادعة یاله خداع څخه جوړ دی. اومجرد مصدر یې خدع دی. کوم چی په اصل کښی و پتولوته اویاوفسادته ویل کیږی اوپه عرف کښی خدع ودی ته ویل کیږی چی ویوچاته په فکر کښی یوشی ورواچوی اومرادستا په حقیقت کښی بل شی وی چی هغه هم مکروه اوناوړه شی وی اوپه یوه حدیث کښی کوم چی قرطبی ذکر کړی دی. دخدع یادخداع تفسیر په دی ډول سوی دی. چی خدع ودی ته ویل کیږی چی شرعی کارکوم چی الله پاک ته په هغه سره امرکړی یې ددنیوی اغراضوپه خاطر وکړی دمثال په ډول

لمونخ يازکات ا ويا بل عبادت دريا ياد مال حاصله ولوپه خاطر وکړی نوودغه ته خداع ويل کيږي سوال منافقانوخوهم لکه مسلمانان پردی باندی عقیده درلوده چی له الله جل جلاله څخه هيڅ شی نسی پتيدلای نو بياڅنگه دوی له الله سره مخادعه کوله ځکه مخادعه خوله هغه چاسره ته کولای سی چی له هغه څخه ته یوشی پتولای سی ددی سوال متعدد جوابونه دی اول جواب دادی چی په کلام کښی دمضاف حذف راغلی دی اوتقدیر دکلام په دی ډول دی. (یخادعون رسول الله) اودوهم جواب دادی چی په دوی کښی داعقیده موجوده وه چی العیاذ بالله الله پاک په ټولوزئیاتو علم نلری دریم جواب دادی چی څرنگه چی ددغو منافقانومعامله له الله پاک سره په دی ډول وه لکه چی گواکی د وی له الله سره چم کوی نوپه دي وجه الله پاک ددوی له معاملي څخه په مخادعه سره تعبیر فرمایلی دی، سوال دالله پاک په شان کښی خودامحال دی چی دې له یوچاسره خداع اوچم وکړي اودارنگه رسول علیه السلام اواصحابوده هم له منافقانوسره کومه معامله دچم نه کوله اوسره له دي چی د (یخادعون) له لفظ څخه کوم چی دمفاعلي باب دی دالازمیري چی الله پاک یارسول دده اومومنانو هم له دوی سره خداع اوچم کاوه، مفسرینوددغه سوال متعدد جوابونه ذکر کړيدي خوډیر په زړه پوري جواب دادی چی د(یخادعون) فعل دلته دمالغي دپاره دی اودمفاعلي معني نه ده ورڅخه مراد یعنی معنی یې داسي نه ده چی دوی مقابله کوي په چم کولو کښی له خدای سره اوله مومنانوسره بلکي معني یې په دي ډول ده چی ډیر چم کوي دوی له الله جل جلاله سره اوله مومنانوسره، سوال د(یخادعون الله الخ)، دجملي اود(وما یخدعون الخ)، دجملي په منځ کښی تعارض موجود دی ځکه چی د(یخادعون) په جمله کښی ومنافقینوته دخداع ثبوت راغلی دی له رسول سره اوله مومنانوسره اود(وما یخدعون) په جمله کښی مخادعه اوچم ددوی حصر سویدی په ځانوددوی کښی یعنی دوی له هیچاسره چم نه کوي مگر له خپلو ځانوسره جواب ددي سوال دادی چی اوله جمله پرهاړ باندی بناده یعنی په ظاهره خودوی له رسول اوله مومنانوسره خداع کوله اودوهمه جمله پرباطن اوپر حقیقت باندی بناده ځکه چی دنیوي اوآخری وبال، ضرر او عذاب دخداع ددوی خاص ودوی ته راگرځیدی نه ورسول علیه السلام اوومومنانوته .

(الانفسهم) پوسه چی د(انفس) لفظ جمع دنفس دی، اودنفس لفظ په خوراډیرو معني گانو کښی مستعملیږي، (۱)مجموع روح اوبدن (۲) روح(۳) هغه نفس چی اهل طریقت یې ثابته وي(۴) نفس اماره(۵) نفس لّوامه(۶) نفس مطمئنّه(۷) نفس حیواني(۸) نفس نباتي(۹) نفس جمادي(۱۰) نفس ناطقه انساني، دلته په اوله معني مراد دی کوم چی په پښتو کښی دځان اودځانوپه لفظوسره تعبیر ورڅخه کړکيږي.

(وما یشعرون) .

دغه فعل له شعور څخه یاله شعر څخه جوړ دی کوم چی په عرف کښی واحساس ته ويل کيږي یعنی وهغه علم ته چی حاصل سویوي په یوه له حواسوسره چی قوه باصره اوقوه سامعه اوقوه شامه اوقوه ذائقه اوقوه لامسه وغیرها دي اوپه اصلي لغت کښی شعر په معني دعلم دی اومفعول ددغه فعل محذوف دی تقدیر یې په دي ډول دی، (وما یشعرون انهم في الحقيقة لا یخادعون الانفسهم)، پوسه چی په دغه قول کښی الله پاک له دوولارو څخه ودي خبري ته اشاره

کړېده چې دغه منافقین په اخیره درجه کښې احمقان اوبي عقلان دي اول له دي لاري څخه چې سره له دي چې دا خبره چې ددوی دغه خداع اوچم په حقیقت کښې پردوی باندي راگرځي دمحمسوسو شيانوپه ډول ښکاره دی مگر بیا هم دوی په دي نه پوهیږي دوهم له دي لاري چې شعور وحيوان ته هم ثابت دی لیکن دوی سره له دي چې انسانان دي بي شعوره دي

لفظي ترجمه :

(في) په (قُلُوبِ) زړو کښې (هم) د دوی يعني ددغو منافقانو (مَرَضِ) مرض دی يعني هم د دوی په زړو کښې ظاهري ناجوړي او مرض دی او هم باطني اومعنوی ناجوړي ددوی په زړو کښې موجوده ده چې بيان يې ان شاء الله راسي (فَ) وروسته (زَادَ) زيات کړی دی (هم) دوی لره (الله) خداي پاک (مَرَضًا) مرض يعني کوم مرض چې په دوی کښې داسلام اودمسلمانانو دحالاتو دترقي په وجه په دوی کښې پيدا سوی و او ياله پخوالا په دوی کښې ددوی دخبثتو په وجه موجود و هغه الله پاک نور هم ورزيات کړ (وَ) او (لَهُمْ) دوی لره يعني اوسته دوی لره دقيامت په ورځ کښې (عَذَابِ) عذاب (أَلِيمِ) درد وړکونکی ، يا درد ناک (بِمَا) په سبب ددې (کَانُوا) چې دي دوی او يا وو دوی (يَكْذِبُونَ) (۱۰) دروغ وايي يا دروغ بې ويل .

يعني په سبب ددې چې دوی په دروغو په خوله داسلام دعوه کوي او په زړو کښې يې کفر دی د قیامت په ورځ دوی لره درد وړکونکی سخت عذاب ورکيدونکی دی .

پوه سه چې کله چې د خدای (جل جلاله) رسول و مدينې منورې ته له مکي څخه په هجرت ورغی ، او مسلمانان سره پر راټول سول ، او په مدينه کښې د اسلام حاکميت پيل سو ، نو د دغو منافقانو په زړو کښې ظاهري او باطني مرض پيدا سو ظاهري مرض په زړو کښې د دوی دا و چې د اسلام او د مسلمانانو تجمع ، او د خدای درسول د موجوديت په سبب يې زړونو درد کاوه او هميشه به غمجن او په وير اخته و . او باطني مرض يې دا و چې ددوی په زړو کښې داسلام اوداسلام دپیغمبر اودقران کریم په باره کښې کفر ، نفاق او شک پيداسو او بيا چې به هر آیت اوهر حکم په اسلام کښې له الهي لوري څخه پر حضرت محمد صلي الله عليه وسلم باندي نازلیدئ نو د دوی معنوي مرض به کوم چې ددوی کفر او شک او نفاق و ورسره زیاتیدئ او دارنگه ځونه چې به د خدای (جل جلاله) دين او مسلمانان قوي کيدل نو هغونه به د دوی ظاهري مرض کوم چې ددوی دزړونو درد او غصه او غم اوددوی دبدنونارامي وه ، زیاتیدئ .

تفصيل اوعلمي خبري .

(في قلوبهم مرض)

پوسه چي د(قلوب) لفظ جمع دقلب دی دقلب لفظ په عربي لغت کښي په ډيرو معني گانو کښي مستعمل سويدي(۱) خالص اوشريف جز ديوشي هرشي چي وي(۲)زړه، که دانسان وي اويادکوم بل شي وي(۳)اړول ديوشي پر بل مخ باندي(۴)دقلب له لفظ څخه دتفعیل د باب مصدرهم راغلی دی کوم چي تغليب دی اوتغليب په معني دنظراوسوچ وهلوده په عاقبت اوپه انجام کښي دکارولکه په دي قول دالله پاک کښي (وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ) التوبه / ۴۵

۵(دقلب له لفظ څخه تَقَلَّبُ هم راغلی دی کوم چي دتَفَعَّلُ دباب مصدردي، تغلب وتصرف ته و يل کيږي په کارواوپه ښاروکښي لکه په دي قول دخداي پاک کښي (فَلَا يَغْزُرُكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ) سورة غافر / ۴

اودارنگه تَقَلُّبُ وَهغه رپرديدلوته هم ويل کيږي کوم چي دويږي اودترس له وجي وي لکه په دي قول دخداي کښي(تتقلب فيه القلوب والابصار) سورة نورايت ،،۱۳۷، اوپه عرف کښي دقلب دلفظ غالباً پردوومعني گانوباندي اطلاق کيږي لکه چي امام ابوحامدغزالي فرمايلي دي چي دلفظ دقلب پردوومعناگانوباندي اطلاق کيږي اول قلب هغه غوښه چي صنوبري شکله ده اودسينې په چپه طرف کښي پرته ده اوپه باطن کښي ددغي غوښي تجويف موجوددی اوپه دغه تجويف کښي توره وينه پرته ده کومه چي منبع اومعدن دروح ده يعني دحيواني روح چي عبارت دی له بخارلطيف څخه اودوهم ،،قلب لطيفه ربانيه روحانيه ده کومه چي ترهمدغه صنوبري شکله غوښه پوري تعلق لري، پوسه چي په پښتوکښي له اولي معني څخه په زړه اوله دوهمي معني څخه په روح تعبیرکيږي همدارنگه پوسه چي علماؤذکرکړيدي چي په قران کريم کښي دقلب لفظ په درييومعني و کښي مستعمل سويدي، اول په معني دقلب لکه په دي قول دخداي کښي

(إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ)سورت احقاف/ ۷۳، اودوم په معني درأى اودتدبيرلکه په دي قول دخداي پاک کښي (تَحَسَّبُهُمْ جَمِيعاً وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى) سورت حشر/ ۱۴، دريم په معني دذکرسوي صنوبري غوښي کومه چي زړه ورته ويل کيږي لکه په دي قول دخداي پاک کښي(فَإِنَّهَا لَا تَعْمَلُ الْبَصَارَ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ) سورت حج ايت ۶۶،خوزماپه فکرپه قران کريم کښي دقلب لفظ په څلورمه معني کښي هم مستعمل سويدي چي هغه قلب صنوبري اولطيفه ربانيه دواړه دي خوالېته دغه استعمال يې په طريقه دعموم د مجازسره دی اودلته په ايت کښي د(قلوب)له لفظه څخه همدغه معنی مرادده

(مَرَضٌ) پوسه چي دمرض د لفظ حقيقي معنی هغه شی ده کوم چی مور يې په پښتوکښي مرض اوناچورې بولولکه زکام تبه اوداسی نوری بدنۍ ناچورۍ اودمجازپه ډول وقلبی بدواوناثقه صفاتوته هم ويل کيږي کوم چی قلب اوروح له اعتدال څخه خارجه وی اودقلبی اوروحی کمالاتومانع گرځي لکه کفر، نفاق، بخل، دگناؤمحبت، کبر، عجب،وغیره دښی علیه السلام دزمانی په منافقینو کښي هم حقيقي مرضونه اوهم مجازی مرضونه دواړه قسمه موجودوه حقيقي مرضونه دامرضونه په دوی کښي موجود وه چی هروخت چی به دمسلمانانوله یوه پرمختگ څخه خبرسول نوددوی په زړوکښي به محسوس دردونه پیداسول اوپه بدنوکښي بی ناچورۍ پیداسوه او طبیعتونه

اومزاجونه بی خراب سول او مجازی مرضونه ددوی داوه چی ددوی په زړونو کښی دخدای له رسول او له مومنانوسره حسداوکین اوبغض وادارنگه په دوی کښی کفر اونفاق موجود ؤ (فزادهم الله مرضا)پوسه چی زیاتول دمرض ددوی په دی ډول وه چی اول ځل چی په مدینه کښی دخدای رسول اودده اصحاب سره یوځای سول اوداسلام دبدبه اوواژه پورته سوه اودکفارو دیهودانوو غیره ریاستونه په تزلزل کښی راغلل نودمنافقینوپه بدنو اوزړو کښی ظاهری اوقلبی مرضونه پیدا سول له دی څخه وروسته چی به کوم ایت یا کوم یوشرعی حکم نازلیده نوددو ی قلبی مرض به نورزیا تیده اودارنگه چی به کومه خوشحالی اوترقی داسلام راغله نوددوی بدنی ناجوړی به نوره هم زیاته سوه دذکرسوی قول دخدای پاک مقصودهمدغه شی دی.

پوسه. چی په قران کریم کښی الله پاک دکافرانودزړوپنځه ویشت قسمه مرضونه او نارواووبدخویونه او احوال ذکرکړیدی .

۱(انکار ، لکه دسورت نحل په (۲۲) ایت کښی ، (۲) حمیة الجاهلیة لکه دسورت فتح په (۲۶) ایت کښی (۳) انصراف لکه دسورت توبه په (۱۲۷) ایت کښی (۴) قسوة لکه دسورت بقری په (۷۴) ایت کښی (۵) موت سورت انعام (۱۲۳) ایت کښی (۶) مرض سورت بقره (۱۰) ایت کښی (۷) طبع ، سورت منافقون (۳) ایت (۸) زیغ ، سورت ال عمران (۷) ایت (۹) اباء ، سورت توبه (۸) ایت (۱۰) ارتیاب ، سورت توبه (۴۵) (۱۱) اکنة ، سورة كهف (۵۷) ایت (۱۲) رعب ، سورت احزاب (۲۶) ایت (۱۳) لهُو ، سورت انبیاء (۳) ایت (۱۴) شدت ، سورت یونس (۸۸) ایت (۱۵) نبأسته کیدل دمخالفت الرسول ، سورت فتح (۱۲) ایت (۱۶) غلاف القلب ، سورت (۱۵۵) ایت (۱۷) اقفال ، سورت محمد (صلی الله علیه وسلم) (۲۴) ایت (۱۸) اشمئزاز ، سورت زمر (۴۵) ایت (۱۹) ۸ عمی ، سورت حج (۴۶) ایت (۲۰) نفاق القلب ، سورت توبه (۷۷) ایت (۲۱) غمره ، سورت مؤمنون (۶۳) ایت (۲۲) تشیت ، سورت حشر (۱۴) ایت (۲۳) رین ، سورت تطفیف (۱۴) ایت (۲۴) ضیق ، صدرپه معنی دقلب دی ، سورت انعام (۱۲۵) آیت (۲۵) ختم ، لکه د(ختم الله) په ایت کښی ..

فایده . دقلب اودقلب دصفتوپه اړه به انشاءالله زیات تفصیلات په نوروځایوکښی دتفسیردرته راسی .

(الیم)

پوسه چی د (أَلِیم) لفظ فَعِیلُ وزن دی ، فعیل وزن اگر چی په ډیرو معناؤ راغلی دی ، خو دلته بعض مفسرین وایی چی په معنی د اسم مفعول دی له باب څخه د افعال ، یعنی د مُؤَلَم په معنی دی ، بیا نو دغه سوال پیدا کیږي چی مؤلم یعنی درناک گرځول سوئ خو هغه څوک دی چی په عذاب کښی وي ، نه په خپله عذاب ؟

نو بیا په دې ډول جواب ورکول کیږي چی عذاب ته له وجی د مبالغې مؤلم ویل سوئ دی ، یعنی دغه عذاب ددوی به دونه سخت وي چی دده د ډیر سختوالي په وجه به گواکي دا عذاب په خپله لا دردناک وي .

او ځيني علماء د (اليم) لفظ په معنى د اسم فاعل له باب څخه د افعال گرځوي ، کوم چي مؤلم په معنى د درد ورکونکي دى ، پر دغه تقدير باندې بيا دا سوال پيدا کيږي چي فعيل وزن خو د مُفْعِل په معنى نه راځي ؟
نوبيا په دې ډول جواب ورکړ کيږي چي صحيح خبره داده چي د فاعل وزن د مفعول په معنى راتلاى سي لکه نذير چي په معنى د مُنذر دى .

پو سه چي د (يکذبون) په لفظ کښي دوه قراءته راغلي دي اول په تخفيف د ذال سره نو پر دغه تقدير باندې به د(بما) په لفظ کښي د ما کلمه مصدريه سي ، او معنى د

(بما کانوا يکذبون) به په هغه ډول سي چي له مخه تيره سوه . دوهم په تشديد د ذال سره نوفرل مضارع له باب څخه د تفعيل سي او پر دغه تقدير به يا د (ما) کلمه موصوله سي ، او د (يکذبون) له لفظ څخه به د(به) لفظ محذوف سي نو به معنى په دې ډول سي

(بما) په سبب دهغه (کانوا) چي و دوى (يکذبون) نسبت د درغو کاوه دوى . (به) وهغه ته يعني چي هغه رسول او قرآن دى .

او يابه مصدريه سي او معنى به په دې ډول سي (بما) په سبب ددې (يکذبون) چي تکذيب کاوه دوى ، يعني نسبت د دروغو کاوه دوى ، و رسول او و قرآن ته پر دغه تقدير باندې د (به) لفظ له (يکذبون) څخه وروسته نه مقدر کړ کيږي .

پوه سه چي دغه ډول دروغ کوم چي منافقانونه ويل داسلام له نظره کفر بلل کيږي ، او له دې څخه ماسوى هغه قسم دروغ چي مسلمانان يې وايي کبیره او غټه گناه ده ، توبه کول ورڅخه فرض دى ، او په دغه قسم دروغوسره انسان فاسق گرځي البته په ځينو ځايو کښي درواغ ويل روا دي لکه چي په يوه حديث شريف کښي راځي چي په دريو ځايو کښي درواغ ويل روا دي :

اول د ميره او د ښځي تر منځ چي مثلا د ښځي د خوشحالي لپاره ميره په درواغو وښځي ته ووايي چي ته سخته پر ما باندې قدرمنه يې ، او يا ښځه دا ډول يوڅه په درواغو وميره ته ووايي .

دوهم د مسلمانو په منځ کښي د اصلاح لپاره .

دريم و مجاهدينو ته په دور ان کښي دجنگ . او کله درواغ ويل واجب گرځي چي تفصيل بى بل ځاى انشاءالله راسي .

لفظي ترجمه :

(وَا) او (إِذَا) هغه وخت (قِيلَ) چې وويل سي (لَهُمْ) دوى لره ، يعنې دغو منافقانو ته (لَا) مه (تُفْسِدُوا) كوى. فساد يعنې مه كوى. فساد (فِي) په (الْأَرْضِ) دې مزكه كښې يعنې په دې مزكه د مدينې كښې ياپه جنس ځمكه كښې يا په عالم كښې ، لكه چې توضيح بى راسى (قَالُوا) نو وايي دوى يعنې دا منافقان و دغه ويونكي، نصيحت كوونكي ته (إِنَّمَا) بېشكه خاص دا خبره ده (نَحْنُ) موږ (مُصْلِحُونَ) (۱۱) اصلاح كوونكي يو .

يعنې كله چې و دغو منافقانو ته يو څوك ووايي چې دغه د فساد كارونه د مدينې په مځكه كښې مه كوى ، نو دغه احمقان او د نفس په خواهشاتو كښې غرق سوي منافقان خپل دغه د فساد كارونه د اصلاح كارونه بولي او وايي چې يواځې موږ يو چې اصلاح كوونكي يو او دغه كوم څه چې موږ يې كوو هغه ټول د اصلاح كارونه دي مطلب ددوى په دې قول كښې داهم وچى و دغه نصيحت كوونكى ته بى ددى خبرى اشاره هم كوله چې په حقيقت. كښې مفسدين هغه خلك دى كوم چې ته يې مصلحين بولي يعنې چې اصحاب دمحمد صلى الله عليه وسلم دى، محترمومسلمانانو دغه راز په هر وخت كښې چې كومه مفسده ډله پيدا كيږي ، او دفساد كارونه كوي ، نودوى دغه د فساد كارونه د خير كارونه بولي او كوم خلك چې مصلحين وى نودوى وهغوى. ته فسادكوونكى اوددوى كارونه دفسا كارونه بولي .

دارنگه د منافق انسان په ناروا خويو كښې يو غټ ناروا خوى دادى چې يو خو هميشه د شر اوفساد كارونه كوي ، او بل دغه كارونه و خلكو ته د خير په كارو سره تعريفه وي ، او كه يو څوك نصيحت ورته وكړي نو دوى پر ځاى ددې چې د نصيحت كوونكي خبر ومني مقابله ورسره كوي ، او دا ورته وايي چې كوم كارچى ته يې د خير بولې هغه په اصل كښې د شر كار دى ، او كوم كار چې ته يې د شر بولې هغه د خير كار دى . محترمودارنگه په هره زمانه كښې چې كومي ډلې په مسلمانانو كښې پيدا كيږي ، او ټول كارونه يې په حقيقت كښې هم دبشریت اوهم د اسلام پرضدوى ، اوهركار يې داهل شر اواهل،فساد په گټه تماميږي. او كله چې علماءاوپوهان اومصلح كسان و دوى ته نصيحت وكړي نوپه داسى حال كښې چې دوى خپل ځانونه پر حق بولي ودغو نصيحت كوونكوته بد وايي ،نودغه قسم ډلې د همدغو منافقينو زيږنده دي ، بلكي د ځينو علماؤ له قوله داسي معلوميږي چې له دغه آيت څخه په اصل كښې مراد همدغه د اوس وخت فاسدي فرقې دي چې په مسلمانانو كښې پيدا كيږي .

لكه چې قاضي بيزاوي (رحمه الله تعالى) په خپل تفسير كښې ذكر يدي چې له حضرت سلمان څخه روايت دى چې اهل ددغه آيت تر اوسه پوري نه دى راغلى ، يعنې له دې څخه وروسته به راځي ، نو له دې څخه معلوميږي چې ددغه آيت اهل د موجوده زمانوفسادپيشه او گمراه ډلې دي .

پو سه چې منافقانو چې په مدينه منوره كښې كوم فسادونه كول نود هغوى ترذكركولودمخه دمقدمى په ډول ويوى خبرى ته فهم وكړى. هغه خبره داده چې په انسان كښې د فساد او د شر قوتونه هم سته او د خير اود صلاح قوتونه هم سته نو كله چې انسان د شر د قوتو په مقتضى ځي او د خير قوتونه په ده كښې مغلوب سي نو دغه انسان

ته مفسدانسان ويل کيږي دمدیني منوري منافقان همدغسي خلگ ؤ ځکه چې دوی په خواهشاتو د شهوت اود نفس کښي غرق سوي وه او غضبي قوتونه يې د إفراط و درجې ته رسيدلي وه او کوم قوتونه چې د خير اودصلاح اوداصلاح قوتونه دي لکه عقلي او روحي قوتونه نوهغه په دوی کښي دشهواني اودنفساني اودغضبى قوتونوترغلي لاندې راغلي وه ترداسي اندازي پوري چې دغومنافقانو په هيڅ ډول نسواى کولاى چې د عقل اودروحي قوت په مقتضى سره عمل اوکاروکړي، اوس نو ددوی دهغوفسادو يوڅونمونې درته ذکرکوم کوم چې دوی به په مدينه منوره کښي کول

اول، دوی به د خپلو فاسدو مفاداتو په خاطر د مسلمانانو خبري و کافرانو ته رسولې اومسلمانانوته بې بياخپل ځانونه مسلمانان ښکاره کول دا ددې دپاره چې د مسلمانو په منځ کښي هم ځای ولري او د کفارو په منځ کښي يې هم ولري .

دوهم، په مسلمانانو پسي بې استهزاوي کولي اوپسځندونه بې په وهل ،

درېم، ناروا کارونه بې برملاوپه ښکاره کول ،

څلورم، کفار بې پر مسلمانانو باندي راپارول اوکفار بې هميشه ودي ته رابلل چې دمسلمانانوپرخلاف باندي سره متحد سي اوورسره وجنگيږي

پنځم، د مسلمانانو په غم به خوشحاله کيدل ، او په خوشحالي بې خفه کيدل .

شپږم، د کمزوري ايمان د خاوندانوپه ذهنوکښي بې د اسلام اوداسلام دپيغمبر اودقران کریم په شان کښي شکونه پيدا کول ددي دپاره چې بيرته هغوی له اسلام څخه واړه وي ،

اوم، چا چې به اراده د ايمان راوړلو وکړه او دوی به په خبر سول نو هغه بې له ايمان راوړلو څخه منعه کاوه ،، دغه دمدیني دمنافقينو دفسادکولو يوڅونمونې وي چې درته ذکرمي کړې،

تفصيل اوعلمي خبري .

(واذا قيل لهم)

پوسه چې دغه جمله يامعطوفه ده د(يکذبون)پرجمله باندي کومه چې په محل کښي دنصب ده اوخبرد(کانوا) ده نوبه دغه جمله هم په محل کښي دنصب سي اودارنگه به داخله سي په سببيت کښي دي قول خداى پاک لره چې (ولهم عذاب اليم)اويامعطوفه ده د(يقول) پرجمله باندي نوبياکچيري د(من) کلمه په (من يقول) کښي موصوفه سي نودغه دواړه جملي به په محل کښي درفع سي اوکه موصوله سي نوبيا دغه دواړي جملي محل داعراب نلري ځکه هره جمله چې صله دموصول واقع سي نو بياپه محل کښي داعراب نه وي،

سوال، دغه قائل څوک وچي ومنافقينوته بې دغه ذکر سو يې وينا کوله ،

جواب، قاضي بيضاوي رحمه الله تعالي فرمايلي دي چي مرادله دغه قائل څخه يالله پاک دی. اويارسول عليه السلام دی اوياکوم بل څوک له مومنانوڅخه دی اوځني مفسرينوبيا ذکرکړيدي چي دلته مرادعام قائل دی يعني مطلب دادی چي هرڅوک چي دغومنافقينوته دغه ذکرسوې ويناوکړي نودوی وهغه ته دغه مذکور جواب ورکوي اوځني مفسرينوويلي دي چي داهم روا ده چي مراد دي له دغه قائل څخه د منافقينودجملي څخه يوڅوک وي کوم چي داستهزا اودمجلس دتازه کولو لپاره بي دغه ذکرسوې ويناوځپلومنافقينوملگريوته کوله ،سوال، د(لاتفسد في الارض) جمله د(قيل) دپاره نائب فاعل واقع سویده اوحال دادی چي نائب فاعل خو اسم وي نه فعل يا حرف يا جمله، جواب، د(لاتفسدوا) جمله مأوله په لفظ دهذاقول سره ده نوځکه نائب فاعل واقع سوي ده، پوسه چي (لاتفسدوا) فعل له فساد څخه مشتق دی کوم چی ودي ته ويل کيږي چي يوشي له خپل اعتدال څخه خارج سي او وهضرری او نقصاني کارته فسادويل کيږي لکه چي وهرنافع اوگټورکارته صلاح ويل کيږي ،

(في الارض)

پوسه چي دارض له لفظ څخه يامراددمديني ځمکه ده نوپردغه تقدير به الف لام د(الارض) په لفظ کښي يادپاره دعهدهخارجي حضوري سي اويا به عوض سي له مضاف اليه محذوف څخه چی د(المدينة) لفظ دی. اويا مرادورڅخه عامه مځکه ده نويا به الف لام دجنس دپاره سي اوځنومفسرينو ذکرکړيدي چي د(الارض) له لفظ څخه دلته مراددنيا او عالم دی ،

(قالوا انما... الخ)

پوسه چي دغه جمله جواب اوجزا د(اذا) ده اوحکایت ده له هغه قول څخه دمنافقينوکوم چي دنصیحت کونکي دذکرسوی خبری په جواب کښی بي کاوه، پوسه چي د(انما) دکلمي په اړه په دی

باره کښي علماؤ اختلاف کړیدی چي اياد غه کلمه چي پرکوم کلام باندي داخله سي نوپه غه کلام کښي افاده د حصرکوي اوکه يې نه کوي ځني علماء وايې چي دانما کلمه مطلقاً دحصرمفیده نه ده اوځني علماء وايې چي دقرائنواو دمقام دتقاضا په وجه حصرفايده کوي اودخپل ذات په اعتباريې نه فايده کوي او ځني علماء وايې چي دانما لفظ دخپل ذات په اعتبار مطلقاً افاده کونکی دحصر دی په دغو قولوکښي اخيري قول راجح قول دی بيا دغه علماء په خپل منع کښي په دي باره کښي اختلاف سره لري چي د(انما) کلمه په څه ډول حصرفايده کوي نو ځني وايې چي کوم دوه شيان چي له انما څخه وروسته ذکرسووي نوپه هغوی کښي به دوهم شی په اول کښي حصروي دمثال په ډول په دی قول کښي چي انمازيدقائم، دقائم حصرراغلی دی په زيدکښي خودغه قول مرجوح بلکي باطل دی اواکثر علماء وايې چي له (انما) څخه چي وروسته کوم دوه شيان ذکرسوی وی نوپه هغوی کښي به اول حصروي په دوهم کښي مثلاً په ذکرسوي مثال کښي زيد حصرسویدی په قائم کښي اودلته په ايت کښي منافقينوځپل ځانونه

حصرکړېدي په مصلحون کښي اودغه قول صحيح قول دى، پوسه چي دمصلحون لفظ له اصلاح څخه ماخوځ دى اواصلاح متعددي معني گاني لري، اول، صلحه راوستل په منع کښي ددوومختلوفريقينو، دوهم، ليري کول دفساد له يوشي څخه، دريم، دخير کار کول، څلورم، دعالم اودخلقودنظام صالح گرځول، دلته دمصلحون لفظ په دغومعني گانوکښي په هره معني اخستل کيدلاى سي

لفظى ترجمه

(الّا) خبردار يعني خبردار اوسى اي مومنانو(انّ) بې شکه (هم) دوى يعني دغه منافقان (هم) خاص دوى.(المفسدون) هغه دى چي فساد کوى (وَلَكِنْ) اومگر (لَايشْعُرُونَ)(۱۲) نه آگاه کيږي دوى يانه پوهيږي دوى يعني په دى چي مفسدين خاص هم داموريونه بل څوک پوسه چي د(لايشعرون) له جملې څخه مطلب دادى. چي دغه منافقين تر حيوانانو هم بدتر دي ځکه هغه شعور لري او دوى شعور هم په خپل خير او شر نه لري ځکه سره له دې چي دوى خالص او سوچه مفسدين دي په دى ډول چي دوى په فسادکښي حصر دى اوفسادپه دوى کښي حصر دى نه دوى پرته له فساد څخه بل کارکوى اونه ددوى په ډول فسادکوونکى نورڅوک سته بياهم و ودوى ته خپل ځانونه په داسى ډول مصلحين ښکاره کيږي چي خپل ځانونه په اصلاح کښي حصر کوي ، او نور خلگ ټول مفسدين ورته ښکاري او سره له دې چي د دوي ټول کره و وړه د دوى په ضرر تماميږي دوى يې د خپلو ځانو ل دپاره گټه بولي .اصلاح خو په اصل کي داده چي انسان د آخرت کارونه د دنيا تر کارو مقدم او اول په نظر کښي ونيسي ، او د دنيا هغه گټي حاصلوي چي و دين او آخرت ته په ضرر نه تماميږي ، بلکى په نفع ورته تماميږي ، او کومه دنيوي گټه چي و دين ته په ضرر تماميږي و هغې گټي ته شا گرځوي اودغه منافقين ددى پر خلاف ټول هغه کارونه کوى کوم چي ددوى ددين اوددنيا اودآخرت په ضرر تماميږي

د بقره دسورت د، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، مبارکواياتوتفسير او تحقيق،

تفسير فضل الرحيم (۳) برخه

پوسه چي په دغه راتلونکي آيت کښي الله پاک دمنافقانوديوه بل ناروا جوابي کلام ذکر فرمايلي دي. کوم چي ديوه بل نصيحت او موعظت په رد کښي ئې ويلي دي.

لفظي ترجمه

(و) او (اذًا) هغه وخت (قيل) چي وويل سي (لَهُمْ) دوی. لره يعني دغومنافقانولره ديوه ناصح له طرفه د نصيحت په ډول وويل سي (أَمَّنُوا) ايمان راوړي، يعني په الله پاک او په رسول صلي الله عليه وسلم او په قرآن مجيد باندي (ك) په مثل (مَا) ددې (أَمَّن) چي ايمان راوړي دئ (النَّاس) دغو خلگو، چي هغه اصحاب د حضرت محمد صلي الله عليه وسلم دي يعني ستاسي ولي دخولو اودزړو لاري سره جلادي چي په ژبوسره دايمان دراوړلودعوه کوي. او په زړوکښي داسلام دښمني کوي. خودغه سي ايمان راوړي لکه دغوخلگوچي ايمان راوړيدي چي اصحاب کرام دي (قَالُوا) نو وايي دوی. يعني دغه منافقان ودغه نصيحت کونکي ته په جواب کي (أَيَا) ايا (تُؤْمِن) ايمان راوړو موږ (کَمَا) په مثل ددې (أَمَّن) چي ايمان راوړي دئ (السُّفَهَاء) دغو ناپوهانو،، مراد ددوی له سفهاؤخه اصحاب کرام وه (الا) خبردار (ان) بيشکه (هم) دوی. (هم) خاص دوی. (السُّفَهَاء) کم عقلان دي (ولكن) مگر

(لايعلمون) (۱۳) نه پوهيږي دوی،، په دغه چي موږ په سفهاؤکښي حصريو اوسفهاءپه موږکښي حصردی،، يعني اوهغه وخت چي وويل سي دغومنافقينولره چي ايمان راوړي لکه څرنگه چي دغوخلکوايمان راوړيدي،، چي رسول عليه السلام اواصحاب دده دي يعني په زړواوپه ژبودواپوسره مومنان سي، اوپه اخلاص مومنان سي. نووايي دوی چي اياموږ داسي ايمان راوړو لکه څرنگه چي دغوکم عقلانوايمان راوړي دي،، الله ددوی په جواب کښي فرمايلي دي، خبردار بيشکه دوی خاص دوی کم عقلاندي مگر دوی په دغی خپلي کم عقلي اوجاهلتوب نه پوهيږي

پوسه

، چي دغوبدبختو منافقانوکوم چي سفاهت، ناپوهي، جهل، او حماقت په اعلی درجه په دوی کښي موجود و، ځکه وداسي په اعلی درجه کښي عقلمندو انسانانو ته کوم چي اصحاب د رسول الله صلي الله عليه وسلم وه سفهاء ويل، او خپل ځانونه ډير هوښياران ورته معلوميدل چي آخرت او دين د دوی په عقلو کي کوم ارزښت نه درلودئ.

دوی ته چې کوم شئ قابل د قدر و هغه نفسي خواهشات ، دنيوي منافع ، عزت او منصب ، او دنيوي ژوند و . او أصحابو چې کومه رویه غوره کړې وه هغه ددوی له دغو ټولو فاسدو أغراضو سره ټکر وه ، او دوی چې کومه د نفاق رویه غوره کړیوه هغه د دوی له دغو فاسدو ، او ناروا أهدافو سره موافقه وه ، نو ځکه خپل ځانونه عقلمند ورته معلومیدل سره له دې چې په اخیره درجه کښي جاهلان وه ، او أصحاب کرام (رضي الله تعالی عنهم) سفهاء ورته معلومیدل سره له دې چې په اعلی درجه عاقلان او پوهان وه.

په همدغه ډول په هر وخت کښي بې دینه او جاهل انسانان پر دیندارو او پوهانو انسانانو باندي د ناپوهانو گمان کوي ، او خپل ځانونه بیخي پوهان ورته ښکاره کيږي . ددی خبری مزید تفصیل به په علمی خبرو کښی راسی

تفصیل او علمی خبری

(واذا قیل لهم امنوا)

پوسه چې دغه ایت د(واذا قیل لهم لاتفسدوا) له ایت سره متعدد مناسبتونه لري ، اول مناسبت یې دادی چې دغه دواړه ایاتونه په دي کښي سره گډ دي چې هر یو د عطف په واسطه سره سبب دی ددي قول دخدای پاک چي (ولهم عذاب الیم) ،

اودوهم مناسبت یې دادی چې په دغودواړو ایاتوکښي ومنافقینوته دنصیحت اودارنگه دمنافقینو په بده لهجه سره ددغه نصیحت ردول ذکر سويدی ،

دریم مناسبت یې دادی چې دکوم نصیحت ذکر چي په پومبني ایت کښي سوی دی نوهغه له تخلیه سره تعلق لري کومه چي عبارت ده له تصفیه کولو څخه دانسان ظاهراو باطن خپل لره له خبیثواخلاکو څخه اوله غلطو عقیدو څخه اوله بدواقوالو او افعالو څخه او کوم نصیحت چي په دغه مبارک ایت کښي ذکر سويدی نوهغه له تخلیه سره تعلق لري کومه چي عبارت ده له ښائسته گرځولو څخه دانسان ظاهراو باطن خپل لره په ښواخلاکو سره او په صحیح عقیدو سره اودارنگه په نیکواقوالو او افعالو سره ، همدارنگه پوسه چي له ترتیب څخه ددغودو مبارکوایاتو داهل طریقت د علماؤ د هغی خبري تائید کيږي کومه چي عبارت ده له دي څخه چي تخلیه پرتخلیه باندي مقدمه ده.

فایده، په دغه مبارک ایت کښي الله پاک دمنافقینو له قبیحو اونا رواصفتو څخه څلور قسمه ناروا صفتونه ذکر کړيدي ، اول دخدای ا ورسول اودده واصحابوته ده سفهي یادسفاهت نسبت کول ، دوهم سفاهت ددوی په خپله ، دریم حصرددوی په سفهاؤ کښي اوحصرد سفهاؤ په دوی کښي ، څلورم داچي دوی په مرکب جهل کښي واقع سويدي چي هم سخت جاهلان دي اوهم له خپل جهل څخه ناخبره دي.

(اٰمِنُوْا كَمَا مَنَّ النَّاسُ) پوسه چي په دغه قول كښي دكاف لفظ په معني د (مثل) دئ او په محل كښي دنصب دئ صفت دئ دمحذوف مصدر دپاره كوم چي مفعول مطلق دى دپاره د (اٰمِنُوْا) اود (اٰمَنَ) فعل د (مَا) مصدر په وجه مآول دئ په مصدر سره نوبه تقدير دكلام په دي ډول سي (اٰمِنُوْا اِيْمَانًا مِّثْلَ اِيْمَانِ النَّاسِ)،

له (الناس) څخه مراد څوك دي اوالف لام په (الناس) كښي كوم الف لام دئ،

جواب، قرطبي اوابن جرير اوابن كثير له ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت كړيدى چي مرادله (الناس) څخه اصحاب درسول عليه السلام دي اوالف لام يا دپاره دعهده خارجي دى اويا دپاره دجنس دى اوداڅكه چي كه دالناس لفظ په خپل ظاهري عموم پاته سى نوبياخودغه لفظ له اصحابو څخه پرته ونوروخلكوته هم ورشا مل دى نوبه الف لام دعهده خارجي حضوري اويادپاره دعهده خارجي المعلوم المدلول من القرائن سى اوواصحابوته به اشاره په وكړه سى اوكه له الناس څخه هغه څوك مرادكړه سى كوم چي په انسانيت كښي كامل دى اوياداا دعا وكړه سى چي غيرمومن سړى دسره انسان نه دى نوبه الف لام جنسي سى، سوال له دغه كلام څخه خوداسي فهميږي چي داډول ايمان هم سته كوم چي داصحابوپا په بل عبارت دمخلصومومنانودايمان په ډول نه وي اوسره له دي چي ايمان خوهمدغه يوقسم دئ كوم چي په اخلاص سره وي، جواب كوم ايمان چي دالله جل جلاله په نزد معتبر دئ نو هغه خوهمدغه يوقسم ايمان دئ كوم چي په اخلاص سره وي مگرمطلق ايمان عام له دي څخه چي كه دخداى پاك په نزد معتبر وي اوكه نه وي يوبل قسم هم لري يو مثال دهغه ايمان دمنافقانودى كوم چي چي صرف دخولي په اقرار سره دى،

لطيفه پوسه چي د (كَمَا) لفظ په كلام دعربوكښي په متعددومعناگانوكښي مستعمل سويدي اول په معني دتشبيه كښي لكه په دغه آيت كښي دوهم په تقييدكښي په دي ډول چي مدخول دده قيدوى دماقبل دپاره لكه په دي مثال كښي چي الحيوان كمانه ناطق انسان دريم لپاره ددلاليت پرقران دفعليينوپه وجودكښي لكه په دي قول كښي ذهب زيدكما جاء څلرم دتعلييل دپاره لكه په دي مثال كښي زيدكمانه عالم واجب الاكرام پوسه چي پردغه تقدير چي الف لام لپاره دعهده خارجي سي نوبيا دالناس په لفظ كښي دري احتماله دي اول احتمال دادئ چي مرادورڅخه رسول عليه السلام اواصحاب دده دواړه سي اودوهم احتمال دادئ چي مرادورڅخه يوازي اصحاب سي اودريم احتمال دادئ چي مرادورڅخه هغه خلك سي چي په اصل كښي يهودان وه اوبيايې ايمان راوړئ ؤ لكه عبدالله ابن سلام اواتباع دده او كچيري د (الناس) په لفظ كښي الف لام جنسي سي نوبيا په دغه لفظ كښي دوه احتماله دي اول دادئ چي مرادورڅخه دمديني منوري انصاري كوم چي داوس اودخزرج له قبيلوڅخه وه اوددغودواړوقبيلو اكثر خلك مسلمانان وه اوليريې منافقان وه اودلفظ دعموم اودجنس كله پراكثر دجنس باندي هم اطلاق كيږي اودوهم احتمال دادئ چي مرادورڅخه ټول مومنان دهغه وخت سي گواكي له مومنانوڅخه پرته نور خلك ددي لائق نه دي چي خلك يا انسانان ورته وويل سي اود (كَمَا مَنَّ النَّاسُ) په لفظ كښي داصحاب كرامو وفضيلت ته هم اشاره ده اودغه قول پردي باندي هم دلالت كوي چي ايمان داصحابودحقانيت معيار دئ اواصحاب معيار دحق دي،

(کما من السفهاء) يعني ايا ايمان را ورومور لکه چي ايمان را وريدئ دغو کم عقلانو، دمدني منوري منافقانو په څه سبب ومومنانو او ووا صاحب کراموته کم عقلان ويل ؟

په دې اړه دمخه هم په زړه پورې تفصيل تير سوخومزید تفصيل ئی په دې ډول دی چي ددې مختلف سببونه و، اول سبب يې دا وچي دغه منافقان په خپله په اخيره درج کم عقلان وه او ووا صاحبوته کامل عقلونه الله پاک ورکړي وه اوداقانون دئ چي دکم عقله سړي په نظر کښي عاقل انسان کم عقله ورځي لکه چي په پښتو کښي يومشهور متل دئ چي کلي پرليونې خندل اوليونې پرکلي خندل

اودوهم سبب يې دا وچي دوی له اصحاب کراموسره سخت عداوت اودښمني درلوده اوداقانون دئ چي دښمن په نظر کښي دانسان هنراوکمال عيب ښکاره کيږي لکه چي شيخ سعدي رحمه الله تعالي فرمايلي دي چي - هنرچشم عداوت بزرگتر عيبي است — گل است سعدي ودرچشم دشمنان خارا است ،،،

اودريم سبب يې دا و چي مهاجرين داصحابويې په دي وجه کم عقلان بلل چي دوی خپل وطن، کورونه، مال، جايداد په مکه مکرمه کښي پريښودل اودخپل قوم په دښمني کښي ودریدل اودخپلو پلروا ونيکه گانو طريقه يې پريښودله اوانصار داصحابويې په دي وجه کم عقلان بلل چي هغوی ومهاجرينوداصحابوته پنا ورکړه اوخپل مالونه يې له دوی سره شريک کړل حتي چي خپلي ښځي يې طلاقي کړې او ومهاجرينوته يې په نکاح ورکړې،

څلورم يې په دي سبب کم عقلان بلل چي دوی داسلام دين قبول کړيو ځکه چي ددوی په فکر کښي العياذ بالله داسلام مقدس دين يوباطل دين و اودباطل دين قبول خو دکم عقلانو کاردئ، پوسه چي د(سفهاء لفظ دسفيه جمع ده کوم چي له سفاهت څخه مأخوذ دئ داماده په قران کریم کښي، ۱۱، ځايه راغلي ده اوپه اصل کښي خفت او حرکت ته ويل کيږي اووجهل ته هم ويل کيږي اودسفيه دلفظ اصلي معني مفسرينوپه متعددو تعبيروسره بيان کړيده، اول خفيف العقل يعي دسپک عقل خاوند، دوهم جاهل، دريم ضعيف الرأي، څلورم دضرراودفايدي په ځايوباندي نه پوهيدونکي، پنځم کم عقله، شپږم بې علمه، اوپه قران کریم کښي هم ماده دسفيه په مختلفومعني گانو کښي مستعمله سويده اول په معني دکم عقل لکه ددغه سورت په، ۲۸۲، ايت کښي، دوهم په معني دبې علمه لکه دسورت انعام په، ۱۴۱، ايت کښي، دريم هغه چي له دين څخه دحضرت ابراهيم عليه السلام اعراض کوي لکه ددغه سورت په، ۱۳۰، ايت کښي، څلورم هغه چي پرعمل اوپرکارباندي دښي عليه السلام اوداصحابو اعتراض کوي لکه ددغه سورت په، ۱۴۲، ايت کښي، اوپنځم هغه چي پرالله تعالي باندي افترا وي کوی لکه دسورت جن په، ۴، ايت کښي، شپږم هغه چي له الله جل جلاله څخه دنالائقه شي سوال اوغوښتنه کوي لکه دسورت اعراف په، ۱۵۵، ايت کښي) الا انهم هم السفهاء) يعني خبردارای مومنانوبيشکه دغه منافقان خاص دوی کم عقلان دی، په دغه قول سره الله پاک دمنافقينودکرسوی قول په ډير تاکيدسره رد کړيدی اوپه دغه قول کښي الله پاک دغه منافقان په سفهاؤ او کم عقلانوکی او کم عقلان ئی په دوی کښي حصر کړيدی يعنی نه په دوی کښي له بيعقلي څخه پرته بله کومه

د عقلمندی یوه نمونه سته اونه له دوی څخه سوی نور کم عقلان سته (ولاکن لایعلمون) یعنی سفهاء او کم عقلان خاص دوی دی خومگر نه پوهیږي دوی په سفاهت د خپلو ځانو، پوسه چي په دغه کلام کښي الله پاک ددی بیان کړي دی چي دغه منافقان په جهل مرکب کښي واقع دی، جهل مرکب ودی ته ویل کیږي چي یوسړي هم جاهل وی او هم له خپل جهل څخه ناخبره وی او د دغه ډول انسان وسمی لاری ته راوستل د ناممکن کار په ډول دی. لکه چي یوه شاعر په دی اړه فرمایلي دی، انکس که نداند ونداند که نداند،، او پای خریش و بمزل نه رساند،، وانکس که نداند و بداند که نداند،، او اسپ خود از گنبد فیروزه جهان د،، سوال په مخکي ایتوکښي الله پاک له منافقانو څخه د شعور نفی کړیده او په دغه آیت کښي یې له دوی څخه نفی د علم کړیده نو په دی کښي کوم سر دی. مفسرینو ددی سوال جواب په دی ډول کړی دی. چي په مخکي ایتوکښي چي کوم خبائتونه د دوی الله پاک ذکر کړیدی لکه په دروغو سره دایمان دعوه کول او یا په ځمکه کښي فساد کول نوهغه واضح او ښکاره وو او د محسوسو او مور په ډول وه نوهلته دشعور ذکر مناسب وه او په دغه آیت کښي دایمان ذکر او وایماني شیانوته رمز او اشارت فرمایل سويدي. کوم چي وتامل او واستدلال ته حاجت لری نو په دی وجه دلته د علم ذکر کول مناسب وه، پوه سه چي د دغه آیت او دارنگه د مخکني آیت په متعلق داسي سوال کیږي چي منافق خو و هغه ته ویل کیږي چي دوی په ظاهر کښي د کفر خبري نه کوي، بلکي خپل کفر پټ ساتي. او له دغو دواړو ایتو څخه خو داسي معلومیږي چي دوی خپل کفر ښکاره کاوه، ځکه چي أصحابو ته یې مفسدین ویل، او نفاق یې اصلاح بلله لکه له اول آیت څخه چي فهمیږي، او دارنگه یې ټولو أصحابو ته سفهاء ویل لکه له دوهم آیت څخه چي فهمیږي نو بیا خو دوی مجاهر یعنی ښکاره کافران وه نه منافقان؟

ددې سوال جواب په مختلفو ډولو ورکړسوی دی:

اول په دې ډول چي دغه ټولي خبري دوی له خپلو ځانو سره په زړو کښي راگرځولي، نه دا چي په ښکاره یې ویلي.

دوهم په دې ډول چي دغه نصیحت کونکي چي په دغو دوو ایتو کښي ذکر دی مسلمان نه و بلکي دغه هم منافق و، دغه نصیحت یې ودوی ته د استهزاء په توگه کاوه.

نو منافقانو چي به په جواب کښي دغسي د کفر خبر ورته کوله نو دا خو دوی خپل کفر و منافق ته ښکاره کاوه نه و مسلمان ته.

دریم په دې ډول چي دغه نصیحت کونکي خو له مسلمانانو څخه و، خو دوی دغه کفري جوابونه وده ته مخامخ نه دي ویلي بلکي کله چي به دوی سره تنها سول نو دغه ډول کفري ویناوي یې کولې.

څلورم په دي ډول چي دغه خبره دوی و دغه نصيحت کوونکي ته مخامخ کوله خو وده ته يې له دغه کلام څخه یو قسم معني په خيال کي وراچوله اومراديې بله معني وه لکه چي ددغو منافقانو هميشه داعادت وچي درسول عليه السلام اود اصحابو په حضور کښي يې داسي خبره کوله چي چپه اوراسته دواړه اړخونه يې درلودل

لفظي ترجمه:

(وَ) او (إِذَا) هغه وخت (لَقُوا) چي ملاقي سي دوی يعني یوځای سي دغه منافقان (الَّذِينَ) له هغو کسانو سره (آمَنُوا) چي ایمان يې راوړی دی يعني چي اصحاب درسول صلی الله عليه وسلم دي (قالوا) نو وايي دوی يعني منافقان ددغو مومنانو ته چي دوی ورسره مخامخ سي (أَمَّنَا) ایمان راوړی دی موږ يعني موږهم رسالت د حضرت محمد (صلی الله عليه وسلم) منلی دی اوپه قرآن کریم باندی موایمان راوړی دی ، او اسلام مو قبول کړی دی (وَ) او (إِذَا) هغه وخت (خَلَّوْا) چي یوازي سي يا (خلوا) چي ولاړ سي دوی يعني دغه منافقان (إِلَى) (و) شَيَاطِينِ شیطانونو ته (هَمْ) د دوی (قالوا) نو وايي دوی يعني دغه منافقان و دغو شیطانونو خپلوته (إِنَّا) بې شکه موږ (مَعَ) سره (كَمْ) له تاسي یعنی له تاسی سره یو (إِنَّمَا) بې شکه خبرداده خاص (نَحْنُ) موږ (مُسْتَهْزِءُونَ) (۱۴) استهزاء کونکي یو ، یا پسخن وهونکي یو ، یا مسخرې کونکي یو يعني دخدای په رسول اوپه قران اوپه اسلام او په مومنانو پسي .تفسیر طبری،

يعني ددغو منافقانو بل صفت ، خوی ، اوعلامه داده چي کله له مخلصو ، پاکو ، او سوچه مسلمانو سره ملاقات وکړي ، نو دوی و دغه مسلمانانو ته ددې لپاره چي د مسلمانو گمان پر دوی باندي نیک وگرځي او په نتیجه کښی يې سراومال اواولادپه امن سی اوکومی گتی چی ومسلمانانوته الله پاک ورپه نصیب کوی نودوی هم په هغوگتوکښی اشتراک ولری ، په دروغو وايي چي موږ ایمان راوړی دی ، ستاسي په ډول موږ هم مومنان یو.

خو کله چي بیا دغه منافقان و خپلو شیطاني مشرانو ته ورسې نو بیا ددې دپاره چي هغه پر دوی باندي دا اعتراض و نه کړي چي تاسي چي له مسلمانو سره کښته پورته کیږی نو له دې څخه داسي معلومیږي چي تاسي هم مومنان سوي یاست نودامنافقان و دغو شیطانونو ته بیا داسي وايي چي تاسي پر موږ داسي گمان ونکړی چي موږ مومنان سوي یو ځکه موږ د پخوا په ډول له تاسي سره پر یوه دین ټینگ ولاړ یو ، پاته سوه دا خبره چي موږ له مومنانو سره رفت او آمد لرونو دا ددې لپاره چي خپله میله تازه کوو او په مومنانو پسڅند وهو . (واذالْقَوَالِ الذِّينَ آمَنُوا قَالُوا امِنَا) يعني اوکله چي یوځای سي دوی له هغوخلگوسره چي ایمان يې راوړیدی نو وايي دوی چي ایمان راوړیدی موږ ،پوسه چي په دغه مبارک ایت کښي الله جل جلاله دمنافقانو دچال چلنداو دمعاملې بیان کړیدی کومه چي دوی به له مومنانوسره کوله اوپه تیرواياتوکښي ئی دمنافقینودمذهب اودمسلك بیان کړیدی،

(مظهري، بیضاوي) فایده، قاضي بیاوي اوصاحب دروح البیان اوځني نورومفسرینوددغه ایت په شان نزول کښي داسي ذکر کړيدي چي وعبدالله ابن اَبی اودده وملگریوته یوڅونفره دصحابه ؓپه مخه ورغلل نوعبدالله ابن ابي کوم

چي رئيس دمنافقينوؤ وځپلوملگريوته وويل چي تاسي وس وماته گورئ چي دغه سفهاء اوكم عقلان څرنگه له تاسي څخه گرځوم نوږې حضرت ابوبكر رضي الله عنه ترلاس ونيوئ يعني دروغبر په شكل اودايې ورته وويل چي هرکلي دي وي وصديق ته چي د بني تميم سرداردئ اوشيخ الاسلام دئ اودرسول الله صلي عليه وسلم ملگري وځپلوملگريوته وويل چي هرکلي دي وي وسردارته د بني عدي چي فاروق دئ اوقوي دئ په دين کښي دخداي پاک اوبښدونکي دځان اودمال دئ رسول الله صلي عليه وسلم لره وروسته يې حضرت عمر رضي الله عنه ترلاس ونيوئ بيايې ورته وويل چي هرکلي دي وي وسردارته د بني عدي چي فاروق دئ اوقوي دئ په دين کښي دخداي پاک اوبښدونکي دځان اودمال دئ رسول الله صلي عليه وسلم لره وروسته يې حضرت علي رضي الله عنه ترلاس ونيوئ بيايې ورته وويل چي هرکلي دي وي وزوئ ته دکاکاد رسول الله صلي عليه وسلم اووزوم ته دده کوم چي تررسول الله رالاندي د بني هاشم سرداردئ نوحضرت علي وعبدالله ته وويل چي اي عبدالله له خدايه وويرېره دغه منافقت مکوه ځکه چي منافقان دالله پاک ترټول مخلوق بدخلگ دي ابن ابی ورته وويل چي اي د حسين پلاره دا خبره دي څرنگه راته وکړه قسم په الله جل جلاله دئ چي زموږ ايمان ستاسي دايمان په ډول دئ بيا دوی سره جلاسلو نو ابن ابی وځپلوملگريوته وويل چي وگورئ څرنگه مي دوی ترځان تيرکړل اووتاسي ته هم چي هروخت په مخه درسي نودغسي ورسره کوي نودده ملگريووده ته وويل چي ته ژوندي يې نوهميشه به موږ ته خپروي ، نوددغي قصي په سبب دغه مبارک ايت نازل کړسو،

تنبیه، پوسه چي ددغي قصي دراويانووسلسلي ته ځينو علماؤ سلسله الذهب ويلي ده اوځينو بيا ددي پر خلاف سلسله الکذب بللي ده او ځينودغه قصه صحيح بللي ده اوځينور دکرپيده، پوسه چي په اتفاق دمفسرينو دمديني منوري دمنافقينو ډله دبدرله غزاڅخه وروسته پيداسوه اودبدرغزا په اول کښي ددوهم کال دهجرت واقع سويده، سوال منافقانوومونانو ته دخپلوځانوله طرفه دتسلي ورکولو په وجه کلام په جمله فعليه سره ووايه کومه چي دآمنا جمله ده اووځپلوشيطانانو ته ئي داطمينان ورکولو په وخت کښي په جمله اسميه سره خبره کړيده کومه چي د(انامعکم) جمله ده نوددغه بدلون اوتخالف سبب څه ؤ؟ جواب، مفسرينو ددي متعددې وجې ذکر کړيدي، اوله وجه داده چي پرمومنانو باندې دوی دسادگانو خيال کړيو او ددوی په باره کښي يې داگمان وه چي دوی هره خبره مني نوپه دي وجه يې په هغه خبر کښي کومه چي دوی به ومومنانو ته کوله وتاکيدنه دمجبوريت احساس نه کاؤ او ددي پر خلاف شيطانان اورئيسان ددوی دوی خوراچالاک اوپوهان گڼل چي په هره خبره نه خطاکيږي اونه هره ساده خبره مني نوځکه يې ددوی ته مؤکد کلام وايه 'فتح العزيز'.

اودوهمه وجه داده چي مومنانو خوله دوی څخه دنوي ايمان مطالبه درلوده نه دبقا پر زاره ايمان باندې نوځکه دوی ومومنانو ته خبره په جمله فعليه سره کړيده کومه چي پرتجداد او پرحدوث باندې دلالت کوي اوشيطانانو ددوی له دوی څخه پر زاره ايمان باندې دثبات اوددوام تقاضا کوله نوځکه يې ددوی ته په جمله اسميه سره کلام ويلئ دئ کومه چي پرتبات او پردوام باندې دلالت کوي، دريمه وجه داده چي ومومنانو ته به چي کومه خبره دوی کوله نوهغه خود مومنانو دخطا ايستلو په خاطر دوی کوله او کوم رغبت اوشوق اوموافقت دزړه يې په هغې خبره کښي هيڅ نه

ؤ اوداهم دعلم بلاغت يوقانون دئ چي له كله يومتكلم په يوه كلام كښي رغبت نلري نوبياكه څه هم دتاكيدضررت وي خومتكلم په هغه كلام كښي تاكي نه كوي اوكله بياچي متكلم ته يومرغوب ومحبوب وي نوكه څه هم وتاكيدته حاجت نه وي دئ په هغه كلام كښي تاكيدكوي. بياضوي مع توضيح.

(واذاخلواالى شياطينهم)

پوسه چي ددغه كلام ترجمه اوتفسير په مختلف ډ ولوكيدلاى سي اول ډول يې پردي بنادئ چي الى جاره صله سي د(خلوا)دپاره پردغه تقدير د(خلوا)دلفظ په دوه قسمه معني كيدلاى سي، اول په دي ډول '،اوهغه وخت چي ولاړسي دوى وشيطانانوددوى ته، دوهم په دي ډول اوهغه وخت چي ورتنهاسي دوى يعني له مومنانوڅخه، وشيطانانوددوى ته، اودوهم ډول يې پردي بنادئ چي د(خلوا)لفظ له قبيلې څخه د(خلوت به) سي يعني پسخند مي وواهه، مسخره مي وكړه په ده پردغه تقدير به د(خلوا)لفظ متضمن سي معني دانهاء لره اودايت معني به په دي ډول سي اوكله چي ورسوي دوى دغه پسخندوهل په مومنانو وشيطانانوددوى ته، اودريم ډول يې پردي بنادئ چي دالى كلمه په معني دمع سي نوبه دايت معني په دي ډول سي،اوهغه وخت چي يوازي سي دوى سره له شيطانانوددوى شياطين)دشيطان جمع دى كوم چي يادشطن څخه جوړدى نوپه معني دبعيداوليري دى يعنى دخيرله ځايوڅخه يادالله له رحمت څخه اويا له شاط څخه مأخوذ دى نو په معني دباطل دى،او داما ده په قرآن كى اته اتيا واره راغلى ده دبقري دسورت په شپږديرسم آيت كښي دغه لفظ په معني دابليس راغلى دى اوددغه سورت په، ۱۰۲، اوپه، ۱۶۸، ايت كښي دغه لفظ په معني دانسي اودجني شيطان راغلى دى اودارنگه ددغه سورت په، ۲۷۵، ايت كښي په معني دجني شرير راغلى دى اوپه دغه ايت كښي په معني دشريروانسنانوراغلى دى چي علما ديهودو اوكافران يامشران دمنافقانودى اودسورت صافات په پنځه شپيتم آيت كښي بناپريوه تفسيرباندى په معني ده مارانوراغلى دى اوپه سورت ال عمران كښي په، ۱۷۵، ايت كښي په معني دجاسوس دانسانانوراغلى دى

سوال:

له شيطانانو د دوى څخه په دې قول د خدائ (جل جلاله) كي چي (الى شياطينهم) څوك مراد دي ؟

جواب دا هم كيدائ سي چي مراد له شيطانانو څخه د دوى هغه يهوديان مراد سي چي په پټه اوپه ښكاره كافران وه ، او دا هم كيدائ سي چي مراد دي ورڅخه ددغو منافقانو رئيسان او غټ غټ مشران وي ، او داهم كيدائ سي چي مراد دي ورڅخه كاهنان د دوى وي.

پو سه چي دغو كفارو كاهنان درلودل چي د غيبو خبري بې كولې ، او دوى په دې عقیده ؤ چي له دغه هر يوه كاهن سره يو شيطان ملگرئ دئ چي له غيبوشيانوڅخه خبروركوى.

دبني قريظه په يهودو کښي کعب د اشرف زوی ؤ ، او په بني اُسلم کښي ابو بُرده کاهن ؤ ، او په جُهنه قبيله کښي عبدالدار ، او د اُسد په قبيله کښي عوف د عامر خوی ؤ ، او په شام کښي عبد الله د اُسود خوی ؤ .

او په نن زمانه کښي هغه نارينه او ښځي چي خلگ ورځي ، او دوی وچاته وايي چي په تا فلاني کوډي کړيدي ، په فلان ځای کښي يې پتي کړيدي ، او يا داسي نوري د غيبو خبري ورته کوي نو، دغه خلگ د همدغو کاهنانو حکم لري کوم چي په مدينه منوره کښي وه.

الله (جل جلاله) ددغو منافقانو ددغه قول په رده ولو کښي داسي فرمايي:

لفظي ترجمه:

(الله) خدای(جل جلاله و عز مجده) به (يستهزي) جزاء د استهزاء ورکړي (بهم) ودوی ته يعني دغه پسخند چي دوی يې په مومنانو وهي ددې سزا به الله تعالى هم په دنيا کښي او هم په آخرت کښي و دغو منافقانو ته ورکړي (و) او (يَمْد) کش به کړي خدای پاک ، يا مهلت به ورکړي يازيات به کړي(هم) دوی يا ودوی ته (في) په (طُغيان) دې سرکښي کښي (هم) د دوی يعني ددی دپاره چي نورهم ددوی دگناه اودعذاب پيتي درانه سی نور بی هم الله په سرکښي کښي ددوی کش کړي (يعمهون)(۱۵) چي حيرانتيا به کوي ، يا کوردلي به کوي يعني په داسي حال کښي به و دوی ته الله پاک ددوی په دغه سرکښي کی مهلت ورکړي چي کوردلي يعني د زړه پندوالی يا حيرانتيا به کوي يعني هميشه به په دي کښي حيران وي چي په کوم چم به دغه منافقانه رويه د کفارو او مسلمانانو په منځ کښي خوندي اوپټه وساتو چي افشا او رسوا نه سو اويا ديعمهون داسی معنی وکړی چي تردد، گرځيدل راگرځيدل به کوی په دغه طغيان کښي اوهيڅ کله بی هدايت په برخه نسې، تفسيرطبری وغيره

تفصيل اوعلمی خبری

پو سه چي د (الله يستهزي بهم) اصلي معنی په دې ډول ده چي : الله به پسخند ووهي په دوی ، خو څرنگه چي الله (جل جلاله) له پسخند وهلو څخه پاک دی ، ځکه پسخند وهل په انسانانو کښي لا ډير عييجن او د جهالت کار دی ، نو په دې وجه موږ د يستهزي معنی داسي وکړه چي جزا د استهزاء به ورکړي الله ودوی ته .پوسه چي دلته الله پاک له جزاداستهزا څخه دجزا په لفظ سره تعبيرکړی دی . دايدمشاکلت له وجی اوپاله دی وجی چي جزاداستهزايه قدرکښي له استهزاسره برابره ده اوپاله دی وجی چي هغه ضرچی منافقانو به په استهزا کښي دهغه ضررد رسولواراده ومسلمانانوته کوله نوهغه ضرربه الله پاک پردوی باندی راوگرځاوه اويا د يستهزي بهم په لفظ کښي استعاره تبعیه تمثيلیه ده اومعنی ديستهزي بهم په دی ډول ده چي الله پاک به معامله وکوی له دوی سره لکه معامله داستهزا کوونکی په دی ډول چي په دنيا کښي به په ظاهره کښي خپل رسول ته ددوی په باره کښي داسی هدايت وفرمايې چي له دغومنافقينو سره ظاهره داسی رويه کوه لکه له مسلمانانوسره چي يې کوی اوله دی سره سره به نعمتونه هم ورزياتوی ددی دپاره چي نورهم په گمراهی کښي ښځ کړه سی اوپه اخرت کښي به هغه

وخت چی دوی ودوزخ ته ورداخل کړه سی داسی معامله له دوی سره کیږی چی په دوزخ کښی به یوه دروازه دجنت و طرفته پردوی باندی را خلاصیږی اودوی به په چټکی سره دجنت و خواته ورځغلی اوبیا به بیرته دغه دروازه پردوی باندی تړله کیږی اومومنان به له جنت څخه ددوی ددغه حال منظره کوی اوباندی خاندی به ، بیضاوی وغیره ،

محترمو مسلمانانو:

پسڅند وهل استهزایي په خلگو پسي کول په شریعت کي سخته غټه گناه ده ، او د انسان د دنیا او آخرت سخته لویه بربادي ده ، خاص بیا په داسي خلگو پسي چي هغه صالحان خلگ وي.

حضرت عبد الله ابن مسعود (رضي الله عنه) فرمایلي دي : چي که په سپي پسي و خاندم ، نو بیرېرم چي الله به ما مسخ وگرځوي ، يعني سپی به راڅخه جوړ کړي.

الله (جل جلاله) په قرآن کریم کي په یوه مبارک آیت کي فرمایلي دي:

هیڅ یو قوم دي په بل قوم باندي پسڅند نه وهي ، ښایي دا چي هغه خلگ به د خدای په نزد تر دوی بهتره وي.

محترموا!

هر څوک که په یوه عیب معیوب ؤ او بل په ده پسي خندل ، نو اخیر به دغه سړی په هغه عیب سره معیوب وگرځي .

او د قرآنکریم د یوه آیت مطابق په یو چا پسڅند وهل د جهل علامه ده ، عاقل سړی قطعاً دغه کار نه کوي.

اوس په راتلونکیو ایاتو کښي الله پاک ددغو منافقانو ددغه منافقانه سلوک بد عاقبت او خراب انجام بیانوي او دارنگه ددوی د بدحالی او گمراهی د ښه واضح کولو لپاره پر دوی باندي مثالونه تیره وي ، او ددې بیان کوي چي په ظاهره که څه هم دوی اوریدل کوي ، خبري کولای سي ، او لیدلای سي خو حقیقي غوږونه یې کانه دي ، او حقیقي ژبه یې گونگی ده ، او حقیقي سترگي یې ړندې دي ، نو په دې وجه ددې ځای په دوی کښي نه دی پاته چي وحق ته راوگرځي.

لفظي ترجمه:

(اولئک) هغه چي ذکر سول يعني دغه منافقان (الذین) هغه دي (اِشْتَرَوْا) چي رانیولې ده دوی (الضلالة) گمراهي (بالهْدی) په هدايت (فَ) نو (مَا) نه (رَبِحَتْ) وکړه گټه ، يعني نو نه وکړه گټه (تِجَارَتْ) تجارت (هم) د دوی (وَ) او (مَا) نه (کَانُوا) وو دوی يعني نه وو دوی (مُهْتَدِينَ)(۱۶) دسمی لاری میندونکي يعني په کارو ددغه تجارت کښي

يعني دغو منافقانو له هدايت او سوچه ايمان څخه مخ وگرځاوه او گمراهي يې کومه چي دغه د منافقت معامله ده غوره کړه ، ددوی فکر داؤ چي په دې معامله کښي به موږ گټه وکړو ، خو هغه ودوی ته په ډير غټ تاوان تمامه سوه . ځکه له يوه طرفه يې په قيامت کښي عذاب تر شکاره کافرانو ډير سخت دی ، اوله بله طرفه په دنيا کښي هم الله (جل جلاله) دوی رسوا کړل ، مسلمانان يې په دې خبر کړل چي دغه خلگ مسلمانان خو نه دي خو په کفر کښي هم اغلظ کافران دي چي تر عادي او ښکاره کفارو يې حال ډير بد دی.

تفصيل اوعلمي خبري، پوسه

چي دلته ځيني سوالونه کيږي چي جواب غواړي:

اول سوال دا کيږي چي اشتراء او بيع يعني رانيول او خرڅول خو په مالي شيانو کښي راځي او ضلالت او هدايت خو مالي شيان نه دي ، نو څنگه الله تعالی فرمايلي دي چي دوی رانيولئ دی ضلالت په بدل کي د هدايت ؟

جواب يې دادی چي الله پاک دا خبره د مجاز په ډول فرمايلي ده ، يعني دا چي دوی گمراهي غوره کړه او د هدايت لار يې پريښوده ، دا يې په ډول د مجاز رانيول او خرڅول وبلل گواکي دوی هدايت په بدل کښي دضلالت پرشيطان باندی خرڅ کړاوضلالت ئي ورڅخه رانيوی.

دوهم سوال دادی چي رانيول دضلالت په هدايت سره خو ددې تقاضی کوي چي له دوی سره خو اول هدايت موجود ؤ مگر هغه هدايت دوی له لاسه ورکړ او گمراهي يې غوره کړه ، او سره له دې چي هدايت خو له دوی سره له پخوا لا وجود نه درلودی ؟

جواب ددې سوال په مختلفو ډولو ورکړسوی دی اول په دې ډول چي په اصل فطرت کښي خو الله پاک په دوی کښي صحيح استعداد د هدايت قبلولو ايښي ؤ ، لکه چي په يوه مبارک حديث کښي راغلي دي (کُلُّ مَوْئُودٍ يُؤَلَّدُ عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ) يعني هر زيږول سوی کوچني زيږول کيږي پرفطرة، استعداد او صلاحيت دقبلولوداسلام باندي،

نو هغه استعداد يو قسم هدايت ؤ او دوی له هغه څخه کار نه واخيستی بلکی په کجروي او بې لاري سره يې هغه استعداد فاسد کړ او په گمراهي سره موصوف سول.

دوهم جواب په دې ډول ورکړسوی دی چي د (اشتروا) لفظ په آيت کښي په معنی د (اختاروا) دی ، يعني چي غوره کړئ دی دوی ضلالت پر هدايت باندي ، يعني ددوی په مخ کښي هدايت او ضلالت دواړه موجود ؤ ، او په دوی کښي د هدايت قبلولو ، او د گمراه کيدلو د دواړو صلاحيت پروت ؤ نو دوی پر ځای ددې چي هدايت غوره کړي ضلالت يې غوره کړ.

دریم جواب یې په دې ډول ورکړ سوئ دئ چې له دوی سره هدايت موجود ؤ ، هغه داچي د رسول (عليه الصلاة والسلام) تر بعثت له مخه حتی دده مبارک تر هجرت له مخه ټولو يهودو ته دا معلومات ؤ چي اخيري نبي راتلونکئ دئ ، او پر ده باندي نوی کتاب قرآن نازلیدونکئ دئ ، او حتی ونورو خلگو ته یې کوم چي د عربو مشرکان وه هم ددې خبري بيان کاوه ، خو کله چي رسول (عليه الصلاة والسلام) و مدينې منورې ته په هجرت ورغئ نو دوی د حسداو د مال او درياست د محبت دغلبې په وجه و حق ته کوم چي له پخوا لا دوی ته معلوم ؤ شا وگرځوله.

حتی په ځينو کتابو کښي داسي راغلي دي چي يهودو چي اول وار په مدينه کښي هستوگنه غوره کړه نوسبب یې داؤ چي له موسی عليه السلام سره دوی و کعبې شريفي ته راغلي ؤ بيا چي کله د مدينې وعلاقې ته راورسیدل ، نو موسی عليه السلام د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) ذکر وکړ ، نو دوی ځيني په مدينه کښي پاته سول په دې وجه چي دا د اخيري نبي د هجرت ځای دئ.

(ربحت) دغه لفظ له ربح څخه جوړدئ کوم چي وهغي گټي ته ويل کيږي چي دتجارت له لاري یې انسان حاصله کړي، پوسه چي نسبت دربحت و(تجارتهم)ته دمجازعقلي په ډول سويدي اواصلي ترکیب په دي ډول دی.(فما ربحوا في تجارتهم) پوسه چي دتجارت لفظ په قران کریم کښي نهه واره راغلی دی او په دري قسمه مستعمل سويدي اول په طريقه داستعاري تمثيلي لکه په دغه ایت کښي دوهم په خپله حقيقي معني کښي لکه دسورت نساء په ۲۹، ایت کښي دریم په معني داخروي تجارت لکه دسورت فاطر په ۲۹، ایت کښي

د بقره دسورت د، ۱۷، او، ۱۸، ایت تفسیر او تحقیق،

تفسیر فضل الرحیم (۴) برخه

په راتلونکي اياتو کښي الله (جل جلاله) ددغو منافقانو د حال د ښه ښکاره کولو په سبب مثالونه فرمايي:

لفظي ترجمه:

(مَثَلٌ) نادر حال (هُم) ددوی — يعني د منافقانو په دغه منافقت کښي د دوی (کَ) په مثل (مَثَلٌ) د نادر حال دئ (الذي) د هغه چا (اَسْتَوْقَدَ) چي بل کړي (نَارًا) اور (فَ) نو (لَمَّا) هغه وخت (اَصْأَت) چي روښانه کړي دى، يعني دغه اور (مَا) هغه، يعني هغه ځايونه (حَوْلَ) چي په شا او خوا کښي دي (هُ) دده — يعني ددغه اور بلونکي (ذَهَبَ) نو تگ وکړي (اللَّهُ) خدای پاک (بِ) په (نُورٍ) رڼا (هِم) ددوی — يعني ددغو اور بلونکو) يعني کومه رڼا او روښنايي چي د اور په سبب ورته پیداسوي وي، نوالله پاک هغه بیرته ورڅخه بوځي په دې وجه چي اور ورمړ کړي (وَ) او (تَرَكَ) پرېږدي دى — يعني الله پاک (هُم) دوی — يعني دغه داور بلونکي (فِي) په (ظُلُمَاتٍ) تیارو کښي (لَا) چي نه (يُبْصِرُونَ) (۱۷) ويني دوی، ۴، هيڅ شى، .يعنى نادراو عجيب حال اوصفت ددغو منافقينوپه اعتبار ددغوی اودارنگه په اعتبار د موجود او آينده حالت ددوی په مثل د نادر حال اوصفت دهغو خلکو دى چي د شپي د سختي تيارى په وجه اور بل کړى ددى دپاره چي يوڅولارولیکه ورمعلومه سى اوبل دموذي او اوضرر رسونکيو حشراتو او حيوانانو ويره اوترس ددغه اور درنپه وجه له دوی څخه ليري سي نوکله چي روښانه کړي دغه بل سوي اور ددوی دوی لره هغه ځايونه چي په شاوخوا کښي ددوی دي نو الله پاک دغه رڼا ددوی کومه چي داور په وجه ودوی ته پیداسويو بیرته له دوی څخه يوسي په دي سبب چي دغه بل سوي اور يې په باديا په کوم بل سبب ورمړ کړى اوبیرته دوی په داسي تيارو کښي پرېږدي چي هيڅ شي نسي ليدلای ددغو منافقينو حال هم په دغه ډول دى ځکه چي کله چي دوی داسلام دمخالفينو هغه بدحالات وليدل کوم چي داسلام دمخالفت اوداسلام دنه منلو په وجه دوی له هغوی سره مخامخ کيدل لکه دبدر په غذا کښي دمکي مکرمي دمشرکانو حالات نودوی په دى وپوهيدل چي داسلام په مخالفت کښي ژوند کول داسي مثال لری لکه د شپي په تورو تيارو کښي چي خلگ راگيرسى او له هر ډول خطراتو سره مخامخ سي نودوی داکارو کړچي په ظاهره يې دمسلمانۍ دعوه وکړه اودنفاق په ډول يې کلمه داسلام وويله چي په دى وجه پردوی باندی په دنيا کښي يوڅه موده رڼا جوړه سوه چي ځانونه اوماالونه او کورونه يې په امن سول اوځيني هغه گتي يې هم ترلاسه کړې کومى چي مسلمانانوبه

ترلاسه کولې خوددوی خیال داؤ چې دغه رنایی به په دنیا کښي هم ترپایه راسره وي او په آخرت کښي به هم راسره وي خوداسي ونسول ځکه چې په دنیا کښي الله پاک دوی رسوا کړل او وروسته له مرگه ددوی یې دوی په متعددو ظلماتو او تاریکيو کښي پریښودل چې اول ددوی دکفر ظلمت ؤ اودوهم ددوی دهغه مکر او فریب ظلمت ؤ کوم چې له خدای سره اودخدای له رسول اومومنانوسره بې کاوه اودریم ددوی ددروغو ظلمت ؤ چې په دروغوسره بې داسلام دعوه کوله څلورم ددوی دطعن اودتشنیع ظلمت ؤ چې وصحابه ؤ اومومنانوته بې احمقان اوسفهاء ویل پنځم ددوی دجهل مرکب ظلمت ؤ چې دفساد کارونه بې داصلاح کارونه بلل اوشپږم ددوی دگناهونو او بدفعليو ظلمت ؤ اووم دقبر اودقبردسختیو اودالله جل جلاله دقسم دقسم عذابو اود الله جل جلاله دقهر او غضب

ظلمت ؤ

تفصیل او علمی خبری:

پوه سه چې د مثل اودمَثَل اودمثیل لفظونه په اصل کښي و (نَظِير) ته ویل کیدل ، بیا دَمَثَل لفظ په عربو کښي وهغه ته وویل سو چې په پښتو کښي موږ وهغه ته مَثَل وایو ، بیا دغه لفظ کله کله په معنی د نادر صفت او نادر حال د یو شي هم راځي ، دلته په آیت کریمه کښي په همدغه معنی مراد دی (کمثل الذی) پوسه چی که د(بنورهم) ضمیر ودغه الذی ته راجع ویل سی نویابه الذی په معنی دالذین گرځول کیږی اوکه هغه ضمیر و منافقینوته راجع سی نویابه دمفرد په معنی اخستل کیږی دقاضی بیضاویله کلام څخه داسی فهمیږی چی دالذی دلفظ اطلاق پر مفرد ، تننیه، جمع پرهیوه باندی صحیح دی.(فلما اضاءت ماحوله) پوسه چې دلما کلمه کله حرف جزم راځی نویا پرفعل مضارع باندی داخل کیږی لکه لما یضرب زید اوکله دالا په معنی راځی لکه په دی قول دخدای کښی (ان کل نفس لما علیها حافظ) اوکله خالص ظرف راځی په معنی د(حین) اوکله ظرف راځی سره تضمنه دشرط معنی لره بیابه له لما څخه وروسته خمخاوه ماضی فعلونه یابه لفظاً ماضی وی لکه دلته اویا به معنا وی لکه په دی قول کښی ، لما لم یکن زید لم ینعقد المجلس ، داضاءت فعل لازمی اومتعدي دواړه راځی دلته که لازمی سی نو فاعل بې یادهی مستتر ضمیر سی کوم چې واورته راجع دی اود (ماحوله) لفظ به بنا پر ظرفیت باندی محلاً منصوب سی اومعنی به په دي ډول سی 'نوهغه وخت چې روښانه سی دغه اور په هغو ځایو کښي چې پر شاؤ خوا دده دی اویا بې فاعل د ماحوله لفظ سی اومعنی به په دي ډول سی 'نوهغه وخت چې روښانه سی هغه ځایونه چې په شاؤ خوا کښی دده دی او که متعدي سی نویا فاعل مذکور ضمیر سی اودماحوله لفظ بې مفعول به سی اومعنی به په دي ډول سی نوهغه وخت چې روښانه کړی دغه اور هغه ځایونه چې په شاؤ خوا کښي دده دی

پو سه چې په دغه مثال ځان پوهول کوم چې الله پاک د منافقانو د حال لپاره په دغه آیت کي بیان کړی دی و تفصیل او فکر وهلو ته ضرورت لري ، نو تفصیل یې په دي ډول دی چې امام فخرالدین رازی (رحمه الله) په تفسیر کبیر کښي ذکر کړیدی چې دلته درې سوالونه کیږي:

اول سوال دا کيږي چي الله پاک چي په دغه آيت کښي منافق له هغه چا سره مشابه کړئ دی چي په تياره کښي اور بل کړي ، او کله چي دغه اور دده شاوخوا روښانه کړي نو الله پاک دغه رڼا بيرته ورڅخه بوځي ، نو دا مشابهت به څنگه صحيح سي ، ځکه چي منافقانو ته خو له سره ايمان او نوردايمان حاصل نه وو ، هو که داسي وای چي دوی یواري ايمان راوړی وای او بيا کافران سوي وای نو به دا مشابه والی صحيح سوئ وای ، او حال خو دادی چي دوی خو له سره ايمان راوړی نه وو؟

دوهم سوال دادی چي هغه سړی چي په توره شپه کښي اور بل کړي او بيا الله پاک دغه اور په باد ، باران ، يا په يو بله ذريعه ورمړ کړي ، نو هغه خوبياهم ددغه اور په رڼايي يو څه نفع اوفايده واخستله که څه هم لږ قدر وي ، او منافقانو خو هيڅ فايده په نور د ايمان نه ده اخيستی ځکه چي دوی خو يو آن اويوگړي هم په خپل ټول ژوند کښي په ايمان سره نه دي مشرف سوي ؟

دریم سوال دادی چي دغه اور بلونکي خو چي بيرته په تيارو کښي پاته کړه سي نو دا خو په دي سبب وي چي الله پاک ددوی اور وړ مړ کړي ، او منافقان خو چي په ظلمتواوتياروکښي اوپه حيرانتيا کښي د کفر لويديلي وونوهووی خو په خپله خپل ځانونه وراچولي وو ؟.

بيا امام رازي (رحمه الله) ددغو سوالو د جواب په ترڅ کښي د ذکر سوي آيت په ارتباط ډيري وجهي بيان کړيدي ، چي ځما په فکر عمده په هغوی کښي دوې وجي دي.

اوله وجه داده چي سدي ويلي دي چي دغو منافقانو هغه وخت چي حضرت محمد (صلی الله عليه وسلم) و مدينې منورې ته ورغی په اول وارکښي ايمان راوړی او په اسلام کښي داخل سول ، بيا يې وروسته منافقت غوره کړ ، نو دوی هم په ايمان څه لږ وخت فايده واخستله ، او په نور د ايمان يې لار اوليکه ضرر او نفع وليدل ، خو د نفاق په وجه بيرته په تياره د کفر کښي واقع سول .

دوهمه وجه داده چي حضرت حسن (رحمه الله) فرمايلي دي چي که څه هم دغو منافقانو خو ايمان نه وو راوړی ، خو کله چي دوی په خوله کلمه د اسلام ويله ، او اظهار د اسلام يې کاوه نو په دې وجه په دغه ظاهري اسلام سره دوی دا نفع واخستله چي ددوی ځانونه اومالونه له غنيمت څخه د مسلمانانو وساتل سول ، او په غنيمتو کښي له مسلمانانو سره شريک سول ، او دارنگه له نورو احکامو څخه د مسلمانانو هم دوی برخورداره سول.

مگر خودغه فايده اخيستل ددوی که څه هم ډير وخت وه ، خو نسبت و هغو تکليفو ته چي له مرگ څخه وروسته دوی ورسره مخامخ سول ، دهغو اور بلونکیو تر دغي لږ نفعي اخستلوکومه چي د اور په رڼا يې ئې واخلي لا هم په حقيقت کښي لږ فايده وه.

قاضي بضاوي (رحمه الله تعالى) په خپل تفسير کښي فرمايلي دي چي

ذاتونه د منافقانو الله (جل جلاله) په دغه آيت کښي له هغو خلگو سره مشابه کړيدي چي داور بلونکي وي ، او دا چي دوی اظهار د ايمان کاوه ، او ويل بې چي موږ ايمان راوړئ دئ ، نو دا الله پاک مشابه کړئ دئ ددغو اور بلونکيو د اور له بلولو سره ، او هغه فايده چي دغو منافقانو په دغه نفاق سره په ايمان حاصله کړه چي هغه ددوی د سر ، مال ، او اولاد ساتنه وه نودغه فايدي اخستني ددوی الله عزوجل مشابه کړې دي له روښانه کولو سره داور شا وخواړه ددغو اور بلونکو.

اوزوال ددغه منافقانه ايمان ددوی له دوی څخه اول په سبب ددې چي الله تعالی ددوی حال ورسول اوومومانوته ښکاره کړ دوهم په سبب ددې چي بيا دوی مړه سول نوددوی له مرگ څخه وروسته دغه منافقانه ايمان ددوی بي ثمره او دذکرسويو اوربلونکو داورپه شان الله پاک ورمړکړ نو دا الله (جل جلاله) مشابه کړئ دئ له مړ کولو داور ددغو اور بلونکو سره ، او له محوه کيدو درنا داور ددوی سره . او دا چي دغه منافقان په هميشني او دائمي زيان او خسران کي ، او په ابدې عذاب کي واقع سول ، نو دا الله پاک مشابه کړيدي له پريښودلو ددغه اور بلونکو سره په داسي تيارو کښي چي هيڅ شئ د هغه په سبب دوی نه سي ليدلای.

لفظي ترجمه:

(صُمْ) کانه دي (بُکْم) گونگيان دي (عَمِي) ړانده دي — يعني په سبب ددې چي حق په اوريدلو د قبول سره نه اوري ، او د حق له ويلو څخه منع کوي ، او د حق نښانې د عبرت په ليدلو سره نه ويني ، نو که څه هم په ظاهره اوريدل ، ويل ، او ليدل کوي مگر په حقيقت کښي په مثال د کڼو ، گونگيانو ، او د ړندو دي (فَ) نو (هُمْ) دوی (لايرجعون) (۱۸) نه گرځي — يعني له دغه نفاقه څخه وحق ته داپه سبب ددي چي په حق د پوه کيدو لاري يې ټولي بندي دي ، ځکه چي په غوږو کانه په خوله گونگيان او په سترگو ړانده دي ، نو دوی نه سي کولای چي له دغه نفاق څخه و حق ته رجوع وکړي .

علمي خبري:

د (صم ، بکم ، عمي) لفظونه خبرونه د محذوفو مبتدأگانو دي چي لفظ د (هُم) دئ په دريوسروځايوکښي ، او په کلام کښي تشبيه بليغه ده او تقدير دکلام په دې ډول دئ — هم صم الخ ، او أصل يې په دې ډول دئ چي — هم کالصم کالبکم کالعمي .

او د فاء کلمه په فهم کي (فَصِيحه) ده مدخول يې جزا د شرط محذوف دئ په دې ډول — اذا کانو صما بکما عميا فهم الخ

دالبقرة دسورت (۱۹) او (۲۰) اياتوتفسير او علمي تحقيق

لفظي ترجمه:

(او) يا (ك) په مثل - يعني اويامثال ددغومنافقانو په مثل (صَيِّبُ) د ډير سخت لوى باران دى (مِنْ) له (السماء) اسمانه - يعني داسي باران چي نازلېږي له طرفه داسمانه (فِي) چي په (ه) ده كښي - يعني په دغه باران كښي (ظُلُمَاتٌ) تيارې وي (و) او (رَعْدٌ) تالنده يعني تندر وي (و) او (بَرْقٌ) بريښنا وي (يَجْعَلُونَ) اېږدي، نيسي، دوى - يعني دغه خلك چي په دغه سخت لوى باران كښي وي (أَصَابِعُ) گوتي (هُمْ) ددوى (فِي) په (اذَانٍ) غوږو كښي (هم) د دوى (مِنْ) له وجي (الصَّوَاعِقِ) د ټكو - يعني له وجهي د سختو اوازو د تالندي او تندر (حذر) له ويري (الموتِ) د مرگ - يعني له دي وجهي دټكودسختواوازوپه سبب دوى په خپلوغوږوكښي ددواړو لاسوگوتي اېږدي اونيسي يې چي ويريږي دوى له مرگ څخه (و) او (اللَّهُ) خدائ پاك (مُحِيطٌ) راگرځيدونكى دى - يعني په علم اوپه قدرت خپل سره (على) پر (الكافرين) (۱۹) ټولو كافرينو باندې - يعني كا فران كه دخپلوځانو دنجات دپاره ددغوخلگوپه شان كوم چي له مرگ څخه دبچاويدوپه خاطر دټكوله وجهي څخه په غوږو كي گوتي نيسي هرقسم فريبونه اومكرونه وكړي نوبياهم دالله جل جلاله له گرفت اوعذاب څخه نجات نسي موندلاى ځكه چي الله جل جلاله ددوى له گرفته څخه عاجزنه دى اونه له دوى څخه اوددوى له كفري مكروڅخه بي علمه اوبي خبره دى بلكي دده علم اوقدرت پردوى ټولو باندې اوددوى پرهرڅه باندې راخرخيدلى دى (يَكَاذُ) نژدې وي (البرق) دغه بريښنا - يعني كومه چي په دغه باران كښي ده (يَخْطِفُ) چي په چابكي سره يوسي (ابصار) سترگي (هُمْ) د دوى - يعني دغه بريښنا دونه تيزه وي چي نژدي وي ودې ته چي په منډه ، په تيزي ، سره واخلي ، يوسي ، سترگي ددغو خلگوكوم چي په دغه باران كښي وي (كُلَّمَا) هر وخت (أَضَاءُ) چي روښانه كړي دى ، يعني دا برق ، بريښنا ، روښانه كړي لار (لَهُمْ) دوى لره (مَشَوْا) نوځي ، تگ كوي دوى - يعني دا خلگ (فِيهِ) په ده كښي - يعني په دغه روښانه سوي ځاى او لار كښي (و) او (اِذَا) هغه وخت (أُظْلِمَ) چي تاريك كړي دى - يعني دغه برق تاريك كړي ځاى د تللو په سبب دغايب والي خپل (عَلَيَّ) پر (هم) دوى باندې - يعني پر دغودباران پرخلگو باندې (قاموا) نو ودرېږي دوى - يعني دغه دباران خلگ په دي سبب چي پردوى باندې توره تياره سي اوهيڅ لارنه ويني (و) او (لَوْ) كه چيري (شاء) اراده كړې وائ (الله) خدائ پاك - يعني ددې اراده يې كړي وائ چي ددغو خلگوسترگي په تيزي سره ددغي بريښناپه سرعت سره واخلي اوددوى غوږونه اوداوريدلو قواوي د تا لندي په سخت اوتند اواز سره له منځه يوسي داپرهغه تقديرچي د(سمعهم) اود (ابصارهم) ضميرونه ددغه باران واوندانوته راجع سي ، يا دا مطلب چي كه اراده كړې وائ الله ددې چي ددغو منافقانو ظاهري غوږونه هم وركانه كړي او ظاهري سترگي يې

هم ورېندې كړي لكه چي باطني غوږونه او سترگي يې ختم سويدي (ل) نو خامخا به (ذهب) تگ كړئ وائ ده -
يعني الله پاك (ب) په (سمع) غوږو (هم) د دوى (و) او (ابصار) په سترگو (هم) د دوى (ان) بې شكه (الله)
الله پاك (على) پر (كل) هر (شي) شي - يعني پرهري باندې (قدير) (۲۰) ښه قادر دى .

تفصيل:

په دغه آيت كښى الله (جل جلاله) بل مثال لپاره د حال د منافقينو بيان كړئ دى ، يعنى او يا نادر حال او صفت
ددغو منافقانو په مثل د نادر حال اوصفت د خاوندانو د ډير سخت لوى باران دى كوم چي رانازلېږي له اسمان يا
له وريځي څخه ، داسي باران چي په ده كښي سختي تيارې وي ، له يوې خوا د باران د سخت والي او پرله پسې والي
تياره وي ، او له بلي خوا دوريجي او د هغې د چت پر چت والي تياره وي ، او دارنگه ددې تياره وي چي وريځي د
اسمان ټولي كنارې نيولي وي ، او له بله لوري د شپې او د هغې د سخت ظلماني والي تياره وي .

او دارنگه په دغه باران كښي سخته تالنده او تيزه بريننا وي ، نو دغه د باران خلگ د تالندي د ډير شدت اود سختو
اوازو له امله پر ځاى ددې چي د گوتو سرونه په غوږو كي ونيسي ټولي گوتي په غوږو كښي داخله وي ، اودا كار په
دې وجه كوي چي له مرگه ويريږي ، يعنى له دې ويريږي چي كه د تالندي اوازونه واورې نو مړه به سي .

او د الله (جل جلاله) علم او قدرت پر ټولو كافرانوكوم چي اي رسوله دغه دمكي اودمديني كفار هم پكښي داخل
دي راخرخيدلى دى ، نو هيڅ يو چم او فريب ، او هيڅ يو كفري طرحه يې ددي سبب نه سي جوړيدلاى چي دوى
دالله جل جلاله له گرفتارۍ اوعذاب څخه په خلاص سي ځكه چي ددوى هيڅ فريب اوهيڅ يوه طرحه داسي نسي
كيدلاى چي الله تعالى ته دي دهغه په باب معلومات نه وي ، اودارنگه دوى هيڅ يوه داسي طريقه اولاره نسي
برابرولاى چي د هغې په وجه دي دوى د الله (عز مجده) د قدرت مقابله وكړي چي په نتيجه كښي يې له عذاب
څخه دالله پاك نجات په برخه سي .

پوسه چي لكه څرنگه چي الله تعالى په دغه باران كي د تالندي د سخت والي حال په دې قول سره چي (ويجعلون
أصابعهم الخ) بيان كړئ دى ، دارنگه يې د بريننا د سخت والي حال په دي قول سره چي (ويكاد البرق الخ) بيان
كړئ دى ، يعنى دغه برق په دغه باران كښي دونه سخت وي چي نژدې ودې ته وي چي دسختوبريښيدو په وخت
كښي ددغو خلگوكوم چي په دغه باران كښي وي سترگي په تيزي او چټكي سره يوسي ، خو له دې سره سره چي
دوى پر تللو او وتلو له دې ځايه څخه دبارانه ډير حريصان وي ، نو هر وخت چي دغه بريننا په خپله رڼايي سره لار
روښانه كړي نو دوى په دغه لار كښي تگ كوي ، او كله چي د تللو ځاى پر دوى باندې تاريخ سي نو دوى ودريري

اودغه تالنده او برينبنا دونه سخته وي چي صرف په دې سبب چي الله (جل جلاله) اراده د دغو خلگو د کڼوالي او پوندوالي نه وي کړې نو دوی بچ سي ، او که الله تعالى ددوی وکڼوالي او پوندوالي ته اراده کړې وای نو ددغه تندر او برينبنا په وجه به ددوی غوړونه او سترگي له منځه وړي وای.

تفصيل اوعلمي خبري.

(اوکصیب)

پوسه چي دغه کلام يامعطوف دی پردغه قول دخداي پاک باندي چي (مثلهم کمثل الذي استوقد... الخ) پردغه تقدير د(او) له کلمي څخه وروسته دمبتداء مقدره ول ضروردی چي تقدير به په دي ډول سي (او مثلهم کصیب) او يامعطوف دی پردغه قول دخداي پاک چي (الذي استوقد) پردغه تقدير به دکاف جاره لفظ کوم چي د(کصیب) په لفظ کښي دی زائد بلل کيږي د(او) کلمه دلته يا دپاره دتخيير ده نوبه مطلب دا سي چي گواکي له الهي لوري څخه ورسول اوومومنانوته داسي وويل سول چي دغه دمديني منافقان له دغودواړوډلوسره کومي چي عبارت دي له اصحاب النار اوله اصحاب صيب څخه مشابهت لري نوتاسي اختيارلري چي که يې اصحاب النار مثال ورگرځوی او که يې اصحاب صيب او يادپاره دتنويع ده نو به مطلب داسي چي منافقان دوه قسمه دي يوقسم يې له اصحاب النارسره کوم چي په مخکښي ايت کښي ذکر سوه مشابهت لري ، اوبل قسم يې له اصحاب صيب سره مشابهت لري.

پوسه چي د(کصیب) په لفظ کښي دکاف جاره اود(صیب) په منځ کښي ديوه مضاف تقدير ضروردی له دوو وجهو څخه.

۱- له دي وجهي چي تشبيه دمنافقينو له صيب سره واضح نه ده.

۲- له دي وجهي چي کوم ضميرونه دجمع چي په وروسته کلماتوکښي راځي دهغوی مرجع تحقق ومومي نو به تقدير دمذکور عبارت په دي ډول سي (اوکاصحاب صيب)

همدارنگه پوسه چي دصیب په لفظ کښي له درو وجهو مبالغه موجوده ده.

۱- له وجهي دمادي دده، ځکه چي دغه لفظ مأخوذ دی له (صوب) څخه کوم چي وسخت توتيدلوته ويل کيږي.

۲- دهيت اودوزن له وجهي ، ځکه چي د(صیب) لفظ پروزن دفيعل ده اواصل يې (صَيَّب) و بيا دصرفوددي قانون له مخي چي په هره کلمه کښي چي واو اوياء سره جمع سي او اول ددوی ساکن وي نوواو به په ياء بدلېږي اوياء به په ياء کښي مدغمه کړه کيږي.

د(صَيَّب) واو په ياء بدل سويدی اوياء په ياء کښي مدغمه سويده ، اودفعل وزن دمبالغې دپاره راځي.

۳— له دي وجهي چي د(صیب) دلفظ تنکیر لپاره دتعظیم دئ نود(صیب) معني داده چي ډیرسخت لوی باران دغه لفظ لکه څرنگه چي دسخت لوی باران په معني راځي دارنگه دوریځي په معني هم راځي.

فايده: پوسه چي دلته دري لفظونه دي صیب، غیث ، مطر ، صیب په اصل کښي وهغه ډیرلوی سخت باران ته ویل کیږي چي په ده کښي سخته تالنده اوسخته بریښنا اوسختي تیاري وي اودپسرلي په موسم کښي اورپري ،اوغیث وهغه باران ته ویل کیږي کوم چي وروسته له قحطي اووچ کلي څخه واورپري ، اودمطرلفظ وعام باران ته ویل کیږي اووهغه باران ته هم مطرویل کیږي کوم چي الله جل جلاله پرخلگوباندي ودوی ته دعذاب ورکولوپه خاطر اورولئ وي.

پوسه چي که له (صیب) څخه مرادوریځ سي نود(من) کلمه د(من السماء) په لفظ کښي لپاره دجهت اوطرف ده نوبه معني د(من السماء) داډول سي چي له طرف څخه داسمانه یاله طرف څخه دهراق اوکناري داسمانه اوکه (صیب) په معني دباران سي نوکه چيري د (السماء) له لفظ څخه افق مرادسي نو بیا هم د(من) کلمه په معني دجهت اوطرف ده ،اوکه له (السماء) څخه اسمان مراد سي نوبیاد(من) کلمه په معني دطرف هم کیدای سي ځکه چي باران خو داسمان له طرف څخه رااورپري ، اولپاره دابتداء دغايي هم کیدای سي ځکه چي باران له اسمان څخه ووریځي ته رانازلپري او وریځ دغلیل په ډول ورته بلله کیږي اوکه (دالسماء) له لفظ څخه مرادوریځ سي نوبیا(من) دپاره دابتداء دغايي دئ ، له دغه بیان څخه وتاته داخبره معلومه سوه چي دسماءلفظ دلته ددریو معني گانواحتمال لري ، افق ، وریځ ، اسمان ، دلته دیوڅونوروخبروذرکول هم ډیرمهم دئ ، اوله خبره داده چي اکثرمفسرین داخبرکوي چي په اصل کښي خوباران له اسمان څخه نازلپري خوکه کله لکه فلاسفه اوحکماء چي وایي دځمکي له بخارڅخه کوم چي هواته پورته سي هم باران پیداکیږي.

دوهمه خبره داده چي که (صیب) په معني دوریځ سي نوبیا به د(السماء) له لفظ څخه په حتمي ډول وریځ نه اراده کړه کیږي.

دریمه خبره داده چي که د(السماء) لفظ دلته په معني دافق سي نوالف لام پکښي استغراقي دئ او که مرادورڅخه وریځ سي نوالف لام پکښي جنسي دئ.

څلرمه خبرداده چي دسماء لفظ ځيني علماء مفردلفظ بولي اوځني یي اسم جمع بولي اوځني یي بیا جمع بولي اوځن یي اسم جنس بولي اووایي چي مفردیي سماوة دئ.

پنځمه خبرداده چي دسماء لفظ دوي نوري معني وي هم لري که څه هم دلته مرادي نه دي ، اول باران ، دوهم هرهغه شي چي تر تالوروي ،يعني سربیره پرسر

ستاباندي وي لکه دخوني چت

(فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ)

پوسه: چي په ضمير مجرورد (فيه) کښي دري احتماله دي.

اول احتمال دادئ چي راجع سي و (صيب) ته چي په معني ډير سخت لوی باران دئ.

اودوهم احتمال دادئ چي راجع سي و (صيب) ته چي په معني دوريځي دئ، اويواو (سماء) ته چي په معني دوريځي دئ، اودريم احتمال دادئ چي راجع سي و (سماء) ته په معني داسمان، پرتقدیر درجوع ددغه ضمير و (صيب) ته په معني دباران داسوال پيدا کيږي چي (رعد) او (برق) خوپه باران کښي نه وي بلکي په وريځ کښي وي نو ظرفيت دباران به رعد او برق لره څنگه صحيح سي، قاضي بيضاوي ددغه سوال جواب په دي ډول کړيدئ چي باران په دي وجه مکان او ظرف د (رعد) اود (برق) بلل سويدي چي (رعد) او (برق) په منحدر، يعني په ځای کښي دراکښته کيدو دباران چي وريځ ده پيدا کيږي نو په دي وجه باران هم دمجاز په ډول د (برق) اود (رعد) دپاره ظرف بلل کيدلای سي، همدارنگه که دفيه ضمير د (سماء) ولفظ ته راجع سي نو بيا داسي سوال پيدا کيږي چي د (سماء) لفظ مونث دئ اود (فيه) ضمير دمذکر ضمير دئ نو دضمير اود مرجع په منځ کښي موافقت نه راځي، صاحب دتفسير مظهري ددي سوال جواب په دي ډول کړيدئ چي لفظ د (سماء) په قران کریم کښي مذکر اومونث دواړه راغلې دي، مونث لکه په دي قول دخدای کښي،

(إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ) اومذکر لکه په دي قول دخدای کښي (وَالسَّمَاءُ مَنفُطَرَةٌ).

(ظلمات)

جمع د (ظلمة) ده چي په معني دتياري ده.

پوسه: چي ظلمت اوتياره دوه قسمه ده:

اول محسوسه اوظاهري تياره ده لکه دشپي تياره، اودوهمه معنوي اوباطني تياره ده لکه دکفر اودنفاق اودگناووتيا ره، همدارنگه پوسه چي:

دظلمات لفظ دجمع په صيغه سره ځکه فرمايل سويدي چي په دغه قسم باران او وريځ کښي ډيري تياري سره راجمع کيږي، اول دشپي تياره، دوهم دوريځي تياره، دريم دباران دپرلپسي اوريدلو تياره.

مظهري، روح البيان، بيضاوي. ...،

سوال: په دغه ايت کښي خودشپي ذکر نه دئ راغلې نو شپه له کوم ځای څخه فهميږي.

جواب: له سياق څخه ددي قول دخدای پاک چي (کل ما اضاء لهم مشوفيه واذا ظلم عليهم قامو..... الاية

له رعدڅخه مرادڅه دى؟

په دې باره كښي علماوو بيل بيل قولونه كړيدي.

اول قول دادى چې (رعد) ديوې ملكي اوفرشتي نوم دي چې پروړيځ باندې موگله اومقرره ده ، اودالهي دستورمطابق يې له يوه ځاى څخه وبل ځاى ته شري ، اوتسبيح دالله جل جلاله وايې اوكله چې يوه ټوټه دوريځي له بلي سره مخالفه سي نو بيا دغه فرشته پر دغه وريځ باندې چيغه وكړي، اوكله چې يې غصه اوغضب سخت سي نو يې له خولي څخه اورخارج سي اودغه اورته صاعقه اوټكه وبله كيږي ،دمجاهد، اودعكرمه، اودابن عباس، اودعلي ابن ابي طالب قول هم دادى چې (رعد) ديوې فرشتي نوم دى.

اودوهم قول دادى چې (رعد) يوقسم مخلوق دى له مخلوق څخه دالله جل جلاله چې دالله جل جلاله دحكم اوريدونكى اومنونكى دى ، داده حضرت قتاده (رضي الله عنه) قول دى.

دريم قول دادى چې (رعد) وهغه بادته ويل كيږي چې لاندې تروريځ سره تخته سي اووروسته په وريځ كښي داسمان و طرف ته پورته سي چې په نتيجه كښي دتالندي صوت او اواز ورڅخه پيداسي ، اودا د ابن ابي الجلد قول دى.

قاضي بضاوي ذكر كړيدي چې (رعد) وهغه صوت ته ويل كيږي كوم چې له وريځي څخه اوريدل كيږي، يعني كوم چې موږ په پښتو كښي تالنده ورته وايو.

پوسه: چې كچيري (رعد) دملكي اودفرشتي نوم سي نوبيا په ايت كښي د(رعد) دلفظ دمخه د(صوت) لفظ مقدر بلل ضرور دي ، چې تقدير به په دې ډول سي (فيه ظلمات وصوت رعد) ځكه هغه فرشته خو چې (رعد) ورته ويل كيږي په وريځ كښي نه وي بلكي له خارج څخه دوريځي شړونكي وي .

په دغه مبارک ايت كښي له برق څخه مرادڅه دى؟

پوسه :چې دبرق لفظ له بريق څخه مأخوذ دى چې پړقيدل، چمك كول ، اوځليدلوته ويل كيږي په عرف كښي خود برق تفسير په بريښنا سره كيږي ، البته مفسرينو د(برق) په تفسير كښي اختلاف كړيدى چې تفصيل يې په لاندې ډول دى:

اول : له حضرت علي څخه روايت دى چې (البرق مخاريق الملائكة) يعني برق دملائكو وغمچينوته ويل كيږي ، همدارنگه له ابن عباس (رضي الله عنه) څخه روايت دى چې (برق) يوقسم غمچيني دي چې دفرشتوپه لاسو كښي دي اووريځي ته زجر په وركوي.

دوهم: همدارنگه له حضرت علي (كرم الله وجهه) څخه بل روايت دى چې (رعد) ملكه اوفرشته ده او(برق) ووهلودفرشتي ته ويل كيږي وريځي لره دواسپني په غمچينه سره.

دریم: (برق) له نورڅخه جوړه سوي غمچینه اوتازيانه ده چي فرشته ووريځي ته زجر په ورکوي، ددغه قول هم له ابن عباس څخه روايت سويدي.

څلورم: له (برق) څخه مراد اوبه دي.

پنځم: (برق) يوه فرشته ده چي څلورمخه لري، يومخ يې دانسان په ډول دي، او بل مخ يې دغوايې په ډول دي، او بل مخ يې دنسر په ډول دي کوم چي مشهور مرغه دي، او بل مخ يې دزمري په ډول دي، کله چي دغه فرشته خپل وزرونه ونبوره وي نوو دغه ته برق ويل کيږي.

او همدارنگه په يوه بل روايت کښي داسي راغلي دي چي دعرش دحمله وو فرشتو دوزرو ونبورولوته (برق) ويل کيږي .

شپږم: برق دفرشتي دغمچيني وبرينيدلوته ويل کيږي کومه چي له اورڅخه جوړه ده اووريځي ته زجر په ورکوي. تفسير طبري، بيضاوي، مظهري، وغيره.

پوسه: چي د(رعد) اود(برق) لفظونه دتعظيم په خاطر نکيره فرمايل سويدي، اومفردياپه دي وجه راوړل سويدي چي په اصل کښي مصدرونه دي، اوياپه دي وجه چي هريوپه خپل ذات کښي مختلف جنسونه نه دي لکه له(ظلمات) څخه چي مختلف الجنسونه ظلمتونه مراد دي (يجعلون اصابهم في اذانهم من الصواعق حذر الموت)

پوسه: چي ديجعلون لفظ له(جَعَلَ) څخه جوړدي، په محاوراتودعربوکښي دغه لفظ په دريو معني گانو کښي مستعمليدئ.

اول: په معنا دصَيَّرَ پردغه تقدير دغه لفظ دوه مفعوله غواړي، لکه په دي قول کښي جعل الله زيدا غنياً، اي صيره غنياً يعني گرځولي دي الله پاک زيدلره غني، اودوهم په معني د، خَلَقَ، پردغه تقدير دغه لفظ ويوه مفعول ته تعدي کوي لکه په دي قول دخداي پاک کښي (جعل الظلمات والنور، اي خلقهما) يعني پيدا کړي دي الله پاک تياري اونور.

دریم: په معني د طَفَّ وَشَرَعَ پردغه تقدير دغه لفظ لازمي دي اويومفعول هم نه غواړي، لکه په دي قول کښي، جعل زيد يكرم العالم، اي طفق وشرع يکرمه، يعني شروع وکړه زيد په دي کښي چي عزت ورکوي وعالم ته همدارنگه دغه لفظ په کلام دعربوکښي په نورومعني گانو کښي هم کارسويدي، په قران کريم کښي هم دغه ماده پر ډيرو معني گانوراغلي ده دلته د(يجعلون) لفظ په معني د(يضعون) ياد(يدخلون) دي يعني ايردي دوی ياداخله وي دوی گوتي

خپلي په غوږو خپلو کښي پردغه تقديرې هم تعدي و يوه مفعول ته راځي، لکه دلته چي يې د(اصابعهم) لفظ مفعول واقع سویدی.

پوسه: چي د(اصابعهم) په لفظ کښي له دوو وجهو مبالغه راغلي ده.

اول: له دي وجهي چي عادت خو پردغه باندي جاري دی چي کله چي يوانسان په غوږو کښي گوتي نيسي نو په هر غوږ کښي يوه گوته نيسي چي هغه هم سبابه اومسبحه گوته ده، اودلته په ايت کښي داسي فرمايل سويدي چي دوی ټولي گوتي دلاسو په غوږو کي نيسي دوهم: له دي وجهي چي په غوږو کښي دگوتو سرونه نيول کيږي، اودايت له سياق څخه داسي فهميږي چي دوی ټولي گوتي په کامل ډول په غوږو کښي داخله وي، همداسبب دی چي مفسرينو فرمايلي دي چي د(اصابع) په لفظ کښي مجاز مرسل دی مرادله (اصابع) څخه سرونه دگوتودي په دي طريقه سره چي ذکر کل دي اومرادور څخه جز دی.

د(من الصواعق) په لفظ کښي دمن کلمه اجلیه، تعليلیه، ده او(من الصواعق) علت دی د(يجعلون) دپاره يعني گرځوي دغه خاوندان دډير سخت باران گوتي خپلي په غوږو خپلو کي له وجهي دصواعقو.

پوسه: چي د(صواعق) لفظ جمع د(صاعقة) ده چي له (صَعَقَ) څخه جوړ دی اود(صعق) ماده په قران کریم کښي يوولس(۱۱) کرته ذکر سویده او په مختلفو معني گانو کښي مستعمله سویده.

اول: دمرگ په معني کي، لکه دسورت زمر په اته شپيتم(۶۸) مبارک ايت کښي.

دويم: په معني دبیهوشي، لکه دسورت اعراف په (۱۴۳) مبارک ايت کښي.

دريم: په معني دچيغي دعذاب، لکه دسورت بقره په (۵۵) ايت کښي.

څلورم: په معني دسخت اواز د(رعد)، لکه دلته چي هم دغه معني ورڅخه مراده.

پنځم: هغه اور چي له دغه سخت اواز سره پرمخه باندي راولويږي چي تندرورته ويل کيږي، لکه دسورت رعد په (۱۳) مبارک ايت کښي، همدارنگه وهر عذاب مهلک ته (صاعقة) ويل کيږي، دلته دصواعق په مراده معني کښي دوه احتماليونه نور هم سته.

اول: داچي مرادور څخه هغه سخت اوازونه د(رعد) سي چي اور هم ورسره وي داسي اور چي پهرشي باندي ورسې نوهغه په هلاکت رسوي.

دوهم: داچي مرادور څخه هغه سخت اواز د(رعد) سي چي په داسي ډول وي چي هرڅوک يې واورې نويامري ا ويا بيهوشه کيږي.

(مظهري وغيره)

(حَذَرِ الْمَوْتِ)

دامفعول له دئ د(يجعلون)دپاره وروسته له دي چي معلل په (من الصواعق) سره گرځيدلى دئ، نوبه دغه قول تدقيق سي اود(من الصواعق) قول به تحقيق سي.

(والله محيط بالكافرين)

دغه جمله ددي دپاره فرمايله سويده چي كافران په هيڅ مكراو فریب سره دالله پاک له عذاب څخه ځانونه نه سي بچ کولای، ځکه چي الله پاک په علم او په قدرت سره په ټولو کافرانو احاطه کونکي دئ.

(يکادالبرق يخطف ابصارهم)

پوسه چي دغه جمله جمله مستأنفه ده په استئناف بياني سره اود دروسوالو جواب واقع سويده ، اول سوال په دي ډول کيږي چي په تيرسوي ايت کښي الله پاک د (رعد) اود(برق) ددواړو ذکر فرمايلی دئ اوبيايې د(يجعلون ... الخ) په جمله کښي ودي ته اشاره کړي ده چي له دغه رعد څخه معمولي رعد نه دي مراد بلکي يوقسم سخت او عظيم رعد مراد دئ نو ايا له برق څخه هم يواځس قسم د عظمت والا برق مراد دئ او که څنگه خودغه سوال استفساري سوال دئ اودغه چا له طرفه کيږي چي هغه له دي څخه غافل وي چي د(برق) دلفظ تنکير د تعظيم دپاره دئ.

اودوهم سوال دادئ چي د(برق) لفظ کوم چي مخکي ذکر سوي دئ له نکيره راوړلو څخه داسي څرگنديږي چي مرادله دغه (برق څخه د عظمت والا برق مراد دئ نودغه عظمت يې په څه ډول دئ.

دريم سوال دادئ چي نسبت ودغو خلکو ته کوم چي په دغه مذکور ډول باران کښي راگير سوي ددغه برق اوبريښنا حال په څه ډول وي ، او د(يکاد) فعل له افعال مقاربه وو څخه دئ کوم چي دلالت کوي پرقرب دخبري ووجودته ، اودارنگه په دي باندي دلالت کوي چي ددغي خبري سبب دوجود موجود سوي دئ مگر خبرله دي وجهي نه ده موجوده سوي چي يا دوجود له شرائطو څخه يې يوشرط معدوم دئ اوياله دي وجهي چي دوجود له موانعو څخه يې يومانع موجود دئ، همداسبب دئ چي خبريې فعل مضارع راځي بي له دي چي ان مصدرية پرداخل وي ځکه چي ان مصدرية دمضارع فعل تراستقبال پوري خاص گرځوي کوم چي له قرب دوجود سره مخالفت لري البته کله کله يې پرخبر باندي ان داخليري خو داپه هغه وخت کښي چي دیکاد لفظ دعسي پرکلمه باندي محمول کړسي.

د(يخطف) لفظ له خطف څخه جوړ دئ کوم چي واخستلوته ديوشي په تلوار سره ويل کيږي.

(کلما اضاء لهم مشوا فيه)

دادریمه مستأنفه جمله ده ، اوجواب دسوال ده ، سوال به په دي ډول کیدئ چي بریښنا خو کله ښکاره سي اوکله ورکه سي نودغه خلگ ددغي بریښنا دښکاره کیدو په وخت کښي څه کوي، اودورکیدوپه وخت کښي يې څه کوي .

پوسه چي د اضاء له فعل سره دکلما لفظ او د اظلم له فعل سره داذا لفظ راوړل سويډئ داپه دي وجه چي کلما خو پرمعوم او تکرار باندي دلالت کوي اود اذا لفظ پر عموم اوپر تکراردلالت نکوي نوپه دي کښي اشاره ده ودي خبري ته چي ددغوخلگو دباران له ساحي څخه تلل اووتل اهم مقصدوي اوپه دغه ځای کښي دریدل دوی دمجبورئ په وجه کوي.

همدارنگه پوسه چي دااضاء فعل کوم چي دافعال له باب څخه دئ په کلام دعربوکښي لازمي اومتعدي دواړه راغلئ دئ دلته هم دواړه قسمه صحيح کيدلای سي، خو که لازمي سي نومعني بې په دي ډول سي هروخت چي روښانه سي دغه برق ، اوکه متعدي سي نوبياپه مفعول دده محذوف سي اوتقدير به په دي ډوسي کلمااضاء لهم طريقاً ... الخ . يعني هروخت چي روښانه کړي دغه برق دوی لره يوه لار.

د(فيه) مجرور ضمير پراول تقدير راجع دئ وځاي دلويودردناددغي بریښنا ته نوبه دفيه معني داسي سي (في مطرح نوره) اوپر دوهم تقدير به راجع سي ومحذوف طريقاً ته.

پوسه چي دارنگه دوه احتماله دلزوم اودتعدي د(اظلم) په لفظ کښي هم موجوددي.

(ولولشاء الله الخ)

پوسه چي دشاء دفعل مفعول هميشه په کلام کښي محذوف گرځي مگر په هغه صورت کښي چي مفعول يې يونادرشي وي ، لکه په دي قول دشاعر کښي.

ولولشئت ان ابكي دماً لبكيتته . دلته يې مفعول محذوف دئ اوتقدير يې په دي ډول دئ (ولولشاء الله ان يذهب بسمعهم وابصارهم لذهب بسمعهم وابصارهم)

پوسه چي د مشيت ماده په قران كريم کښي په ډيروځايو کښي والله جل جلاله ته منسوبه سويده البته په ځيني ځايو کښي په معني دارادي ده اوپه ځينوځايوکښي په معني درضا ده اوپه ځينوځايوکښي ددواړومعني وو احتمال لري.

(ان الله علي كل شي قدير)

پوسه چي د (شي) لفظ په اصل کښي مصدر دئ د شاء معني يي اراده کول دي ، اوبيا دهمدغي مصدر ي معني په اعتبار کله په معني داسم فاعل چي شاء دئ يعني اراده کونکئ،اوکله په معني داسم مفعول چي مشي دئ،يعني

اراده کړسوی راځي، او په اصطلاح کښي داهل سنت والجماعت لفظ د شئ په معني د موجود دئ او د معتزله وو په نزد شئ په معني د مایصیح ان یوجد دئ، اود حکماوو په قول شئ په معني د مایمکن ان یعلم ویخبر عنه دئ.

پوسه چي د شئ لفظ چي په معني د شاء سي اویا په معني د موجود سي نوو خداي ته هم ورشامل دئ په دي وجه دلته داسي سوال کیږي چي له دغه کلام څخه دالله پاک داخبره فهمیږي چي الله پاک پر خپل ذات باندي هم قادر دئ اوسره له دي چي الله پاک دخپل ذات هم مقدور نه دئ لکه چي دبل چا مقدور نه دئ ځکه که مقدور سي نوبیا واجب الوجود نسي کیدلای. بلکي ممکن به سي نوبیا یې جواب یا په دي ډول کیږي چي دلته الله پاک د شئ دلفظ له مفهوم څخه په استثناء عقلي سره مستثني دئ.

اویا یې جواب په دي ډول کیږي چي شئ دلته داسم مفعول په معني دئ نووالله پاک ته نه دئ ورشامل اوځي علماء داخبره کوي چي الله پاک ته شئ په هیڅ معني سره نه ویل کیږي مگر داخبره صحیح نه ده .

د ممثل اودمثال تطبیق :

پوسه چي په دغه مبارک ایت کښي چي کوم مثال الله پاک دپاره دمنافقانو بیان کړیدئ اوددوی اوددوی حال یې دذکر سوي سخت لوی باران له خاوندانوسره اوددوی له حاله سره مشابهه کړیدئ ددي دتطبیق اودتوضیح دپاره په مذکوره ایت کښي دوه احتماله مفسرینو بیان کړيدي ، اول احتمال دادئ چي داله قبيلي څخه دتشبيه مرکب دئ، اودوهم احتمال دادئ چي داله قبيلي څخه دتشبيه مفرق دئ پرتقدیر داوول احتمال باندي به تطبیق دمثال له ممثل سره اودارنگه خلاصه ددغه تشبيه داسي سي چي حال ددغومنافقانو د مدیني ددوی دنفاق په سبب اودارنگه ددو ی دباطني اوقلبي امراضوپه سبب په اعتبار دسختي حیرانتیا ددوی اودارنگه په اعتبار دتوقف ددوی په باره کښي داسلام اودارنگه په اعتبار درغبت ددوی واسلام ته هغه وخت چي کله دوی دمسلمانانو پرمختگ او په غنیمت راوړل سوي مالونه اونوري فایدي وويني مشابهه دئ له حال سره دخاوندانو دداسي صیب اوسخت لوی باران چي هغه په تیرسوي ایت کښي بیان کړ سویدئ، اوپرتقدیر ددوهم احتمال به دمثال تطبیق له ممثل سره په دي ډول سي چي الله جل جلاله په ذکر سوي ایت کښي دمنافقانو تشبيه له اصحاب صیب سره کړیده اواسلام اوقران کریم یې له صیب سره مشابهه کړیدئ ، اوکوم تکلیفونه چي په اسلام کښي سته لکه سخت سخت عبادتونه اوجهاد اودارنگه دنفس اودشیطان دخواهشاتومخالفت دا الله پاک مشابهه کړیدئ له ظلمات اوله تیارسره .اوکوم ایاتونه دقران کریم چي دالله پاک له دنيوي اواخروي عذابوڅخه انسانان ویروي داالله پاک مشابهه کړيدي له رعداوله تالندي سره ، اوهغه فتوحات اوغنیمتونه چي الله پاک به دخپل رسول صلي الله علي وسلم اودده داصحابوپه برخه کول یا هغه واضح واضح حجتونه اودلیلونه چي داسلام پرحق والي باندي بې دلالت کاوه داالله پاک مشابهه کړيدي له برق سره ، او داچي منافقینوبه په وخت کښي دتلاوت دقران کریم په خپلوغوږوکښي گوتي نیولي ددي دپاره چي

مبادا دغه اياتونه پدوى كښي تاثيرونكړي او اسلام قبول نكړي ځكه چي اسلام قبلول ددوى په عقیده كښي له مرگ سره برابره خبره وه، داالله پاك مشابه كړيدئ له نيولوسره دگوتودخاوندانو دباران په غوړوخپلو كښي

د بقره د سورت ۲۱، ۲۲، مبارکو اياتو تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم (۶) برخه ،

پوسه چي په دغه راتلونكي ايت كښي الله جل جلاله له خپلو ټولو بندگانوڅخه دهغه شي مطالبه كوي كوم چي بندگان يې دهغه شي دپاره پيدا كړيدى،

لفظي ترجمه:

(يا أَيُّهَا النَّاسُ) اي خلگو (اعْبُدُوا) عبادت وكړئ. يا عبادت كوي (رب) د رب (كُم) ستاسي (الذي) هغه - يعني هغه رب ستاسي (خَلَقَ) چي پيدا كړي يا ست ده يعنى هغه رب (كُم) تاسي (وَ) او (الذين) هغه خلق - يعني او پيدا كړي يې دي هغه خلگ (مِنْ) چي له (قَبْلُ) مخه - يعني چي وو له مخه (كُم) ستاسي - يعني له مخه تر تاسي وو چي هغه د دتيروزمانو خلگ دي (لَعَلَّ) ښايي (كُم) چي تاسي به ، يا (لَعَلَّ) لپاره ددې (كُم) چي تاسي (تَتَّقُونَ) ، ۲۱، وساتئ تاسي - يعني وساتئ ځانونه خپل له عذاب څخه د الله جل جلاله په واسطه د عبادت دده (الذي) هغه - يعني هغه رب ستاسي (جَعَلَ) چي گرځولې يې ده (لِ) لپاره (كُم) ستاسي (الأَرْضِ) دغه مزكه - يعني كومه چي تاسي په هغي كښي د ژوند ټولي چاري ترسره كوي (فِرَاشًا) فرش - يعني لكه فرش (والسَّمَاءِ) اودغه اسمان - يعني كوم چي ستاسي وسترگوته حاضر دئ (بِنَاءٍ) چت - يعني او گرځولئ يې دئ لپاره ستاسي دغه اسمان د چت په شان (وَ) او (انزَلَ) نازلې كړي يې دي ده - يعني را اوره ولي دي الله پاك (مِنْ) له (السَّمَاءِ) اسمانه ياله طرف څخه داسمانه عام له دى څخه كه له نفس اسمان څخه وي او كه له وريځى څخه وي (مَاءً) اوبه (فَ) وروسته يې يابيايې (أَخْرَجَ) راايستلى دئ ده يعنى الله پاك (بِ) په (ه) ده سره يادوى سره - يعني په دغو اوبو سره (مِنْ) له (الثمارِ) ميووڅخه يعنى له قسم قسم ميووڅخه (رِزْقًا) روزي يايې داسى معنى وكړه بيايې راايستلى دى په دغواوبو سره (مِنْ) بعض (الثمارِ) دميوو (رِزْقًا) له وجى دروزى دركولو (لَكُمْ) تاسي لره (فَ) نو (لَا) مه (تَجْعَلُوا) گرځه وئ - يعني نو مه گرځوى تاسي (لِلَّهِ) خدائ جل جلاله لره (اندا دا) شريكان - يعني په عبادت كي شريكان و خدائ پاك ته مه پيدا كوي (وَ) حال دادئ (أَنْتُمْ) تاسي (تَعْلَمُونَ) ، ۲۲، پوهيږئ - يعني تاسي په دې پوهيږئ. چي يوازي الله پاك ستاسي رب دئ اود ذكر سويوشيانو اودارنگه دهرشي خالق هم تنها الله پاك دئ ، او لائق د عبادت يوازي هغه ذات دئ چي دغه ذكر سوي صفتونه په ده كښي موجودوي.

پوسه چي وروسته له دې چي الله (جل جلاله) د خپلو مخلصو بندگانوچي متقيان دي ، او د هغو كفارو چي خاتمه يې د الله تعالى په علم كښي پر كفروه چي هغه هغه كافران ووچي الله پاك ددوى پر زړواو پر غوږوباندې مهر و نه

وهلی وه ، او دارنگه دمدینې د منافقانو علیحده علیحده اوځانته ځانته حالات اوصفتونه بیان کړه ، اوس و ټولوته په گډه اوپه مجموعی ډول سره خپل خدایي فرمان صادره وي او فرمایي:

اې خلگو هر څوک چې یاست عبادت او بندگي وکړی- درب ستاسي ، يعني د هغه ذات چې ستاسي ترمرگه پوري ستاسي تربیه کونکي او پالونکي دي ، او ستاسي حقيقي مالک دي.

هغه چې پیدا کړي یې یاست تاسي ، يعني په داسي حال کې چې هیڅ نوم او نښان مو نه وو ، معدوم او نیستي واست، الله پاک د وجود احسان درباندي وکړ ، په بهترین صورت کې یې چې انساني صورت دی و تاسي ته غوږونه ، سترگي ،خوله ، ژبه او د بدن ټول أعضاء چې هر یو یې ځانته ځانته عظیم نعمت دی درکړه ، او نه یواځې دا چې تاسي یې پیدا کړي یاست بلکې هغه ټول خلگ چې له تاسي څخه له مخه وو هم دغه ذات جلیل پیدا کړيدي.

ددې مقصد لپاره د رب عبادت وکړی- چې د همدغه عبادت په وجه خپل ځانونه دالله پاک له دنيوي او آخروي عذابو څخه وساتي.

او الله پاک یواځې دغه احسان پر تاسي باندي نه دی کړی چې یواځې تاسي یې پیدا کړي یاست بلکې هغه رب دی چې سره له دې یې ستاسي د زندگۍ ټول اسباب ستاسي لپاره پیدا کړيدي.

لکه دا چې گرځولې یې ده دغه مزکه لکه فرش ستاسي د فائدې لپاره ، اودارنگه یې ستاسي د فائدې لپاره گرځولئ دی دغه اسمان چې ستاسي و سترگو ته حاضر دی لکه چت ، او هم یې ستاسي د نفع لپاره نازلي کړيدي له اسمان څخه اوبه ، بیایې را ایستلي دي له مزي څخه په دغو اوبو سره ځیني له میوو ، له وجي د روزي درکولو تاسي لره

نوکلې چې دغه احسانونه ټول الله درسره کړيدي ، او هیڅوک په دې کې یې له الله سره شریک نه و ، او نه له الله تعالی څخه پرته بل داسي څوک سته چې ددغو کارو قدرت ورسره وي ، ځکه چې دغه ډول کارونه یواځې هغه ذات کولای سي چې دده وجود له خپله ذاته وي ، او واجب، ازلي او ابدی وي ، او دغه ذات په خدای کې یې حصر دی . کله چې داسي ده نو مه مقرره وی- الله (جل جلاله) لره شریکان په عبادت کې یې په دي ډول چې له خدای څخه پرته د بل چا عبادت هم کوی- لکه د بتانو ، یاد اور ، یا د ستورو، یا د لمر، یا د انسانانو عبادتونه کوم چې تاسي یې کوی ، په داسي حال کې یې چې تاسي ټول په دې پوهیږی- چې خالق څموږ او د اسمانو ، د ځمکي ، د باران ، درزق اوروزی ، او دارنگه د هر څه یوا ځي الله (جل جلاله) دی.

تفصیل اوعلمي خبري:

(یاایهاالناس)

پوه سه چې ځیني علماء وايي چې د (یا) لفظ وضع دی لپاره د مطلقې نداء عام له دې څخه که ندا دبعید وي اوکه دقرب یعنی که ولری ته ندا وی اوکه ونزدی ته.

اوځني علماء لکه قاضي بیضاوي رحمه الله وایي چي د (یا) لفظ وضع دئ لپاره د نداء دبید ، نو بیادلته داسوال پیدا کيږي چي الله (جل جلاله) خو و خلگو ته أقرب من حبل الوريد دئ نوبیایي د دبید په لفظ سره څرنگه نداء و خلگوته کړې ده ؟

ددی سوال جواب دادئ چي کله کله په کلمه د (یا) سره و قریب ته ندا کيږي په دې وجه چي دغه قریب نازل کړسي په منزله دبید . یاپه دې وجه چي دغه منادی یعنی کوم چی ته نداورته کوی د عظیم شان خاوندوي ، لکه په دې قول کښي چي - یاالله - یاربي . اویاپه دي وجه چي په منادي کښي غفلت ، یا نقصان د فهم موجودوي ، لکه چي یوڅوک نژدې درته ناست وي خو غافل یا ناقص الفهمه وي نوته ورته ووايي یافلان اویاپه دې سبب چي د مدعوله کوم چي جواب د منادی دئ په شان اهتمام کول کيږي اودغه راز نوری وجی هم سته .

دلته دوهمه ، دریمه وجه جاري کیدلای سي .

پوه سه چي منادی په حقیقت کښي د (الناس) لفظ دئ ، اود ایاها لفظ چي په منخ کښي درج سوئ دئ ددې لپاره چي جمع د دوو آلو د تعریف سره رانسي چي یا او الف لام دئ ، او د ناس لفظ اسم جمع دئ ، اوجمع یا اسم جمع چي مدخول دالف لام وگرځي نو غالباً الف لام پکښي لپاره د عموم او استغراق وي لکه دلته .

همدارنگه پو سه چي دیاایها الناس په لفظ کښي له ډیرو و جهو څخه تاکید راغلی دئ ، اول له دي وجهي څخه چي نداء کوونکی اومتکلم په دغه لفظ سره الله جل جلاله دئ ، دوهم له دي وجهي څخه چي په دغه لفظ کښي التفات راغلی دئ ، دریم له دي وجهي څخه چي په دغه لفظ کښي تفصیل بعدالاجمال موجود دئ ځکه چي د (آي) لفظ مبهم دئ اود (الناس) لفظ یې کوم چی په ترکیب کښي صفت د (آي) دئ تفصیل دئ د (آي) لپاره ، اوڅلورم له دي وجهي چي د (ها) لفظ کوم چي په (آي) پسي متصل دئ اود (اي) له مضاف الیه څخه یو قسم جبیره هم دئ د تنبيه دپاره دئ .

پوسه چي دلته دځینو نورو مهمو خبرو ایزده کول ضرور دي .

اوله خبر داده چي په دغه ایت کښي التفات راغلی دئ ، التفات کوم چي د علم بلاغت له مصطلحاتو څخه دئ ودي ته ویل کيږي چي نقل له تکلم څخه و خطاب ته یا بالعکس ، اویانقل له تکلم څخه و غیبوبت ته یا بالعکس او یا نقل له خطاب څخه و غیبوبت ته اویا بالعکس و کړسي په دغه ایت کښي له غیبوبت څخه و خطاب ته نقل راغلی دئ .

التفات په کلام کښي دڅه نکتي لپاره کيږي ؟

پوسه چي التفات یوه عامه نکته لري چي هغه په هرا التفات کښي وجود لري دغه عامه نکته عبارت ده له تازه کولو څخه د شوق د سامع واوریدو د کلام ته ځکه یومتکلم چي ویوه سامع ته خبره کوي نوسامع سوکه په سوکه دده خبري له اوریدلو څخه خسته کيږي نومتکلم دالتفات له لاري دخپل کلام طرزنوئ کړي نوپه دي سبب په اوریدونکي

کښي هم نوي شوق دکلام داوړيدلو پيداسي اوبل قسم يې خاص نکته ده کومه چي په هراتفات کښي يې وجودزورونه دي، په دغه مبارک ايت کښي چي کومي خاصي نکتي دالتفات راغلي دي نوهغه په دي ډول دي.

اوله نکته يې داده چي په شان دامر دعبادت کوم چي د (اعبدوا) دلفظ مدلول دي اهتمام راسي.

دوهمه نکته داده چي اظهار دعظمت دشان دعبادت راسي.

اودريمه نکته داده چي دالله جل جلاله دعبادت د کلفت اودمشقت جبران په لذت سره دخطاب دالله جل جلاله وکړسي.

دوهمه خبره داده چي د(الناس) لفظ په اصل کښي الاناس يا اناس وو بيايې همزه حذف کړسويدي اوپراول تقدير باندي بقاء دحرف تعريف دحذف سوي همزه عوض گرځيدلي ده او پردوهم تقدير باندي په خپله حرف تعريف عوض ورڅخه راغلي دي همداسبب دي چي ددواړو جمع نه رواکيږي يعني داسي نسي ويل کيدلای چي الاناس.

ددغه لفظ مأخذکوم لفظ دي ؟

په دي باره کښي اختلاف موجوددي ځيني وايې چي مأخذ يې دنوس لفظ دي کوم چي وحرکت کولو ته ويل کيږي اوځني وايې چي مأخذ يې ايناس دي کوم چي وليدلوته ويل کيږي اوځني وايې چي مأخذ يې نسيان دي کوم چي وهيرولوته ويل کيږي اوځني وايې چي مأخذ يې انس دي کوم چي الفت کولوته ويل کيږي، اود الناس اوداناس لفظونه هريو دانسان دلفظ دپاره اسم جمع دي.

دريمه خبره داده چي د (ياايهاالناس) په لفظ سره وځلگوته له الهي لوري څخه په قران کریم کښي (۱۸) اتلس ځايه خطاب راغلي دي چي له دي څخه داخبره څرگنده کيږي چي نبوت اورسالت دحضرت محمد صلي الله عليه وسلم وتول بشرته ورغام دي اوتريوه خاص قومه پوري اختصاص نلري.

څلورمه خبره داده چي د(ياايهاالناس) په لفظ سره خطاب عام دي هغو خلکو ته هم ورشامل دي کوم چي درسول عليه السلام په زمانه کښي ددغه خطاب په وخت کښي موجوده اووهوخلگوته هم ورشامل دي کوم چي دقيامت ترورځي پوري پيدا کيږي په دي وجه چي دخطاب په وخت کښي غيرموجودانسانان دفرض په توگه موجودگڼل سوي دي، دغه تعميم ته ځکه ضرورت سته چي دشريعت حکمونه دقيامت ترورځي پوري وتولولگوته شامل دي

(اعبدوا ربکم)

يعني عبادت وکړئ اي خلگودرب ستاسي.

دغه جمله جواب دذکرسوي منادي دي.

پوسه چي دلته هم په يوڅو خبروځان پوکول ضروردي.

اوله خبرداده چي د(اعبدوا) لفظ له عبادت څخه جوړدئ ، اوعبادت په لغت كښي واخيروي درجي دعاجزي كولوته ويل كيږي، اوپه شريعت كښي دعبادت په معني كښي دعلماوو تعبيرونه مختلف راغلي دي خو ټولوتعبيراتولره جامع تعبيردادئ چي عبادت وداسي طاعت اوبندگي ته ويل كيږي چي په اخيره درجه عاجزي اوخضوع ورسره وي او موافق له هغه سره وي كوم چي انسان مثلا په مكلف كړسويدئ سره له دي چي دغه عبادت كونكئ به عقیده لري پرا الوهيت اوپرلياقت والي دعبادت باندي دهغه چا كوم چي دَي يې عبادت كوي.

دوهمه خبره داده چي عبادت په خپل ذات كښي ډيرقسمونه لري مثلا عبادت قلبي ،عبادت بدني ، عبادت مالي ، عبادت قلبي لكه له خداي اوله رسول سره محبت،اوله الله څخه ويره اواخلاص اوتوكل اولكه ايمان ، اوعبادت بدني لكه لمونځ ، حج ، روژه ، اوعبادت مالي لكه زكات وركول، اوصدقة الفطر، وغيره.

دريمه خبره داده چي واطاعت اوو فرمانبرداري ته درسول يادامير يادموراوپلار يادكوم بل حقدار لكه استاذ عبادت نه ويل كيږي ځكه چي عبادت يوازي دهغي خاصي فرمانبردارئ نوم دئ كومه چي الله جل جلاله لره وي اودارنگه په عبادت كښي غايت التذلل والخضوع شرط ده اوپه مذكوره اطاعت كښي غايت الخضوع وجودنلريابوله داوجه هم ده چي په عبادت كښي اعتقادپرا الوهيت دمعبودمعتبردئ.

څلورمه خبره داده چي يوعبادت دئ يوقربت دئ،اوبل طاعت دئ، په عبادت كښي نيت هم ضروردئ اودمن يتقرب اليه يعني دمعبود معرفت اوپيژندنه هم ضرور ده ، او په قربت كښي نيت ضرورنه دئ البته معرفت دمن يتقرب اليه ضروردئ اوپه طاعت كښي نه نيت ضروردئ اونه معرفت دمن يتقرب اليه دمثال په ډول دقرانكريم تلاوت قربت بلل كيږي ځكه چي نيت پكښي ضرور نه دئ اوپيژندنه دهغه چاچي دَي په دغه تلاوت سره وهغه ته نزديكت حاصلوي چي هغه الله جل جلاله دئ ضرور دئ اودارنگه يوكافر چي دالله جل جلاله له وجود څخه منكروي اوبياپه سوچ اوپه فكر اوپه نظر سره چي په كائناتو كښي يې وكړي دالله جل جلاله معرفت حاصل كړي نوودغه نظرت ه دده طاعت ويل كيږي اوقربت اوعبادت نه ورته ويل كيږي ځكه چي ودغه كافر ته ددغه نظر كولوپه وخت كښي نه دالله جل جلاله معرفت حاصل وو اونه نيت ځكه چي كه كافر ديوه طاعت نيت وهم كړي خوشعاً يې دغه نيت معتبر ندئ.

پنځمه خبرداده چي په دغه امر كښي چي داعبدوا په لفظ سره سويدئ له كافرانوڅخه ايجاددعبادت مطلوب دئ سره له ايجاد دشرط دعباته چي ايمان دئ ، او له هغومومنا نو څخه چي مخلص مومنان وي دوام پرعبادت باندي مطلوب دئ اوله منافقينوڅخه اخلاص په عبادت كښي مطلوب دئ اوله مشركانوكافرانوڅخه بي شرکه عبادت كول مطلوب دي.

شپږمه خبر داده چي (رب) يادصفت مشبه صيغه ده خو په معني داسم فاعل يعني دمربي دئ اويامصدر دئ په معني دتربيې دئ اوحمل يې پرا الله باندي دمبالغې

په حيث دئ اودځينو علماوو په قول داسم فاعل صيغه ده چي په اصل کښي رابږ وو او تر بيه په لغت کښي دامام راغب په قول وانشاء الشئ حالاً فحالا الي حدالتمام، ته ويل کيږي، او دقاضي بيضاوي په قول وتبليغ الشئ في کماله شيئا فشيئا، ته ويل کيږي پوسه چي درب لفظ په عربي لغت کښي په ډيرو معناووراغلئ دئ دتفسير قرطبي اودقاموس اودلسان العرب وغيره دبيان مطابق درب دلفظ معني گاني په دي شرحه دي، مالک، سيد، حاکم، انتظام کونکئ، اصلاح کونکئ، جمعه کونکئ، پالنه کونکئ.

همدارنگه پوسه چي د(ربکم) په لفظ کښي سره له ماقبله دده تعليق الشئ

بما يشعربالعية راغلئ دئ ځکه چي داقاعده ده چي په کلام کښي له يوشي څخه په مشتقي سره تعبير وسي اوياپه مشتقي سره موصوف سي اودغه شي ته يو حکم ثابت سي نوعلت دثبوت ددغه حکم به مصدر ددغه مشتقي وي نو دلته به مطلب داراووځي چي گواکي الله پاک داسي فرمايلي دي، چي ماچي تاسي ته په دي سره امر وکړ چي زماعبادت وکړئ نو داله دي وجهي څخه چي زه ستاسي تربيه کونکئ اوپالونکئ يم.

(الذي خلقکم)

پوسه چي داد(ربکم) لپاره صفت موضحه دئ. کوم چي وموصوف ته توضيح ورکوي اوخفاو پوشيده گي ورڅخه لري کوي ياکاشفه دئ کوم چي دموصوف مفهوم اومعني پکښي بيان سوي وي لکه په دي مثال کښي الجسم الطويل العريض العميق اوياصفت مخصصه اومقيده دئ کوم چي وموصوف ته تخصيص اوتقييد وربخښي دمثال په ډول چي ته داسي ووايې چي (رجل عالم) نوپه دغه قول کښي درجل لفظ وعالم او وغيرعالم ودواړوته ورشامل وونوکه چي دعالم لفظ يې صفت وگرځيدئ. نوغيرعالم ورڅخه ووتی اوپه عالم پوري خاص کړسو خوداپرهغه تقدير مخصصه صفت دئ چي بنا پرزعم دمشرکانويې واخلی ځکه چي دوی بتان هم دخپلوځانو ارباب بلل.

(فراشاً)

پوسه چي په لفظ د(فراشا) او(بناءً) کښي تشبيه بليغه راغلي ده اصل دعبارت په دي ډول دئ (کفراش او کبناء) پوسه چي وادعاء ته داتحاد په منع کښي دمشبه اودمشبه به تشبيه بليغه ويله کيږي اوتشبيه بليغه مختلف صورتونه لري اول صورت يې دادئ چي مشبه به خبروگرځول سي دمشبه دپاره لکه په دي قول کښي زيدا س.

دوهم صورت يې دادئ چي مشبه به دهغه فعل دوهم مفعول وگرځي کوم چي دوهم مفعول يې پراول مفعول باندي محمول وي لکه دجعل فعل چي مثال يې دادی (جعل الله زيدا اسداً)، دريم صورت يې دادئ چي مشبه به حال سي له مشبه څخه لکه په دي قول کښي جاءزيد اسداً.

اوڅلورم صورت يې دادئ چي مشبه به صفت سي دمشبه دپاره لکه جاءزيد الاسد، پنځم صورت يې دادئ چي مشبه به په اضافت بياني سره ومشبه ته مضاف سي، لکه په دغه مشهورمثال کښي چي، لجين الماء.

پوسه چي په قران کریم کښي امر په عبادت سره یوکم دیرش ځایه راغلئ دئ

او همدارنگه پوسه چي له حضرت ابن عباس او علقمه اوله حضرت حسن رضي الله عنهم څخه روایت دئ چي د کوم آیت په سرکښي چي د (ياأيهاالناس) لفظ راغلئ وي نو هغه مکي دئ ، او چي (يا أيهاالذين آمنوا) يې په سرکښي راغلئ وي نو هغه مدني دئ ، خو ځينو علماوو لکه بیضاوي (رحمه الله) دغه روایت صحیح نه دئ بللئ په دې وجه چي سورة بقره مدني دئ او سره له دې چي په دغه مذکور آیت کښي د یاأيهاالناس لفظ راغلئ دئ.

او ځني علماء بیاداسي فرمایي : چي دغه حکم أغلبي دئ نه کلي . (تتقون) دغه لفظ صیغه د جمع مذکري مخاطبي ده اوله تقوی څخه جوړدی . کوم چي په لغت کښي وسختي ساتني ته ویل کیږی او په معنی دوقایة یعنی ذریعه دنجات اودساتنی هم راځی او په شریعت کښي خوراډیری معناگانې لری چی دمخه ئی تفصیل تیرسویدی او دلته په لغوی معنی مراددی ، (جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فَرَاشًا) پوسه چي که دجعل لفظ په معنی دصیرسی نودفراشالفظ یې دوهم مفعول دی . او که په معني دخلق سي نوبیا دفراشاً لفظ حال دی . دالارض له لفظ څخه اوپه لام جاره کښي کوم چي دلکم په لفظ کښي دی . ودي ته اشاره ده چي دغه ذکرسوي کارونه ټول الله جل جلاله اي انسانانوستاسي دنفعي اوفایدې دپاره کړیدی ځکه چي لام جاره دپاره دانتفاع دی . (بناءً) دامصدردی . په معني داسم مفعول يعني په معنی دمبني دی . کوم چی وداسی جوړ کړ سوی شی ته ویل کیږی چی دخونی اویا دخیمی په ډول وی دلته په معنی دبام اودچت دی . (من الثمرات) پوسه چي کلمه دمن دلته یاحرف جردی او دپاره دتبعیض دی . اویااسمي ده مؤله ده په بعض سره (رزقالکم) درزقالفظ دلته یامفعول له دی . که کلمه دمن اسمیه سی اویامفعول به دی . یعنی داخرج دپاره که کلمه دمن حرفیه سی (انداداً) داجمع دند دی . اونډپه اصل کښي وهغه مساوی اومثل دشي ته ویل کیږی کوم چي له ده سره مخالف وی دلته په معنی دشریک دی .

تمت .

د البقري د سورت ۲۳، او ۲۴، مبارکو اياتو تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم (۷) برخه ،

پوسه چي کله چي الله (جل جلاله) په ذکر سويو اياتو کښي وبنډگانوته امر په عبادت خپل وکړ ، او له شرک څخه يې منع کړل او د خپل وحدانيت د پيژندنې طريقه يې ورته بيان کړه نو اوس په دغور اتلونکيو اياتو کښي الله (جل مجده) د قرآن د حق والي د پيژندنې اودارنگه د نبي کریم صلی الله عليه وسلم د نبوت د معرفت طريقه بيانې وي ، ځکه چي عبادت د الله تعالی بې له معرفت څخه د نبي عليه السلام اود قرآن کریم اوبي له تعليم څخه د نبي کریم اوبي له عمل څخه په قرآن کریم نسي کيدلای .

لفظي ترجمه :

(وَ) او (اِنْ) که چيري (کُنْتُمْ) ياست تاسي يعنی ای دمکی کفارو (في) په (رَيْبٍ) شک کښي (مِمَّا) له وجي دهغه ،، يعني له وجی دهغه قرآنه (نَزَّلَ) چي ټوټه ټوټه نازل کړی دی (نَا) موږ يعنی هغه قرآن (علی) پر (عَبْدٍ) بنده (نَا) ځموږ ، يعنی چي هغه بنده حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) دی (فَأَتُوا) نوراتگ وکړی (ب) په (سورة) يوه کوتاه سورت (مِنْ) له (مِثْلٍ) مثل څخه (هِ) دده ، يعنی د قرآن (وَ) او (ادعوا) دروبولی (شُهَدَاءَ) مددگاران (کُمْ) ستاسي مِنْ له (دُونِ) غيره (الله) دخدای (جل جلاله) (اِنْ) که چيري (کُنْ) ياست (تُمْ) تاسي (صَادِقِينَ) 23 رشتياويونکي ، يعنی په دې خبره ستاسي کښي اي کافرانو چي دغه قرآن دخدای له طرفه نه دی نازل سوی .

يعني اي مشرکانو کافرانو که دغه خبره په زړو کښي درگرځي چي دا قرآن به محمد (صلى الله عليه وسلم) له خپله ځانه جوړ کړی وي ، او په دې کښي شکمن ياست چي دا قرآن همدا موږ پر خپل بنده محمد (صلى الله عليه وسلم) باندي نازل کړی دی نو ددې شک د ليري کولو لپاره اوددې خبري د يقيني پيژندنې لپاره چي دغه قرآن الله (جل جلاله) نازل کړی دی دغه اسانه لارده چي تاسي خپل ټول کوښښ په کار واچوئ او خپل مددگاران چي ستاسي بتان دي هم دروننگه وي په دې باب چي ددغه قرآن په مثل يو کوتاه سورت جوړ کړی . ځکه که دغه قرآن محمد (صلى الله عليه وسلم) له ځانه جوړ کړی وي نو بيا خو تاسي هم دا بيخي کولای سئ چي دقرآن دسورتوپه مثل يوسوت جوړ کړئ ځکه چي تاسي خوهم فصحاء اوبلغاء عرب ياست ، نوکه ستاسي دغه شک پر ځای وي ، او تاسي صادقان ياست په دې خبره کښي چي دا قرآن محمد (صلى الله عليه وسلم) له ځانه جوړ کړی دی نو ضرور بايد دغه کار وکړی يعني ددغه قرآن ديوه کوتاه سورت په ډول تاسي هم يو کوتاه سورت جوړ کړئ .

تفصيل او علمي خبري:

(وان كنتم)

يعني او كه چيري ياست تاسي په شك كښي.

پوسه چي د (ان) دكلمي اود(ريب) دكلمي په ارتباط دلته دوه سوالونه كيږي ، اول سوال دادئ چي د(ان) كلمه خودشك په مقام كښي راوړله كيږي، اودامقام خو مقام دشك نه دئ ځكه چي دكافرانو انكارخوله حق والي څخه دقران كريم په يقيني ډول متحقق او ثابت ونولهدا بايد د(ان) د كلمي پرځاى باندې د(اذا) لفظ راوړل سوئ وائ ، ددي سوال يوجواب دادئ چي دان دكلمي په راوړلو كښي الله پاك دكافرانو وغټ حماقت اوجهالت ته اشاره فرمايلي ده په دي ډول چي ددغه قران كريم حقيقت اوداچي دي دالله پاك له طرفه نازل سوئ دئ دده داعلي درجي فصاحت اوبلاغت په اعتبار اودارنگه دده د مضامينو په اعتبار اودحقونښانو اودلائلوه لحاظ داسي واضح دئ چي انكار ورڅخه اودارنگه شك كول په ده كښي دډير سخت جهالت اويادډير سخت تعصب اوعناد ثمره ده، البته كه په مشكوك اومتري ډول ويوچاته شك اوريږي ديوغذريه وجه په قران كريم كښي پيداسي نودده ددغه مشكوك شك دليري كولو لپاره يوه لارداده كومه چي په دغه ايت كښي بيان سويده، دوهم سوال دادئ چي د (في ريب) دلفظ په بدل كښي بايد (في انكار) فرمايل سويواى ځكه چي موږمخكښي داخبره ذكر كړه چي كافران په قرانكريم كښي شكمن نه وو بلكي ورڅخه منكر وه ددغه سوال جواب دمخكښي سوال له جواب څخه فهميدلاى سي.

(ممانزلنا علي عبدنا)

يعني له وجهي دهغه چي نازل كړئ دئ ټوټه ټوټه موږ پر بنده زمورباندي (چي محمد صلي الله عليه وسلم دئ) دلته په يوڅو خبروځان پوه كول پكار دي.

اوله خبره داده چي د(مما) لفظ په اصل كښي (من ما) ؤ ، دمن كلمه دلته اجليه ياپه بل عبارت تحليليه ده ، اودما كلمه موصوله ده اودنزلنا جمله يې صلة ده، اوعائد يې له صلي څخه حذف سوئ دئ چي تقدير يې په دي ډول دئ نزلناه .

دوهمه خبره داده چي دنزلنا لفظ له تنزيل څخه جوړ دئ، تنزيل اوانزال دځينو علماؤ په قول په يوه معني دي چي ومطلق نازلولوته ديوشي ويل كيږي ، اوځيني علماؤ ددوى په منځ كښي په دي ډول فرق ثابت كړئ دئ چي تنزيل و داسي نازلولو ته ديوشي ويل كيږي چي په لرلږ اوپه ټوټه ټوټه سره وي ، اوانزال وداسي نازلولوته ديوشي ويل كيږي چي په يوه وار سره وي ،دقران كريم په نزول كښي دغه دواړه قسمه نازلول موجود دي ځكه چي قران كريم له لوح محفوظ څخه وبیت العزت ته كوم چي په اول اسمان كښي دكعبې شريفي پربرابري باندي ديوي بيت الله نوم دئ

درمضان مبارک په میاشت کښي دلیله القدر په شپه کښي په یوه کړت نازل کړسوی دی اوله بیت العزة څخه پر حضرت محمد صلي الله عليه وسلم باندي ددرویشو کلویه موده کښي لږلړ او ټوټه ټوټه نازل سوی دی.

سوال : دنزلنا لفظ دانزلنا پرفظ باندي په څه وجه دلته غوره کړسوی دی.

جواب: مفسرینو ددي داوجه ذکر کړیده چي کافرانوبه ددوی ددي خبري اثبات دپاره چي قران دخدای پاک کلام نه دی یودلیل داوايه چي که داقران دخدای پاک کتاب وای نوباید مکمل په یوه کړت نازل سوی وای لکه نوراسماني کتابونه چي په یوه کړت نازل سویدی نوله کومي وجهي چي دوی شک اوانکار کاوه هغه تنزیل دقران کریم ؤ نه انزال ، اوزما په فکر ددي یوه بله په زړه پوري وجه سته هغه داچي دتفعیل باب دتکثیر دپاره هم راځي نوڅرنگه چي دقران کریم په نزول کښي هم کثرت راغلی دی ځکه چي یونزول یې دبلاکيف ذات دالله جل جلاله له طرفه ولوح محفوظ ته ؤ اوبل نزول یې له لوح محفوظ څخه وبيت العزت ته وو اوبل نزول یې له بیت العزت څخه پر نبي عليه السلام ؤ ، اوبیادغه اخيري نزول هم له دوولارو څخه ډیرواقع سوی دی ، اول له دي لاري چي درمضان مبارک په میاشت کښي به هره شپه دمکمل قران کریم تکرار حضرت جبریل عليه السلام له نبي عليه السلام سره کاوو ، اودوهم له دي لاري څخه چي دقران کریم نزول دده داجزاوو په اعتبار ډیردی ځکه چي په ټوټه ټوټه سره نازل سوی دی .

اودنزلنا فعل دمتکلم مع الغير په صیغه سره دتعظیم په وجه ویل سوی دی ځکه چي فاعل یې الله جل جلاله دی چي واحد دی اودلوی عظمت والا ذات دی.

دریمه خبره داده چي له حضرت محمد صلي الله عليه وسلم څخه الله جل جلاله دعبدپه لفظ سره تعبیر کړی دی. اودرسول یادښي په لفظ ، اویا دمحمد صلي الله عليه وسلم وغیره په نوموي تعبیرنه دي ورڅخه کړی له مختلفو وجهو څخه ، اوله وجه داده چي په دغه تعبیر کښي اشاره ده ودي ته چي وکوم شي ته چي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم خلگ رابولي چي هغه عبادت دالله جل جلاله دی هغه شي داسي شي دی چي په اول قدم کښي ده په خپله عملي کړیدی.

دوهمه وجه داده چي په دي کښي اشاره ده ودي ته چي هرڅوک چي دالله پاک ودين ته یوڅوک رابولي نو اول پخپله باید دخدای تعالی ددين تابعداري په ځان کښي راولي.

دریمه وجه داده چي عبدیت دښي دنورو کمالاتو موقوف عليه دی.

څلورمه وجه داده چي عبدیت درسالت اودنبوت ترصفتوپه نبي کښي اشرف صفت دی ځکه چي دعبدیت په صفت کښي نبي له مخلوق څخه وخالق ته متوجه وي ، اودنبوت اودرسالت په صفت کښي له خالق څخه ومخلوق ته متوجه کیږي.

پنځمه وجه داده چي په دغه تعبیر کښي الله پاک بندگان ودي ته متوجه کړي دي چي ددغه نبي په شان کښي لکه چي تفریط حرام دی کوم چي کافران یې کوي دغه راز باید دده په شان کښي هغسي افراط هم ونکړسي کوم چي یهودواونصاري وودحضرت عیسی علیه السلام یا دحضرت عزیر علیه السلام په شان کښي کړی دی.

اواضافت دعبد وضمیرته د(نا) لپاره دفائده کولو دتعظیم دمضاف دی اود(نا) لفظ چي دجمع دمتکلم ضمیردی.

اوپه ځای کښي دضمیردواحدمتکلم فرمایل سوئ دی لپاره ده اظهاردعظمت دمتکلم دی چي الله پاک دی.

پوسه چي په یوه قرائت کښي دعبدنا په بدل کښي عبادنا دجمع په لفظ سره راغلی دی پردغه تقدیر به مرادورڅخه نبي علیه السلام اوامت دده دواړه سي.

(من مثله)

پوسه چي دمن په کلمه کښي پنځه احتماله دي اول داچي تبعیضیه سي دوهم دا چي بیانيه سي ،دریم داچي زائده سي ، البته بناپر قول داخفش ځکه چي دي دا جائزبولي چي دمن کلمه په مثبت کلام کښي زائده راسي ، لکه چي په منفي کلام کښي په اتفاق زائده راتللای سي پردغودروسرو تقدیروباندي د (مثله) ضمیر و (مانزلنا) ته راجع دی اوتقدیردکلام دلف اونشرمرتبه په طریقه په دي ډول کیږي (بسورة کائنه من جمله مثل مانزلنا، یا بصورة عبارة من مثل مانزلنا، یا بصورة مماثلة لما نزلنا ، څلورم احتمال دادی چي کلمه دمن ابتدائیه سي هغه ابتدائیه چي مدخول یې منشأدماقبل وي نه هغه ابتدائیه چي په ابتداء الغایة سره شهرت لري ، پردغه تقدیر به ضمیردمثله ضمیر و (عبدنا) ته راجع کړکیږي اوتقدیردکلام به په دي ډول سي (بصورة ناشئة من مثل عبدنا) ، اوپنځم احتمال دادی چي کلمه دمن صلة اوظرف لغوه سي دپاره د(فأتوا) پردغه تقدیر به هم د مثله ضمیر وعبدنا ته راجع بلل کیږي مگر ارجاع دضمیردمثله وما نزلنا ته له ډیرووجهو څخه ارجح دی اول له دي وجهي څخه چي موافق دي له نوروایاتو دتحدی سره خاص بیا له هغه ایت سره چي په عین شکل په سورت یونس کښي راغلی دی ، اوضمیردمثله پکښي په یقیني ډول وقران ته راجع دی ځکه چي دعبدنا لفظ هلته مقدم نه دی ذکر سوئ، دوهم له دي وجهي چي دلته خبره اوبحث په منزل کښي دی نه په منزل علیه کښي دریم له دي وجهي چي پردغه تقدیر چي دغه ضمیرومانزلناته راجع سي نودغه کلام په تحدی کښي ابلغ گرځي تردی چي وعبدته راجع سي لکه چي په ادني تأمل سره داخبره فهمیږي ، څلورم له دي وجهي چي قران کریم خو في نفسه معجزدی اوپه نسبت وتولو جنیانواوانسانانوته معجزدی نه یوازي په نسبت ونبي علیه السلام اوومثل دده ته ، پنځم له دي وجهي چي له رجوع څخه دضمیردمثله وعبدنا ته ددي خبري توهم کیږي چي دقران کریم په یوه کوتاه سورت هغه څوک راتگ نسي کولای کوم چي دنبي علیه السلام په ډول بي تعلمه اوامي رالوی سوئ وي ، اوکوم څوک چي تعلیم یافته وي نوهغه کولای سي چي دقران کریم په مثل یوسورت جوړکړي ،شپږم له دي وجهي چي له رجوع سره دمذکور ضمیر وعبدنا ته دغه قول دخدای پاک هم مناسب نه دی چي وادعوا شهداءکم فتأمل .

(وادعوا شهداء کم)

پوسه چي دغه حکم الله جل جلاله وکفاروته په دي خاطر کړی دی چي میدان اوداثره دمقابلې ودوی ته پراخه سي چي بیا په مقابله کښي دوی لره دمغلوبیت په صورت کښي بل هیڅ صحیح عذراو وجه پاته نسي پرته له دي چي یابه حق تابعداري کوي اوتعصب اوعناد به شاته غورځوي اودابه مني چي بیشکه قران کریم دالله جل جلاله کتاب دی ، اویا که تعصب اوعناد پري نږدي نوبه په یوه باطله بهانه پسي لاسونه نیسي ، لکه چي همدغه ډول پیښه هم سوه چي کله دوی عاجزه سول نوپه دي بهانه پسي یې لاسونه ونيول چي په موږ محمد صلي الله علیه وسلم سحراو جادو وکړ يعني نوځکه موږ په دغه مقابله کښي عاجزه سوو.

همدارنگه پوسه چي ددعا ماده په قران کریم کښي (۲۱۱) دوه سوه اویوولس ځایه راغلي ده او په مختلفو معني گانو کښي مستعمله سويده.

۱ — حاجت غوښتل لکه دسورت اعراف په (۵۵) پنځه پنځوستم اودسورت مومن (۶۰) په شپیتم ایت کښي.

۲ — په معني دنداء کولو، لکه دسورت بقرې په (۲۶۰) دوه سوه شپیتم ایت کښي.

۳ — په معني دتبلیغ کولو ، لکه دسورت حم سجده په (۳۳) درودیرشم ایت کښي .

۴ — په معني ددعوت دشر ، لکه دسورت یوسف په (۳۳) درودیرشم ایت کښي .

۵ — په معني د فریاد کولو، لکه دسورت اعراف په (۵) پنځم ایت کښي .

۶ — په معني دعبادت اودطاعت کولو، لکه دسورت نساء په (۱۱۷) یوسل اوولسم ایت کښي.

۷ — په معني درابللو وږوږی ته، لکه دسورت احزاب په (۵۳) دروپنځوستم ایت کښي.

د(شهداء) لفظ جمع دشهیددی کوم چي دشهادت له لفظ څخه مشتق دی.

پوسه چي ماده دشهادت په قران کریم کښي په ډیرو معني گانو کښي مستعمله سويده

۱ — په معني دلیدلو اودحاضریدلو، لکه دسورت بقرې په (۱۸۵) یوسل پنځه اتیايم ایت کښي .

۲ — په معني دفیصلي کولو دالله جل جلاله، لکه دسورت ال عمران په (۱۸) اتلسم ایت کښي.

۳ — په معني دحکم کولو، لکه دسورت یوسف په (۲۶) شپږویشتم ایت کښي.

۴ — په معني دشاهدي ادا کولو داندامودانسان پرانسان باندي په ورځ کښي دقیامت، لکه دحم سجده په (۲۰) شلم ایت کښي.

- ۵- په معني د اقرار کولو، لکه دسورت انعام په (۱۳۰) یوسلو دیرشم ایت کښي.
- ۶- په معني ده شاهدي ویلو پر صدق درسول علیه السلام لکه دال عمران په (۸۶) شپړاتیایم ایت کښي.
- ۷- په معني دگواهي ادا کولو دقاضي په حضور کښي، لکه دسورت نساء په (۱۵) پنځلسم ایت کښي.
- ۸- په معني دعلم، لکه دسورت بقرې په (۸۴) څلوراتیایم ایت کښي.
- ۹- په معني دخبرور کولو، لکه دسورت توبې په (۱۰۷) یوسل او اوم ایت کښي.
- ۱۰- په معني دشهادت دملائکو په دنیا کښي، لکه دسورت نساء په (۱۶۶) یوسل شپړشپتم ایت کښي.
- ۱۱- په معني دقسم کولو، لکه دسورت بقرې په (۲۰۴) دوه سوه څلورم ایت کښي.
- ۱۲- په معني دتائید کولو، لکه دسور هود په (۱۷) اولسم ایت کښي.
- ۱۳- په معني دبیانونولو دتوحید دخدای پاک، لکه دسورت احزاب په (۴۵) پنځه څلویشتم ایت کښي.
- ۱۴- په معني دتوجه اود حضور دزړه، لکه دسورت ق په (۳۷) اودیرشم ایت کښي.
- ۱۵- په معني دشهادت دنبی علیه السلام اودامت دده پرنور وامتیانو باندې په ورځ کښي دقیامت، لکه دسورت بقرې په (۱۴۳) یوسل دروڅلوینبتم ایت کښي.
- ۱۶- په معني دوصیت کولو، لکه دمائده دسورت په (۱۰۶) یوسل او شپږم ایت کښي.
- ۱۷- په معني دشهیدکیدلو په لار کښي دالله جل جلاله. لکه دال عمران دسورت په (۱۴۰) یوسل اوڅلوینبتم ایت کښي.
- ۱۸- په معني دحاضرو شیانو، لکه دسور انعام په (۷۳) درواویایم ایت کښي.
- ۱۹- په معني دکلمو دشهادت دوحدانیت دالله جل جلاله اودرسالت دنبی علیه السلام، لکه دمعارج دسورت په (۳۳) درودیرشم ایت کښي.
- ۲۰- په معني دمدت کولو، لکه دلته چي د(شهداء کم) دلفظ معني په مددگارانو وکړه سي.
- له شهداء کم څخه دلته مراد څوک دي؟
- قاضي بیضاوي رحمه الله تعالی له دغه لفظ څخه دلته دمتعددو معني گانودهرې یوي اراده کول صحیح گڼلئ دی.

۱- ډاچي په معني دحاضرینوسي، يعني اودروبولئ حاضرین ستاسي.

۲- دوهم ډاچي په معني مددگارنوسي، يعني اودروبولئ مددگاران ستاسي له انسانانو، اوله پيرانانو، اوله باطلو معبودانو ستاسي.

۳- ډاچي په معني دگواهانوسي، يعني اوراوغواړئ گواهان ستاسي چي بياپردي باندي ستاسي دپاره گواهي ورکړي چي بیشکه کوم کلام چي تاسي په مقابله کښي دقران کریم جوړکړ نوهغه په مثل دقرانکریم دی.

۴- ډاچي په معني دمعبودانواودبتانوددوی سي.

(من دون الله)

پوسه چي د دون لفظ په اصل کښي وتحت اووکښته ته ويل کيږي، اوپه قران کریم کښي په ډيرومعني وو راغلئ دی، لکه له يوشي څخه تجاوز کول، اولکه ادني، اولکه قریب ، اولکه غیراوسوي ، دلته په معني دغیراوسوي دی، يعني من غیرالله وسواه.

(ان کنتم صادقین)

يعني که چيري یاست تاسي اي کافرانو صادقان (په دي کښي چي دغه قران دخداي کلام نه دی بلکي محمد صلي الله عليه وسلم له خپل ځان څخه جوړکړی دی)

پوسه چي جزاء ددغه شرط محذوفه ده ځکه چي ماقبل کلام دلالت باندي کوي اودصادقين متعلق هم محذوف دی، اوتقدير دکلام په دي ډول دی(ان کنتم صادقین في قولکم ان القران من کلام البشرولیس من عندالله فأتوا بسورة من مثله وادعوا شهداءکم من دون الله)

همدارنگه پوسه چي دصادقين لفظ له صدق څخه جوړدی، اوصدق په علمي تعبیر دجمهوروپه قول مطابقت دخبري دی له واقع سره عام له دي څخه که دغه خبره ددغي خبري دمتکلم له عقیدي سره مطابقه وي اوکه نه وي، اودنظام معتزلي په نزد صدق دخبرمطابقت دخبردئ دمتکلم له اعتقادسره عام له دي څخه چي له واقع سره مطابقت لري اویایې نلري، اودجاحظ په نزد صدق دخبرمطابقت دخبردئ له واقع اوله اعتقاده دمتکلم له دواړوسره، په قران کریم کښي دصدق لفظ په ځیني ځایو کښي مقابل دکذب راغلئ دی، اوپه ځیني ځایو کښي په معني دصواب اوحق راغلئ دی کوم چي مقابل دخطادئ اوپه ځیني ځایو کښي په معني دوفاکولوراغلئ دی ، وهکذا

پوسه چي کوم اياتونه دتحدی په باره کښي په قران کریم کښي راغلي دي هغه په دي شرحه دي.

۱- دادئ (فأتوا بکتاب من عندالله هواهدی)

۲— دادی (قل لئن اجتمعت الانس و الجن علي يأتوا بمثل هذا القرآن لا يأتون بمثله ولو كان بعضهم لبعضهم ظهيراً)

۳— دادی (فأتوا بعشرون مثله مفتریات).

۴— دادی (فأتوا بسورة من مثله)، ددغو مبارکواياتوپه ارتباط يوبل ضروری تفصيل، پوسه چي دهرنبي په زمانه کښي چي به دخلگو په منځ کښي کوم شی ډیر غالب ؤ اودوی به په هغه شي کښي يودبله مقابله سره کوله نو دهغه نبي مهمه معجزه به هم په ظاهره له جنس څخه دهغه شي وه دمثال په ډول دحضرت موسی علیه السلام په زمانه کښي سحراو جادو ډیر ؤ چي خلگو به دسحراود جادو په ذریعه ډیر نادر او خارق العادته کارونه ښکاره کول نوالله پاک دحضرت موسی علیه السلام اکثره معجزې هم په ظاهره شکل کښي وهمدغه خارق العادته کاروته ورته دموسي علیه السلام په لاس سره واخلگوته ښکاره کړې لکه يدبضا يعني داچي ده مبارک به خپل لاس په بغل کښي داخل کړاوبيايې بيرته رالری کړ نودا ډول تک سپين اوله نورڅخه ډک به وگرځیدی چي دنمر نور اوروښني ورته عاجزه وه اولکه عصاده چي پرځمکه باندی بې وغورځوله نوژوندی ماربه ورڅخه جوړسواولکه داچي دریاب يې په لکړه وواهه نودوؤلس کوڅی اولاری پکښی جوړی سوی اویالکه داچي ډبره بې په لکړه ووهله نودوؤلس چینی به ورڅخه راووتلی اودارنگه دحضرت عیسی علیه السلام په وخت کښی طبابت ډیروونوپه دی سبب دده ډیری غټی معجزی هم دطب له جنسه څخه وې لکه دمور زاده رانده اودارنگه دپیس دمرض والامعالجه کول اویادمړیوراژوندی کول اوداسلام دپیغمبر په زمانه کښی دفصاحت اودبلاغت اودشعر اودنظم اودنثرمقابله غالبه وه نوپه دی وجه داسلام دپیغمبر په معجزوکښی ترټولومهمه معجزه له همدغه جنسه څخه وه چي قران کریم دی، دقران کریم داعجاز وجی، اوله وجه داعجازدقران کریم داده چي په باب دا ايجازود اطالت کښی په اعلی درجه دبلغت اودفصاحت کښی قرارلری یوه قصه ئی په یوه ځای کښی په مفصلوالفاظوسره بیان کړی وی اوپه بل ځای کښی ئی بیا همدغه قصه په ډیرو کوتاه الفاظوسره بیان کړی وی اوسره له دی چي مقصوده دواړو صورتوکښی یو ډول اداکړ سوی وی دوهمه وجه دايجازدقران کریم داده چي دده اسلوب اوترز دعبودکلام له اسالیبوسره اودارنگه ددوی داشعاروله وزنو سره کامل مفارقت اوپري کړون لری دهم دغو دوو وجوپه سبب به عربواودمکی کفارو په خپلومجلسوکښی دقران کریم پرفضیلت باندی اقرارکاوه اوپه دی باره کښی بی دخپل تحیر اوتعجب اوعجزاظهارکاوه اودابې ویل چي قسم په خدای دی چي دغه قران لره ډیر غټ حلاوت اوخوږ والی ثابت دی دریمه وجه داعجازدقران کریم داده چي په ده کښی دتیروامتواودارنگه ددوی دانبیاووسیرتونه په واقعی ډول بیان سویدی سره له دې چي دغه قران دداسی چاپه ژبه واخلگوته ویل کیده چي هغه نه هیڅ ډول تعلم کړیوواونه له یوه معلم سره ده هستوگه کړیوه اوڅلرمه وجه داعجاز دقران کریم داوه چي په قران کښی ډیرآیاتونه په داسی ډول دی چي په هغوی کښی له مستقبلو شیانوڅخه اخبارسویدی اویا په همهغه ډول هغه شیان واقع سویدی اوځنی ئی له دی څخه ووسته واقع کیدونکی دی دمثال په ډول الله پاک په قرآن کښی فرمایلی دی چي ورته ووايه یعنی ای رسوله واخلگوته چي خامخا که سره راټول سی انسانان اوپیریان پر دی باندی چي دوی راتگ وکړی په مثل ددی قران نودغه راتگ به ونسی

کړای که څه هم ځنی ددوی ځنونوړولره پشتمی اومددگار سی ا ویاخبره،همهغسی سوه ځکه چی تراوسه پوری سره له سخته عداوته دکفاروله قرآن اواسلام سره دقرآن پاک ددی اخبارخلاف کارنسورامنځ ته دارنگه لکه دمخه چی ئی بیان وسوالله پاک په قرآن پاک کښی دمکی وکفاروته فرمایلی دی چی که چیرته تاسی په دی کښی شک لری چی دغه قرآن موړنازل کړیدی یعنی ځموړله لوری ئی نه بولی بلکی دمحمدله طرفه ئی جوړسوی کلام بولی. نوتاسی ددغه قران په مثل یوکوچنی سورت جوړکړی اوکه مودا سپ ونکړل اوهیڅ کله به داسی ونکړای سی الخ نولکه څنگه چی الله پاک ودوی ته دااخباروکړچی هیڅ کله به تاسی ددی توان ونلری چی دقران په مثل یوکوتاه سورت جوړکړی نوبیا هم هغسی پښه سوه

لفظي ترجمه

(ف) وروسته (إِنْ) کچیري (لَمْ تَفْعَلُوا) نه وکړ تاسی یعنی دغه کارمونه وکړکوم چي راتگ دی په یوه کوتاه سورت سره چي په مثل دقران وی (وَ) او (لَنْ تَفْعَلُوا) هیڅ کله به ونکړی تاسی یعنی دغه کار (فَاتَّقُوا) نووویریری یا ئې داسی معنی وکړی چی نووساتی یعنی ځانونه خپل (النَّارَ) له اورڅخه (الَّتِي) هغه اور (وَقُودُ) چي خاشاک (هَا) دده (النَّاسِ) خلگ دی (وَ) او (الْحِجَارَةُ) ډبري دی (أُعِدَّتْ) چي تیارکړسويدي (لِلْكَافِرِينَ) دپاره دکافرانو (24) یعنی ای دمکې کفارو وروسته له دې څخه چی تاسی دقران کریم دمقابلې لپاره خپلی متی راونغاړی او خپل ټول مددگاران هم دخپلوځانونملگری کړی او خپل باطل معبودان بتان وغیره هم دروننگه وی اودیوه کوتاه سورت په جوړولو کوم چي دقران کریم په مثل وی پیل وکړی او بیاعاجز اوناوسه وگرځی اوپه ذکر سوی ډول یوکوتاه سورت جوړنکړی نو بیاخو داخبره درته ثابته سوه چی دغه قرآن دالله کلام دی اودالله له لوری پرمحمدصلی الله علیه وسلم باندی نازل سويدي نوبیا خپل ځا نونه له هغه اور څخه وساتی کوم چی دهغه بوتی اوخاشاک انسانان اوډبري دی اودهغو خلگودپاره تیارسويدي کوم چی کافران دی اودالله له کتاب او دالله له رسول څخه انکارکوی یعنی په دی ډول خپل ځانونه وساتی چی په دغه قرآن اوپه حضرت محمدصلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی.

ددغه مبارک ایت د کلماتو په ارتباط تفصیل اوعلمی خبری دلته ترک سوي دی اوپه راروانو برخوکښي درج سوي

دی

د بقرې د سورت د ، ۲۵ مبارک ایت تفسیر او تحقیق

تفسیر فضل الرحیم (۸) برخه،

پوسه چې دالله پاک په خپل دغه مقدس کتاب کښې پردې باندې عادت جاري سویدی چې غالباً په ترغیب پسی ترهیب اوپه ترهیب پسی ترغیب وبنډگانوته ورکوی لکه چې دایومسلم قانون دی چې ونافرمانه ته ترهیب اوویره ول پکار دی اووفرما نبرداره ته شاباسی اوترغیب ورکول په کاردی نوڅرنگه چې په تیرایت کښې الله جل جلاله ونافرمانانوته ترهیب ورکړ او ددوی دپاره یې دوعید اودعذاب ورکولوذکروکړ نواوس په راتلونکیو ایاوکښې الله جل جلاله وفرمانبرداره بندگانوته ترغیب ورکوي اوفرمایي

لفظي ترجمه:

(و) او (بَشِّرْ) زیري وکړه یعنې ای محمده (الَّذِينَ) پرهغوخلگويوا وهغوخلگوته - یعنې ای رسوله پرهغو خلگوبا ندی نارینه وي اوکه ښځې وي زیری وکه (آمَنُوا) چې ایمان یې راوړئ دئ (و) او (عَمَلُوا) کړي یې دي (الصَّالِحَاتِ) نیک عملونه (أَنَّ) په دي سره چې بیشکه یعنې ددی زیری باندی وکه چې بیشکه (لَهُمْ) دوی لره - یعنې سته دوی لره (جَنَّاتٍ) جنتونه (تَجْرِي) چې بهیږي به (مِنْ) له (تَحْتِ) لاندي - یعنې له لاندي څخه (هَآ) ددوی - یعنې ددغو جنتو (الْأَنْهَارُ) و الي یعنې والي دابويا والي داوبو اودعسلواودشراوباودشیدو (كُلَّمَا) هروخت یا هروار (رُزِقُوا) چی ورکړسی ودوی ته (مِنْهَا) له دوی څخه - یعنې له دغو جنتوڅخه (مِنْ) له (ثَمَرَةٍ) میوي څخه یعنې له جنسه دیوقسم میوي څخه (رِزْقًا) رزق، روزي (قَالُوا) نو وایې به دوی - یعنې دغه جنتیان (هَذَا) دا - یعنې دغه رزق چې په جنت کښې راکړ سو (الَّذِي) هغه دئ یعنې په مثل دهغه دئ (رِزْقٍ) چې راکړسوی (وَنَا) موږ ته (مِنْ) له (قَبْلُ) مخه - یعنې له مخه تردي په دنیا کښې (و) او (أَتُوا) راتگ به کړسوی وی و دوی ته (بِهِ) په ده سره - یعنې په دغه رزق سره دجنت اوددنیا (مُتَشَابِهًا) برابر یوله بل سره - یعنې په داسي حال کښې چې هغه رزق به کوم چې په دنیا کښې ودوی ته ورکړسوی و برابر وي له هغه رزق سره کوم چې په جنت کښې ودوی ته ورکړ کیږی مگر خو دغه تشابه اویودبله برابر والی بی صرف په ظاهره صورت اوشکل کښې وی وبس (و) او (لَهُمْ) دوی لره یعنې وي به دوی لره (فِي) په (هَآ) دوی کي یعنې په دغو جنتو کښې (أَزْوَاجٍ) ښځې (مُطَهَّرَةً) ښي پاکي کړي سوئې (و) او (هُمْ) دوی به - یعنې جنتیان به (فِي) په (هَآ) دوی کښې - یعنې په دغو جنتو کښې (خَالِدُونَ) همیشه اوسیدونکي وي) 25)

یعنې اوزیري وکړه اي رسوله پرهغوخلگوباندي چې صحیح اوله نفاق څخه خالي ایمان یې راوړیدی یعنې په الله جل جلاله اودالله جل جلاله په رسول حضرت محمدصلي الله عليه وسلم باندي اوپه قران کریم باندي اوپه هر هغه شي

باندي کوم چي ايمان راوړل په هغه باندي فرض دئ ، اوکړي ئې دي دوی نیک عملونه ، يعني کوم چي عبارت دي له هغو عملو څخه چي شريعت هغه عملونه مستحب يا مندوب يا سنت يا واجب يا فرض يا اداب کارونه بللي دي ، په دي سره ، پردوی باندي زیری وکړه ، چي بیشکه ، سته ، دوی لره ، دقيامت په ورځ کښي ، جنتونه ، کوم چي عبارت دي له دغواتوجنتو څخه ، اول جنت فردوس ، دوهم جنت عدن دريم جنت مأوي ، څلورم دارالخلد ، پنځم دارالسلام ، شپږم دارالمقامه ، اوم عليين ، اتم جنت نعيم، داسي جنتونه ، چي بهيري به لاندي ترهغوی يعني لاندي تر درختو دهغوی والي ، بيالي ، کومي چي دلته مراد ورڅخه ياننھا داوبوالي دي اويامراد ورڅخه هغه څلور قسمه والي دي چي په سورت محمد کښي يې ذکر راغلی دئ چي داوبواودشهدواودشيدواودشراوبوالي دي ، اوداسي جنتونه چي دهغوی دخورکي موادو حال به په دي ډول وي ، چي هروخت ياهرور چي ورکړسي ودوی ته له همدغو جنتو څخه له جنسه دميوي څخه يو رزق اوروزي نووايې به دغه جنتيان چي دغه رزق اوروزي يعني کومه چي دااوس وموړته راکړه سوه عين هغه روزي اورزق دئ چي راکړسوي ؤ موړته له مخه يعني په دنيا کښي داخبره به ځکه دوی کوي چي دجنت ميوي به دظاهره رنگ په اعتبار ددنيا دميويو ډول وي نوکله چي وجنتيانوته په جنت کښي يوه ميوه لکه انگوريا نار يا خورما مثلاً ورکړله سي نودوی به وايې چي داخوهم هغه ميوه اورزق ده کوم چي په دنيا کښي به وموړته راکيدئ هو کله چي دوی ددغي جنتي ميوي خوند وگوري نوبيا به پوه سي چي ددغي ميوي او رزق اود دنيا دميوي اود رزق ترمنځ بي انتها اوبي حساب به فرق موجود دئ اوراتگ به کړسوي وي وجنتيانوته په رزق اوپه روزي سره ددنيا اود اخرت په داسي حال کښي چي دجنت دهر يوه نوبت رزق اوروزي به کومه چي دوی ته په جنت کښي ورکړه کيږي برابره وي يعني دظاهري رنگ اوصورت په اعتبار له هغه رزق اوروزي سره کومه چي ورکړه سوی وي ودوی ته په دنيا کښي ، پوسه چي جنتي خورکونه به هم کوم چي له يوي نوعي څخه وي په ظاهري شکل کښي يودبله سره برابروي خو په خوند اوپه نورو معنوي امورو کښي به ډير توفير سره لري او دارنگه به وي دوی لره په دغو جنتو کښي ښځي پاکي کړي سويې ، له خبيثو اوبيکاره اخلاقو اوخويو څخه اودارنگه به دغه ښځي پاکي کړي سويوي له زنانه مرضو څخه لکه نفاس اوحيض او له طبعي مستقدراتو څخه لکه دپوزي اوبه ، دخولي اوبه اولکه چرک اوخير ي اولکه بدبويې او له دي سره سره به دجنتيانو دپاره يوغت نعمت داوي چي دوی به په دغو جنتو کښي هميشه اوسيدونکي وي او هغه وهم اوترس به چي په دنيا کښي به دوی هميشه ورسره مخامخ وه چي هغه ترس اوويره دنعمتواودژوند دزوال وه په جنت کښي له دوی سره نه وي بلکي ودوی ته به داډاډ اويقين ورکړسوي وي چي ستاسي ژوندون او ستاسي اوسيدل په جنتو کښي اودجنت نعمتونه دابه ټول له تاسي سره هميشه اودوامداره وي .

تفصيل اوعلمي تحقيق.

(وبشرا الذين امنوا)

پوسه چي دغه جمله سره له هغوټولو جملو چي له دغي جملي سره تعلق لري کومي چي په دغه ذکرسوي ايت کښي مذکوري سوي دي دمضمون اودغرض په اعتبار عطف دي د(وان کنتم في ريب... الخ) پرجمله باندي کومه چي پرډيرو جملوباندي مشتمله ده چي هغه هم دغرض اودمضمون په اعتبارواخستله سي پرطريقه د عطف دقيصي پريقيصي باندي.

پوسه چي عطف دقيصي پريقيصي باندي دوي معني وي لري اوله معني يې داده چي يوه جمله دمضمون په اعتبار عطف سي پر بله جمله باندي دمضمون په اعتبار بې له دي چي وذات ددوی دواړوته وکتل سي په دي ډول چي ايا ددغودووجملوپه منځ کښي ددوی دذات په اعتبارديوي عطف پرهغه بلي صحيح دی اوکه نه دی ځکه که ددوی دواړووذات ته وکتل سي نوبيا عطف ددوی ترمنځ نه صحيح کيږي ځکه چي مثلاً په دوی کښي يوه خبريه وي اوبله انشائيه وي مگرخوڅرنگه چي ددوی دواړو دمضمونوپه منځ کښي مناسبت موجودوي نوپه دي وجه يوه له دوی دواړو څخه عطف کړه سي پر بله باندي لکه په دي قول کښي (زَيْدٌ يُعَاقَبُ بِالْقَيْدِ وَالْإِزْهَاقِ وَبَشْرٌ عَمَرًا بِالْعَفْوِ وَالْإِطْلَاقِ) ځکه په دغه مثال کښي اوله خبريه جمله ده اودوهمه انشائيه جمله ده اوعطف دانشايې جملي پر خبريې باندي اودارنگه عکس ددي جائز نه دی ځکه چي ددوی دواړوپه منځ کښي کامل انقطاع اوپريکړون موجوددی اودمعطوف اودمعطوف عليه په منځ کښي به نه کمال دانقطاع وي اونه به کمال داتصال وي مگردلته په دغه مثال کښي انشائيه جمله پر خبريه جمله باندي عطف سويده په دي سبب چي مضمونونه ددوی دواړو مناسبت دتضادسره لر ي .دذکرسوی مثال ترجمه،يعنی زیدعذاب ورکړکيږی وده ته په قيد اوپه هلاکولوسره اوزيری وکړه وعمرته په عفوه اوپه خلاصيدودده له قیده څخه،

اودوهمه معني دعطف دقيصي پريقيصي باندي داده چي ډيري جملي چي دکوم غرض دپاره ويلې سويوي عطف کړي سي پرنوروډيرو جملوباندي چي ويلي سوي وي دبل کوم يوه غرض دپاره له دی وجهي چي ددوی دغرضوپه منځ کښي مناسبت موجودوي.

انظر حواشي مولانا عبدالحکيم علي الخيالي.

په دغه ايت کښي په دوهمه معني عطف دقيصي پريقيصي باندي راغلئ دی.

د(بشر)لفظ کوم چي دواحد مذکر امر حاضر معلوم صيغه ده له تبشیر څخه جوړ دی کوم چي دتفعيل دباب مصدر دی اوله بشارت څخه مأخوذ دی اوبشارت وهغي خبري ته ويل کيږي کومه چي سبب دسرور اودخوشحالي وي چي په پښتو کښي زيږی ورته ويل کيږي نودتبشیر معني به زيږی کول سي البته کله کله وهغي خبري ته هم بشارت ويل کيږي کومه چي دخفگان اودخوابدی سبب گرځي خوداستهزاء په توگه نه دحقيقت په ډول دمثال په ډول لکه يوچاته چي ووايې چي ورسه پر فلاني باندي زيږی وکړه چي صبادي وژنم ، په قران کريم کښي هم ددي مثال سته

لکه په دي قول دخداي پاک کښي چي (فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) يعني نوزيرئ وکړه اي رسوله پردغو کافرانو باندې په عذاب دردناک سره چي دقيامت په ورځ به ودوی ته ورکړ کيږي.

د (وَبَشِّرْ) په لفظ کښي وچاته خطاب دی؟

په دي کښي دري احتماله دي، اول احتمال دادئ چي دغه خطاب ورسول عليه السلام ته سي، دوهم احتمال دادئ چي دغه خطاب وعالم ته سي په هره زمانه کښي چي دغه عالم وي، او دريم احتمال دادئ چي دغه خطاب وهرهغه چاته سي کوم چي ددي صلاحيت لري چي دغه زيري ونيک عمله مومنانوته ورسوي.

(وعملوا الصالحات)

دغه جمله دامنو پر جمله باندي معطوفه ده او دغه عطف دليل دئ دهل السنه والجماعت لپاره کوم چي په سرکښي يې زموږ احناف قرار لري ځکه چي دوی وايي چي اعمال صالحه جزايمان نه دي بلکي غيږدي له ايمان څخه اودارنگه په دغه عطف کښي رددئ پر خوارجوباندي کوم چي داسي وايي چي اعمال صالحه دايمان جزدي اوپه گناه سره انسان کافريولي اودرنګه په دی کښي پرمعتزله وېاندی هم رددی کوم چي وايي چي اعمال صالحه دايمان جز دی او گناه کوونکی سړی نه مومن دی اونه کافردی، پوسه چي په قران کریم کښي هرځای دعملو اماده دصالحات له مادي سره ذکر سويده نه دفلوا وغيره ماده داپه دی وجه چي والله ته ډير محبوب عمل هغه دی کوم چي دوامداره وی اودعمل ماده پردوام باندي دلالت کوی، اودصالحات لفظ دصالحة جمعه ده کوم چي دغلبی داسميت په وجه يې موصوف په مفهوم کښي ورداخل سويدي او په اصل کښي ونيک خصلت اونیک خوی ته ويل کيږي اوپه شريعت کښي وهغه عمل ته ويل کيږي چي په ايت يابه حديث يابه اجماع اويابه قياس سره يې تجويز اوتحسين سوئ وی عام له دي څخه که يې تحسين داستحباب په درجه کښي سوئ وي او که دسنتيت اويادوجوب اويادفرضيت په درجه کښي، پوسه چي داهل سنت والجماعت کوم چي عبارت دي له پيروانو څخه دڅلورومذهبودا عقیده ده چي هغه څوک چي هم مؤمن وي اوهم دصالح عمل خاوندوي يعني له ايمان سره سره يې له گناهو څخه ځان ساتلی وی اوفرض اوواجب کارونه يې کړيوي اودارنگه يې دسنتواودمستحبو کاروخيال ساتلی وي دقيامت په ورځ کښي هم له عذاب څخه ددوږځ خلاص دی اوهم له عتاب اوسر زنبين څخه اوهم له حرمان څخه دشفاعت دنبی عليه السلام اوهم به له ابتدا څخه لاجنت ته و رداخليږي اوکه يوه سړی گناه کړی و ه اوتوبه ئی نه وه ورڅخه کښلی نوبيا به ياالله پاک بخښه ورته وکړي اويابه دنبی يادکوم بل صالح سړی په شفاعت سره خلاص شی اويابه دگناه په اندازه ددوږځ عذاب ورکړسي او بيا به جنت ته ولاړسي اوداسي هم کيدای سي چي دنزعی اويادقبر دتکليفو په وجه ئی گناوی توئ کړلی سي اوکه العياذبالله يو څوک کافر مړسي نوبيا به هميشه په دوږځ کښي وی او که ئی په دنيا کښي هرڅونه نيک عملونه کړي وی نو دده دکفر په وجه به هغه ټول باطل وی

(هذا الذي رزقنا من قبل)

پوسه چي له (الذي رزقنا من قبل) له لفظ څخه يامرادهغه خورکه اورزق دی. کوم چي ودوی ته ترموجوده حاضر سوي رزق دمخه په جنت کښي ورکړسوي نو دوی به ددغه سابق اودفي الحاله حاضر رزق د شکل اود ظاهره رنگ اودارنگه د خوند او په هرڅه کښي د پوره يووالي په وجه له خوړلو څخه ددغه حاضر رزق وروسته داسي حيران گرځي چي ددغو دوو رزقونو ترمنځ به هيڅ فرق نسي کولای. اوداسي خيال اوگمان به کوي چي دغه رزق عين هغه رزق دی کوم چي يوځل دمخه را کړسواو موږ خوړي پردغه تقدير دهذا له لفظ څخه وروسته دعين دلفظ تقدير مناسب دی، اي (هذاعين الذي. الخ) اوياله (رزقنا من قبل) څخه هغه سابق رزق مراد دی چي په جنت کښي تر حاضر رزق دمخه ودوی ته ورکړسوي وي خو په رنگ او په شکل کښي سره برابروي او په خوند کښي سره جلاوي نو ترخوړلو دمخه دوی دا ووايې چي (هذا الذي... الخ) پردغه تقدير به دهذا ترلفظ وروسته دمثل دلفظ تقدير مناسب وي، اي (هذا مثل الذي. الخ) اويامراده (رزقنا من قبل) څخه هغه رزق دی چي له مخه تردي په دنيا کښي ودوی ته ورکړسوي ؤ، په دغه صورت کښي بيا دوه احتماله دي اول احتمال هغه دی کوم چي په لفظي ترجمه کښي ما په وضاحت سره اشار ورته کړيده، اودوهم احتمال دادی چي مراد ورڅخه هغه نیک عملونه سي کوم چي په دنيا کښي به دوی کول نو پردغه تقدير به دهغو علماؤ په قول کوم چي وايې چي په جنت کښي وځلگوته ددوی عين ايمان او اعمال صالحه ورکړه کيږي مگر خو هلته دغه ايمان او اعمال صالحه ددوی د جنت د نعمتو په شکل بدل سي، له (هذا) څخه وروسته دعين لفظ مقدر کړ سي اي (هذاعين الذي) اود هغو علماؤ پر قول به کوم چي وايې چي د جنت نعمتونه د نیکو اعمالو بڼه او جزاده، له هذا څخه وروسته د جزالفظ مقدر کړ سي اي (هذا جزاء الذي . الخ).

(واتوا به متشابهاً)

پوسه چي که مراد له (الذي رزقنا من قبل) څخه په جنت کښي تر حاضر رزق سابق، د جنت سابق رزق مراد کړ سي نوبه د به ضمير و (مَارْزُقُوا فِي الْجَنَّةِ) ته راجع سي اومعني به په دي ډول سي (اوراتگ به کړکيږي وجنتيانوته په رزق سره د جنت په داسي حال کښي چي يودبله به سره برابروي، او که مراد ورڅخه هغه رزق سي چي په دنيا کښي به ودوی ته ورکيدی نو د (به) ضمير به و (مَارْزُقُوا فِي الدَّارَيْنِ) ته راجع سي اومعني به په دي ډول سي (اوراتگ به کړسوي وي ودوی ته په رزق سره د دنيا او اخرت يودبله سره برابر) (ولهم فيها ازواج مطهرة) پوسه چي دازواج لفظ د زوج جمع ده کوم چي په اصل کښي وجوړي ته ديوښي ويل کيږي او په عرف کښي ددغه لفظ اطلاق پرميره او پرنځه دده پردواړوباندی کيږي البته کله کله دزوج دلفظ اطلاق يواځي پرميره باندی وسي اووښي ته د زوجة لفظ وويل سي ، دمطهرة لفظ صفت دی دازواج دپاره، پوسه چي دجمع صفت دجمع مونث په صيغه سره هم راځي اودواحد مونث په صيغه سره هم راځي همداسبب دی چي دزیدبن علی په قرائت کښي دمطهرة په ځای باندی مطهرات راغلي دي، پوسه چي دمطهرة په لفظ کښي کوم چي دواحد مونث صيغه ده له بابه د تفعیل ډيره مبالغه ده ترلفظ دطاهرة اود ترلفظ دمطهرة کومی چي داسم فاعل صيغی دی ځکه چي دمطهرة لفظ په دي وجه چي داسم مفعول صيغه ده په دي سره مشعردی چي ددغو جنتي ښځو ته طهر الله جل جلاله کړیدی او مذکور دوه لفظونه په دي وجه چي

داسم فاعل صيغې دى په ظاهره له دغه اشعارڅخه خالى دى (خالدون) دغه لفظ له خُلد ياله خلودڅخه جوړېدى. كوم چي په اصل كښي ودرارځنډ ته ويل كيږي عام له دې څخه چي كه په طريقه ددوام اودهيميشه توب سره وي اوكه نه وي دلته په معنى ددوام اودهيميشه توب دى،

د سورت بقره ۲۶،۵، مبارک ایت تفسیر او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم (۹) برخه

د راتلونکيو اياتو د شان نزول بيان، پوسه چې مفسرينوپه شان نزول کښې د دغو مبارکواياتو دوه قولونه ذکر کړيدي اول قول دادې چې کله چې الله پاک په تيرواياتو کښې د منافقانو دپاره دوه مثالونه بيان کړل نومنافقانو وويل چې الله پاک خو له دې څخه ډيرلوړ اولوی دی چې دغه ډول مثالونه ووايې له دې خبرې څخه مطلب ددوی داوه چې دغه قران دالله کتاب او کلام ندی. ځکه چې که دالله کلام وای نو دا ډول مثالونه به په ده کښې نه ويل کيدلای نو په دې سبب الله پاک دغه اياتونه ددوی په رد کښې نازل کړل، اخرجه ابن جرير وکذا عن مجاهد، او دوه قول دادې چې کله چې الله جل جلاله د مشرکانو د باطلو معبودانو او ددوی د بتانو ذکر په قران کریم کښې وکړاوپيايې د همدغو بتانوپه باره کښې داسې وفرمايل چې (وَإِنْ يَسْأَلْهُمْ الذُّبَابُ شَيْئًا) يعنی دغه بتان دونه بې وسه اوناټوانه دی چې که چيري يومچ له دوی څخه يوشی يوسی يعنی دهغو شيانو څخه چې کفارو دندر په توگه يا د تبرک په وجه ددغو بتانوپه نزدا يښی دی نو دغه بتان دغه شی له همدغه مچ څخه نسی راگرځولای اودارنگه الله پاک د کفارو مکراو فريب اوياددوی عبادت بوټانولره په ضعف او کمزوری کښې د عنکبوت له بيت، کوراوځالی سره مشابه کړنو کفارو وويل چې الله پاک څنگه دغه ډول خسيس شيان په خپل کلام کښې ذکر کوی يعنی داددې دليل دی چې قران دالله کلام ندی. ځکه که دالله کلام وای نو دمچ اودغنيه په شان خسيس شيان به په ده کښې نه ذکر کيدلای نو په دې سبب الله پاک دغه مبارک اياتونه نازل کړل، اخرجه الواحدی، خاويل قول دسند په اعتبار ډير صحيح دی، مظهری دريم قول دادې چې دغه اياتونه په رد کښې د قول ديهودونازل سويدي ځکه يهودانوچې کله هغه اياتونه واوريدل کوم چې په دوی کښې الله پاک په غني اوپه مچ وغيره سره مثالونه ويلي دي نودوی دطعن اواعتراض په ډول و ويل چې الله پاک له دی څخه ډير عزتمند اولوی دی چې په دغه راز خسيسواوخواړو شيانوسره مثالونه ووائی، روح المعانی، اوامام رازی دقفال په حواله ويلي دي چې دغه دری سره قوله په شان نزول کښې ددغو مبارکواياتو جائز او محتمل دي اوڅلرم قول دادې چې دغه مبارک اياتونه مخصوص شان نزول نلری دغه قول هم امام رازی وقفال ته منسوب کړيدی اوعلامه آلوسی په روح المعانی کښې دوه نور قولونه هم ذکر کړيدي اول قول دادې چې په دغو اياتو کښې الله پاک داهل دنياود دنيا مثال فرمايلي دی. په دې ډول چې بعوضه يعنی وړوکی غوماشی مثال داهل دنيا دی. ځکه چې غوماشی ترهغه پوری ژوندی وي چې دى وړی وي اوکله چې ديوه حيوان په وينه ئې نس ډک سى نوفی الحاله مړسې دارنگه اهل دنيا چې کله له دنيا څخه ډک سى نومړه کيږی يعنی ياپه دې معنى چې د دنيا په سبب يې زړونه مړه سى اويا په دې معنى چې کله چې هغه رزق جی ودوي ته په ازل کښې

مقرر سويدي. ختم سي نودوي مړه كيږي او هغه وينه چي غوماشه يې دحيوان له بدن څخه كښوي په مثال د دنيا ده اودوهم قول دادی چي دالله پاک دبنده گانوداعمالودپاره يومثال ويلي دي. مطلب ورڅخه دادی چي دبنده عمل كه هرڅونه لږوي او كه ډيروي الله هغه صرف نظرنگرځه وي لكه چي ئي داذا زلزلت په سورت كښي فرمايلي دي (فمن يعمل مثقال ذرة الآية) ديوې غلط فهمي ازاله، پوسه چي دقران كريم دآياتوشان نزول بيانول اوياپه هغه ځان پوهه ول ډيراهم كاردی. خوله دي سره سره داهم يادساته چي دقران ډيرآياتونه اوسورتونه شان نزول نلري بلكه بي له كوم سبب څخه دنزول نازل كړه سويدي دځنوخلكوپه فكر كښي دادی چي دقران كريم هرايت اوسورت شان نزول لري حتى ځمور د دغه تفسيرابتدائي برخه چي كله دبينوا په ويب سايت كښي نشرسوه نويوچاپوليک ورليږلي ووچي كه داياتوشان نزول هم بيانيدلاي نوبه ډير ښه ووداخبرد دغه فكرنتيجه ده چي دټولواياتودپاره شان نزول ضروري دی. سره له دې چي په مذكوره برخه كښي چي كومواياتوشان نزول درلودی. نوهغه موږ بيان كړی وو لكه دسورت فاتحي شان نزول اود دې پرخلاف ځني علما بياپه دې فكر كښي دي چي هغه اياتونه چي شان نزول لري نودهغوي دشان نزول بيانول هم بې فايدې كاردی. خودغه دواړه قسمه فكرونه صحيح ندي، په دې اړه دي علم اسباب نزول اوعلم اسباب ورود الحديث وكتل سي

لفظي ترجمه

(إِنْ) بيشكه (اللَّهُ) خداي پاک (لَا) نه (يَسْتَحْيِي) پريږدي (أَنْ) دا (يَضْرِبَ) چي بيان كړي (مَثَلًا) يومثال (مَا) هرمثال چي وي (بَعُوضَةً) په غوماشه سره (فَ) يا (مَا) په هغه سره (فَوْقَ) چي لوړ وي، بالاوي (هَا) تردي يعني ترغوماشه په بدن اوجسد كښي لكه مچ عنكبوت غني وغيره ياد (فَمَا فَوْقَهَا). داسي معنی وكړه،، ياپه هغه سره چي بالا وي ترغوماشه، په حقارت اوكم والي كښي دجثي اودصورت لكه دغوماشي وزر (فَ) نو(أَمَّا) هرڅه چي (الَّذِينَ) هغه كسان دي (آمَنُوا) چي ايمان يې راوړی دی. (فَ) نو(يَعْلَمُونَ) يقين كوی دوی (أَنْ) په دی چي بيشكه (هُ) دايعنی دامثال (الْحَقُّ) حق دی. يعنی په خپل ځای كښي ثابت دی. (مِنْ) له (رَبِّ) رب څخه (هَمْ) ددوی يعنی نازل سوی دی. له ربه ددوی. (وَأَوَّلًا) هرڅه چي (الَّذِينَ) هغه كسان دي (كَفَرُوا) چي كافران سوی دي (فَ) نو(يَقُولُونَ) وايې دوی (مَا) كوم شی دی. (ذَا) هغه (أَرَادَ) چي اراده كړيده (اللَّهُ) خداي پاک يعنی دهغه (بِ) په (هَذَا) دغه سره (مَثَلًا) په حيث دمثال يا. مثلا. چي مثال دی. يعنی په داسي حال كښي چي مثال دی. (يُضِلُّ) گمراه كوی دی يعنی الله پاک (بِهِ) په ده يعنی په دغه مثال سره (كَثِيرًا) ډيري يعنی ډيرخلق (وَ) او(يَهْدِي) هدايت كوی (بِهِ) په ده سره يعنی په دغه مثال سره (كَثِيرًا) ډيروه(وَ) او (مَا) نه (يُضِلُّ) گمراه كوی دی يعنی نه گمراه كوی الله (بِهِ) په ده سره يعنی په دغه مثال سره (إِلَّا) مگر(الْفَاسِقِينَ) هغه چي فاسقان دي يعنی بيشكه الله پاک بلا كيفه حيا اوشرم نكوی په دی سره چي، واخلگوته دمطلب دنبه واضح كولودپاره، بيان كړی

يومثال، له مثالوڅخه برابره خبرده چي كه دغه مثال، وړوكی غوماشي وی يالوړ، پورته وی ترغوماشي په حقارت اوخاست كښي اوپه صغر دجثي اوصورت كښي، ځكه چي مقصودخو دمثال له بيانولوڅخه دممثل له يعني دهغه

شی چي دهغه دپاره مثال راوړل کيږي واضح کول دي نو که ممثل له عظيم شي و نومثال بې هم په عظيم شی سره ويل کيږي اوکه ممثل له حقيراوخواشي و نومثال بې هم په حقيراوخواشي سره ويل کيږي اوداسی نه ده چي په مثال راوړلوکښي به متکلم و خپل شان ته گوري په دې ډول چي که متکلم دعظمت خاوندونوپه عظيم شی سره به مثال وایي اوکه متکلم خسيس او حقير و نوپه حقيراوخييس شی سره به مثال وایي کوموکافرانوچي دقران کریم پرمثيلاتوباندی يې اعتراض کاوه نودغه اعتراض ددوی له دؤ وجهوڅخه ددوی دډيرسخت حماقت اوجهالت اوياددوی دډيرلوی تعصب اوعناداوبې حيايې ښکارندويه واول له دې وجی څخه چي د خالق په شان کښي يې داخبره ناسمه اونامناسبه بلله چي ديوحکمت اومصلحت په وجه په خپل کلام کښي دمخلوقاتوله جملې څخه دځينوذکروکړی اودوهم له دې وجی څخه چي مثال خوږموافقت اوپرتناسب دممثال له راوړل کيږي اوددوی اعتراض پردې باندی دلالت کاوه چي مثال بايددمثال ويونکی له حال سره مناسب وی نه دممثال له له حال سره وروسته الله پاک دخپلوالهی تمثيلاتوپه باره کښی دبندگانوعکس العمل بيان کړيدی اوفرمايلي يې دي چي ،نوهر څه چي هغه خلگ دي چي ايمان يې راوړيدی نوهغوی وایي چي دغه مثال چي الله پاک ويلي دی حق دی ،له مقام اوله حکمت اوله مصلحت سره برابر دی، اوثابت دی ،نازل سويدي له طرفه درب ددوی

ځکه چي له مومنانو سره خوهغه جهل اوتعصب اوعنادنسته کوم چي له کفارو سره موجود دی نوپه دې وجه ددوی دزړو سترگی اود دوی عقلی بصيرت هم دحق اوحقيقت درک کولای سی اوهم وهغه ته دتسليم غاړی ايږدي اوکافران د دې پرخلاف دي لکه الله پاک چي فرمايلي دي چي ، اوهرڅه چي هغه خلگ دي چي کافران سويدي نووايې دوی چي دچيشی اراده کړېده الله پاک په دغه شی سره په حيث دمثال يعنی هيڅ داسی حکمت اومصلحت تصورنسی کيدلای اونه سته چي هغه دي په دې سره مناسب وي چي الله پاک دي هغه په دغه شی سره چي دمثال په حيث راوړل سويدي اراده کړی وي نوالله پاک ددوی ددغه قول په ردکښی فرمائی چي،گمراهان کوی الله پاک په دغه مثال سره ډيرخلگ يعنی کوم چي کافران دی اوهدايت کوی الله جل جلاله په دغه مثال سره يعنی کوم چي الله جل جلاله يې وایي وډيروخلگوته يعنی کوم چي مومنان دی اونه گمراهان کوي الله په دغه مثال سره مگرهغه خلگ چي فاسقان دي مطلب دادی چي الله پاک گواکي ودغوکافرانوته په جواب کښی داسی وفرمايل چي داخبرستاسی دجهل يا دتعصب نتیجه ده چي تاسی وایاست چي په دغومثالوکښی هيڅ يوداسی حکمت اومصلحت نسته چي هغه دي په دې سره وړوي چي دالله پاک مراد سی نولهذا دغه قران چي دغه ډول مثالونه پکښی راځی دالله پاک کلام نه سی کيدلای اوځکه داخبره دجهل يادتعصب نتیجه ده چي په دې مثالو کښی ډيرداسی حکمتونه موجود دي چي له الهی شان سره بيخي وړاولائق دي چي يوله هغوی څخه داحکمت دی چي په دغومثالو سره ډيرخلگ الله پاک نورهم پسی گمراهان کوی اووډيروهته په دغومثالوسره دهغوی هدايت نورهم وراضافه کوی مگرکوم خلگ چي الله پاک په دغومثالوسره گمراهان کوی نوهغه خاص هغه خلگ دي چي فاسقان دي يعنی عادت يې فسق اوخروج دی له طاعت څخه دالله پاک ،تفصيل اوعلمی خبری(ان الله لا يستحيي ان يضرب مثلاما)الایة، پوسه چي ددغه مبارک ايت تړون له دمخه اياتوسره له متعددو وجوڅخه ثابت دی چي شرحه

اوبيان يې دادی، اول په مخکيني اياتوکيني الله پاک دمنافقانو دپاره ددوومثالو ذکر کړیدی او په دغه ایت کښي الله جل جلاله دمثال تحسین ښه والی اودارنگه دمثال ویلو حکمت بیان کړیدی. دوهم دغه مبارک ایت دهغو کفارو دقول اوعراض په رد کښي فرمایل سويدي. دکوموپه باره کښي چي د (ختم الله علی قلوبهم) اود (ومن الناس من يقول) مبارک اياتونه نازل کړه سويديدریمد (وان کتم فی ريب) په ایت کښي دکافرانو دهغی شېهي ازاله سويده کومه چي ودوی ته له دې وجی پیداسويوه چي قران کریم به پړ رسول علیه السلام باندی ایت آیت یاسورت سورت نازلیدی اود تیرواسمانی کتابوپه شان په یوه ځل نه دی نازل سوی اوپه دغه ایت کښي الله پاک دکافرانو دهغی شېهي ازاله کړیده کومه چی ودوی ته په دې سبب په قران کریم کښي پیداسويوه چي الله پاک په قران مجید کښي په ځنودمخلوق خپل سره لکه مچ وغیره مثال ویلی دی. اویائي پرځنوباندي مثالونه تیرکړيدي لکه پرمناقانونباندی، د(یستحي) لفظ دجمهورودقراءت مطابق په دؤو یاگانوسره دی. اودځنو دقراءت مطابق په یوه یاء سره دی. اودادبني تمیم عربو لغت دی. پردغه تقدیر په دې کښي اختلاف دی. چي ایادیستحي دلام کلمه محذوفه ده نوبه دیستحي وزن یستفع سی اوکه یې دعین کلمه محذوفه ده نوبیایې وزن یستقل سی په دغه فعل کښي دوه خصوصيته نورهم موجود دي اول خصوصیت دادی. چي مجردفعل یې نه مستعملیږی بلکي په دغه مزیدفعل سره دمجردفعل له استعمال څخه استغنا راغلې ده اودوهم خصوصیت دادی. چي دغه فعل متعدي په خپله اوپه واسطه دمن جاره سره دواړه ډوله راغلی دی. نوبه دې وجه استحیيته اواستحيیت منه دواړه ډوله ویل کیدلای. سي اودځینومفسرینو له کلام څخه داسي فهمیږي چي دغه فعل په خپله متعدی ندی. بلکي دمن په واسطه متعدي کیږي البته په هغه ځای کښي چي په ظاهره په خپله متعدي راغلی وي لکه په دغه ایت کښي نو هلته دخلیل په نزد مفعول دده مجروردی. په تقدیر دمن سره اودسیبویه په نزد منصوب دی په حذف دمن سره چي ودغه قسم منصوب ته منصوب بنزع الخافض ویل کیږي او دغه فعل له استحياء څخه جوړدی. کوم چي مجرد مصدر یې د حیاء لفظ دی. دحیاء لفظ کوم چي په پښتویې معنی په شرم سره کیږي په علمي لحاظ یې دمعنی تعبیر په دې ډول دی. چی، انقباض النفس عن القبیح مخافة الذم، يعني حیارا قبض کیدل اورا بنیدیل دنفس دي له داسي کار څخه چي هغه قبیح اوبدوي له وجي دویري دذم اوبدگويي، داستحياء اودحیاء دلفظونو استعمال دالله جل جلاله په شان کښي دخپلي اصلي معنی په اعتبار کومه چي ذکر سوه صحت نلري ځکه چي یوڅو دحیا په مفهوم اومعنی کښي اضافت ونفس ته راغلی دی. اوالله پاک له نفس څخه منزّه دی. اوبل حیاء دانفعال له مقولې څخه ده کومه چي ثبوت یې وځدای. پاک ته ناجائز دی. خوله دې سره سره په ایتواوپه احادیثوکښي دحیاء اوداستحياء ثبوت والله پاک ته راغلی دی. په دغه آیت کښي که څه هم له الله څخه استحیا نفي سويده خومقیده استحیا نه مطلقه اوداقانون دی. چي نفي چي پر داسي کلام باندی داخله سي چي په هغه کښي قیدوی نومنفي په حقیقت کښي غالباهمدغه قیدوي نه هغه چي په دغه قیدسره مقیدوي نوبه دې وجه دغه آیت دلالت کوي پړثبوت دمطلقي حیا والله پاک ته اویوه وجه ددې داهم ده چي نفي دیوشي چي له یوشي څخه وُسي نوداغالبا ددې دلیل گرځي چي ددغه منفي شي ثبوت ومنفي عنه ته ممکن دی. داراز په یوه حدیث کښي چي بیهقي ئی په کتاب الزهد کښي له انس څخه واوبن

ابي الدنياي له سلمان څخه روايت كړيدى. راغلي دي چي بيشكه الله شرميرې حياكوي له سپين ږري مسلمان څخه له دي څخه حياكوي چي ودغه سپين ږري ته عذاب وركوي اوهمدارنگه په يوه بل حديث كښي چي ترمذي ابودوداويبهقي ئې روايت كړيدى. راغلي دي چي رب ستاسي حياناك، كريم دى. اوحياكوي له خپل بنده څخه چي هغه دواړه لاسونه په دعاكښي ورته پورته كړي اوالله ئې تش اوخالي بيرته وروايس كړي نوؤس داسوال پيداكړي چي دحيا خودخپلي اصلي معنى په اعتباروالله پاك ته نسبت نه صحيح كېږي نوپه كوموځايوكښي چي ئې والله ته نسبت راغلى دى. نوهلته به كومه معنى ورڅخه اراده كېږي؟ په دې اړه مفسرينودوه قوله ذكركړيدي اول قول دادى. چي داهم له جملې څخه دمتشابهاتودى. نوبه داسي وايي چي مرادپه دغوځايوكښي له حياڅخه ددغه لفظ حقيقي معنى مرادنه ده بلكه يوقسم بلاكيغه حياورڅخه مرادده كومه چي دالله صفت اودالله له بلاكيغه ذات سره لايقه ده نورتوتنها الله پاك په عالم دى. چي څنگه حياده اوكيفيت ئې څنگه دى. علامه آلوسى په روح المعانى كښي همدغه قول غوره كړيدى. اودوهم قول دادى. چي په كومو ځايوكښي چي دحيا نسبت والله پاك ته راغلى دى. نوهلته دغايې په اعتبار سره مراد ده توضيح د دې قول داده چي حيا اوشرم ابتداهم لري اوغايه هم لري ابتدائي عبارت ده له هغه انقباض څخه دنفس كوم چي مخكښي يې بيان وسواو غايه يې ترك اوپريښودل دي ځكه كله چي يوسړى ويوقبيح اوبدكار ته اراده وكړي اوبيا په ده كښي داويره پيداسي چي كچيري زه دغه بدكار وكړم نوڅلگ به ځمامذمت وكړي اودالله په نزد به هم مذموم وگرځم نوپه دې وجه له دغه كارڅخه د ده نفس انقباض وكړي اورامات كړسي اوبياد دغه كاراراده له زړه څخه اوباسي اوترك يې كړي نوترك اوپريښول غايه اواخيردحياسو اوقاضى بيضاوي اوځنونورو مفسرنوپه دې اړه داكلى قانون ذكركړيدى. چي دهرشي ثبوت چي والله پاك ته په قرآن كښي اويا په حديث كښي سوي وي اودهغه شي حقيقي معنى والله پاك ته نسي ثابتيدلاى نوله هغه شي څخه به غايه هغه شي مراده كړه كېږي نوداول قول په مطابق به په ذكرسوي ايت كښي د(ان الله لا يستحيى) معنى داسي كړه كېږي، بيشكه الله پاك بلاكيغه حيا اوشرم نكوي، اود دوهم قول په مطابق بې معنى داسي كړه كېږي، بيشكه الله پاك نه پرېږدي

پوسه چي حيا اوشرم دانسان له ډيرو عمده كاملو اونيكوصفتوڅخه دى. داسلام پيغمبرپه يوه حديث كښي كوم چي بخاري وغيره يې روايت كړيدى. فرمايلى دي چي حيا دايمان يوه لويه شعبه اوبرخه ده اودارنگه معتمدو علماؤپه خپلوكتابوكښي داحديث ذكركړيدى. چي بيشكه بعضي له هغوخبرو څخه چي خلكوپې دانبياءو له كلام څخه ادراك واخذ كړيدى. يوه داخبره ده چي هغه وخت چي شرم اوحيايي نه كوله نوبيا چي ستاخوښه وي هغه كوه، همدارنگه پوسه چي داقانون دى. چي هرنيك صفت دوه طرفه لري يويې دافراط دى. اوبل طرف يې دتفريط دى. د دې قانون له مخي دحيا صفت هم دوه طرفه لري دتفريط طرف يې وقاحت دى. كوم چي عبارت دى. له جرأت څخه پرېدو كاروباندي پدېډول چي سړى. په بدوكاروباك اوپروا نكوي اونه دبدكارپه كولوشرميرې اودافراط طرف يې دادى. چي حيا اوشرم پرسري باندي دونه غالب سى چي مباح اوشرعى كارونه هم دشرم له وجي څخه نسي كولاي چي په عربې ودېته حَجَل اوپه پښتوشرمندگي ورته ويله كېږي (ان يضرب) دغه لفظ له ضَرْب څخه

جوړېدى. دضرب لفظ چي په في جاره سره مستعمل سي لکه په دې قول کښي ضرب زيدفي الارض، نوپه معني دتللودى. اوعومومادغه لفظ په معني دوهلوراخي اوکله چي ومثل ته منسوب سي لکه دلته نوپه معني دااعتمال يعني کار ول اوتيره ول دمثل راخي مطلب دا دى چي پريوشي باندى دمثل تيره ولوته اويا ديوشي دپاره مثال راوړلوته ضرب المثل ويل کيږي بي دغه ضرب المثل پردوه قسمه دى. اول قسم يې دادى چي دغه مثل له پخوالاجورسوى وي او ته يې فقط ديوشي دتوضيح ذکرکړې دمثال په ډول دغه مثل چي صُلَّتْ عَلَى الْأَسَدِ وَبُلَّتْ عَنْ النَّقْدِ، يعني حمله دي وکړه پرزمرى باندي اوبولى دى وکړې له پسه څخه، له پخواڅخه لا په عربوکښي دمثل په شکل کارسويدي. نوته چي دغه مثل پريوچا باندي تيرکړې کوم چي له زوره ورسړى سره مقابله وکړى اودکمزورى سړى په مقابله کښي عاجزه سي نودا يوقسم دضرب المثل دى. اودوهم قسم يې دادى چي دغه مثل جوړهم ته کړې او بيابي ديوشي دپاره مثال وگرځوي خودغه قسم ته هم ضرب المثل په دې سبب ويل کيږي چي ته يې دمثال يادمثل په ډول ذکرکړې نه په دې حيث چي جوړښت يې تاکړيدى، دقران کریم امثال له همدغه قسمه څخه دي، تنبيه، پوسه چي يوپريوشي باندى دمثل تيرول دي اويوديوشي دپاره مثال راوړل دى مثلاً زه يوچاته ووايم چي پرزمري دي حمله وکړه اوله شغال څخه دى بولى وکړى ودغه ته دمثل تيريدل ويل کيږي اودمثل مشهوره معني په قول سائرسره کيږي يعني هغه قول چي له وختووخوڅخه په خلگوکښي مشهور اوددوى پرژبو باندى جاري وي، که زه ويوچاته داسي ووايم چي ته ياستاشان داسي دى. لکه فلانى يادفلانى شان نوودې ته مثال تيره ول ويل کيږي او ضرب المثل ودغودواړوقسموته ورشامل دى. قرآني امثال اودارنگه په نورواسماني کتابوکښي چي کوم امثال الله جل جلاله بيان کړيدي اويانبياؤ بيان کړيدي ټول له همدغه دوهم قسم څخه دي مگرکه په شاذاونادرډول يومثل له اول قسم څخه راغلى وي (مثلاً) پوسه چي مثل دلته په معني دمثال دى. نه دقول سائركوم چي په پښتوئي متل بولي اودما لفظ يا ابهاميه دى. کوم چي په معني دأى شىء دى. نوبه معني دمثلا داسي سي، مثلاي مثل کان يعني يومثال هرمثال چي وي، اويازنده ده دپاره ددې راوړل سوى دى چي دمثلاولفظ ته کوم چي نکره دى. عام والي وروبخښي اودتخصيص اومقيدوالي لارپرېنده کړي (بعوضه) پوسه چي په ترکيب کښي د[مثلابعوضه] [متعددقولونه دي اول قول دادى چي دبعوضه لفظ بدل دى. له مثلاًڅخه اوکلمه دما زانده ده دوهم قول دادى. چي عطف بيان دى. دمثلاومازانده ده دريم قول دادى. چي مانکره غيرموصوفه په جمله سره ده په معني دشىءده اوبدل ده له مثلاً څخه اوبعوضه صفت دى. دماوڅلرم قول دادى. چى کلمه دما په معني داي مثل ده اوتاکید دى. دمثلا دپاره اوبعوضه دمحذوف فعل مفعول دى. اي يبين بعوضه فما فوقها پنځم قول دادى. چي بعوضه مفعول دى. دان يضرب، او مثلاً حال دى. له بعوضه څخه چي دذوالحال دتکثير په وجه مقدم سويدي. اوشپږم قول دادى. چي ان يضرب دتضمن له لاري دان يجعل په معني دى. اومثلاً ئى مفعول ثاني اوبعوضه ئى مفعول اول دى. اودبعوضه لفظ مفرد دى. اوجمع ئى بعوض راخي ځيني مفسرين وائي چي بق اوبعوضه سره مترادف لفظونه دي دواړه ومطلق غوماشي ته ويل اواکثر مفسرين داواي چي بق وغت غوماشي ته اوبعوضه وکوچني غوما شي ته ويل کيږي پوسه چي دميري په حيا ؤا لحيوان کښي ليکلي دي چي بعوضه، غوماشي الله پاک دهاتى اودفيل په صورت اوشکل پيدا

کړیدی خوترفیل ئی اندامونه ډیر دې ځکه چې دوپېښې دده ترفیل زیاتي دي اووزرونه هم لري اودفیل خړتم کوئلئ دی اودماشې خړتم ډډدی صاحب دتفسیرخازن لیکلي دي چې غوماشی،بعوضه یوعجیب اوناډرمخلوق دالله پاک دی ځکه چې سره ډیره صغره دى خپل خړتم داوښ،اوفیل اودپسه په څرمن اوپوستوکی کښن نه باسي اوداسي هم پېښه سي چې اوښ یافیل یا پوسه دده له چپچلو څخه مړسي اوامام ابومنصورماتریدی فرمایلي دي چې مچ اوغوماشی ته الله پاک ترزمری هم دلاوري ورکړئ ده (فما فوقها) دفاع لفظ دپاره دعطف دی سره له فائده کو دوروستوالی بې له فصله اوکلمه دما موصوله ده اودفوق لفظ بنا پر ظرفیت منصوب دی مضاف دی اودها ضمیروبعوضه ته راجع دی مضاف الیه دفوق دی اومجموع په اعتبار دثا بت مقدر سره خبر دمبتدأ محذوف دی چې لفظ د هودی اومجموع صله دکلمي دماده،لکه دمخه چې موبیان وکړله فوقیت څخه یامرادفوقیت په جثه اوصورت کښي دی لکه مچ یاغنی اویامرادورڅخه فوقیت په حقارت کښي دی لکه دغوماشي وزرداسلام پیغمبر په یوه حدیث کښي کوم چې ترمذي اوابن ماجه اواحمد ئې روایت کړی فرمایلي دي لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بُعُوضَةٍ مَّا سَقَامُنُهُ كَافِرًا شَرِبَهُ يَعْنِي كَهَ چري وای دنیا برابره برابره په نزدالله له وزرسره دیوه وړوکی غوماشي نونه بي وای څښلې له دغي دنیا څخه په کافر،نه بې وای ورکړې وکافرت له دغي دنیا څخه یوڅرپ داوبو همدارنگه په یوه بل حدیث قدسي کښي چې مذکوره کتابوئې روایت کړیدی راغلي دي چی،وَلَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَأَخْرَكُمْ وَحْيَكُمْ وَمَيِّتَكُمْ وَرَطَبَكُمْ وَيَابِسَكُمْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَتَقَا قَلْبَ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي جَنَاحَ بُعُوضَةٍ، یعنی اوکچيري اول اواخيرستاسي اوژوندي اومړه ستاسي اووچ اولانده ستاسي سره راټول سي پر یوه ډیرپرهيږ گاره زړه باندي دیوه بنده له بنده گانو څما څخه نونه به کړي زیات داکارپه باچاهي زم کښي وزردیوه غوماشي مطلب دحدیث دادی چی الله پاک فرمایلي دي چې که له تاسي ټولوڅخه په اعلی درجه پرهيږگارارن جوړسي نوپه سره زما په بادشاهی کی دغوماشی دوزرقدرياتوالی نه راځی بلکه نفعه ددې بیرته وتاسي ته راجع کیږی پوسه چې دمثالو بیانه ول دبشرپه تاریخ کښی په دوامداره توگه یوجاري اومستمرعمل پاته سویدی اولله پاک په خپل هراسمانی کتاب کښي وبنده گانوته دالهی مطالبو دتوضیح په خاطرمثالونه بیان کړيدي په انجیل کښي چې کوم مثالونه راغلي وو نودهغوی له جملې څخه ځني مثالونه په دې ډول وه،اولمثال دادی چی،ای خلگو مکیږی تاسی په مثل دغلبیل چي صاف وړه دباندي باسي اوسبوس په نس کښي رابنده وي دارنگه تاسي هم دخپلوخولوڅخه دحکمت اودپوهي اودپند خبري راباسی اوغل اوعداوت دخدای له مخلوق سره په خپلوسینوکښي باقي پریږدی مطلب داچي محاسن داخلاوقوخلگوته بیانه وی اوله دی سره سره په خپلوسینوکښي ساتی،دوهم مثال دادی چې،اي خلگوزړونه ستاسی په مثل دمیده ډبروگرځیدلی دي هغه ډبري چی نه یې اور پخولای سی اونه یې اوبه نرمه ولای سی،دریم مثال دادی چی،ای خلگومه را الوځوی،مه راپاروی غالبوزی چی بیاتاسی په نیښو و وهی همدارازله کم عقلانوخلگوسره خبری مه کوی چی بیانوشکنځل درته وکړي اوبې آبه موکړي

(انه الحق) دانه ضیریا ومثل ته راجع دی اویاوضرب المثل ته مرادله حقوالی څخه دلته موافق والي دمثل یادضرب المثل دی له ممثل له سره پوسه چې لفظ دحق په قرآن پاک کښی دوه سوه څلوینست کرته راغلی دی اودغه لفظ

په اصل لغت کښي مصدر هماغلي دی. په معنی دثبوت اوصفت مشبه هم راغلي دی. په معنی دثابت اودالله پاک له نوموڅخه هم يونوم الحق دی. په قرآن کښي دغه لفظ په ډيرومعنی ووکښي راغلي دی. مثلاً په دغه آيت کښي په معنی د موافق يابه بل عبارت په معنی دواقع په خپل ځای کښي راغلي دی. اوددغه سورت په دوه څلويشتم آيت کښي په معنی دثابت په دليل يقيني شرعی سره چی مقابل دباطل دی. راغلي دی. اودارنگه ددغه سورت په ،يوشپيتم ايت کښي په دې قول دخداي کښي چی بغيرالحق دحق لفظ په معنی دجرم شرعی راغلي دی. اوددغه سورت په يواويا يم ايت کښي په معنی دکامل اوپوره بيان دخبري راغلي دی. اوددغه سورت په يوسلو نونسم ايت کښي دصدق په معنی راغلي دی. اوددغه سورت په دوه سوه اودواتيا يم ايت کښي په معنی دحق دبنده اودقرضوراغلي دی. اودارنگه ددغه سورت په يوسل اوويشتم ايت کښي په معنی ددوراواثق راغلي دی. اوددغه سورت په دوه سوه اوشپږديرشم ايت کښي دامرواجب په معنی راغلي دی. وهکذا(فيقولون)پوسه چی موافق له ماقبله سره خوداوه چی دفيقولون پرځای فلایعلمون فرمايل سوی وای خوداسی نه دي فرمايل سوي ځکه چی په مذکورکلام کښي اظهاردډيرقباحت اوجاهالت ددغوکافرانوراغلي دی. ځکه مذکورکلام دليل دی. پرسخت جهالت اوحماقت ددوی باندي (ماذا) پوسه چی په دغه لفظ کښي دوه احتماله دي اول دادی. چی ماستفهاميه په معنی دای شیئ سی اوذا په معنی دالذی سی اودوهم داچی مجموع په معنی دای شیئ سی ، او(داراد)لفظ له اراده څخه جوړدی. اواراده دالله جل جلاله له صفاتوذاثيه وو څخه ده کوم چی عبارت دي له هغو صفاتوڅخه چی په ضد سره يې خداي پاک نه موصوف کيږي پوسه چي اراده دالله پاک عبارت ده له هغه صفت څخه چی ترجيح ورکوي ويوه له دوو مقدوروفعلوته پرابل باندي اوپه اراده کښي دخداي پاک داناممکن دی. چي هغه کاردی کوم چی الله اراده ورته وکړي ترسره نسي (بهذامثلاً) پوسه چی دهذا په لفظ سره کله کله دتحقير دپاره ويوشي ته اشاره کړه کيږي دلته هم دکفاروتحقير دهغه مثال مقصود وو کوم چی په قرآنی آیاتونوکښي راځی اوله دغه تحقيرڅخه ئې طلب ودې ته اشاره کول ووچی قرآن دالله کتاب ندی. اودمثلاً لفظ يا حال دی. اوياتميز دی. له هذاڅخه(الافاسقين) پوسه چي دفاسقين لفظ دفاسق جمع دی. کوم چي له فسق څخه ماخوذ دی. اوفسق په لغت کښي ووتلوته ويل کيږی له يوشي څخه اوپه عرف کښي ووتلوته ويل کيږي له حداواندازې څخه په ضرررسولوکښي لکه چی په همدې وجه ومار،لړم اوخروړي سپي وغيره ته په يوه حديث کښي فواسق ويل سويدي اوپه شريعت کښي فسق وخروج اووتلوته ويل کيږي له حکمه څخه دخداي اورسول قاضي بيضاوي رحمه الله ذکرکړیدی چی په شرعه کښي فاسق وهغه ته ويل کيږی چی دکيږې گناه په کولوسره دالله له امره څخه خارج سي اوبيا دغه فسق درې مرتبې لری اوله مرتبه ئی تغابي بلله کيږي تغابي ودیته ويل کيږي چي انسان کله په داسی حال کښي يوه گناه وکړي چي دکولوپه وخت کښي دغه گناه ډيره بده گني خودنفس دغلبې په وجه ورڅخه صادره سي اودوهمه مرتبه ئي انهماک بلله کيږي انهماک ودې ته ويل کيږي چي يوسړی. گناه په داسي حال کښي کوي چی گناه خوئی بولي مگر په کولوئي هيڅ باک اوپروانکوي اودگناه کول ئې عادت وگرځي اودريمه مرتبه ئې جحودبلله کيږي جحود ودې ته ويل کيږي چي يوسړی العياذبالله گناه په داسي حال کښي کوی چی رواکارئې بولي په اولودوو مرتبوکښي

دفسق انسان دایمان له دائرې څخه نه خارجېږي او په دریمه مرتبه کښي په اتفاق سره کافرگرځي نعوذبالله من ذالک پوسه چی دفسق لفظ په قرآن کښي په څلورومعنی ووکښی راغلی دی. اول دمطلق گناه کبیره په معنی لکه ددغه سورت په یوسل اوه نویم آیت کښي دوهم دکفراوشرک په معنی لکه دالمائده په دریم آیت کښي دریم دهغی کبیرې گناه په معنی چی له کفره څخه راکښته وي لکه دحجرات په یوولسم اودسورت نور په څلرم آیت کښي څلرم په لغوی معنی سره لکه دسورت کهف په پنځوستم آیت کښي دلته له فاسقین څخه هغه مراددي چی دکفر په درجه کښی فاسقان وی پوسه چی الله پاک په قرآن کښی لس شیان دفسق سبب بللی دی اول له له ایمان راوړلوڅخه اوله اتباع څخه دمحمدصلیالله علیه وسلم مخ اړه ول لکه دآل عمران پهدوه اتیایم ایت کښی دوهم په مانزل الله سره حکم اوفیصله نکول لکه دالمائده په اوه څلویشتم آیت کښی دریم نفاق لکه دتوبه په اوه شپیتم ایت کښی څلرم کفرکول لکه دنورپه پنځه پنځوستم ایت کښی مسلمان ته دزنانسبت کول لکه دنورشپږم ایت کښی شپږم وشاهد اووکاتب ته بي ځایه تکلیف ورکول لکه ددغه سورت په دوه سوه اودوه اتیایم ایت کښی اوم تبدیل دشرعی احکامو لکه ددغه سورت په نهه پنځوستم ایت کښی اتم په شرعی احکاموکښی حله اوبهانه کول لکه دسورت اعراف په یوسل اوپنځه شپیتم ایت کښی نهم وبتانوته ذبحه کول اوپه غیښو سره قسمت معلومه ول لکه دمائده په دریم ایت کښی لسم دذبحی په وخت کښی په قصدسره دالله پاک نوم پرېښودل لکه دانعام په یوسل اوپیویشتم ایت کښی ، تمت

د البقره د سورت د اوه ويستم آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم لسمه برخه

لفظي ترجمه

(الَّذِينَ هُمْ عَنْهُ فَاسِقُونَ) چې ماتوی دوی (عَهْدَ تَرُونَ، پیمان، یا وعده (اللَّهِ) دخدای یعنی هغه ترون چې دوی له خدای سره کړیدي چې دخدای فرمان برداری به کوي اودالله په حکمونه عمل کوي اودالله پاک رسولان به مني نوهغه ماتوي اومخالفت يې کوي (مِنْ) له (بَعْدِ) وروسته (مِيثَاقِ) دمحكم والي (ه) دده یعنی له وروسته ددې چې الله پاک ددويهنه عهداوترون محکم هم کړلکه چې تفصيل يې راسي (و) او (يَقْطَعُونَ) پرې کوي دوی (مَا) هغه (أَمْرَ) چې امرکړیدی (اللَّهُ) خدای پاک (بِهِ) په ده سره (أَنْ) په دې (يُوصَلَ) چې پيوست دي کړ سي هغه (و) او (يُفْسِدُونَ) فسادکوي دوی (فِي) په (الْأَرْضِ) ځمکه کښي (أُولَئِكَ) هغه خلگ (هُمْ) خاص دوی (الْخَاسِرُونَ) (27) هغه خلگ دي چې زيان ئې کړیدی. یعنی ددنيا اودآخرت زيان ئې په برخه سويدي ، ، یعنی دغه فاسقان چې ذکرئې وسو هغه کسان دي چې په دوی کښي داخويونه موجوددي ، اول دا چې دوی هغه عهداوپيمان ماتوي کوم چې الله جل جلاله له دوی څخه اخستی دی. ياپه بل تعبیردوی هميشه دهغه عهداوترون نقض اوماتول کوي کوم چې دوی له الله سره کړيدي اودوهم داچې دوی هميشه هرهنه شي پرې کوي اوقطع کوي ئې کوم چې الله پاک دوی دهغه شي په وصل کولو اوپيوسته کولوسره امرکړي دي لکه صله رحمی وغيره چې تفصيل يې راسي دريم داچې دوی په ځمکه کښي هميشه فساداوتباه کاري کوي، دهمداډول فسقي اوکفری خويوپه سبب دوی ددنيا اودارنگه دآخرت په ابدی خسران کښي لويديلي دي ،

تفصيل او علمي خبری

(الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ)

پوسه چې دغه موصول سره دخپلي صلي صفت دی. د(الفاسقين) دپاره يادپاره دذم اودتقير دفسق ددوی راوړل سويدي. اويامخصصه صفت دی. خوهلته که له فاسقين څخه عام فاسقان مرادسي کوم چې ومومن فاسق ته هم ورشامل دي ، اودينقضون لفظ له نقض څخه جوړدی. کوم چې په اصل کښي دپري اودرسي ووشنلوته ويل کيږي په عرف کښي دغه لفظ دهغه اوترون وماتولو ته ويل کيږي اودا په دې وجه چې دهغه دلفظ دپاره کله کله دحبل لفظ کوم چې په معنی دپري اورسي دی. په استعاره راوړل کيږي په دې مناسبت چې دهغه په واسطه

دمتعاھدینوپه منخ کښی ارتباط راځی لکه دپری دسنیو په منخ کښی چی ارتباط موجود دی، دعهده لفظ په معنی دپیمان اودتړون دی. اوکله په معنی دوعده هم راځی اودمن جاره کلمه دپا ره دابتدا ده ځکه چی ابتدا اوشروع دنقض دعهده وروسته له میثاق دعهدهڅخه کېږی اودمیثاق لفظ یاپه معنی دوثوق یعنی محمولی دی. اویاپه معنی دتوثیق یعنی محمولودی. اویاپه معنی دمایوټق به دی. یعنی هغه شی چی په هغه سره دیوشی لکه عهدمثلا محمولی راځی،

پوسه چی دآیت دمذکوره جملې په مطلب پوه کیدل وتفصیل ته حاجت لری نوتفصیل ئې دادی. چی ددغودریوخبروپه حقیقت ځان پوهه ول په کاردی، اول داخبره چی له عهد څخه دالله دلته مرادڅه دی. دوهم داخبره چی له نقض دعهده څخه مرادڅه دی. دریم داخبره چی دمیثاق دعهدهڅخه مطلب دی، ددې خبروتفصیل مفسرینوپه مختلفوډولوکړی دی. اول په دې ډول چی کله چی یوانسان داسلام کلمه ووائې اویغمبرداسلام دالله رسول وگنی نودغه سړی له الله سره داعهداوتړون وکړچی هرڅه احکام ستا چی ددغه رسول په واسطه وماته راوړسېږی نوزه به په حتمی ډول هغه منم داخودعهده الله معنی سوه بیا چی کله دغه سړی پیغمبر وویني اویادده حالات په کتابو کښی وگوری اوهغه خلگ چی په اسلام ئې عمل کړی وی ووینی چی دغټوغټوکرامتواومقاماتوخاوندان گرځیدلی وی اودارنگه داسلام دحقانیت نوری نښانې ورته ښکاره سی نودده یقین اویمان نورهم محکم سی دانومیثاق دعهدهالله سو نوله دې څخه وروسته که بیادې داسلام په حقوالی کښی شک وکړی نویشکه به دی غټ فاسق اوخارج له حدڅخه د عقل اودشرع گڼل کېږی، اوخنومفسرینوفرمایلی دی چی له عهدالله څخه دلته مرادهغه عهددی. کوم چی دالست بریکم په ورځ کښی انسانانوله الله سره کړیدی. کله چی آدم علیه السلام الله پاک پیداکړ نودټولوانسانانوارواحونه دورپوکیوسرو میریانو په ډول الله پاک دآدم له ملا څخه راوايستل اودخپل وحدانیت علم ئې په دوی کښی کښیښووی اوورته وې ویل چی الست بریکم یعنی ایانه یم زه رب ستاسی، قالوابلی، یعنی وویل دوی چی هوته ای پروردگار څموررب یې نوپه دغه وخت کښی ټولوانسانانوله خپل رب سره داعهدوکړچی موربه له تاسره شریک نه پیداکوواوستاله حکموڅخه به سررغړه ونه نه کوو اومیثاق اومحکمول ددغه عهدیباپه دوه ډوله سویدی. اول په دې ډول سره چی دانسانانو په عقلوکښی یی ددلالتو دتوحید اودپېژندنې دالله پاک استعدادپیداکړ اوپر خپل ذات اوصفاتوباندی ئې دلالت ورته نصب کړل اودوهم په دې ډول چی رسولان ئی سره له معجزواوسره له اسمانی کتابوپه دوی کښی مبعوث کړل اوځنی مفسرین وایی چی مرادله دغه عهدڅخه هغه عهددی. چی په تورات کښی الله له بنی اسرائیلو څخه اخیستی وچی که هروخت اخیری نبی حضرت محمدصلی الله علیه وسلم پیداسونوخامخا به تاسی پرده باندی ایمان راوړی. اودده مدداوکومک به کوی،،فتح العزیز، مظهری وغیره،

(ويقطعون ما امر الله به ان يوصل)

پوسه چي د، ان يوصل، لفظ بدل دي. له ضمير مجرور څخه د، به، په لفظ کښي اودغه جمله دينقضون پر جمله باندې عطف ده اودما کلمه عبارت ده له علاقې څخه يعني دغه فاسقان هميشه د هغې هري يوي علاقې قطع کوي کومه چي الله دهغې په وصل کولوسره امر کړيدی، همدارنگه پوسه چي دغه علاقې عبارت ده له څوقسمه علاقو څخه،

اوله دا علاقې ده چي دانسان روح يې له عالم علوي اوملائکوسره لري، وصل اوپيوسته کول ددې علاقې دادی چي انسان هغه اعمال اخلاق اومعارف په ځان کښي راوړي کوم چي دملاکه ودي ځکه چي په دې سبب دانسان له عالم بالاسره مناسبت اوهمجنسوالي پيدا کيږي اوقطع کول ددې علاقې دادی چي انسان وشيطاني اعمالوته مخ کړي اودنفساني خواهشاتو تابع سي ځکه په دې وجه دانسان تعلق اومناسبت له ملائکوسره قطع کيږي، دوهمه علاقې داده چي انسان يې له انبياؤ، مرشدانو اوعلماءوسره لري ددې علاقې وصل کول دادی چي انسان ددغومذکورومبارکواشخاصوکامله تابعداري وکړي او ټول نبیان ومني اوداسي ونکړي چي ځني پيغمبران مني اوځني نه مني لکه نصاري اويهود، اوپرې کول ددې علاقې دادی چي انسان ددوي پر خلاف دکفارو، منافقانو، وغيره مصاحبت غوره کړي اوددوي شېهو اوغلطو خبروته غوړونه نيسي اوپر دغومقدسوبندگانودالله پاک طعنونه و ائي، دريمه علاقې دقرابت اودرحم ده اوقطع کول ددغې علاقې په ډيرووجوسره کيږي اول په دې وجه سره چي په هغووختوکښي وقریبانوته نه ور حاضر يږي کوم چي دوي ئې په هغوئ کښي دده دحضور طمع کوي لکه دغم ياديوې خوشحالي وخت اودوهم په دې وجه سره چي له دوي سره احسان اومروت نکوي اودريم په دې وجه سره چي ودوي ته ضرر رسوي وهکذا، فتح العزيز وغيره، ويفسدون في الارض، پوسه چي دغوفاسقانوپه مختلفو طريقوسره په ځمکه کښي فساد کاوه، اول په دې طريقه سره چي خلگ بې له ايمان راوړلو څخه منعه کول،

دوهم په دې طريقه سره چي کفار اودمسلمانانومخالفين بې دمسلمانانوپر خلاف په جنگ راپاره ول

دريم په دې طريقه سره چي کفار بې دمسلمانانو په پتواسرارو خبره ول څلرم په دې طريقه سره چي دصحابه و اومسلمانودعيبوتجسس بې کاوه چي بيانوتشهير ورکړي اوخلگ ورڅخه ناپ ماتي کړي پنځم په دې طريقه سره چي بدرسمونه اوبدعتونه بې په خلگو کښي رائج ول شپږم په دې طريقه سره چي دشهوت اودغضب او دتباہ کاري په کاروکښي بې په اخيره درجه توغل کاوه،،

تمت والله الموفق

د البقرة، د، ۲۸، آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم (۱۱) برخه،

لفظي ترجمه:

، (كَيْفَ) څرنگه (تکفرون) کافران کېږي. تاسې (ب) په (اللّٰه) الله باندې (وَ) حال دادې (کُنْ) واست (تُمْ) تاسې (أَمْوَاتًا) مړه (فَ) بيا (أَحْيَا) ژوندی کړاست ده، يعنې الله پاک (کُمْ) تاسې، يعنې په دې ډول چې ستاسې بدنونه ئې ستاسې دمیندوپه رحموکښې تيار اوجوړ کړل او بيا ئې روحونه پکښې داخل کړل (تُمْ) وروسته يعنې وروسته له دغه ژونده ستاسې چې اجلونه موراسي (يُمِيتُ) وژني دې يعنې الله پاک (کُمْ) تاسې (تُمْ) بيا يعنې بيا کله چې د قيامت ورځ راسي (يُحْيِي) ژوندی کوي دې يعنې الله جل جلاله (کُمْ) تاسې (تُمْ) بيا يعنې وروسته له دې چې د قيامت په ورځ کښې بيرته راژوندی کړه سي (إِلَيْهِ) خاص وده ته يعنې خاص واللّه اودده وحساب، کتاب اودده وجزاته (تَرْجَعُونَ) گرځه ول کړه کېږي، وروستل کېږي. يعنې له قبرو څخه، البقرة (28) آيت يعنې څرنگه تاسې کافران کېږي. په الله جل جلاله باندې، پرکوم يوه حال باندې تاسې کافران کېږي. ايا په داسې حال کښې چې جاهلان ياست په الله جل جلاله باندې اوکه په داسې حال کښې چې الله جل جلاله پيږني، که دا ووايست چې دجهل په حال کښې کافران يو نوداخبره خومو ښکاره باطله ده ځکه چې تاسې پدې عالمان ياست چې الله له نيستي څخه تاسې ووجودته راوستلاست، اوکه داسې ووايست چې سره له علمه موکفر غوره کړيدی. نو بيا څو لاندې خبره بده سوه پردغه تقدير په په آيت کښې وديته اشاره راسې چې ددغو کافرونو کوم چې په تکفرون سره خطاب ورته سويدي، کفر، عنادي کفر ويا مطلب دآيت دادی چې هيڅ يو حال له حالاتو څخه ستاسې داسې نسته چې هغه دي لائق په دې سره وي چې تاسې په الله جل جلاله باندې کافران سي. ځکه ابتدائي حال ستاسې دموت اودمرگ حال وچې په مختلفو مرحلو دمرگ کښې تاسې قرار پيدا کړ ځکه اول اول خوتاسې اوټول کائنات معدوم اونیستی واست بيا الله پاک د عناصرو په ضمن کښې وتاسې ته تحقق درکړ بيا ئې دمور او پلارد غذا په شکل کښې وگرځولاست او بيا دنطفو په صورت کښې سولاست او بيا دمیندوپه رحموکښې يو وارد کلو وينيوتوې او بيا دغوښوټوې په الهي قدرت درڅخه جوړې سوي او بيا مو هلته د بدن ټولي اجزا وي الله جل جلاله درپوره کړې په دغو ټولو مرحلو کښې تاسې يوقسم معدومات او مړې واست بيا الله جل جلاله حيات درکړ چې ستاسې په بدنوکښې ئې روحونه اوساوي داخلي کړې چې همدغه ژوند په دوو مرحلو کښې تاسې تيره وي. اوله مرحله ئې چې بيخي کوتاه مرحله ده دمیندوپه نسوکښې ده اودوهمه مرحله ئې له هغه وخت څخه پيل کېږي چې ستاسې زوکړه وسي بيا دمرگ تروخته پورې او بيا دوهم ځل بيرته تاسې الله جل جلاله مړه کوي اوددغه مرگ مرحله بيا تاسې په عالم برزخ کښې تيره وي چې په دغه

مرحله کښی به تاسی دقبروله راحت اویاعذاب سره مخامخ کیږی. اودنکیراومنکردپښتنواوسوالووجوابوته به اړکیږی. اودغه راز نورترخه یاخواژه حالات به په همدغه برزخی مرحله کښی دخپلو عملوپه وجه تیره وی. اوبیاچی کله دقیامت ورځ راسی نوبیرته به الله جل جلاله تاسی له قبروڅخه ژوندی راپورته کوی اودالهی عسکرو، فرشتوپه ذریعه به دحشرگاه ومیدان ته وروستل کیږی. اوبیابه هلته له قسم قسم سختو حالاتوسره مخامخ کیږی. اوداعمالومحاسبې به درسره کېږی اوبیابه ودوزخ یا وجنت ته روانېږی، نواوس تاسی فکروکړی چی په دغو حالاتوکښی ستاسی کوم حال ددې وږدی. چی تاسی سرکښی وکړی. اوپه الله جل جلاله باندی کافران سی،

روح المعانی وغیره مع توضیح،

تفصیل اوعلمی خبری،

(کیف)

پوسه چی دغه لفظ دپاره داستفهام دحال راځی په قرآن پاک کښی دغه لفظ درو ایتیاخایه راغلئ دی. خو په ځینوځایوکښی مقصود ورڅخه انکار اوزجروی یاتعجیب وی لکه په دغه آیت کښی چی دواړه صحیح کېدلای سی، اوکله مقصودورڅخه اقراروی لکه دالغاشیه په ۱۸، ۱۷ وغیره آیاتونوکښی اوداسی په نورو معناؤ هم راځی اودبنده گانوپه کلام کښی دتعجب دپاره هم راځی، (وکنتم) الخ، پوسه چی دلته د ځنو سوالواودهنوی په جوابوځان پوه کول ضروردی، اول سوال دادی. چی ددغی جملې ربط خودتکفرون له جملې سره دادی. چی حال دی. له فاعل څخه دتکفرون اوسره له دې چی حالت ئې له مختلفووجو څخه صحت نلری،

اول له دې وجی څخه چی ماضی هلته حال واقع کېدلای سی چی ماضی قریبه وی اودقدلفظ ظاهریامقدرورسره وی دلته که دقدلفظ ورسره مقدرهم سی خودغه ماضی بعیده ماضی ده، ددې سوال جواب دادی. چی کله کله ماضی بعیده ماضی قریبه فرض کړه سی نوحال واقع سی لکه په دې قول کښی ❖ کیف تکذب وقدقال رسول الله صلی الله علیه وسلم المومن لاتکذب ❖ یعنی څرنگه دروغ وایی ته اوحال دادی. چی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چي مومن دروغ نه وایی.

دوهم له دې وجی دمذکوره جملې حالت نه صحیح کېږی چی پردغه تقدیرد❖ ثم یمیتکم ❖ الخ ددریوواړه جملوعطف پرجمله دوکنتم امواتاً باندی نه صحیح کېږی اوداپه دوه سببه اول په دې سبب چی ماضی اومستقبل په یوه وارله یوه شی څخه حال نسی واقع کېدلای دوهم په دې سبب چی دغه درې سره فعلونه دمضارع مستقبلی صیغې دی اومضارع چی مستقبل محض وی حال نسی واقع کېدای، ددې سوال

یوجواب دادی. چی دغه درې سره جملې مستأنفی جملې دی اودوکنتم امواتاً پرجمله باندی عطف ندی همداسبب دی. چی له ماقبل څخه په حرف عطف اوپه صیغه په دواړوکښی مخالفت لری.

اودوهم جواب دادی چی دغه ټولی جملې په حال والی کښی داخلي دی خو په حقیقت کښی حال علم پردغو جملو باندی دی. نه په خپله دغه جملې اوتقدیر دآیت په دې ډول دی، کیف تکفرون وانتم عالمون بانکم کنتم امواتاً الخ خو پردغه جواب باندی داسوال واردېږی چی اکثروددغو کفارو ته کوم چی په دغو جملوسره مخاطب وه پردې باندی علم نه ووحاصل چی له مرگ څخه وروسته به دوی دوباره راژوندی کړه کېږی او وحشرگاه ته به بیول کېږی ددغه سوال جواب په دې ډول سره کېدلای سی چی ځنی په کښی دارازخلگ ښائی موجودوچی مذکورعلم ورته حاصل وواودغه قدر دکلام دصحت دپاره دلته کفایت کوی

اودریم جواب کوم چی ځنومفسرینوورکړیدی دادی چی دلته دغو مذکوره صیغو داستقبال دثم دمعنی په وجه دماضی په صیغوسره اوبښتی دی ځکه چی معنی دآیت په دې ډول ده ،،فاحیاکم وتراخی اماتته وتراخی احیا ءه ایاکم وتراخی رجوعکم الیه، صاحب دفتح العزیز ویلی دی چی تر ټولو زیاته صحیح توجیه داده چی وویل سی چی له فاحیاکم څخه وروسته چی کومی جملې دی نوهغه دکیف تکفرون پرمجموع جمله باند عطف دی اوحاصل دکلام دادی چی ای کافرانوسره له دې چی په خپلواحوالاتو باندی ښه علم لری خوبیا هم کافران کېږی نوداډېر مستبعد کاردی اوکه له دغه سره سره چی له خپلواحوالو څخه خبریاست کفر غوره کوی نوپه دې هم پوه سی چی بیرته به مړه کېږی اوبیا به دوهم ځل بیرته راژوندی کېږی اوپه دغودواړو حالتونو کښی به دهمدغه کفر سزاوینی.

(ثم یمیتکم ثم یحییکم)،پوسه چی له دغه مبارک آیت څخه متعددی فایدې اومسائل ترلاسه کېږی چی تفصیل ئې په دې شرحه دی ،اول دکافرانو کفر په داسی حال کښی چی دوی له خپل ماضی اوحال اوآینده څخه ښه خبردی دډیر شدید انکار اوتعجب اوتعجیب محل اوځای دی،دوهم دمیت دلفظ اطلاق پر هغه شی باندی هم کېدلای سی کوم چی بې روحه وی اودمخه هم په حیات اوژوند سره نه وی مشرف سوی یعنی ددې دپاره چی پریوشی باندی دمړه اطلاق کول کېږی ودېته ضرورت نسته چی دغه شی به تردغه اطلاق دمخه یوځل ژوند ئ اوسېدلی وی اوکومو علماؤ چی ویلی دی چی ،میت، صرف وهغه چاته ویل کېدلای سی چی یوځل ژوندی اوبیا ساه ورڅخه وتلی وی نودا قول ددوی دقرآنی آیاتونوله مخی ناسم دی ځکه په دغه ذکر سوی آیت کښی انسانان تردغه دنیوی ژوندله مخه اموات اومړه بلل سویدی سره له دې چی تردغه ژوند دمخه خوانسانانوبل ژوندندی لیدلی اودغه راز الله پاک دکفارو ویتانوته اموات اومړه ویلی دی سره له دې چی جمادات دی اویووخت ئې هم ژوند ندی موندلی لکه چی دسورت نحل په، ۲۱، آیت کښی دبتانوپه شان کښی الله پاک فرمایلی دی ،اموات غیر احیاء.

دریم، له دغه آیت څخه دامسأله راخارجیږی چی جنین یعنی هغه حمل چی دمور په رحم کښی وی اوساه اوروح ئې لا په بدن کښی نه وی داخله سوئې له رحم څخه دمور راخارج سی نوده لره دژوندی حکم نسی ثابتیدلای همداسبب دی چی غسل اوکفن نه ورکول کېږی اولمونځ دجنازی نه ورکړیږی اووارث او مورت نه گرځی.

څلرم، په مذکورآيت کښې الله پاک دخپل عظيم قدرت له نښانوڅخه ځنې غټې اوستري نښانې وبنډگانوته ذکرکړې دى چې هغه له غذا څخه دانسان دخلقت مواد په تدريج اوترتيب سره جوړه ول لکه نطفه علقه مضغه وغيره اوبيا وروسته دمورپه رحم کښې دده د بدن ټول اعضاء برابره ول اوبيا په هغه کښې روح داخلول دى چې بيا ژوندى شخص ورڅخه جوړسى اوحرکت تکلم اوکښينستل پريوتل تگ راتگ خوراک وغيره کوى.

پنځم، له مذکوره آيت څخه دوهم ژوند اودهغه ډول اوڅرنگوالى فهمېږي، په انسانانوکښې خوځنى داسې څوک دى چې العياذ بالله له دوهم ژوند څخه يعنى له بعث بعدالموت څخه منکر دى لکه دښې عليه السلام په زمانه کښې چې مثال عرب مشرکان ؤاولکه په دغه موجودعصرکښې چې دهريه اودروسانوندنظريې خلگ دى اوځنى بيا لکه فلاسفه ديونان وروسته له مرگ څخه په يوداسى قسم روحانى ژوندباندې قائل دى کوم چې له آسمانى شريعتو څخه پرمخ مخالف قول دى، اوځنى بيا لکه هندوان په تناسخ سره قول کوى دوى وائي چې کله چې يوانسان مړسى نوبيا دده روح په يوه بل بدن کښې داخلېږي اودوباره په دنياکښې ژوندى سى خوداسلام دمقدس دين په شمول دټولواسمانى غيرمحر فواديانو په دې باره کښې هدايت دادى چې ټول انسانان به په يوه مشخصه ورځ کښې کومه چې دقيامت ورځ ده دالله په حکم دوهم ځل سره له روحونو او بدنودوى بيرته راژوندى کړه کېږي اوبيا به له دوى سره د اعمالواوعقائدومحاسبه کړه کېږي اوبيا به مستحقين دجنت جعلنا الله منهم وجنت ته ځى اومستحقين ددوزخ به ودوزخ ته ځى نعوذبالله من ذالک اوبيا به دغه ژوند ابدى وى اوفناومرگ به بيا نه وى ،

تمت ومن الله التوفيق

د البقره د سورت د، ۲۹، مبارک آیت تفسیر او علمی تحقیق

تفسیر فضل الرحیم (۱۲) برخه

لفظی ترجمه

(هُوَ) دى. يعنى الله جل جلاله (الَّذِي) هغه دى. يعنى هغه وتاسى ته اى انسانانو د غټو غټو نعمتو درکوونکى ذات دى. (خَلَقَ) چى پيدا کړي يې دي (لَكُمْ) تاسى لره، يا يې داسى معنى وکړى، له وجى ستاسى، يعنى له وجى د نفعى ستاسى (مَا) هغه يعنى هغه شيان (فِي) چى دي په (الْأَرْضِ) مزكه کښى (جَمِيعًا) ټول يعنى په داسى حال کښى چى ټول دى په دې معنى چى يوشى هم پکښى داسى نسته چى الله جل جلاله دى نه وى پيدا کړى بلکه بل چادى دهغه تخليق کړى وى اونه يوشى له همدغو ځمکنى شيانو څخه داسى سته چى ستاسى نفعه اوفايده دى په هغه کښى نه وى ملحوظه سويې (ثُمَّ) بيا يې (اَسْتَوَى) قصد وکړ (إِلَى) وه (السَّمَاءِ) اسمان ته يعنى قصديې وکړو اسمان ته د دې چى پيدا يې کړي (فَ) نو يې (سَوًّا) برابر کړل، يا پيدا يې کړل برابرله حکمت خپل سره (هُنَّ) دوى يعنى اسمانونه (سَبْعَ) اوه (سَمَوَاتٍ) اسمانونه، يعنى په داسى حال کښى چى اوه اسمانونه دي (وَ) او (هُوَ) دى. يعنى الله پاک (بِ) په (كُلِّ) هر (شَيْءٍ) شى (عَلِيمٌ) ښه عالم دى. (۲۹)،،،

پوسه چى پدغه مبارک آيت کښى الله جل جلاله بل عظيم نعمت خپل چى پر انسانانو باندې يې کړيدى. بيان کړيدى. اودغه نعمت مرتب دى. پر نعمت د وجود وړکولو وانسانانو ته چى په مخکى آيت کښى يې ذکر وسو ځکه چى دادهغه نعمت بيان دى. چى انسان له پيدا يښت څخه وروسته په بقا او په زندگى کولو کښى ورته محتاج دى. پدغه آيت کښى الله پاک داسى فرمايلى دي چى دغه الله چى تاسى په کافران سوى ياست سره له دې چى ستاسى وجود اوستاسى مرگ او ژوند دده له لوري څخه دى. وتاسى بيا دده ومحاسبې ته هم ورځى، هغه ذات دى. چى پيدا کړي يې دي ستاسى دفايدې اونفع دپاره هغه ټول شيان چى په مزكه کښى دي چى ستاسى دژوندانه چارى ټولى دهمدغى مزكى په شيانو سمبالېږي او قسم قسم دنيوي فايدې ورڅخه اخلى. اودارنگه له همدغو شيانو څخه دينى نفعى هم اخلى ځکه هر شى چى په مزكه کښى دى. دالله پاک پر وجود او يووالى باندي اودارنگه دده پرکاملو صفاتو باندي لکه علم، قدرت، اراده، او پر پاکوالى باندي دالله جل جلاله له ټولو نقصاناتو او عيبو روښانه دليل دى. اوالله پاک په پيژندل کيږي لکه چى مولانا عبد الرحمن جامى رحمه الله فرمايلى دي

زهر زره بدوړوى وراهيست بر اثبات وجود او گواهيست

اویالکه شیخ سعدي شیرازی رحمه الله چی فرمایلی دي

برگ درختان سبز درنظرهوشیار هرورقش دفتريست معرفت کردگار

همدارنگه نبیان علماء مدرسی مسجدونه کتابونه کاغذان قلمان اوداسی نور بیشماره مزکنی شیان چی دینی گتی ورخه اخیستلي کیدلای سی همدارنگه دغه اوه اسمانونه چی وانسانانوته دنیوي اودینی فایدي پکبنی موجودي دي همدغه الله جل جلاله پیداکړيدي اودغه ټول کارونه چی ده کړيدي ددې خبری کامل دلیلونه دي چی الله جل جلاله دزبردست اوکامل ترین علم خاوند دی. اوپه هرشی ښه عالم دی. ،،

تفصیل اوعلمی خبری

(،هوالذی)

پوسه چی دلته مبتدای دهولفظ دی. اوخبرچی الذی سره له صلی دی. دواړه معرفه دی نوپه دې وجه داکلام مفید دحصر دخبر دی. په مبتدا کښی خوڅرنگه چی دغه خبرپه اصل کښی دلیل دی. پر استحقاق دالله پاک عبادت لره دبندگانونوحصر دهمدغی خبری په الله کښی مفید دی. دحصر داستحقاق دعبادت په الله کښی ، اودغه جمله په تقدیردعاطف سره عطف ده پر جمله دوکنتم باندی اوحرف عطف له دې وجی ترک سویدی. چی دغه معطوف لکه نتیجه داسی دی. معطوف علیه لره ،د،هو،په لفظ کښی مختلف لغتونه دی ،اول په ضمه دهاء اوپه تخفیف اوفتحه دواوسره لکه چی مشهورهم دادی. دوهم په حذف دواوسره خوپه شعرکښی فقط،دریم په ضمه دهاء اوپه تشدیدافتحه دواوسره خوپه لغت دهمدان کښی څلرم په سکون دواوسره خو په لغت کښی دقیس اوداسد اودغه لفظ دهوداهل الله په نزدالله پاک دذات بحث نوم دی. اوپه دغه لفظ کښی اصلی حرف یواځی دهاء لفظ دی. اوواوپکښی زائد دی. په دلیل ددې چی په تثنيه اوپه جمع کښی حذف کړکېری نوداپه اصل کښی یوحرف دی. اوپریوه ذات فردالله باندی دلالت کوی اودغه مبارک لفظ دهو دهرانسان له تنفس سره جریان لری

(خلق)

پوسه چی دَخَلَقَ لَفْظ دَخَلَقَ څخه جوړ دی. خلق په اصل کښی وتقدير یعنی اندازه کولوته ویل کیږي يقال خلق النعل اذا قدرهاوسواها بالمقياس بیاپه معنی کښی دایجادالشیء علی تقدير واستواءمستعمل سویدی. (لکم) تقدیم ددغه جار اومجرور پرصریحی مفعول باندی کوم چی دمافی الارض لفظ دی. دپاره دتعجیل دمسرت دی. اولام جاره دپاره دتعلیل اودانتفاع دی،ای خلق لاجلکم جمیع مافی الارض لتنتفعواپه فی اموردنیاکم بالذات اوبالواسطه وفی اموردینکم با لاستدلال والاعتبار،پوسه چی ډیروداهل سنتولکه حنفیه اوشافعیه په دغه آیت سره پر دې خبره باندی دلیل نیولی دی. چی اصل په هغوشیانوکښی چی دانسانانودپاره نافع وی اباحت او رواالی دی. البته دمخه ترراتللو

د شریعت او اکثر د معتزله و هم پردغه خبره باندی دی او امام رازی په محصول کښی اوبیضاوی په منهاج کښی هم دغه خبره غوره کړیده خو ځنوعلماءو پردغه استدلال باندی دا اعتراض کړیدی چی لام جاره خو کله کله دپاره دغیرد نفع هم راځی لکه په دې قول دخدای کښی چی، ان اساتم فلها، بیا په دې ډول جواب ورکړسویدی چی دغیر نفع دپاره دلام جاره راتلل دمجاز په ډول دی نه د حقیقت په ډول، او ځنوو یلی دی چی اصل په اشیاؤ کښی له مخه ترورود د شرع حظار او حراموالی دی او ځینوبیا په دې مسأله کښی توقف کړیدی، روح المعانی

(ما فی الارض)

پوسه چی لکه څرنگه چی مافی الارض یعنی هغه شیان چی په ځمکه کښی دی الله پاک دانسانانو د نفع دپاره پیدا کړیدی نو دارنگه ئې ځمکه په خپله هم ددوی د نفع دپاره پیدا کړیده نو په دې وجه دلته داسوال کیږی چی دلته تخصیص د مافی الارض په څه وجه سویدی ؟ ددې سوال په مختلفو وجو سره جواب سویدی، اول په دې ډول چی بیان د امتنان په ځمکه سره الله پاک تردغه دمخه لا په خپل دغه قول کښی کړیدی چی، وجعل لکم الارض فراشا، او دوهم په دې ډول چی د الارض له لفظ څخه خپله معنی نه ده مراد بلکه دارض لفظ دلته په معنی د جهة السفل دی نو په د مافی الارض معنی مافی جهة السفل سی اودریم په دې ډول چی د ځمکی پر هر جز باندی د مافی الارض لفظ صادق پری نوله دغه وجی ځمکه هم په مافی الارض کښی داخله ده دلته یوسوال داهم کیږی چی ټول مافی الارض خو په وخت دنزول ددغه آیت کښی خدای پاک نه وو پیدا کړی ځکه ډیرله مافی الارض څخه وروسته پیدا سویدی نو بیا څنگه خلق یعنی د ماضی لفظ الله جل جلاله فرمایلی دی د دې سوال هم په مختلفو ډولو سره جواب کیدلای سی اول پدې ډول چی له مافی الارض جمیعاً څخه هغه مافی الارض مراد دی چی د همدغه آیت دنزول په وخت کښی موجود وو دوهم پدې ډول چی له خلق څخه د مافی الارض جمیعاً عام مراد دی که خلق دنفس مافی الارض وي او که خلق د مادی د ده وي اودریم پدې ډول چی هغه چی په وروسته کښی موجود سوی او یا موجود پری د تغلیب په ډول مخلوق بلل سویدی څلرم پدې ډول چی خَلَقَ په معنی دَقْدَرْدَه له دغو جوابو څخه دیوه بل سوال جواب هم وسوهغه دا چی دمخه تراستواء او قصد کولو د الله پاک وپیدا یښت د اسمانوته خو جمیع مافی الارض نه وپیدا سوی ځکه له مافی الارض څخه ډېر داسی شیان و چی وروسته ترتخلیق د اسمانوالله پیدا کړل او یائې اوس لاهم ندی پیدا کړی بلکه له دې څخه وروسته ئی پیدا کوی، ، ، پوسه چی اباحیه چی یوه گمراه کافره ډله ده او واسلام ته اوو صوفیه و ته منسوبه ده وایې چی کله انسان خدا ی پاک وپیژنی اوله خدای پاک سره یې محبت پیدا سی نو بیا په هیڅ شي مکلف نه دی او هر څه ورته روادی او په مزکه کښی چی څه دي هغه دهرچادي او ورته مباح دوی پدغه آیت کښی دخلق لکم مافی الارض جمیعاً په جمله سره دلیل نیسی اودارنگه اشتراکیه اودهریه کفار هم پرمسلمانانو باندی د الزام په ډول دغه آیت پر خپله دې خبره باندی چی د دنیا ټول شیان وهرچاته مباح دی اوزن زر زمین د ټولو سره شریک دی دلیل گرز وی ، ددوی ددې فاسدا ستلال اول جواب دادی چی له دغه آیت څخه خوصرف دونه قدر فهمیږی چی په ځمکه کښی هر شی دانسانانو د نفع دپاره دی اونفعه عامه ده که دنیوی

وی اوکه دینی وی او دارنگه عام له دې څخه چې دغه نفعه اخیستل په مافی الارض مشروط په یوه شرط اومقید په یوه قیدسره وی او که نه وی نوپه دغه عامه معنی سره انتفاع اباحت دهرشی لره ندی. مستلزم اودوهم جواب یې دادی چې قاضی بیضاوی رحمه الله ددوی دغه استدلال په دی ډول رد کړیدی چې مذکوره آیت پردې باندی دلالت نه کوی چې هر یو د مافی الارض مباح دی. لپاره دهر یوه له انسانانو بلکی پردی باندی دلالت کوی چې مجموع د مافی الارض دمجموع انسانانو دپاره دی. نوداله دې سره منافات نلري چې ځنی شیان دي ترڅو انسانانو پوری دځنوعارضی اسبابوپه وجه لکه رانیول یا په میراث ور پاته کیدل اختصاص پیدا کړي او ونوروته دي نه وي مباح خوالبته له آیت څخه دغه مسئله معلومیږي چې اصل په مزکنی شیانو کښی اباحت دی. اونه اباحت دعارضی اسبابو په وجه پکښی راځی لکه چې تفصیل ددې دمخه تیرسو، دلته په دې اړه ویوې بلی فائده یې ته فهم وکړی، محب الله بهاری په مسلم الثبوت کښی ذکر کړیدی چې دغه اختلاف چې اصل په اشیاءو کښی اباحت دي اوکه حرمت دی. اوکه په دې کښی توقف دی. په هغه وخت کښی ممکن دی چې شریعت نه وراغلی اوکله چې شریعت راغی نوبیاخود دهرشی حکم شریعت معلوم کړ اوځنووېلی دی چې دشریعت له نزول څخه وروسته هم واصل ته رجوع کیدلای سی یعنی دهغه شی په باره کښی چې شریعت دهغه په باره کشی څه نه وی ویلی اوشاطبی په کتاب الاعتصام کښی فرمایلی دی چې دغه اختلاف په عادی امورو کښی دی. نه په عباداتو کښی اوصاحب ددرمختارو ویلی دی چې صحیح قول داهل سنت په دې مسأله کښی توقف دی. اواباحت دمعتزله وړایه ده پوسه چې دلته دیوې

بلی مسئلې څیړنه هم ضروري ده هغه داچې علماؤ پدې مسئله کښی اختلاف کړیدی چې افعال دالله جل جلاله معلول په اغراضو دي اوکه نه دي یعنی الله جل جلاله چې یوکارکوي نودیو غرض اوعلت په سبب یې کوي اوکه یا اکثر علماء پردغه خبره باندی دی چې افعال دالله پاک معلول په اغراضو نه دي امام فخرالدین رازی رحمه الله په تفسیر کبیر خپل کښی ددغه آیت دتفصیل په ذیل کښی فرمایلی دي چې قال اصحابنا انه سبحانه وتعالى لايفعل فعلا لغرض لانه لوكان كذلك كان مستكملا بذالك الغرض والمستكمل بغيره ناقص بذاته ولان من فعل فعلا لغرض كان عاجزا عن تحصيل ذالك الغرض الا بواسطة ذالك الفعل والعجز عليه تعالى محال انتهى باختصار په مذکور آیت کښی دغه قول الهی چې خلق لکم ظاهرا پردې خبره دلالت کوي چې الله جل جلاله فاعل للغرض دی. ځکه چې خلق چې فعل دالله جل جلاله دي معلول په غرض گرځیدلی دی. چې دلکم لفظ دلالت باندی کوي اوله دې قسمه نوریاتونه هم سته لکه وماخلقت الجن والانس الا ليعبدون، امام رازی رحمه الله په جواب کښی د دې داسی فرمایلی دي ثم انهم تكلّموا في اللام في قوله تعالى خلق لكم مافي الارض جميعا وفي قوله الا ليعبدون فقالوا انه تعالى لما فعل ما لوفعله غيره لكان فعله لذلك الشيء لاجل ذالك الغرض لاجرم اطلق الله عليه لفظ الغرض بسبب هذه المشابهة اوقاضی بیضاوي په اشاره کښی وجواب ته له امثالود داسی اياتوفرمایلی دي چې خلق د مافی الارض لاجل انتفاعکم په دې معنی نه دی. مراد چې انتفاع غرض دفعل دخلق دی. بلکه په دې معنی مراد دی چې انتفاع یې لکه غرض داسی دی. له دې حیثیته چې دغه انتفاع عاقبت دفعل دخلق دی. اومؤدایې دی. انتهی مافی البیضاوي، خو په حقیقت کښی دغه نزاع لفظی نزاع ده ځکه که دغرض تفسیر پدې ډول وسی چې غرض دفعل

هغه دی. چی فاعل لره باعث وي پرفعل باندی اوفاعل بی له فعله د ده پرتحصیل باندی قدرت نلري اوفاعل لره په ده کښی نفعه وي نوهیڅوک داسی نسی ویلای چی فعل دالله پاک معلول په غرض دی. اوکه یې پدې ډول معنی وسی چی غرض هغه دی. چی مرتب وي پر فعل دفاعل باندی عام له دې که فاعل لره باعث وي اوکه نه وي نفعه یې فاعل ته عائد وي او که وغیر ته خوالبته یې نفعې به نه وي نوبیا افعال دالله پاک په اتفاق معلول په اغراضو سره کیږی ځکه پردغه تقدیر حکمت اومصلحت هم په غرض کښی داخل دی. اوافعال دالله جل جلاله حتما له مصالحواوحکمتو څخه خالی نه دي، او بله مسئله دلته دا مطرح کیږي چی ایا اول الله جل جلاله مز که پیدا کړیده اوکه اسمانونه پدې مسئله کښی هم اختلاف دی. څوک چی مز که په پیدایښت کښی له مخه بو لی نوپدغه مذکوره آیت سره دلیل نیسی اوهغه ایاتونه چی ظاهره پردې باندی دلالت کوی چی اسمانونه له مخه پیداسویدی نو په هغوی کښی دوی تاویل کوي اومقابل طرف یې بیا په هغوایاتوکښی تاویل کوي چی دمزکی پرتقدم باندی دلالت کوي مثلاً پدغه آیت کښی داسی وایې چی دثم لفظ دلته لپاره دتراخی فی الزمان نه ده بلکه لپاره دتراخی په رتبه کښی ده ځکه اسمانونه په مرتبه کښی بهتر اولور دي ترمز که

(ثم استوی) پوسه چی لفظ دثم موضوع دی. دپاره دعطف سره له تعقیب اوتراخی خوکله کله دپاره داستبعاد اوکله دپاره دتعقیب ذکر اوکله له پاره دتراخی فی الرتبه اوتفاوت بین الامرین هم راخی اوتراخی فی الرتبه بیا دوه قسمه ده اول قسم ئې دادی. چی مابعدثم اعلی وی په رتبه کښی ترماقبل دثم لکه په دغه آیت کښی بناپریوه قول باندی اودوهم قسم یې دادی. چی ماقبل یې اعلی وی په رتبه کښی ترمابعد لکه په دې مثال کښی زیدابوک ثم جارک دلته له استبعادڅخه پرته دنوروټولوذکرسویومعناؤدهری یوې احتمال سته، پوسه چی داستوی فعل له استواء څخه جوړدی. ابن جریر ذکر کړیدی چی استواء په پنځومعناؤ کښی مستعملېږی، اول په معنی دکمال اوپوره والی دخوانی. دانسان، دوهم په معنی داستقامت اوسیده و الی چی هیڅ کړ والی نه وی ورسره، دریم په معنی دتوجه اومخ کول ویوشتی ته، څلرم په معنی دغلبه کولوپریوشتی باندی، پنځم په معنی دارتفاع اوأوجتوالی، دلته له استواء څخه کومه معنی مراد ده؟ په دې اړه اختلاف موجود دی. ابن جریر استوی دلته یاپه معنی دعلامایا په معنی دارتفع اخیستې ده اوالی جاره یا په معنی دعلی اویا پر خپله معنی پاته ده نوکه دعلاما په معنی سی نوبه معنی دآیت په دې ډول سی چی وروسته ترتخلیق دمافی الارض جمیعاً بلاکیفه لوړسوالله پراسمان باندی اوکه پر خپله معنی پاته سی نوبه معنی په دې ډول سی چی وروسته بلا کیفه پورته سوالله پاک واسمان ته اوابن کثیر فرمایلی دی چی استواء دلته په معنی دقصددی، کله چی قصد ویوشتی ته تام سی نوبه استواء تعبیر ورڅخه کېږی، په قرینه ددی په معنی دقصددی. چی په الی سره متعدی دی ځینومفسرینوهم دغه قول راجح بللی دی. سوال، استواء اوقصد واسمان ته خوف فر دوجود داسمان دی. حال داچی په وخت داستواء کښی خواسمان موجود نه وو، جواب دسماء لفظ دلته په معنی دجهت دعلو دی. اویامرا دورڅخه ماده دخلقت داسمان ده کومه چی په مثل ددخان یعنی ددودیوشتی ووچی الله پاک اسمانونه ورڅخه جوړ کړل لکه دحم سجده په یوولسم آیت کښی چی راغلی دی (فسویهن سبع سماوات) دهن ضمیر وچاته راجع دی. اوله تسویه څخه مرادڅه دی. اویا اسمانونه اُ وه دی اوکه نهه دی

اویا اسمانونه مستقل او خاص خاص جسمونه دی اوکه د هوا گانومدارونه دی اویا له نمر اوسپوگمی وغیره څخه عبارت دی؟ دایوڅو سوالونه دی چی جواب غواړی، دا ول سوال جواب دادی چی دهن په ضمیر کښی دوه احتماله دی اول احتمال دادی چی دالسماء ولفظ ته راجع سی خوپه دې شرط چی له سماء څخه خپله متعارفه معنی مرادسی چی اجرام یعنی اسمانونه دی اود جمع ضمیر څکه ورته راجع سویدی سره له دې چی ظاهره دسماء لفظ مفرد ښکاره کیږی چی یاسماء دسماء جمع دی اویا دلته مؤل په جمع دی، اودوهم احتمال دادی چی دغه ضمیر ضمیر مبهم دی اود سبع سماوات لفظ ئې تفسیر واقع سویدی لکه په دې قول کښی نعم رجلاً زید اود دوهم سوال جواب دادی چی تسویه یعنی برابره ول دیوشی دوې معنی وی لری اوله یی مشهوره معنی ده هغه داده چی یوشی موجودوی څو کوږوی بیابرا بر اوسیده کړسی، دوهمه معنی یې داده چی یوشی له اوله لاسیده بې کجوالی پیدا کړسی دلته همدغه دوهمه معنی مراده ده، ددریم سوال جواب دادی چی الله پاک په سورت ملک کښی اسمانونه په طباقاً سره اوپه سورت نبأ کښی په شدا داسره اوپه سورت المؤمنون کښی په طرائق سره موصوف کړی دی اود اتول ددې دلائل دی چی اسمانونه مستقل جسمونه دی نه هوائی مدارونه دی اونه له لمر، سپوگمی اوستور وڅخه عبارت دی لکه چی دباطل پرسانوخیال دی، تنبیه په دې باره کښی به چی ایا ځمکه دمخه پیدا سویده اوکه اسمان مکمل تحقیق په بل ځای کښی ان شاء الله درته راسی د سبع سماوات د لفظ په نصب کښی پنځه احتماله دی اول احتمال دادی چی بدل سی دهن له ضمیر څخه دوهم احتمال دادی چی مفعول به سی خوف سوپهن به په معنی دفسوی منهن سی دریم احتمال دادی چی حال مقدره سی څلرم احتمال دادی چی تمیز سی پنځم احتمال دادی چی مفعول ثانی سی دسوی خسو پهن پردغه تقدیر په معنی دصیرهن دی، (وهو بکل شیء علیم) پوه سه چی دغه جمله تذیل اومقرره دما قبل ده چی خلق دما فی الارض اود اسمانوندی اود علیم په لفظ کښی هغه قسم مبالغه موجوده ده کومه چی په لفظ د عالم کښی نسته خودغه مبالغه ونفس صفت د علم ته دالله پاک نده راجعه ځکه چی علم دالله پاک داسی واحد دی چی تکثرا و زیاتوالی پکښی نسی راتللای بلکه دغه مبالغه یې وتعلق اومتعلقاتوته راجع ده نوپه دې وجه چی علم دالله ترکیلی اوجزئی اوتر متناهی او غیر متناهی اوتر موجود اومعدوم ترهرشی پوری تعلق نیولی دی، پر خپل ذات باندی ئې دداسی لفظ اطلاق کړیدی کوم چی پرمبالغه باندی دلالت کوی، سوال دعلیم لفظ خوله علم څخه جوړ دی کوم چی بنفسه متعدی دی نودلته چی دعلیم لفظ ترکل شیء پوری دباء جاره په واسطه تعلق نیولی دی که با تعدیت دپاره وی نوعلیم خوپه خپله متعدی دی اوکه د تقویت دپاره وی نوتقویت خو په لام جاره سره کیږی، جواب ددې سوال دادی چی څرنگه چی دعلیم لفظ دمبالغې صیغه ده اود مبالغې صیغې په دې وجه چی پر زیادت باندی دلالت کوی نوداسم تفضیل په ډول په تعدیت کښی له خپلوا فعا ل وڅخه مخالفی دی اوپه تعدیت کښی ئې قاعده داده چه که یی فعل متعدی ؤ اودغه اسم تفضیل یا صیغې دمبالغې پر علم اویا پر جهل باندی دلالت کاوونوپه با جاره سره متعدی کیږی لکه په دغومثالو کښی اعلم به، اجهل به په اسم تفضیل کښی، اولکه علیم به اوجهول به، په صیغود مبالغې کښی اوکه یی دعلم یا دجهل معنی نه ورکوله نوبیا په لام جاره سره متعدی کیږی لکه داسم تفضیل په مثال کښی دا قول اضرب لزید اود مبالغې په مثال کښی

داقول دخداي فعال لما يريد او كه يې فعل متعدي نه وُنوبيا په هغه حرف جارسره متعدي كيږي كوم چي د ده فعل په هغه سره متعدي كيږي خودااغلبى قاعده ده خكه رحيم دمبالغې صيغه ده اوفعل يي متعدي دى. سره له دې په باجاره سره متعدي كيږي لكه رحيم به،روح المعانى وغيره ،

تنبيه،ددې خبري تحقيق به چي اسمانونه خودي په بل خاي كښي ان شاء الله درته راسي،

تمت ومن الله التوفيق

د البقرة د سورت د (۳۰) مبارک آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم، ۱۳، برخه

لفظي ترجمه :

(وَ) او (إِذْ) هغه وخت، يعني درياد کړه اي محمده صلي الله عليه وسلم هغه وخت (قَالَ) چې و ويل (رَبُّ) رب (كَ) ستا (لِ) وه (الْمَلَائِكَةُ إِنِّي) چې بيشكه زه (جَاعِلٌ) پيدا كوونكي يم (فِي) په (الْأَرْضِ) ځمكه كښي (خَلِيفَةً) ديوه خليفه (قَالُوا) وويل دوي يعني ملائكو والله پاك ته وروسته له دې چې دالله پاك ذكر سوې خبرې واوريدله دپا ره دعلم حاصلولو پر حالاتو باندې ددغه خليفه كوم چې الله ئې ودوي ته دپيدا كولو او خليفه كولو ذكر وكړ چې آدم عليه السلام دى (أَيَا) (تَجْعَلُ) پيدا كوي ته يا گرځوي ته، يعني اي الله پاكه (فِي) په (هَآ) دې كښي يعني په ځمكه كښي (مَنْ) هغه څوك (يُفْسِدُ) چې فساد به كوي (فِي) په (هَآ) دې كښي يعني په ځمكه كښي (وَ) او (يُسْفِكُ) تويوي به (الدَّمَآءَ) ويښي يعني په ناحقه سره، مطلب دملا ئكوله دغي خبرې څخه داووي چې له خداي پاك څخه ئې ددې پښتنه كوله چې داخليفه به هم دپيريانو په ډول كوم چې تر آدم عليه السلام دمخه په ځمكه كښي اوسېدل فساد، تباه كاري كوي اونا حقه خونونه به كوي او كه به ددې پر خلاف داصلاح كارونه كوي اوله ناروا قتلونو څخه به ځان گوري ددې مزيد تفصيل به انشاء الله په علمي خبرو كښي درته راسي (وَ) حال دادى (نَحْنُ) موږ (نُسَبِّحُ) تسبيح وايو (بِ) سره (حَمْدٍ) ثنا ويلو (كَ) ستا يعني حال دادى چې موږ له ټونقصاناتو او عيبو څخه ستا، اي الله پاكه، پاكې بيانه وواوتول كامل صفتونه وتاته ثابته ووپه دې ډول چې وايو موږ مثلاً سبحان الله وبحمده (وَ) او (نُقَدِّسُ) نسبت دپا كي كوو موږ (لَكَ) تالره (قَالَ) وويل ده يعني الله پاك وملائكوته ددوي ددې خبرې په جواب كښي (إِنِّي) بيشكه زه (أَعْلَمُ) پوهيژم (مَا) په هغه، يعني په هغو ټپوا سرارو (لَا) چې نه (تَعْلَمُونَ) (30) پوهيږى تاسي، يعني په هغو اسرارو.

پوسه چې امام بغوي رحمه الله ويلي دي چې الله پاك چې اسمان او ځمكه او ملا ئكه اوجنيان پيدا كړل نو وملائكوته ئې په اسمانو كښي او اوجنيانو ته ئې په ځمكه كښي سكونت وركړ نو جنيان درازه زمانه په ځمكه كښي واوسيدل وروسته ئې په ځمكه كښي يودبل سره حسد كين او بغي او عداوت شروع كړ او فساد كاري او خپل منځي اختلافونه اوجنگونه ئې پيل كړل نو الله پاك يولښكرد ملائكو كوم چې جن ورته ويل كيدل او د جنت خازنان وواو جن هم په همدې وجه ورته ويل كيدل چې د جنت خازنان ووددغه لښكر امير او مرشد ابليس وواو دې تر دوي ټولو په علم كښي زيات وونودغه لښكرو ځمكي ته راكښته سواو پيريانان يې د غرو وودرو او د درياوو وجزيره و شپږل اودغه لښكر په ځمكه كښي سكونت غوره كړ او په كومو عبادتو چې دوي مكلف ووالله پاك په هغوي كښي تخفيف وكړ او ابليس ته يې د ځمكي اوداول اسمان باچاهي وركړه اودارنگه يې د جنت خازن هم مقرر كړنوده به كله په ځمكه كښي دالله پاك عبادت كاوواو كله بې په اسمان كښي او كله بې په جنت كښي عبادت كاوواو بيا دده په زړه كښي عجب او خودبيني پيدا سوه

اوله خپله ځانه سره ئې وويل چي دغه باچاهي ماته الله پاک نده راکړي مگر په دې سبب چي زه ترټولوملائکوپر الله باندي ډيرقدرمند يم نوپه همدې وجه الله وده اودده ولښکرته وفرمايل چي بېشکه زه په ځمکه کښي ديوخليفه پيدا کوونکي يم ،دبغوي له دغه بيان څخه داخبره ثابتېږي چي ابليس په اصل کښي فرښته وه،مظهري،پوسه چي ددې خبري مکمل تفصيل به وروسته ان شاءالله راسي -

تفصيل اوعلمي خبري:

((واذ))

،پوسه چي دواوکلمه دلته عاطفه ده چي له پاره دعطف دقصې داستخلاف دآدم دی پر قصه دپيدايښت دمافي الارض اوداسمانوباندي،پوسه چي داډلفظ ظرف دی دماضي زمانې مبني دی په دې وجه چي له حرف سره له دوووجومشابهت لري اول له دې وجي چي په وضع کښي له حرف سره برابردی ځکه وضع ئې پردوه حرفه باندي راغلي ده اودوهم له دې وجي چي افتقارومضاف اليه ته لري،اومابعد داډدوه قسمه جمله راځي اول جمله فعليه نوزمانه له فعله څخه فهمېږي دوهم جمله اسميه پردغه تقديرفهم دزماني يا له دې څخه کيږي چي خبر ئې فعل وي اويا له دې څخه کيږي چي مضمون ددغي جملې په دې سره مشهور وي چي په فلانۍ معلومه ماضي زمانه کښي واقع سوي دی اوکه پرفعل مضارع باندي دغه کلمه داخله وه نووماضي ته ئې اړه وي اودغه لفظ له ظرفيت سره لازم دی مگرپه هغه وخت کښي چي زمان ورته مضاف سي په دې خبره کښي اختلاف دی چي مفعول به اوحرف تحليل اودمفاجات دپا ره اوظرف مکان اوزائده راتلاي سي اوکه يا، دلته په دغه آيت کښي اذڅخه دپاره ده؟په دې کښي هم اختلاف دی ځني وايي چي زائده ده اوځني وايي چي په معني دقد ده اوځني وايي چي په محل کښي درفع ده دمحدوفي مبتدا خبر ده اي ابتداء خلقکم اذ الخ اوځني وايي چي په محل کښي دنصب ده بنا پرظرفيت باندي دمقدر فعل دپا ره اي ابتداء خلقکم اذ،اواحياکم اذ،اوځني وايي چي دمذکور خلقکم مفعول دی اوواوزائددی اوځني وايي چي مفعول به دی داډکرمقدردپاره اوپه اصل کښي مفعول به بل شي دی کوم چي اذ دهغه دپا ره مفعول فيهِ دی اي اذکر الواقع اذ، اوځني وايي چي دقالوا دپا ره کوم چي په آيت کښي ورسته ذکر دی مفعول فيهِ دی،(روح المعاني) ،

قال)

پوسه چي په قرآن کریم کښي دقال نسبت والله ته يوشپيته واره راغلي دی اودقلنا نسبت ورته څلیر ویشته واره راغلي دی

(ربک)

پوسه چي په لفظ درب کښي اودارنگه په اضافت دده کښي وضميرته دښي عليه السلام اودارنگه په مخاطب گرځه ولوکښي دده مبارک ومختلفوشيانوته اشاره ده اول وديته چي کوم قسم ربوبيت دالله پاک چي مقتضي دخلق اوپيدا يښت دخليفه يعني د آدم عليه السلام وونهغه هغه ربوبيت ووکوم چي ترحضرت محمدصلي الله عليه وسلم پوري متعلق وي يعني تخليق دآدم په طفيل دده مبارک سويدي لکه چي ابن ا لفارص رحمه الله دحقيقت محمدي له ژبي څخه په يوه شعرکښي داسي حکايت کړيدی. ❖ واني وان کنت ابن آدم صورة، فلي فيه معني شاهد بابوتي ❖، دوهم ودې شي ته اشاره ده چي دخليفه پيدا کول په ځمکه کښي دالله پاک درېوالي له جملې څخه ده دريم په دغه اضافت اومخاطب گرځه ولوکښي اظهار دکامل عظمت اولوروالي دشان دجناب سرور کائنات دی.

(للملائكة)

لام جاره دلته هغه لام دی چي پرمقول لهم باندي داخل دی. اودا اکثر هم دی په استعمال کښي اوکله دقال له باب څخه وروسته چي لام جاره ذکر سي نومدخول يې مقول له نه وي اولام اجليه وي، اود ملائکه لفظ په مشهور قول جمع دملاک دی. لکه شمائل اوشمائل، اوملاک مقلوب دملاک دی. کوم چي له الوکه څخه جوړدی چي په معني درسات دی. په دغه لفظ کښي دتاللف ځني وايې چي دمالغي دپاره دی اومشهور دادي چي دپاره دتانيث دجمع دی ځکه په هره جمعه کښي دوي تانيث معنوي معتبره وي په سبب ددې چي دهري جمع په جماعت سره تاويل کيږي.

دملائکوحقيقت څه دی؟

په دې باره کښي اختلاف دی. سره له دې چي پردې خبره باندي ټول متفق دي چي ملائکه موجود دي، اکثر دمسلمانانوداويلي دي چي ملائکه نوراني جسمونه دي کوم چي په اذن دالله په مختلفواوبيلابيلو شکلو کيدلاي سي، اود نصاري وعقيده داده چي ملائکه عبارت دي له هغوارو حنون د انسانانو څخه چي له بدنو څخه جلا سوي وي اونیک ارواحونه وي او کوم چي شرير ارواحونه وي اوله بدنو څخه جلا سي نوهغه دوي له شيطانونو څخه عبارت بولي، اوبت پرستان بيا په دې عقيده دي چي ملائکه عبارت دي له ستورو څخه کوم چي سعدا ونیک بخته ستوري دي نوهغه ملائکه درحمت دي اوکوم چي نحس اود بدبختی ستوري دي نوهغه ملائکه د عذاب دي اوفلاسفه وايي چي ملائکه له مادې څخه مجرد جواهر دي کوم چي له انساني روحونو څخه په حقيقت کښي مخالف دي اوځني ددوي وايي چي ملائکه عبارت دي له عقولوعشره وڅخه اوله نفوسوسماويه وڅخه کوم چي اسمانولره حرکت ورکونکي دي،

پوسه

چي زمورا هل سنت والجماعت په نزد ملائکي پر دوه قسمه دي يوقسم هغه ملائکه دي چي دالله پاک په معرفت کښي غرق دي اومنزه دي له مشغولتيا څخه په غير دالله پاک سره ودغوملائکوته عليون اومقربون ملائکه ويل کيږي اوداهغه فرشتې دي چي ددوي په شان کښي الله پاک فرمايلي دي چي، يسبحون الليل والنهار لايفترون، اوبل قسم

هغه ملائکه دي چې له اسمان څخه بياتر ځمکي پوري دمخلوقاتو دکارتدبيرکوي ودغوملائکوته، مدبرات امرا، ويل کيږي اودهمدغوملائکوپه باره کښي الله فرمايلي دي چې ﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾، بيا په دوي کښي ځني سماوي دي اوځني ارضي دي اوپه عدداوشمير دملائکوماسوي له الله پاک څخه هيڅوک علم نلري اودوي په هيتواوپه لوي والي کښي تفاوت سره لري اودوي په خپل شکل کښي يواځي دپاکونفسوخاوندان ليدلای سي وبس اوکله ملائکه په شکل کښي دداسي بدنوشکاره سي چې عام اوخاص خلگ يي ټول ليدلای سي سره له دي چې دوي په خپل اصلي شکل کښي باقي وي حتي ځنوعلماؤوويلي دي چې کله چې به حضرت جبريل دښي عليه السلام په حضور کښي ددحيه کليي په شکل کښي ښکاره سونوپه دغه وخت کښي به دي په سدره المنتهي کښي ؤ،روح المعاني،

(جاعل)

پوسه که جاعل په معني دمصيرسي نوبې اول مفعول دخليفه لفظ سي اودوهم مفعول بې دفي الاض لفظ سي اوکه په معني دخالق سي نوخليفه بې مفعول سي اوفي الارض بې متعلق مقدم سي

(خليفة)

پوسه چې خليفه وهغه چاته ويل کيږي چې دبل چاخلافت کوي دلته مرادله خليفه څخه آدم عليه السلام دی اومرادلته خلافت څخه دده ياخلافت دده دی دالله پاک په دې ډول چې دي به په ځمکه کښي دالله حکمونه جاري کوي اودالله پاک بندگانوته به هدايت کوي اووالله ته بي راجذبه وي خودانه په دې وجه چې الله پاک العبادبالله عاجز دی محتاج دی وخليفه ته اويابي په علم کښي کوم کمبود دی بلکه له وجي دقصوردخلگوله قبول څخه دفيض له الله پاک څخه بې له واسطې دارنگه هرنبي په دغه مذکوره معني دالله دالله پاک خليفه گڼل کېږي،مظهري،اويامرادلته خليفه څخه په دې معني خليفه مراد دی چې دهغه چاپرځاي باندي به وي کوم چې ترانسان دمخه يي په ځمکه کښي هستوگه کوله لکه جنيات اوياله خليفه څخه دامطلب دی چې ددغه خليفه ځني افرادبه دځنونورودده له افرادوڅخه خليفه گان گرځي لکه چې همداسي ده ځکه ځني له انسانانوڅخه مړه کيږي اوځني نوريې پرځاي باندي پاتيږي پراول تقديرخليفه په معني داسم مفعول دی اوپردهم تقديرپه معني داسم فاعل دی اوپرديرم تقديرددواړواحتمال لري،پوسه چې دخليفه دلفظ مصدرخلفاًاوخلافَةً راځي چې په معني دوروسته راتللويا وروسته کيدلويادبل پرځاي قائم کيدلوراځي اوتاء پکښي دپاره دمبالغې ده اوخليف هم په دغه معني راځي خودخليف جمعه خلفاءراځي لکه مثلاً دالاعراف په زهه شپيتم آيت کښي اودخليفه جمعه خلائف راځي لکه دالانعام په يوسل اوپنځه شپيتم آيت کښي،ابن کثير وغيره،

(اتجعل فيها من يفسدالاية)

پوسه چي دلته يو سوال کيږي چي جواب غواړي سوال دادی چي داخودملائکو دخوايو قسم اعتراض ووپرالله پاک باندي په دې ډول چي ته اي خدايه ولي داسي خلگ په ځمکه کښي پيدا کوې چي هغه به فسادپه ځمکه کښي کوي اوناحقه ويني به تويه وي اودارنگه دا قول ددوي طعن ووپربني آدم باندي اودا دواړه دملائکه ؤله شان سره بيخي نامناسب وو؟ ددې سوال مفسرينو مختلف جوابونه کړيدي خوله جملې دهغوئ څخه زه دوه جوابونه کوم چي زما په فکر ډير په زړه پوري دي درته ذکر کوم اول جواب دادی چي ددوي په دغه قول کښي اعتراض او طعن مقصودنه ووبلکه ددې کار پر سر او پر الهي حکمت باندي يې علم حاصل مطلب وويي الله پاک داسي څوک په ځمکه کښي خليفه کوي چي فساد او خون به ورڅخه صادرېږي اومور دځمکي خليفه گان نه مقرر وي سره له دې چي د تسبيح اوتحميد اود تقدیس وظيفې ترسره کوواوله هر قسم گناه څخه اجتناب کوونوپه دې کښي به الله جل جلاله کوم قسم عظيم حکمت لري خو پر دغه تقدير داسوال پيدا کيږي چي وملائکوته دا په څه معلومه سوه چي دغه خليفه به فساد او دوينوتويول کوي؟ جواب ددې سوال دادی چي دالله پاک په اخبار سره دوی ته د معلومات وسواو يادوی ددغه خليفه قياس پر جنيا توکو، اودوهم جواب دادی چي ددوي مقصد دا وو، چي اي الله ته چي دغه خليفه پيدا کوې نودابه داسي څوک وي چي دده په افرادو کښي به داسي اشخاص پيدا کيږي چي په ځمکه کښي به فساد کوي او ويني به تويوي او که به علي الاطلاق دغه خليفه صالح اوتالره حامد او مسيح او مقدس وي نو که اول ډول وي نوبياخو ظاهر اوده نه پيدا کول مناسب ښکاري نو اي الله هغه دقيق او پټ حکمت ستا په پيدا کولو دده کښي څه دی او که دوهم قسم وي نوبياخو دغه وظيفه همدا مور اجرا کوونو چي مور ته دځمکي خلافت نه سپاري او بل خليفه پيدا کوې په دې کښي دي الهي حکمت څه دی، امام شعراني له خپل شيخ خواص رحمهما الله څخه نقل کړیدی چي له گناؤ څخه معصوم والي داسمانو دملائکو صفت دی نه دځمکي دفرشتو همداسبب دی چي له ابليس څخه عظيمي گناوي صادري سوې ځکه چي دې دځمکي له ملائکو څخه ووکومي چي به په جبل ياقوت کښي چي په مشرق کښي په نزد دخط استوا کښي واقع دی اوسيدلې نوبنا پر دغه خبره باندي که دغه قول دوي دا اعتراض په ډول کړي و ي هم امکان به ولري او په ځينو روايتو کښي راغلي دي چي دغه اعتراض کوونکي لس زره تنه وو چي اور باندي نازل سواو تپول يي وسوځل او چاويلي دي چي دغه معترض تنها ابليس وونور و فرشتوته مجازا ددې قول نسبت سويدي لکه په دې قول کښي، بنو فلان قتلوزيدا، حال دا چي قاتل يونفروي په دوی کښي، مظهري، روح المعاني وغيرهما

(ونحن نسبح)

پوسه چي ددغه واو په لفظ کښي دوه احتماله دي اول دا چي علتیه سي اومدخل يې علت سي دکلام محذوف، اي لم نقل هذا القول اعتراضا عليك ياربنا لانانسبحك الخ فكيف نعترض عليك، اودوهم احتمال دادی چي حالیه سي، سوال دا قول خودملائکو پرتر کيه باندي دځانو ددوی او پر فخر کولو ددوی په تسبيح وغيره سره دلالت کوي سره له دې چي دا کار گناه اوملائکه له گناؤ څخه معصوم دي؟ ددې سوال يوجواب دادی چي تزکيه دځان هلته گناه ده چي

دکبر او د فخر په ډول وي او ملائکه لکه انبياء له فخر او کبر څخه معصوم دي او بل جواب يې دادی چې دا کلام د دوی د ترکیب په نیت نه ووبلکه بيان د واقع يې وکړدپا ره د معرفت د الهي حکمت په پيدا کولو د مذکور خليفه کښي (بحمدک)

با جاره دلته د پاره د مصاحبت ده اي نسبحک تسبيحا مصحوبا بحمدک او نسبحک متلبسين بحمدک -

د تسبيح او حمد او تقدیس فرق،

پوسه چې د الله پاک په صفاتو کښي علماؤ مختلف تقسيمونه دمختلفو اعتباراتو په وجه کړيدي مثلاً يو تقسيم يې په دې ډول کړيدی چې صفتونه د الله دوه قسمه دي اول سلبي صفتونه لکه داچي الله پاک عاجز ندی جسم او بدن نلري جوهر ندی عرض ندی او داسي نور او دوه مثبتو صفتونه لکه داچي الله عالم دی قادردی سمیع دی بصيردی نو تسبيح دخداي پاک دادی چې د الله د سلبي صفتو بيان او اظهار وکړي مثلاً داسي ووايې چې سبحان الله يعني پاکي ده الله لره له ټولوناقصو صفتو څخه اوله ټولو عيوبو څخه يعني مثلاً الله بې قدرته ندی بې علمه ندی فناه کيدونکي ندی او مثبتو صفتونه د الله بيا دوه قسمه دي اول جمالي صفتونه کوم چې عبارت دي له هغو صفتو څخه چې په معني کښي يې وبنډگانوته نفعه موجوده وي لکه رحمت مغفرت حلم او داسي نور او دوه جلاي صفتونه کوم چې عبارت دي له هغو صفتو څخه چې په معني کښي يې وبنډه گانوته تکليف او ضرر پروت وي لکه قهار او اول قسم ته اکرام او دوه هم ته جلال ويل کيږي لکه په دې قول دخداي کښي ، ذوالجلال والاکرام، حمدودې ته ويل کيږي چې د الله د مثبتو صفتو له جملې څخه دا اکرام د صفتو اثبات او اظهار وکړسي مثلاً داسي وويل سي چې الحمد لله يعني هرکامل صفت دا اکرام او د جمال ثابت دی خاص الله لره چې هغه کامل صفت لکه کامل حلم او کامل رحمت وغيرهما او تقدیس وديته ويل کيږي چې د جلال صفتونه والله ته ثابت کړه سي مثلاً داسي وويل سي چې الله قدوس يعني الله موصوف دی په صفاتو کامله و د جلال سره همدا سبب دی چې قرطبي او ابن جوزي د، نقدس، د لفظ معني په ، نعظمک ونکبرک، سره کړيده ، او دوه هم فرق د تسبيح او د تقدیس ځني علماء په دې ډول کوي چې تسبيح بيان د تنزه او پاکوالي د صفتو د الله دی له نقصاناتو څخه او تقدیس بيان د تنزه د ذات د الله دی له نقصاناتو څخه ، او قاضي ثناء الله رحمه الله د تسبيح او حمد فرق له تقدیس څخه دلته په دې ډول بيان کړيدی چې اول دوه له الله سره تعلق لري او تقدیس دلته راجع دی ونفسود ملائکو ته اولام جاره په لفظ دلک کښي اجليه دی نوبه معني د ونقدس لک، داسي سي، ونقدس انفسنا اي نطهرها من الذنوب لاجلک اي لاجل رضاءک (قال اني اعلم مالا تعلمون) پوسه چې دا قول الله پاک د ملائکو د دې قول په جواب کښي الله فرمايلي دی چې اتجعل فيها الخ، الله پاک په دغه مبارک قول سره وملائکو ته په اجمالي ډول داسي جواب ورکړيدی چې سره له دې چې د دغه خليفه د پيدا کيدو وروسته به په ځمکه کښي هغه څه رامنځ ته کيږي کوم چې تاسي يې ذکر وکړ چې فساد او په ناحقه وينه تويول دي، داسي ډير مصلحتونه

او حکمتونه سته چي ددغه خليفه و تخليق ته ترجيح ورکوي اود پيدا کولو تقاضايې کوي البته تاسي ته پر همدغو حکمتونو باندې علم نسته اوتنها وماته هغوی معلوم دي،

پوسه چي دغه قول دخداي پاک همداراز نور شرعي اوعقلي دليلونه پردې باندې دلالت کوي چي الله پاک يو کاربي حکمته نه کوي خوسره له دې به هر مسلمان داعقیده لري چي په ايمان او په شرعي اعمالو کښي دا ضرورنه ده چي مسلمان ته به دالله دهر کار او حکم حکمت معلوم وي همداسبب دی چي شريعت دالله داوامروا ونواهيوود حکمتوله بيانه ولوڅخه په اکثرو ځايو کښي ساکت پاته سويدي دی،

اعلم،

لفظ يادواحد متکلم صيغه ده اوياداسم تفضيل صيغه ده مضافه ده ومالاتعلمون ته خوتفضيلي معني ورڅخه مرادنه ده مگر علامه آلوسي په روح کښي داسم تفضيل احتمال رد کړيدی۔

تمت ومن الله التوفيق،

دالبقره دسورت د، ۳۱، مبارک آیت تفسیر او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم، ۱۴، برخه

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (31)

لفظي ترجمه:

(و) او (عَلَّمَ) وښودل ده، يعني الله پاک (آدم) آدم عليه السلام ته (الْأَسْمَاءَ) نومونه (کُلُّ) ټول (هَا) ددوی يعني دنومو، يعني الله پاک و آدم ته دپاسنيواو ځمکنیود ټولوشیانونومونه وروښودل مثلاً په دې ډول چې ددغه شي نوم کاسه ده اوددغه نوم بدنۍ ده اوددغه شي نوم ډوډۍ ده په دغه ډول يې دهرشي له مخلوقاتو څخه نوم وده مبارک ته وروښودۍ نورمکمل تفصيل ددې به په علمي خبرو کښي ان شاء الله درته راسي (ثُمَّ) بيا يې (عَرَضَ) وروړاندي کړل ده يعني الله پاک (هُمْ) دوی، يعني دغه شيان کوم چې ددوی نومونه ئې و آدم عليه السلام ته وروښودل (عَلَى) پر (الْمَلَائِكَةِ) ملائکوباندي، يعني هغه شيان الله پاک وملائکوته ورپيش کړل (فَ) نو (قَالَ) وويل ده، يعني الله پاک وفرښتوته (أَنْبِئُوْهُ) خبر را کۍ تاسي (نِي) ماته (بِ) په (أَسْمَاءِ) نومونو (هَؤُلَاءِ) ددغو، يعني ددغوشیانو يعني راوښه ياست تاسي وماته نومونه ددغوشیانو (إِنْ) که چيري (کُنْ) ياست (ثُمَّ) تاسي يعني اي فرښتو (صَادِقِينَ) (31) رښتيا ويونکي، يعني په خپل دغه قول ستاسي کښي چې ويل موچي ترهرچا په خلافت دځمکي سره موډلايق يوامام بغوي فرمايلي دي چې کله چې الله پاک وملائکوته وويل چې زه په ځمکه کښي يوخليفه پيدا کوم نوملائکوپه خپل منځ کښي سره وويل چې پيدا کوي دي رب ځمورهرهغه چې اراده يې وي اوخوښه ئې وي موږباک نه په کووځکه الله پاک هيڅ داسي څوک نه پيدا کوي چې ترموږدي پرده باندي عزتمند وي اوکه بيا داسي هم وسي نو دا خبره خوبه خامخاوي چې موږ به ترهغه زيات عالمان يوځکه چې موږ ترهغه دمخه پيدا سوي يواوهغه څه موليدلي دي چې ده نه دي ليدلي نو په دې وجه الله علمي فضيلت دهمدغه خليفه حضرت آدم عليه اسلام پردوی باندي ودوی ته ور ښکاره کړ، مظهرې،

تفصيل او علمي خبري،

(و علم آدم)

ايا د آدم د خليفه گرځولو خبره الله پاک وملائکوته دمخه تر تخليق دده وکړه اوکه وروسته؟ علامه آلوسي په روح کښي فرمايلي دي چې له دغه کلام څخه دا الله پاک چې، و علم آدم، الآية داسي فهميږي چې دغه خبره ئې تر تخليق دده وروسته وفرښتوته وکړه اودده په حضور کښي ئې ورته وکړه ځکه الله پاک ابتدایه بيان دتعليم دده کړيده اودده دتخليق ذکر ئې له اني جاعل في الارض الخ څخه وروسته ندۍ کړي پردغه تقدير باندي د، و علم آدم، جمله دقال اني

اعلم مالا تعلمون پر جمله باندی عطف ده اوځینو ویلي دي چي دا خبره دده تر تخلیق دمخه الله وفرښتوته وکړه اودوی جمله دو علم آدم الخ پرمقدره جمله باندی معطوفه بولي، اي فخلقه وعلم، روح وغیره، آدم علیه السلام ته الله پاک دشیانودنومونوتعلیم په څه ډول وکړ؟ ددې پښتني جواب دادی چي شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایلي دي چي ځینوداسي ویلي دي چي تعلیم دنومونو آدم ته په دوه ډوله وساول ډول یې داووپي دونه قدری نومونه چي تخاطب اوافاده اواستفاده پرهنه قدرموقوفه وه بې له واسطې دالفاظوعلم دهغوی دده په زړه کښي الله پاک وروچاوه اودوهم ډول یې داؤچي له قدر ضروري څخه پرته دنورونوموتعلیم یې په واسطه دکلام اوالفاظوورته وکړخودا خبره شاه صاحب نامناسبه گڼلي ده اودا بې ویلي دي چي دټولونومونوتعلیم الله پاک وده ته په دې ډول وکړچي علم دهغوی ئې په زړه کښي وروچوئ بې له کلام اوالفاظوڅخه البته دځنوتعلیم خوئې دده له پیدایښت سره سم ورته وکړلکه چي روایت دی چي دده مبارک روح لاوتول بدن دده ته نه وه داخله سوئې چي عطسه اوثرچل ئې وکړل اوددې په شکريه کښي ئې الحمدلله وويله اوددې په جواب کښي یې له سامعینوملائکوڅخه یرحمک الله واوریدل اودنوروټولونومونوتعلیم ئې له پیدایښت څخه وروسته ورته وکړ اوځنوعلماو ویلي دي چي تعلیم دالله پاک بنده گانوته دوه قسمه دی اول قسم تعلیم دالله پاک دی انبیاءته داپه واسطه دوحی دی دوهم تعلیم دالله پاک دی نوروخلگلوره داپه واسطه دانبیاءواوغيرهم دی وادم ته تعلیم دنومونوپه ذریعه دوحی سره ؤ(آدم)پوسه چي جوالیقي اونوروډیروعلماؤ ویلي دي چي دآدم لفظ عربي لفظ دی اوپروزن دافعل دی اوله آدمه څخه په ضمه دهمزه اوپه سکون سره ددال جوړ دی اومعني ئې سمره يعني غنم رنگي ده اوځني دسمره معني په سپینوالي سره کوي آدم علیه السلام په رنگ کښي سپین اوسوروواوiale آدمه څخه په فتحه سره دهمزه اوددال جوړدی کوم چي په معني دقدوه اودمقتدا دی اویامأخوذ دی له اديم الارض څخه کوم چي ومخ اوظاهري برخي دځمکي ته ويل کيږي لکه چي په صحیح حدیث کښي کوم چي ترمذي اوحاکم ئې روایت کړیدی راغلي دي چي الله پاک آدم علیه السلام له داسي یوه موتي خاوري څخه پیدا کړچي له ټوله مخه دځمکي رااخیستل سوی وُنوپه همدې سبب اولاددده پیدا کيږي پرطریقه درنگو اوصفتو دځمکي يعني لکه دځمکي داجزاؤواقطعوي رنگونه اوصفتونه سره بدل دي نودانسانانورنگونه اوصفتونه هم دغه ډول بدل سره راځي اوځینوعلماو ویلي دي چي دآدم لفظ عجمي لفظ دی اوپر وزن دفاعل دی لکه چي اکثرعجمي نومونه په همدغه وزن راغلي دی لکه تارخ، آزروغیره پر اول تقدیر د آدم اصل آدم وو، تنبیه، پوسهچي الله پاک په قرآن کریم کښي د اوويشتو نبیانوعلیهم السلام نومونه ذکر کړيدي، (۱) آدم (۲) موسي (۳) ابراهيم (۴) اسماعيل (۵) اسحاق (۶) يعقوب (۷) عيسي (۸) هارون (۹) داؤد (۱۰) نوح (۱۱) عمران (۱۲) زکريا (۱۳) يحيي (۱۴) ايوب (۱۵) يونس، ذوالنون، (۱۶) سليمان عليه السلام (۱۷) يوسف (۱۸) الياس (۱۹) اليسع (۲۰) هود (۲۱) شعيب (۲۲) صالح (۲۳) لوط (۲۴) ادريس (۲۵) ذوالکفل (۲۶) عزيز (۲۷) محمد، علي نبيناوعليهم الصلاة والسلام (الاسماءكلها) دغه نومونه چي الله وادم ته وروښودل د کوموشیانو نومونه وو؟ په دې باره کښي مفسرينو مختلف قولونه ذکرکړيدي چي تفصیل ئې دادې، اول دا د ستورو نومونه وو، دوهم د آدملائکو نومونه وو، دریم دا نومونه عبارت وو له مختلفو لغتو او ژبو څخه لکه عربي فارسي پښتو وغیره چي بیا همدغه لغتونه د آدم علیه السلام په

اولاده کښي تقسيم سويدي، څلورم دا د ټولو هغو شيانو نومونه وو کوم چي په هغه وخت کښي موجود وو او دا راز د هغو ټولو شيانو نومونه وو کوم چي د قيامت تر ورځي پوري پيدا کيږي، پنځم مراد له دغو اسماءو څخه صفتونه او خاصي دا شياؤ دې ځکه الله پاک و آدم عليه السلام ته دهرشي صفات او خواص وروښودل، شپږم مرادله دغواسماؤ څخه نومونه دټولوشيانودي که پاسني وي اوکه ځمکني وي جوهرې وي اوکه عرضي وي خو په اعتبارد دلالت ددغوشيانوپرالله جل جلاله باندي اوپه اعتباردظهوردالله پاک په بلاکيفه ډول په دغوشيانوکښي اودغه شيان په همدغودواعتباروسره نومونه دالله پاک بلل کيږي په همدې وجه ويل کيږي چي نومونه دالله پاک غيرمتناهي دي ځکه هرشي چي ووجودته راسي نوهغه دالله پاک له نوموڅخه يونوم بلل کيږي دغه اخيري قول علامه آلوسي داهل الله اوصوفيه وبللي دي اودغه قول ته ئې ترجيح ورکړيده، اوم قاضي ثناءالله رحمه الله په تفسيرمظهري کښي وروسته له دې چي اکثرذکرسوي قولونه ئې غيرمضي بللي دي په دې استدلال سره چي مداردفضيلت خوپه کثرت دثواب اوپه مراتبو دقرب سره دي نه په مذکوره شيانوسره ودې قول ته ترجيح ورکړيده چي مرادله دغواسماؤ څخه نومونه دالله پاک دي خونه په هغه معني سره چي علامه آلوسي ذکرکړيده بلکه مراد دده له اسماءوالله پاک څخه هغه دي کوم چي په متعارف ډول دالله پاک نومونه بلل کيږي لکه الله يارحمان يارحيم بياده پرخپل ځان باندي په دې ډل سره اعتراض کړيدی چي نومونه دالله پاک خوغيرمتناهي دي په دليل ددې قول دالله چي، لویکان البحرمدادالکلمات ربي لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربي، اودارنگه رسول عليه السلام په يوه دعا کښي داسي ويلي دي، استلک بكل اسم سميت به نفسک اوانزلته في کتابک اوعلمته احدا من خلقک اواستأثرت به في علم الغيب عندک، رواه الحاكم وابن حبان وابن ابي شييبه والطبراني واحمد، نودغه حديث خوپردي باندي دلالت کوي چي دالله پاک په نومونوکښي ځني داسي نومونه سته چي له الله څخه پرته ويل هيچا ته ندي معلوم؟ بياده ددې سوال جواب په دې سره کړيدی چي مرادله تعليم څخه داسماؤ و آدم ته تعليم په وجه اجمالي سره دی او آدم عليه السلام ته علم اجمالي پر اسماءوالله پاک حاصل سو ځکه چي وده ته معيت دذات دالله پاک حاصل سونوپه دې وجه دده دالله له هرنامه اوصفت سره مناسبت تامه پيداسونودي په دې ډول سوچي وهرنامه ياصفت دالله ته ئې توجه کړيواي نوهغه وده ته تجلي کوله شاه عبدالعزيز رحمه الله دابن عباس اوبن جريردروايت مطابق ويلي دي چي مرادله دغواسماؤ څخه داشياؤ نومونه دي لکه اوبن غويي پسه اوداسي نورده ويلي دي چي الله پاک و آدم ته دهرشي نوم وروښودي ځکه چي دده دخلافت دپاره علم پرحقائقوداشياؤ ضرور وواودارنگه داهم ورته ضروروچي داشياؤ خواص اوگتي اوفائدي اوضررونه وپيژني نودمقدمې په ډول يې اول دهرشي نوم وروښودي او بياني دتعليم ورته وکړ چي فلان شي داخاصي اوفائدي لري اودائي ضررونه دي وهکدامذکورپه حواله دابن عساكر اودحاکم يومرفوع حديث هم په دې ډول ذکرکړيدی چي داسلام پيغمبرفرمايلي دي چي الله پاک و آدم عليه السلام ته په ضمن کښي دتعليم داسماؤ په زرهاؤ حرفتونه اوکسبونه ورايزده کړل اوورته وې فرمايل چي اي آدمه وخپل اولادته ووايه چي که له دنيا څخه صبرنسي کولاي نو ددغوکسبوله لاري دنيا حاصله وي اوپه دين سره د دنيا طلب مه کوی ځکه دين ځمادپاره دی افسوس دی پر هغه چا باندي چي ددين په کاروسره طلب د دنيا کوي

(کُله)

پوسه چي مرادله دغه استغراق څخه استغراق عرفي مراددی نه استغراق حقيقي اوقراطي له نحاس څخه نقل کړیدی چي مرادله الاسماء څخه اسماء اجناس او اسماء انواع دي لکه انسان حيوان ځمکه اسمان ښځه نروغیره نه داشخاصونومونه، ديلمې له ابونافع څخه روات کړیدی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چي ځمادامت تصويرونه په خټه او اوبو کښي الله را ښکاره کړل او پر ټولو اسماء عالم سوم لکه څرنگه چي آدم پر ټولو اسماء عالم سوي و، فتح العزيز

(ثم عرضهم) پوسه چي دهم ضمير د عرضهم په جمله کښي واشياؤ او مسمياتوته راجع دی کوم چي دهغوی نومونه و آدم ته وروښودل سول داسوال دي نکړي چي په دې سره خواص مار قبل الذکر لازمېرې ځکه چي پردغومسمگانو باندې دالاسماء لفظ التزاماً دلالت کوي اوداپه ذکر د مرجع کښي کافي دی اوداسوال دي هم نکول کيږي چي په دغومسمياتو کښي خودوي العقول او غير ذوي العقول دواړه داخل دي اودهم ضمير خوتنها دذوي العقول دپاره دی ځکه چي دلته دشرف په وجه دذوي العقول غير ذوي العقول باندې تغليب سويدی ، الله پاک ددغوشيانو عرض پر ملائکوباندې په څه ډول وکړ؟ صاحب دفتح العزيز ويلي دي چي ددغوشيانو تصويرونه يي وملائکوته پېښ کړل او ورته وې فرمايل چي ددغونومونه څه دي او ځانونو رومفسرینو ذکر کړيدي چي دهمدغوشيانوله جملې څخه ئې يوشي و دوی ته عرض کړ او ورته وې فرمايل چي ددغه نوم اوصفتونه راوبښه ياست او علامه آلوسي په روح المعاني کښي ددې مختلفي طريقي ذکر کړيدي اول داچي ددغوشيانو تصويرونه ئې د ملائکو وروښودل ورواچيول ، دوهم داچي چي د کوچنيو سروميرانو په شکل ئې ورته ښکاره کړل دريم داچي ددغوشيانو صور علميه ئې ورته ښکاره کړل کوم چي داهل الله په اصلاح کښي اعيان ثابته ورته ويل کيږي څلورم داچي دغه شيان يې په هغه عالم کښي ورته ښکاره کړل په کوم کښي چي اعراض هم جسدونه لري (فقال انبئوني) دالفاظ يا دپاره دتفصيل دی او ياد تعقيب دپاره دی ، تدبر ، او امر دلته دتکليف دپاره ندی چي تکليف بمالايطاق لازم سي بلکه دتعجيز دپاره دی يعني دپاره داظهار دعجز ددوی دی دانبئوا فعل له انباء څخه جوړدی او انباء په اصل کښي ومطلق اخبارته ويل کيږي او کله يي اطلاق پرداسي خبرو رکولوباندې هم کيږي کوم چي په هغه کښي غټه فائده موجوده وي او علم اوياغلبه دظن په حاصلېږي او ځينو ويلي دي چي وهغه خبرو رکولوته ويل کيږي چي اعلام پکښي موجودوي ، دانبئوني لفظ دلته دعلموني پر لفظ باندې له دؤو جوغوره سويدی اول له دې وجي چي په تعليم کښي خوافاده دعلم مقصود وي کوم چي دلته صحت نلري او انباء عامه ده اودوهم له دې وجي چي دلالت راسي پر عظمت دشان ددغواسماء څکه انباء له نبأ څخه جوړدی کوم چي وهغه خبرته ويل کيږي چي عظيم او خطير وي -

تمت ومن الله التوفيق والحمد لله رب العلمين،

د بقرې د، ۳۲، آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم، ۱۵ برخه، پ، الم،

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (32)

لفظي ترجمه

(قَالُوا) وويل دوى، يعني ملائكووالله پاک ته (سُبْحَانَ) پاکي ويل (ک) ستا، يعني پاکي وايو پاکي ويل ستا، مطلب داچي اي الله پاکه نسبت دپاکي کوومور تاته له ټولونقصاناتواواعتراضاتو څخه په دې ډول چي ته له ټولوعيبواونقصاناتوڅخه پاک يې اوستا پرهېڅ کاراوگفتارباندي دااعتراض گنجائش اوځاي نسته (لَا) نسته (عِلْمَ) هيڅ علم (لَنَا) موږله، يعني پرهېڅ شي باندي (إِلَّا) مگر يعني مگرسته موږله علم (مَا) پرهغه باندي (عِلْمَ) چي رانښودلي دي (تَ) تا (نا) موږته، يعني فرستووالله ته وويل چي موږته صرف پرهغو شيانوباندي علم سته کوم چي تا هغه وموږته اي الله پاکه رانښودلي دي (إِنَّ) بيشکه (کَ) ته، يعني اي ربه (أَنْتَ) ته خاص (الْعَلِيمُ) ښه عالم ئې (الْحَكِيمُ) (32) خاوند دحکمت يې يعني هيڅ کاراوگفتارستاله حکمت څخه خالي ندی ،

تفصيل او علمي خبري،

(قَالُوا سُبْحَانَكَ)

دا جمله مستانفه ده په استيناف بياني سره جواب د سوال دی گواکي دلته داسي سوال وسوچي کله چي الله وملائکوته داسي وفرمايل چي ددغو شيانوله نوموڅخه خبر راکی نودوی په جواب کښي والله پاک ته څه وويل نوالله وفرمايل چي قالوا، الخ، پوسه چي علامه آلوسي ذکر کړيدي چي هغه جملې چي په قول سره مصدري وي اوځني ددوی پرځنونوروباندي مرتبي وي نوددی په منځ کښي په حرف عطف سره راټگ نکول کيږي بلکه په معنوي ترتيب اوربط سره اکتفا کړه کيږي، پوسه چي دسبحان په لفظ کښي دصيغې په اعتباردرې احتماله دي چي درې سره دئمه وډلغت اودمفسرينوپه قول ثابت دې لکه قاضي بضاوې اوجارالله زمخشري وغيره اول احتمال دادې چي مجرد مصدري دوهم احتمال دادی چي علم مصدري په معني دتسبيح هغه تسبيح چي په معني دتنزيه دی دريم احتمال دادی چي اسم مصدر سي په معني دتسبيح، دسبحانک لفظ يامفعول به دمحذوف فعل دی اي نعتدسبحانک يعني اي خدايه عقیده لروموږپرپاکي ستا اويا مفعول مطلق دفعل محذوف دی اي نسبح سبانک اي تسبيحک اوحذف دفعل يې پردوهم صورت باندي دشيخ رضي وغيره دقول مطابق وجوبي قياسي دی ځکه بنا پر قول ددوی هرمصدرچي دده فاعل يامفعول به له ده څخه وروسته په دې ډول ذکرسي چي دغه مصدر ورته مضاف

وي لکه دلته اویا په حرف جر سره لکه په دې قول کښي حمدآله نوفعل ئې په حذف وجوبي قیاسي سره حذف کیږي دلته که سبحان مجرد مصدرسي نواضافت ئې وفاعل ته دی، چي د، ک، ضمیردی اوکه اسم مصدرسي په معني دتسبیح اویاعلم مصدرسي نواضافت ئې ومفعول ته دی، پوسه چي تسبیح دتفعیل باب دی کوم چي کله دایجاددپاره راځي لکه بالفرض چي تسبیح په دې معني واخلي چي جعل الشخص منزهاً نودپاره دایجادسواوکه دانتساب دپاره راځي مثلاًزه ووايم عظمت زیداً اومرآد مي داوي چي نسبت دلوتې مي وکړوزیدته، واللہ پاک ته چي هرځای نسبت دتسبیح په نسبت ایقاعي سره راسي نودانتساب په معني وي، بیا انتساب دپاکي واللہ ته دوه قسمه ده اول اختیاري دی اودوهم غیراختیاري دی. غیر اختیاري انتساب دپاکي واللہ ته ترمومن اوترذي عقله پوری اختصاص نه لري بلکه جماد اوکافرت هه شامل دی. ځکه غیراختیاري انتساب دپاکي واللہ ته عبارت دی له دلالت څخه دوجوددهرممکن پرپاکوالي دالله له نقصاناتو څخه کوم چي دهرممکن شي ووجودته ورشامل دی اواختیاري تسبیح دالله پاک دکافرکارندی بلکه دمومن اوپرصحیح قول دحيواناتونباتاتواوجماداتوکاردی. بیا دغه اختیاري تسبیح دري ډوله ده اول اعضائې چي په ظاهري انداموسره له ژبي څخه پرته په نوروانداموسره دفعل په شکل کښي ادا کړه سي دوهم لساني چي په ژبه سبحان الله مثلاًوويله سي دريم قلبي چي په زړه کښي دالله پرپاکي عقیده وکړه سي یاپه زړه کښي دتسبیح الفاظ وويل سي -

تمت ومن الله التوفيق -

د البقره د سورت د، ۳۳، مبارک آیت تفسیر او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم (۱۶) برخه

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ (33)

لفظي ترجمه

(قَالَ) وویل ده، یعني الله پاک و آدم عليه السلام ته (یا ای) (آدم) آدمه (أَنْبِئْ) خبر کړه ته (هُمْ) دوی (بِ) په (أَسْمَائِ) نومو (هم) ددوی، یعني ددغوشیانو، مطلب داچي الله پاک و آدم ته وفرمایل چي اي آدمه دغه ملائکي خوو علم ته دنوموددغوشیانو عاجزه سوي نواوس ته ددوي استاذخان جوړکه اوددغوشیانونومونه ودوی ته وروښيه (فَ) نو (لَمَّا) هغه وخت (أَنْبَأَ) چي خبر کړل ده، یعني دالله له حکمه سره سم چي کله خبر کړل آدم (هُمْ) دوی یعني ملائکه (بِ) په (أَسْمَائِ) نومانو (هُمْ) ددوی یعني ددغوشیانو (قَالَ) نووویل ده، یعني الله وملائکوته (أَيَا) (لَمْ) نه و (أَقُلْ) ويلي ما (لَكُمْ) تاسي لره (إِنِّي) بیشکه زه (أَعْلَمُ) عالم یم زه (غَيْبَ) په غیب (السَّمَوَاتِ) داسمانو (وَالْأَرْضِ) دځمکي یعني ماله پخوا لاوتاسي ته ويلي وچي زه په هغوشیانو داسمانو او دځمکي عالم یم کوم چي له تاسي ټولومخلوقاتوڅخه غائب دي (وَأَ) او، یعني اووم زه (أَعْلَمُ) چي پوهیدم (مَا) په هغه (تُبْدُونَ) چي ښکاره کاووتاسي یعني هغه، چي عبارت دی له دې قول ددوی څخه چي، اتجعل فیها من یفسد فیها الآیة، (وَأَ) او (مَا) په هغه (کُنْ) چي واست (تُمْ) تاسي (تَكْتُمُونَ) (33) چي پټاووتاسي یعني هغه چي عبرت ووله دې قول څخه ددوی چي هیڅکله خدای داسي څوک نه پیدا کوي چي ترموږدي پرالله پاک باندي عزتمند او قدرمن وي

تفصیل او علمي خبري:

پوسه چي له دغومبارکواياتوک څخه ډيري مهمي فائدي ترلاسه کيږي چي بيان يې په دې ډول دی، اوله دافائده ترلاسه کيږي چي بنده چي يومهم کارکوي نوبایدپه مشوره سره کړي، دوهمه دافائده ورڅخه ترلاسه کيږي چي حاکم اوامير بايد کارونه دخپلوخواصواو ذوي الرايوپه مشوره سره ترسره کوي، دريمه دافائده ورڅخه ترلاسه کيږي چي يوڅوک چي دعظمت اولورېمنزلت خاوندوي نوپه کاروکښي که دې مشوره کوي نوداددهله عظمت سره نامناسب کارنه بلکه ورسره ضروري کار دی، څلرمه دافائده ورڅخه ترلاسه کيږي چي که دمشوره ورکوونکورايه په يقيني ډول ومشوره غوښتونکي ته نامناسبه ښکاره سي اوخپله رايه ورته منايه ثابته سي نوبایدپه خپله رايه عمل

وڪړي، پنځمه دافائده ورځه ترلاسه كېږي چي تنقيدپريوه خبره ياپريوه كارديوچاباندي په صحيح نيت سره نامناسب كارندۍ. بلكه بايدوكړسي ځكه دملائوكو څه هم په دغه قول سره چي اتجعل الاية پرالله پاك باندي تنقيدمطلب نه وځوپه دې كښي چي ددوى له خولې څخه الله داسي جمله راوايستله چي په ظاهره تنقيدورځخه فهميږي حكمت دالله پاك بنده گنولره دتنقيدتعليم و، اوشپږمه دافائده ترلاسه كيږي چي هغه څوك چي پرده باندي كوم تنقيدوكړسې نوهغه بايدياتنقيدكوونكي ته قناعت بخښه جواب ووايې اودخپل كارياگفتارصحت ورته ثابت كړي اويادده په تنقيدعمل وكړي اودخپل كاريا قول اصلاح وكړي لكه چي په يوه مشهورحديث كښي چي په مشكاة وغيره كښي يې روايت سويدي. راغلي دي چي داسلام پيغمبروايوهريره رضي الله عنه ته خپل نعلين مباركڼ ورکړل اوورته وې فرمايل چي هرڅوك چي په درځي اوكلمه داسلام وايې مني يې نووهغه دجنت زېږي كوه اوكله چي عمرپه مخه ورغې اوابوهريره دمبارك عليه السلام خبره ورته وكړه نوعمردي سخت وواهه اوبيرته يې واپس كړاوداسلام وپيغمبر ته هم وويل چي داډول خبربايدو نكړه سي ځكه چي خلگ بيا ددغي خبري پرظاهرباندي ځي اوواعمالوته شا ورگرځوي اواسلام پيغمبردعمررضي الله عنه دغه خبرفي الحاله ورسره ومنله، اومه دافائده ورځه ترلاسه كېږي چي دمشيرتوب اوخلافت داستحقاق دپاره چي كوم شرطونه دې نوپه هغوى كښي علم ترټولومهم شرط دى، همداسبب دى چي بني اسرائيلودطالوت په باچاكيدلو كښي ترددوكړپه دې وجه چي ددوى په فكروكښي مداردفضيلت اوداستحقاق دباچاهي دمال اودولت ډير والي وواوطالوت يومسكين سړى وونودهغه وخت نبي ددوي دغه استدلال ردكړاومدارداستحقاق دبادشاهي يې علم اوجسمي عظمت وباله لكه الله چي په قرآن كښي په دې ډول حكايت ورځخه كړيدى، وزاده الله بسطة في العلم والجسم، اتمه دافائده ورځه رااوځي چي معيا ردفضيلت ديوه پر بل باندي علم نافع دى. مولانا رومي رحمه الله دعلم نافع په باره كښي داسي فرمايلي دي:

خاتم ملك سليمان است علم - جمله عالم صورت وجان است علم

آدم خاكي زحق آموخت علم - تابيهفتم آسمان افروخت علم

بوالبشرچون علم الاسماءگشت - صدهزاران علمش اندرهررگ است ،

علم چون بردل زني ياري شود - علم چون برتن زني ماري شود

هين مكش بهر هواآن بارعلم - تابه بيني ازدرون انبرعلم

بينی اندردل علوم انبیا - بي کتاب وي معيدواوستا

قالرابطگذازمردحال شو - پيش مردكاملي پامال شو

حكمت دنيا فزايدظن وشك - حكمت ديني بردفوق فلك

جان جمله علمها اين است اين - كه بداني من كيم دريوم دين

دانش نورااست درجان رجال - ني زدفترني زراه قيل وقال

تمت ومن الله التوفيق

د بقرې د سورت د څلور دیرشم مبارک آیت لفظي ترجمه او علمي تحقیق

تفسير فضل الرحيم ،

لفظي ترجمه:

(و) او (إِذْ) هغه وخت يعني درپياد کړه اې محمد هغه وخت يا ورپياد که وځلگوته اې محمد هغه وخت (قُلْ) چې وويل (نَا) موږ (لِلْمَلَائِكَةِ) ټولوملايکولره (اَسْجُدُوا) چې سجده وکړئ تاسي (لِ) له وجي (آدَمَ) د آدم يعني له وجي د دې چې د آدم وجود الله پاک ستاسي دپاره يولوي رحمت وگرځاوه نو پدې وجه والله پاک ته د شکر سجده وکړئ او يا يې داسي معنا وکړئ چې سجده وکړئ تاسي (لِ) و طرفته (آدَمَ) د آدم يعني سجده خو خداي پاک ته وکړئ خو آدم دخپلي سجده قبله وگرځوئ ، نور تفصيل به په علمي خبر وکښي بيادرته راسي (فَ) نو (سَجَدُوا) سجده وکړه دوی يعني ټول و فرشتو د الله جل جلاله له حکمه سره متصل د آدم و طرفته والله جل جلاله ته پرسجده باندي سول (أَلَّا) ماسوا (إِبْلِيسَ) له ابليسې يعني ماسواله شيطان ملعونه چې ده ملعون سجده ونکړه (أَبَى) منعه يې وکړه ده يعني له سجده کولو څخه و آدم ته (و) او (اَسْتَكْبَرَ) لويي ئې وکړه يعني ځان ئې لوي او غټ وبالوله دې څخه چې و طرف د آدم ته سجده وکړي (وَ) او (كَانَ) وگرځېد او ويا ئې داسي معني وکړئ چې (وَ) او (كَانَ) وودى يعني ابليس ملعون له پخوا لا په علم خداي کښي (مِنْ) له (الْكَافِرِينَ) (34) کافرانو څخه يعني الله جل جلاله ته په ازل کښي دامعلومه وه چې ابليس ملعون دخاتمې په اعتبار العياذ بالله له جملې څخه دکافرانو دى .

پوسه چې هرکله چې حضرت آدم عليه السلام ملايکه ووته له نوموځه د شيانو خبر ورکړ او ودوئ ته يې هغه څه وروښودل چې ودوئ ته نه وومعلوم نو وروسته له دې څخه الله جل جلاله ملائکه په دې سره امر کړل چې د حضرت آدم عليه السلام و طرفته سجده وکړي د دې کار په ظاهر کښي درې سببونه موجود وو

اول دا چې پدغه سجده کولو سره د ملائکه وو حضرت آدم ته په عملي ډول سره اعتراف را سي د فرشتو له طرفه په فضيلت او په بهتري د آدم عليه السلام

دوهم دا چې پدغه سجده کولو سره د آدم عليه السلام داستاذي حق ادا کړسي

درېم دا چې پدغه سجده کولو سره د فرشتو د هغې خبري جبران او اعتذار راسي کومه چې د آدم عليه السلام د تخليق په وخت کښي يې د ده مبارک په وخت کښي کړې وه چې ، اتجعل فيها من يفسد فيها الاية ، او ځنو علماوو ويلي دي چې و فرشتو ته چې الله پاک امر پدې سره وکړ چې و آدم ته سجده وکړئ داله مخه تردې وو چې د آدم عليه السلام د پيدايښت اودده دخلقت تسويه کيدله په دليل د دې قول خداي پاک چې ، فاذا سويته ونفخت فيه من

روحي ففعوله ساجدين ،فوائد،پوسه چي له دغه مبارک آيت څخه دمخلفو فائداواستنباط کيږي،اوله فائده داده چي تکبرډيرنرو اوبرباده وونکي عمل دی،دوهمه فائده داده چي دتکبر په وجه کله انسان وکفرته هم رسيږي ،دیمه فائده داده چي دالله پاک دحکم په عملي کولوکښي تلوار پکار دی لکه ملائکوچي وکړ

څلرمه فائده داده چي دالله پاک داحکاموداسرارودمعلومه ولوپه لټه کښي بايدتوغل ونکړسي

پنځمه فائده داده چي دامرصيغه چي له قرائنوخه مطلقه وي نودپاره دوجوب ده،شپږمه فائده داده چي اعتبار وخاتمې ته دی حقيقي مومن هغه دی چي دده خاتمه پرايمان باندي وي،بيضاوي،

تفصيل اوعلمي خبرې

(واذقلنا)

پوسه چي کلمه دواو عاطفه ده اودغه ظرف عطف دی پرظرف سابق باندي پدې شرط چي ظرف سابق منصوب په اذکر مقدرسره سي اوعلامه بي الوسي دغه عطف له قبېلې دعطف دقصې پرقصې بللي دی په داسي حال کښي چي قاضي بيضاوي عطف دقصې پر قصې يوا احتمال له احتمالاتو دقصې پرقصې بللي دی ،دلته داسوال کيږي چي په مخکښي آيت کښي واذقال ربک فرمايل سويدي اودلته اذقلنا فرمايل سويدي نوددغه بدلون وجه څه ده؟

جواب ددې دادی چي دمخه دآدم عليه السلام دخليفه کيدواودده دتعليم بيان ووملائکوته کوم چي تربيتي پوري تعلق لري اودلته دالهي امرذکردي وملائکوته دسجدي کولووآدم ته کوم چي مناسب ورسره دآمرتعظيم اوتکلم دی نوځکه دلته دقلنا لفظ چي دمتکلم صيغه ده اوجموعالئ ئي دتعظيم دپاره دی فرمايل سويدي

(للملائكة)

په دې مسأله کښي اختلاف دی چي ماموربه په سجده سره کوم ملائکه وظاهرله دې څخه چي دملائکه لفظ مطلق ذکردي اوسره له دې چي جمع محلي په لام سره عامه اومستغرقه وي،دادی چي ټولي فرشتې په سجده سره امرسوي وې اودسورت حجرديرشم آيت هم پردې باندي دلالت کوي ،اوداکثروعلماؤقول هم دادی،اوځينوعلماؤويلي دي چي خاص هغه فرشتې په سجده سره ماموري وې چي په ځمکه کښي اوسيدلې(،اسجدوالآدم)پوسه چي سجده په لغت کښي مطابق دقول دقاضي بيضاوي ودې ته ويله کېږي چي ويوچاته عاجزي ښکاره کړې سره له يوڅه سرکښته کولوواوين منظوروغيره ذکرکړيدي چي سجده په لغت کښي درې معني وي لري اولسرکښته کول ويوچاته دوهم خضوع اوعاجزي کول دريم اطاعت اوانقيادکول اوپه عام عرف کښي سجده ودې ته ويله کېږي چي يوسړي ويوچاته تندي په ځمکه باندي کښيږدي عام له دې څخه که دپاره دتعظيم وي اوکه دپاره دتحبي و دسلام وي اوکه دپاره دعبادت وي،اوپه شريعت کښي سجده ودې ته ويله کېږي چي تندي پرځمکه باندي کښيږدي پروجه دعبادت اودبنديگي،تراسلام له مخه په خلگوکښي دوه قسمه سجدې رواج وې،اول

سجده په صرف سرکښته کولوسره یوچاته دپاره دتحیې اوداکرام، دوهم سجده په ایښولوسره دتندی پرځمکه باندي دپاره دتعظیم دادواړه قسمه سجدې په اسماني حقوشریعتوکښي جائزي وې لکه چي شربیني اوخازن اونسفي ذکرکړيدي، کله چي اسلام راغلی نودغه دوهم قسم سجده خوپه اتفاق منسوخه سوه اووهابي مزاجه خلگ اول قسم سجده هم منسوخه بولي البته دسلام له مخه یویل قسم سجده هم رواج وه چي هغه ایښوول دتندی وؤ پرځمکه باندي ویوشي ته په قصدعبادت لکه مشرکانوچي به وبتانوته دغه ډول سجده کوله دغه قسم سجده په هیڅ اسماني دین کښي نه ده رواکړسوي،

وآدم عليه السلام ته الله جل جلاله ملائکه په کوم قسم سجده کولو سره امرکړل؟

جواب : قاضي بیضاوي په دې کښي مختلف احتمالات ذکرکړيدي، اول احتمال دادی چي مرادله سجدې څخه په (اسجدوا) کښي شرعي سجده وه خومسجدوله په حقیقت کښي الله جل جلاله وؤاؤادم عليه السلام دملائکودسجدې دپاره الله جل جلاله قبله وگرځاؤو نوپه دغه تقدیرباندي به لام جرړه په معني دالي جاره سي اویابه لام جاره لپاره دتعظیم سي، اي اسجدوالله الي آدم اولاجل آدم اي لاجل ان تخليقه صاررحمة عليكم، دوهم احتمال دادی چي مرادله سجدې څخه لغوي معني ده چي عبارت ده له تواضع څخه آدم عليه السلام لره له وجي دتحیې اودتعظیم دده لکه سجده دورونودیوسف عليه السلام ویوسف عليه السلام ته، اي تواضعوا لآدم تحيةً وتعظيماً له، اودریم احتمال دادی چي مرادله سجدې څخه انقیادواوتابعداري دآدم عليه السلام لره په حاصلولوکښي دهغویشانو چي دآدم عليه السلام اودده داوولادې معاش اړه ترپوري لري پردغودواړواحتمالوبه لام جاره صله سي لپاره داسجدوا، اوابن انباري له فراء څخه دغه دوهم احتمال رانقل کړیدی. اوامام رازي هم غه احتمال راجح بللی دی. اوصاحب دتفسیرخازن ودغه احتمال ته اصح ویلی دی. اوصاحب دتفسیرنسفي دغه احتمال له ابن عباس رضي الله عنه څخه منقول بللی دی،

(فَسَجَدُوا لِلْإِبْلِيسِ)

پوسه چي دفاءکلمه پردې باندي دلالت کوي چي ملایکوبې چون وچرا په تلوارسره دالله پاک دحکم مطابق سجده وکړه، پوسه چي دلته درې سوالونه کيږي چي جواب غواړي اوله سوال دادی چي دغه استثنا استثنا متصله ده اوکه منقطعه ده، ددې سوال جواب دادی چي دااستثنا متصله ده یاله دې وجي ابلیس ملعون هم په اصل کښي له جنس څخه دملائکوؤو اویاله دې وجي چي دې ملعون تغلیباً فرشته گنل سویدي اویاله دې وجي چي ابلیس خوله جنس څخه دپیریانووواوپیریان هم له ملائکوسره سم الله جل جلاله په سجده کولوسره وادم عليه السلام ته امرکړیووخوددوی ذکرې له دې وجهي نه دی کړی چي دوی دملائکوتابع وو، دقاضي بیضاوي دکلام له سیاق څخه ددې خبري ترجیح معلومیږي چي دغه استثنا متصله ده اوځني علماءدغه استثنامنقطعه بولي په دلیل ددې چي مستثني منه ومستثني ته نه دی ورشامل ځکه چي ابلیس دملائکوله جنس څخه نه وو، دوهم سوال دادی چي

جبرئیل علیه السلام غسل په کښي وکړي اوبیاخپل وزرونه وڅنډي نوله هرڅاڅکي څخه یوه فرشته الله جل جلاله پیدا کوي،

فايده: پوسه چي مخلوقات ټول که علوي دي سفلي سعيددي اوکه شقي دي له حقيقت محمدی څخه پیداسويدي لکه چي روايات اوثار پر دې باندي دلالت کوي البته علوي ملائکه له ده مبارک څخه من حيث الجمال پیداسويدي اوابليس ملعون له ده مبارک څخه من حيث الجلال پیداسويدي،

روح المعاني

(ابي واستکبر)

دایامستأنفه جمله ده گواکي کله چي الله جل جلاله داسي وفرمايل چي ،الابليس، نويوسائل داسي سوال وکړچي ابليس نوڅه وکړل نوالله پاک جواب ورکړچي ،ابي واستکبر، اوياحال دی له له لفظ څخه دابليس په تقدير دقد، پوسه چي دآبي لفظ له هغوبابوڅخه دی چي دعي کلمه يې په ماضي اومضارع کښي خلاف القياسه مفتوحه راغلې ده اودغه لفظ په کسره دعین کلمې سره هم اوریدل سويدي لکه رَضِيَ نوبيايې په مضارع کښي مخالفت دقياس نسته ده لفظ له اباڅخه مأخوذ دی چي معني يې ده الامتناع من الفعل مع التمكن عليه للأنفة،واواستکباروتکبرته ويل کيږي اوچاويلي دي چي تکبرودې ته ويل کيږي چي يوڅوک تربل چا خپل ځان لوی وگڼي عام له دې څخه که په واقع کښي هم لوی وي اوکه نه وي اواستکبارودې ته ويل کيږي چي لوی نه وي ځان لوی وگڼي، اوداېاذکردمخه راغلی دی سره له دې چي په وجودکښي تراستکباروروسته دی په دې سبب چي اباله احوال ظاهره وو څخه ده اواستکبارله احوال نفسانيه وو څخه دی،

روح المعاني

(وکان من الکافرين)

دا جمله هم يامستأنفه ده اوياحاليه ده، دکان لفظ ياپرخپل حال پاته دی نوبه معني په دې ډول سي ،وکان في علم الله من الکافرين اوکان من القوم الکافرين الذي کانوا في الارض قبل خلق آدم' اوچاويلي دي چي کان دلته په معني دصادري او ابوالعاليه ويلي دي چي معني دوکان من الکافرين داده چي وکان من العاصين، پوسه چي دابليس کافرکیدل په دې وجه نه ؤچي ترک دواجب ئې وکړچي سجده کول ؤؤادم ته بلکه په سبب ددې ووجي دالله پاک امرئې قبيح وگانه داخودعلامه آلوسي خبرده ؤما په فکرکه څه هم ؤموږ په شريعت کښي خوحکم دادی چي په ترک دواجبوسره څوک نه کافرکيږي خوممکن دهغه وخت حکم دي له دي څخه جلاووسره له دې چي داخوداسي ترک دواجبوووجي دالله دبالمشافهه حکم مخالفت وواودالله په حضورکښي مخالفت وو

روح المعاني مع توضيح وزيادة پوسه چي امام رازي دلته يوعجيب تحقيق كړيدى چي ستاسي دنفع په وجه يې
عبارة رانقل كوم، عبارت دادې،

المسألة السادسة، للعقلاء في قوله تعالى (وكان من الكافرين) قولان أحدهما أن إبليس حين اشتغاله بالعبادة كان منافقاً
كافراً وفي تقرير هذا القول وجهان، أحدهما، حكى محمد بن عبد الكريم الشهرستاني في أول كتابه المسمى بالملل
والنحل عن ماري شارح الإنجيل الأربعة وهي مذكور في التوراة متفقة علي شكل مناظرة بينه وبين الملائكة
بعد الأمر بالسجود قال إبليس للملائكة اني اسلم ان لي الهما هو خالقي، وموجدي، وهو خالق الخلق لكن لي عي حكمة
الله تعالى اسئلة سبعة، ما الحكمة في الخلق لاسيما ان كان عالماً بان الكافر لا يستوجب عند خلقه الآلام؟، الثاني،
ما الفائدة في التكليف مع انه لا يعود منه ضرر ولا نفع وكل ما يعود الي المكلفين فهو قادر علي تحصيله لهم من غير واسطة
التكليف؟، الثالث، هب انه كلفني بمعرفته وطاعته فلماذا كلفني السجود لآدم؟، الرابع، ثم لما عصيته في ترك السجود
لآدم فلم لعني واوجب عقابيمع انه لا فائدة له ولا غيره فيه، ولي فيه اعظم ضرر؟، الخامس، ثم لما فعل ذلك فلم
مكنني من الدخول الي الجنة ووسوسة لآدم عليه السلام؟، السادس، ثم لما فعلت ذلك فلم سلطني علي اولاده ومكنني
من اغوائهم واذلالهم؟، السابع، ثم لما استمهلت المدة الطويلة في ذلك، فلم امهلني، ومعلوم ان العالم لو كان خالياً
عن الشر لكان ذلك خيراً، قال شارح الإنجيل فاوحي الله جل جلاله اليه من سرادقات الجلال والكبرياء، يا إبليس انك
ما عرفتني، ولو عرفتني لعلمت انه لا اعتراض علي في شئ من افعالي فاني ان الله لا اله الا الانا لا اسئل عما افعل، واعلم انه
لواجتمع الأولون والآخرين من الخلائق وحكموا بتحسين العقل وتقبيحه لم يجدوا عن هذه الشبهات مخلصاً وكان الكل
لازماً، اما اذا أجبننا بذلك الجواب الذي ذكره الله تعالى زالت الشبهات واندفعت الاعتراضات وكيف لا وكما انه
سبحانه واجب الوجود في ذاته واجب الوجود في صفاته فهو مستغن في فاعليته عن المؤثرات والمرجحات
اذ لو افتقر لكان فقيراً لا غنياً فهو سبحانه مقطوع الحاجات ومنتهي الرغبات ومن عنده نيل الطلبات واذا كان كذلك لم
تتطرق اللمية الي افعاله ولم يتوجه الاعراض علي خالقيته وما احسن ما قال بعضهم جل جناب الجلال عن ان يوزن
بميزان الاعتزال فهذا القائل اجري قوله تعالى (وكان من الكافرين) علي ظاهره، وقال انه كان كافراً منافقاً منذ كان، الوجه
الثاني في تقريره انه كان كافراً ابدقول أصحاب الموافاة وذلك لأن الايمان يوجب استحقاق عقاب الدائم والجمع
بين الثواب الدائم والعقاب الدائم محال فاذا صدر الايمان من في وقت ثم صدر عنه والعياذ بالله بعد ذلك كفر فاما
يبقي الاستحقاقان معاً وهو محال علي ما بيناه او يكون الطارئ مزيلاً للسابق وهو ايضا محال لان القول بالاحباط باطل
فلم يبق الا ان يقال ان هذا الفرض محال وشرط حصول الايمان ان لا يصدر الكفر عنه في وقت قط فاذا كانت الخاتمة علي
الكفر علمنا ان الذي صدر عنه او لا ما كان ايماناً اذا ثبت هذا فنقول، لما كان ختم إبليس علي الكفر علمنا انه ما كان
مومنناً قط، القول الثاني، ان إبليس كان مومنناً ثم كفر بعد ذلك وهؤلاء اختلفوا في تفسير قوله تعالى (وكان من الكافرين)
فمنهم من قال معناه وكان من الكافرين في علم الله تعالى اي كان عالماً في الازل بأنه سيكفر فصيغة كان متعلقة
بالعلم لا بالمعلوم، والوجه الثاني، انه لما كفر في وقت معين بعد ان كان مومنناً قبل ذلك فبعد مضي كفره صدق عليه
في ذلك الوقت انه كان في ذلك الوقت من الكافرين ومتي صدق عليه ذلك وجب ان يصدق عليه انه كان من

الكافرين جزء من مفهوم قولنا كان من الكافرين في ذلك الوقت ومتي صدق المركب صدق المفرد لامحالة، الوجه الثالث، المرآد من كان صاراي وصار من الكافرين، وهاهنا بحث، البحث الاول، اختلفوا في ان قوله تعالى (وكان من الكافرين) هل يدل علي انه وجد قبله جمع من الكافرين حتي يصدق القول بانه من الكافرين، قال قوم ان يدل عليه لان كلمة من للتبعيض، فالحكم عليه بانه بعض الكافرين وجود قوم اخرين من الكافرين حتي يون هو بعضا لهم والذي يؤكد ذلك ماروي عن ابي هريره انه قال (ان الله تعالى خلق خلقا من الملائكة ثم قال لهم اني خالق بشرا من طين فاذا سويته ونفخت فيه من روحي فقعوا له ساجدين قالوا له لانفعل ذلك فبعث الله عليهم نارا فاذا حرقتهم وكان ابليس من اولئك الذين ابوا، وقال آخرون هذه الآية لاتدل علي ذلك ثم لهم في تفسير الآية وجهان، احدهما، معني الآية انه صار من الذين والقوه في الكفر بعد ذلك وهو قول الأصم وذكر في مثاله قوله تعالى (والمنافقين والمنافقات بعضهم من بعض، فاضاف بعضهم الي بعض بسبب موافقة في الدين فكذا ههنا لما كان الكفر ظاهرا من اهل العالم عند نزول هذه الآية صح قوله وكان من الكافرين، وثانيها، ان هذاضافة لفرد من افراد الماهية الي تلك الماهية وصحة هذه الاضافة لاتقتضي وجود تلك الماهية كما ان الحيوان الذي خلقه الله تعالى اولا يصح ان يقال انه فرد من افراد الحيوان لا بمعناه واحد من الحيوانات الموجودة خارج الذهن بل بمعني انه فرد من افراد هذه الماهية وواحد من آحاد من هذه الحقيقة، واعلم انه يتفرع علي هذا البحث ان ابليس هل كان اول من كفر بالله، والذي عليها الاكثرون انه اول من كفر بالله،

تمت

اوگواهي سره د دوي په منځ کښي نکاح وټرله سوه داکارونه ټول دجمعي په ورځ کښي ترسره سول دهمدغي ورځي په اخير کښي الله جل جلاله وپرشتوته حکم وکړ چي حضرت آدم عليه السلام اوخوا دواړه په قسم قسم زېوراتو اودښايست په شيانو ښائسته کړئ اوپرډول دبادشاهانويي دزروپرتخت باندي کښېنوي او وښت ته يي داخل کړي ، داهغه څه دي چي شاه عبدالعزيز رحمه الله په فتح العزيز کښي ذکر کړيدي ، همدارنگه پوسه چي پدې خبره کښي اختلاف دي چي دحضرت حوا پيدايښت تردې دمخه سويدي چي حضرت آدم عليه السلام وښت ته ورداخلېدي اوکه په جنت کښي سويدي لکه چي امام رازي په تفسير کبير کښي داسي فرمايلي دي ، واختلفوا في الوقت الذي خلقت زوجته فيه ، فذكر السدي عن ابن عباس وابن مسعود وناس من الصحابة ان الله تعالى لما اخرج ابليس من الجنة واسكن آدم الجنة فبقي فيها وحده وما كان معه من يستأنس به فألقى الله تعالى عليه النوم ثم أخذ ضلعا من اضلاعه من شقه الأيسر ووضع مكانه لحما وخلق حواء منه فلما استيقظ وجد عند رأسه امرأة قاعدة فسألها من انت ؟ قالت : امرأة قال ولم خلقت ؟ قالت لتسكن الي فقالت الملائكة ما اسمها ؟ قال حواء ، قالو ولم سميت حواء ؟ قال لأنها خلقت من شيء حي ، وعن عمر وابن عباس رضي الله عنهما قال : بعث الله جندا من الملائكة فحملوا آدم وحواء عليهما السلام علي سرير من ذهب كمتاحمل الملوك ولباسهما النور علي كل واحد منهما اكليل من ذهب مكلل بالياقوت واللؤلؤ وعلي آدم منطقه مكللة بالدر والياقوت حتي ادخل الجنة . فهذا الخبر يدل علي ان حواء خلقت قبل ادخال آدم الجنة والخبر الأول يدل علي انها خلقت في الجنة والله اعلم بالحقيقة . پوسه چي دقران كريم ځني اياتونه پردې خبره باندي دلالت کوي چي حضرت حواء رضي الله تعالى عنها له حضرت آدم عليه السلام څخه الله جل جلاله پيداکړه چي اول له هغواياتوڅخه دسورت نساء دغه مبارک آيت دی (الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها) يعني هغه خداي چي پيداکړي يې ياست تاسي له نفسه يوه څخه ، چي آدم عليه السلام دی ، اوپيداکړې يې ده له همدغه يوه نفسه څخه ښځه د ده ، چي حواء رضي الله عنها ده ، اودوهم آيت دسورت اعراف دغه قول دخداي پاک دی (وجعل منها زوجها ليسكن عليها) يعني اوپيدايې کړه له دغه يوه نفسه څخه ښځه د ده د دې دپاره چي سکون اوارامي ونيسي ودېته اوهمدا رنگه احاديث دښي عليه السلام پردې باندي قاطع دلالت کوي چي حواء رضي الله تعالى عنها له حضرت آدم عليه السلام څخه الله جل جلاله پيداکړېده لکه داقول درسول عليه السلام [ان المرأة خلقت من ضلع الرجل فان اردت ان تقيمها كسرتها وان تركتها انتفعت بها واستقامت] يعني بېشکه ښځه ، حواء ، پيداکړه سوېده له پښتۍ څخه دسړي ، د آدم عليه السلام ، يعني نويان د دې داپول دی لکه دپښتي ، نو کچيري تا داسېده کوله نوماته بې کړې اوکه دي چيري پرېښو وه دايعني پرځپل حال باندي نوبه نفع واخلي پدې باندي اومستقيمه به سي دا ، تفسير کبير ، تنبيه پوسه چي په موجوده زمانه کښي کافران اوځني صرف په نامه سره مسلمانان نارينه اوشځي داخبره دپسڅند په ډول تعبيره وي چي حواء له آدم څخه پيداکړه سوې ده اوحتي په ځنوراديو گانو کښي هم کله کله دپسڅند په ډول پردې خبره باندي بحثونه سوي دي داقسم خلگ داسلام دښمنان دي اوکه يوڅوک دجهالت په وجه داخبر وکړي چي داخبره صحيح نه ده چي حواء له آدم څخه پيداکړه سوې ده نوضرور بايد تجديد دايمان وکړي اووپردغه خپله خبر باندي توبه وکاري

تفصيل او علمي خبري

(اُسکن)

پوسه چي د **اسکن** لفظ په اصل کښي له **سکني** څخه هم احتمال داخل لري اوله سکون څخه هم، **سکني** و، **اتخاذ المسکن** يعني و نيولو د ځای د سکونت، ته ويل کيږي، اوسکون و ترک، پرېښوول د حرکت ته ويل کيږي، په دغه آيت کښي د **اسکن** لفظ له **سکني** څخه جوړ دی نوبه د **اسکن** معني داسي سي چي، ونيسه ته اوستاښځه جنت ځای د سکونت، نه له **سکون** څخه، ځکه چي بياد **اُسکن** معني داسي کيږي چي ساکن سه ته اوستاښځه يعني په جنت کښي حرکت مه کوئ نو دامعني خوصحيح نه ده ځکه چي منع له حرکت څخه په جنت کښي خويوقسم د عذاب دی اونعمت نه دی.

(انت)

دانت لفظ چي په اسکن کښي دمستتر ضمير تائيد دی ددې لپاره راوړل سوي دی چي د **زوجک** عطف پرمستتر ضمير باندي صحيح سي ځکه چي ضمير مستتر متصل ضمير دی او عطف پرمستتر متصل باندي بې له تاکيده په منفصل ضمير سره نه صحيح کيږي او په **اُسکنًا** سره يې په يوه صيغه ودوی دواړو ته خطاب ونه فرمايو، له پاره ددې چي دا خبره ښکاره سي چي آدم عليه السلام اودارنگه هر نر، مېړه اصل دی اوحواء رضي الله عنها اوهره ښځه يې تابع ده

(الجنة)

د **الجنة** په لفظ کښي الف اولام لپاره د عهد خارجي دي، اشاره ده وهغه جنت ته چي د قيامت په ورځ به مومنان ورځي، رزقنا الله الرحمن الرحيم اياها،

(ذالک)

پوسه چي اهل سنت والجماعت په دې عقیده دي چي جنت اودورځ له پخوا لا خدای پاک پيدا کړيدي اوکوم جنت چي آدم عليه السلام اوحواء رضي الله عنها اول وارداخل سول اوبياورځه راووتل همدغه جنت ووچي مقابل ددورځ دی، اومعتزله چي يوناروا اومبتدعه ډله ده وايې چي جنت اودورځ تراوسه پوري نه دي پيداسوي اوکوم جنت چي حضرت آدم عليه السلام اوحواء رضي الله عنها پکښي وو هغه يوباغ ووپه ځمکه کښي د فلسطين اويابه منځ کښي د فارس اودکرمان چي د آدم عليه السلام اوحواء رضي الله عنه دابتلا دپاره خدای پاک پيدا کړيوو.

بياچي دوی ته دا اعتراض په ډول وويل سي چي دوی دواړه چي الله جل جلاله له جنت څخه ايستل نود **اهبطوا** په لفظ سره يې امر ورته وکړ، اواهباط خوله لوړه ځايه وکښته ځاي ته کيږي نومعلومه سوه چي دا هغه جنت ووکوم چي په اسمانو کښي دی چي دارالثواب دی.

نودوی ددې سوال په جواب کښي وايي چي **؟** اهباط **؟** ونقل کولوته له يوه ځايه وبل ځای ته هم ويل کېږي لکه په دې قول دخدای پاک کښي **؟** اهبطوا مصرا **؟**..

(رغدا)

دغه لفظ د **؟** واسعا **؟** په معني دى صفت دى دمصدرمحذوف، اي اكلارغدا، اومجموع مفعول مطلق دى،

د **؟** كلا **؟** دپاره،

(حيث شئتما)

يعني په هرځای کښي له جنت څخه چي ستاسي خوښه سي،

پوسه چي لفظ د **؟** حيث **؟** وضع دى لپاره دمکان مبهم، دلته عام مکان ورڅخه مراد دى ځکه مکان مبهم دعموم تقاضا کوي اوپه خصوص قربنه هم نسته، دغه ظرف تعلق تر **؟** كلا **؟** نيسي نه تر **؟** اُسْكُنْ **؟** ځکه مقصود له دغه ظرف څخه عموم ده اجازې په خور ک کولو کښي ودوى دواړوته له هرقسمه خورکه دجنته لپاره ددې چي دوى ته له هغي درختي څخه چي ورڅخه منعه سول دخورلوعذر نسي پاته، ځکه چي ټول خورکي شيان دجنت ورته رواصول ماسواله هغي يوې درختي، مولانا عصام الدين دلته يوه عجيبه دقيقه خبره کړېده هغه داچي، تر **؟** كلا **؟** پوري له دې وجي تعلق نيسي چي پردې دلالت وکړي چي په ډکه خېټه خورک مه کوئ، ځکه چي د **؟** شئتما **؟** لفظ چي له **؟** حيث **؟** سره ضم سويدي پردغه مفهوم دلالت کوي ځکه په ډکه خېټه خورک په مشيت سره نه کېږي، نودعصام دقول مطابق به په آيت مذکوره کښي ددغه آيت مضمون راسي چي (کلواواشرېبواولاتسرفوا)

يوزرگ فرمايلي دي، گرچه خداگفت کلاواشرېبوا، ليک نگفته است کلاوا تاگلو

پوسه چي په ډک نس خورک هم شرعاً ممنوع دى اوهم دډاکتري او طبي په مسلک کښي ممنوع دى، ځکه چي دااسرا ف دى او دمرضوپيدا کونکى دى، پوسه چي الله جل جلاله داسي نه دي ويلي چي (ولاتاکلامن هذه الشجرة، الخ) بلکي داسي يې وفرمايل چي (ولاتقربا) يعني مه نزدي کېږئ داپه دې سبب چي په منع کولوکښي ددوى مبالغه راسي ځکه يوڅوک چي ته له يوه کارڅخه منع کوې نوچي داسي ورته ووايې چي داکارمه کوئ تردې داډېرتا کيدفايده کوي چي ورته ووايې ودې کارته مه ورنږدې کېږه لکه چي په منع کښي له زنا څخه الله جل جلاله فرمايلي دي (ولاتقربوا الزناء) الاية، اوپه دې کښي وبنديگانونته داتعليم هم دى چي هغه کارونه چي په شرعه کښي ممنوع دي له هغوڅخه دځان ساتلو طريقه داده چي وشاخواته يې ورنږدې نه سي ځکه چي نږدېکت ويوشي ته سبب ددې گرځي چي په هغه شي سره سړي مبتلاسي.

دغه کومه د رخته وه؟

په دې باب متعدد روایتونه راغلي دي له حضرت كعب او ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت دى چې دادغښود درخته وه اومشهور هم دغه قول دى، خودلته داسوال پيدا كيږي چې دغښود بڼې خودرخته نه بلل كيږي،

جواب يې په مختلفو ډولوكيږي اول جواب چې زما په ذهن كښي راغلى دادى چې دجنت شيان خوددنيا له شيانوسره صرف په نامه كښي كېدې نوښايي چې دغه بڼې دغښود ددرختي په شكل كښي وو اومفسرينويې په نورو ډولوكو هم جواب كړيدى، اوله حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دى چې دادانگورودرخته وه اوله حضرت ابن جريح رضي الله تعالى څخه روایت دي چې دادانځرودرخته وه، اوله حضرت علي رضي الله تعالى عنه څخه روایت دى چې دادكافوردرخته وه، مولانا عصام الدين رحمه الله تعالى په يوه رقم كښي چې په ځينو نسخو د بيضاوي شريف كښي موجود دى فرمايلي دي چې مايوځاى ددغي شجري تفسير په علم سره وليدى بيا يې په فهم كښي حيران سوم ترڅو چې په خوب كښي واسمانوته وختلم او آدم عليه السلام مي وليدى بيا مي له ده څخه پوښتنه وكړه چې ته په جنت كښي الله جل جلاله له كوم شي څخه منع كړيوې ده راته وويل چې زه يې له علم استدلالي څخه منع كړيوم ځكه چې په جنت كښي خومعرفت دخداى پاك وماته دمشاهدي له لاري حاصل وو خوبهتره خبره داده چې په تعين كښي ددې درختي څه نه وويل سي لكه چې د مخه يې ماذكروكړ، پوسه چې علماووپه دې كښي اختلاف كړيدى چې دغه نهې تحريمي وه، يعني الله جل جلاله دغه درخته پر آدم عليه السلام او حواء رضي الله تالي عنه باندي حرامه كړې وه او كه تنزيهي وه، يعني له درختي څخه خورك ورته حرام نه وو خو خلاف اولي وونوپه دې سبب دفتكونامن الظالمين په معني كښي هم اختلاف راغلى دى ځكه هغه څوك چې دغه نهې تحريمي بولي نودمذكوري جملې معني په دې ډول كوي چې كه تاسي له دې درختي څخه خورك وكړ نودگنا كولوپه وجه به له ظالمانو څخه سئ، يعني گنهگاران به سئ او هغه څوك چې دغه نهې تنزيهي

د بقرې د سورت د شپږ دیرشم مبارک آیت لفظي ترجمه او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم، ۱۹ برخه

مرجع العوام والخواص العلامة ابو الفضل محمد معین الدین کان الله له ودامت برکاته

لفظي ترجمه

(فَ) بیا (أَزَلَّ) وښوول (هُمَا) دوی. دواړه (الشَّيْطَانُ) شیطان یعني په دې سبب چې دهغې ونې په خوړلو یې مبتلا کړل (عَنْ) له (هَا) ده څخه یعني له جنت څخه (فَ) نو (أَخْرَجَ) وې ایستل ده، یعني شیطان (هُمَا) دوی. داړه (مِمَّا) له هغه (كَانَا) چې وودوی. دواړه (فِي) په (ه) ده کښي (وَ) او (قُلْ) وویل (نَا) موږ، یعني وودوی. ته (اهْبِطُوا) چې کښته سي، یعني له جنت څخه ومخکي ته (بَعْضُ) چې ځني (کُمْ) ستاسي به یعني په داسي حال کښي چې ځني ستا سي به (لِبَعْضٍ) ځنونورولره (عَدُوٌّ) دښمنان وي (وَ) او (لَكُمْ) تاسي لره، یعني سته تاسولره (فِي) په (الْأَرْضِ) مخکه کښي (مُسْتَقَرًّا) ځای دقرار، یعني ځای. دسکونت، دهستوگي (وَ) او (مَتَاعٌ) سامان دنفعي اوفایدي اخستلو (إِلَى) تر (حِينَ) یووخته پوري) 36)

یعني چې وخت داخل ستاسي دی. اویا دقیامت ورځ ده، پوسه چې کله چې آدم اوحواء

دواړو دشیطان ملعون په وسوسه چې تفصیل یې په علمي خبرو کښي راسي له هغې درختي څخه خورک وکړ کومه چې دوی ورڅخه منع سوي وو نوحکم ورته وکړ سوچي اوس له جنته څخه ومخکي ته کښته سئ په داسي حال کښي چې ځني ستاسي به دښمنان وي ځنونورولره یعني نسل ستاسوبه په دې ډول وي چې بعضي ددوی به دښمنان وي بعضونورولره لکه چې ددغي خبري اول مصداق په قابیل اوهابیل اوبیا په کافرانو اوبیا په مومنانو کښي پیدا کړسو او په ځمکه کښي به ترهغه پوري وتاسي ته دقرار او هستوگي ځایونه اوستاسي دفايدو او گټو اسباب او وسائل موجودوي چې دقیامت ورځ راځي،

تفصیل او علمي خبري

(فَأَزَلَّهُمَا)

پوسه چې دغه فعل له زلّة یا زلزل څخه جوړ دی. کوم چې په اصل کښي وبې اختیاره ښوېدلوته په خټه کښي ویل کېږي امام نسفي ویلي دي چې دغه قول دخداي پاک دلیل دی. پردې خبره باندي چې دانبیاؤ پر فعل باندي دزلة دلفظ اطلاق کېدلای سي ځکه چې زلّة وهغه فعل ته ویل کېږي چې خلاف له حکمه څخه دشرع وکړسي خوپه بې

اختياره توگه لکه يوڅوک چې بې اختياره په خټه کښي وشوئېږي، اوگناه وهغه فعل ته ويله کېږي چې په خلاف دحکم دشرع وکړسي اوپه قصداوپه اراده سره وي

(الشيطان)الف لام پکښي دپاره دعهدخارجي دی. مرادورڅخه ابليس ملعون دی. دالفاظ يا له شطن څخه ماخوډدی. په معني دبعداوياله شاط يسيط څخه جوړدئ په معني دهلک اواحتدفي غضبه يعني تېره اوتېزسوپه غضب خپل کښي

(عنها)پوسه چې د❖عنها❖ ضميرددې احتمال هم لري چې ولفظ د❖الشجرة❖ ته راجع سي اوددې احتمال هم لري چې وجنت ته راجع سي،پراول تقديرد❖عن❖ کلمه لپاره دسببيت ده معني يې په دې ډول ده ❖فاصدر زلتها بسببها❖نوبه دازل په فعل کښي هغه قسم تضمين راسي کوم چې په معني کښي مصدردمتضمن فعل مفعول وي لپاره دمتضمن فعل اوپردوهم تقديرمعني په دې ډول ده،فاذهبهماعن الجنة، نوبه ❖عن❖ لپاره دمجاوزت سي، ابو حيان دلته دوه نوراحتمالونه هم ذکرکړي دي اول داچي داضميرراجع سي وطاعت ته کوم چې له دلالت دکلام څخه فهمېږي دوهم دا چې راجع سي وحالت دلالت اوخوشحالی ته په جنت کښي

،شيطان په څه طريقه سره په آدم عليه السلام اوپه حوارضي الله عنها دغه کاروکړ ،

علماووپه دې باب مختلفي ويناوي کړيدي، ځني وايي چې دوسوسي له لاري يې دوی خطاکړل لکه څرنگه چې موږته په زړوکښي وسوسي را اچوي،اوځني وايې چې دې په خپله وجنت ته ورداخل سو ځکه چې له جنت څخه دي ملعون په دې ډول منع سوچي دپخواپه ډول په عزت سره وړسي، اوپه حقارت اوپه سپک حالت کښي دوسوسي اودشيطاني وظيفي داجراکولودپاره وجنت ته له ورتللوڅخه نه وومنع سوئ، څوک وايې چې دجنت په دروازه کښي ودریدواونعره يې وروکړه،څوک وايي چې دجنت ديوې دابې اوخزندې په شکل يې ځان وگرځاواوورننوتی اوپيره دراناومحافظينونه وپيژندئ اوڅوک وايې چې ديومارپه خوله کښي ورغلئ،بهرحال نوچي ورغئ څه يې ورته وويل اوبهانه يې وخبروته څنگه جوړه کړه،

امام بغوي رحمه الله تعالي فرمايلي دي چې کله چې آدم عليه السلام دجنت نعمتونه اومېوي وليدلي نوپې داوويل کاشکي ثابته وای داچي بېشکه مالره وای همېشه توب يعني په جنت کښي نوئې دې خبري وشيطان ملعون ته طمع پيدا کړه ددې چې يوڅه وکړي نوورغئ دآدم اودحواء رضي الله عنه په منع کښي ودرېدی او دوی په دې نه پوهېدل چې دغه ابليس دئ ځکه چې ده شکل بدل کړيووبيا شيطان په زوره چغي اوبغاري کړي دې خبيث اول هغه څوک دئ چې نوحه اوچغاري يې کړيدي اوپه دروغويې ژړلي دي بيادييعقوب عليه السلام ځامنوچي کله يې يوسف عليه السلام وڅاه ته وغورځاوه اوپلارته راغلو نوپه درواغويې وپلارته وژړل لکه چې الله جل جلاله فرمايي(وجاءواباهم عشاء يبيكون)اوهم له دغه ملعون ابليس څخه ونبځوته چې پرمرده باندي حرامه نوحه اوچغه کوي اوپه نادرډول يې ځني نارينه هم کوي په ميراث پاته ده ،بهرحال آدم عليه السلام اوحوارضي الله تعالي عنها

ورته وويل چي ولي ژاړې ده ملعون ورته وويل چي ستاسي پر حال باندي ژاړم ځكه چي تاسي به يووخت مړه سئ. اودغه نعمتونه به درڅخه پاته سي، نودوی په دې خبر ډېر پرېښانه سول اوورته وې ويل چي يوه چاره راوښيه نوده ورته وويل ايازه وتاسوته داسي درخته درونښيم چي له هغې څخه كه تاسي خورك وكړئ نوبه هميشه په جنت كښي پاته ياست لكه چي په يوه مبارك آيت كښي راغلي دي (هل ادلكم علي شجرة الخلد وملك لا يبلي) اوهم يې ورته وويل چي له دغي درختي څخه چي الله جل جلاله تاسي منع كړي ياست په دې وجه كه تاسي خورك ورڅخه وكړئ نوبيا به تاسي دواړه ملكي وگرځئ اويا به له همېشه اوسېدونكو څخه په دې جنت كښي سئ، لكه چي الله جل جلاله فرمايلي دي (مانها كماربكماعن هذه الشجرة الا ان تكونا ملكين او تكونا من الخالدين) اوقسم يې ورته وكړ چي زه ستاسي لپاره له خيرخواهانويم، لكه چي الله جل جلاله فرمايلي دي (وقاسمهماني لكما لمن الناصحين) بغوي، بياضوي، مع بعض توضيح،

(فاخرجهما)

پوسه چي نسبت د❖❖اخرج❖❖ وشيطان ته مجازعقلي دئ ځكه چي دي سبب داخراج ددوی دواړو وگرځيډي اوحقيقي فاعل داخراج الله جل جلاله دئ،

(مما كانافيه)

پوسه چي د❖❖ما❖❖ په كلمه كښي درې احتماله دي، اول داچي مرادورڅخه طاعت سي يعني وايستل شيطان دوی دواړه له هغه طاعت او فرمانبردارۍ څخه دالله پاك چي دوی دواړه په هغه كښي وو، دوهم داچي مرادورڅخه نعمت دجنت سي، او دريم داچي مرادورڅخه لوړوالی دمرتې سي،

(قلنا اهبطوا)

دغه صيغه دجمع صيغه ده سره له دې چي مخاطب دوه شخصه وو چي آدم عليه السلام اوحواءرضي الله تعالي عنها وه نوجواب په دوه ډوله ورکړکيږي اول په دې ډول چي څرنگه چي دوی دوه دتول بشراصل دي نوځكه خطاب دجمع په صيغه ورته سويډئ داتسليمي جواب دی، دوهم په دې ډول چي خطاب يوازي ودوی دووته ندی بلکي شيطان په دې خطاب كي ورسره داخل دی ځكه دي هم په دغه وخت كښي دوسوسي اچولولپاره هلته وو، بياضوي بالحاصل،

(بعضكم لبعض عدو)

دلته داسوال كېږي چي داخو جمله اسميه حالیه ده اوپه واوسره نه ده مصدره سره له دې چي اكتفاءپه ضميرسره په جمله اسميه حالیه كښي ضعيفه ده اودقرآن كريم له معجزنظم سره لياقت نلري، قاضي بياضوي ددې سوال جواب په دې ښكل ورکړيډي چي كه ددغه قسم جملې اسميې تاويل په مفرد سره كيدلای سواي نوبيااكتفاءپه

ضمير ضعيفه نه ده دلته يې تاويل په مفرد سره كيدلاي سي چي دمتعادين لفظ دى، اوځني په دې ډول جواب وركوي چي دغه حال حال دائمه ده په دائمه حال كښي واومنع دى. خو تحقيقي خبر داده چي جمله اسميه حالیه په درې ډوله ده اول داچي سببيه دذوالحال وي لكه جاء زيدا بوه قائم په دې قسم كښي واو او ضمير دواړه لازم دي مگر نادر لكه كلمته فوه الي في دوهم دا چي له ذوالحال څخه اجنبیه وي لكه قدم عمرو وبشر قام اليه په دې قسم كښي واو لازم دى خو دغه واو نائب له ضمير څخه هم دى. او كله دواړه سره جمع سي لكه په مذكور مثال كښي اوبي له دواړو هم راځي دريم دا چي دغه جمله صفت دذوالحال وي لكه په دې قول كښي توليتم وانتم معرضون په دې كښي دواړي وجي په اطراد سره روا دي په مذكور قول دآيت كښي كه خطاب آدم او حواء او اولادې د دوى ته سي او يا ودوى دوو اوابليس ته سي نوله دغه اخيري قسم څخه گرځي نوسوال نه واردېږي (ومتاع) دمتاع لفظ په اصل كښي دښپانه وڅوري ته ويل كيږي دلته ياپه معني دمصدر دى. چي تمتع يعني نفع اخيستل دي اويا په معني دسامان دنفعي اخيستلو دى. او له حين څخه يا وخت دمرگ يا دقيامت ورځ مراده ده.

دبقری دسورت د(۳۷) اوه دیرشم آیت لفظي ترجمه او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم :

لفظي ترجمه :

(ف) بیا (تَلَقَّى) زده کړې (آدم) آدم (مِنْ) له (رَبِّ) رب څخه (هِ) دده (کَلِمَاتِ) یو څو کليمې (فَ) نو (تَابَ) رجوع وکړه ده يعني الله په رحمت او په قبول دتوبې سره (عَلَيَّ) پر (هِ) ده يعني پر آدم عليه السلام باندې (اِنْ) بېشکه (هِ) دى. يعني الله پاک (هُوَ) خاص دى (التَّوَابُ) ښه توبه قبلوونکى دى ، يا ډیر توبه قبلوونکى دى (الرَّحِيمُ) ښه مهرباني کوونکى دى. 37)

پوسه چي کله چي آدم عليه السلام دالله جل جلاله له لوري دا عتابي حکم واوریدى چي، اهبطوا، يعني کښته سى له جنته نو پداسي حال کښي چي ډېر پرېشانه وو اوسخت پښېمانه اوله افسوس څخه ډک وو په ژړا سو او په همدغه حال کښي الله جل جلاله د داسي کلمو الهام ورته وکړ چي مضمون يې توبه او بڅښنه غوښتل وو مکمل تفصيل به په علمي خبرو کښي راسي خو مشهور اوله قرآنه سره موافق قول دادى چي دغه کليمې هغه وې چي بل ځاى په قرآن کريم کښي الله جل جلاله ذکر کړئ دي چي (ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين) يعني اى ربه موږ ظلم وکړ پر نفسو ، ځانو ځموږ او کچيري نه وکړې ته بڅښه موږ لره اونه وکړې رحم پرموږ نو خامخابه سوموږ له زيان والاوو څخه په هرباب کښي هم دغه روايت له حسن بصري رحمه الله تعالى اوله ځينو نورو علماوو څخه راغلى دى. بهر حال آدم عليه السلام دتوبې يو څو کليمې له خپل رب څخه زده کړې او هغه يې ويلې نوبيا الله پاک پرده باندې دتوبې په قبلولو سره رجوع وکړه د ده توبه يې قبوله کړه ځکه په دې کښي شک نسته چي الله جل جلاله ښه توفيق ورکوونکى دتوبې ده يا ښه توبه قبلوونکى دى و بنده ته توفيق دتوبې هم دى ورکوي اوتوبه يې هم قبلوي او ډېر رحم کوونکى دى چي سره له قبلولو دتوبې نور احسان هم دتوبه گار سره کوي .

تفصيل او علمي خبري :

پوسه چي دآدم اود کلمات په لفظونو کښي دوه قرائته راغلي دي اول په رفع دآدم او په نصب دکلمات سره بڼا پر دغه قرائت باندې بيضاوي دتلقي معني په استقبال سره کړېده پدې ډول چي بيا استقبال وکړ آدم په زده کولو او قبلولو او علمي کولوسره ديو څو کلمو او په بل قرائت کښي عکس د دې دى نوبيا معني دايت په دې ډول ده چي بيا استقبال وکړ دآدم يو څو کلمو يعني ورته راغلي له ربه د ده څخه .

دآدم عليه السلام توبه څه وخت قبوله سوه ؟

په اصلي حقيقت خو الله جل جلاله عالم دئ خوپه تفسيرقرطبي کښي راغلي دي چي اول آدم عليه السلام والله ته توبه وکښه يعني اوتوبه يې قبوله سوه بياومزکي ته کښه سو اوپه روح البيان اوتفسير مظهري کښي يوروايت له ابن عباس رضي الله عنه څخه ذکردي چي آدم اوحواء دوه سوه کاله وژړل اونه يې خورک کړيدي اونه يې چښل کړيدي اويوسل او څلوېښت کاله وحواء ته نه دي ور نژدې سوي له دې څخه داسي معلومېږي چي دآدم عليه السلام د توبې کښل په مزکه کښي هم دوام درلودی اوقبلېدل يې په مزکه کښي وسول، له يونس بن حباب اوله علقمه بن مرثد څخه روايت دي چي که د ټولو مزکني مخلوقاتوښکي راټولي سي بيا به هم دداود عليه السلام ښکي پرېږي سي اوکه دغه ټولي بياسره يوځای سي نو دآدم عليه السلام ښکي به پر ډيري سي پوسه چي په ډيرو کتابو کښي داسي هم راغلي دي چي آدم عليه السلام حضرت محمد صلي الله عليه وسلم والله ته شفيع کړ نوپه دې وجه الله د ده توبه قبوله کړه، او بيضاوي دقيق په حواله ذکرکړيدي چي بيهقي يې اخراج کړي دي چي هغه کلمې چي وادم ته يې الهام وسو دغه وي : سبحانک اللهم وبحمدک وتبارک اسمک وتعالی جدک ولااله الا انت ظلمت نفسي فاغفر لي انه لا يغفر الذنوب الا انت .

يعني پاكي ده تالره اي خدايه اوتلبس کوم يعني پيوستون کوم له ثنا ستاسره اوډېر برکتناک دي نوم ستا اوډېر لوړ دي شان ستا اونسته هيڅ لايق دعبادت موجود مگرته ، ظلم وکړ ما پر ځان خپل نوبخښه وکړه مالره ؛ ځکه نه سي بخښلای گناهونه هيڅوک ماسوي له تاڅخه.

د بقرې د سورت د (۳۸) آيت لفظي ترجمه اوعلمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم : ۲۱ برخه

لفظي ترجمه :

(قُلْ) و ويل (نَا) موريعني وادم او وحواء ته (اهْبِطُوا) کښته سي (مِنْ) له (هَآ) جنت څخه، يعني ومزکي ته (جَمِيعًا) ټول ،يعني په داسي حال کښي چي ټول ياست او يوه پاته نه سي (فَ) نو(إِمَّا) کچيري (يَأْتِيَنَّ) راغي خامخا (كُم) وتاسي ته (مِنْ) له ما څخه يعني له طرفه ځما څخه (هُدًى) هدايت ،يعني لارښو ونه په واسطه درسول اوکتاب ځما (فَ) نو(مَنْ) هغه څوک (تَبَعَ) چي پيره وي وکړي (هُدًى) دهدايت (يَ) ځما (فَ) نوبه (لَا) نه وي (خَوْفٌ) وېره (عَلَيَّ) پر (هُمْ) دوي باندي ، يعني پر دوي باندي به دقيامت په ورځ کښي هيڅ قسم وېره نه وي (وَأَوَّلًا) اوله به (هُمْ) دوي (يَخْزَنُونَ) (38) غمجن کيږي .

يعني وروسته له دې چي يووار خومو له مخه وادم عليه السلام اودده وملگريوته چي په دغه ساعت کښي په جنت کښي ول چي حواء رضي الله تعالي عنها اوابليس ملعون ؤ حکم وکړ چي له جنت څخه ومځکي ته کښته سي ، دوهم

خُل مو بيا دتاكيد لپاره هغه حكم ورته مكرركړ ، خو په اول خُل مو دوى په دې وپوهه ول چي په زمكه كښي به ستاسي ژوندپه دې ډول وي چي ځني ستاسي به دځينو نورو دښمنان وي، او په دوهم وار مو په دې پوه كړل چي په ځمكه كښي به ستاسي ژوندپه دې ډول وي چي ځما له طرفه به دځنو كارو په كولو اودځنو كاروپه نه كولو مكلف گرځي، ځما له خوا به هدايت، شرعي احكام ، دپيغمبرانو او كتابو په ذريعه درځي ، نو كه هرچاپه تاسي كښي ځما داحكاموتابعداري وكړه په منلو او په عمل كولو سره نوبيا چي كله دقيامت ورځ سي اودوى دوباره راژوندي سي نوبه دوى ته هيڅ وېره له عذاب څخه او له ضائع كېدودعملو نه وي ، اونه به په دې غمجن كيږي چي ددنيا ژوندې له لاسه ووتئ اويانې په دنيا كښي عبث عمر تېر كړ ؛ ځكه خوعبث عمر ئې نه دئ تېر كړئ اونه به په دې غمجن كېږي چي بېرته راژوندي سول -

تفصيل اوعلمي خبري :

پوسه ! چي كه ددوو جملو په منځ كښي كامل اتصال ؤ نو هم يوه پر هغه بله نسي عطف كيدائ او كه ئي ترمنځ كامل انقطاع ؤ نوهم يوه پر هغه بله نسي عطف كېدلای ؛ ځكه چي دمعطوف اودمعطوف عليه تر منځ به نه كمال اتصال وي اونه به كمال انقطاع وي ، دلته د ﴿قلنا اهبطوا، الخ﴾ جمله يا تاكيد دى دلته مخه جملې نو ددوى دوو ترمنځ كمال اتصال موجود دى نوځكه حرف عطف نه دى ورسره راغلئ ، او يا مقصود ور څخه دادى چي كښته كېدل ددوى لپاره دمكلف كېدودي ، او اول امر په دې باندي دلالت كوي چي كښته كېدل ددوى به وداسي حال ته وي چي هغه به ددوى ترمنځ دعداوت حال وي اووځمكي ته چي ورسې نوهلته به هم دهمېش دپاره نه وي نوپر دغه تقدير ددغودوو جملو ترمنځ په دې وجه چي مقصودونه ئې سره جلادي كمال انقطاع راغله نوبيا هم دعطف مانع موجودسو .

پوسه ! چي په اوله جمله كښي امر تكويني دى او په دوهمه كښي تكليفي دى، اوځنو علماوو ويلي چي اول امر لپاره دراوتلو ددوى ووله جنت څخه واول اسمان ته اودوهم امر لپاره دراكښته كېدو ددوى ووله اول اسمان څخه چي سماء دنيا ورته ويل كيږي وځمكي ته، خودغه قول له دوو وجهو ضعيف بلل سوي دى : اول له دې وجي چي له اهباط څخه په دواړو ځايو كښي اهباط وځمكي ته مراد دى ځكه هبوط ونزول الى الارض ته ويل كيږي ، لكه صاحب دكشاف چي ذكر كړيدي، دوهم له دې وجهي چي ددغو ځينو په قول به خامخا ضمير دمنها په دوهم امر كښي واسمان ته راجع وي سره له دې چي داسمان ذكر مخكي نه دى راغلئ بلكي دجنت ذكر راغلئ دى .

(جميعاً)

دجميعالفظ ، په لفظ كښي دماقبل لپاره حال وي او په معني كښي تاكيدوي دماقبل نوبه دې سبب مقتضي داجتماع په يوه زمانه كښي ندئ لكه په دې قول كښي ﴿جاءوا جميعاً﴾ په خلاف ددې قول ﴿جاءوا معاً﴾ -

(فمن تبع :)

پوسه چي داشرطيه جمله جزاد ﴿فاما ياتينكم الخ﴾ ده اوپه دغه فعل مضارع پسي نون تاكيديه ثقيله حكه پيوسته سويدئ چي يوله هغوځايوڅخه چي په مضارع پسي په هغوځايوكنبي دتاكيدنون پيوسته كيږي دادئ چي مضارع له داسي ان شرطيه څخه وروسته راغلې وي چي دهغه تاكيدپه ماسره سوئ وي ، لكه دلته، حكه ﴿فاما﴾ په اصل كنبني ﴿فان ما﴾ ده .

پوسه ! چي سره له دې چي دهدايت راتلل خوپه علم دالله جل جلاله كنبني يقيني وو سره له دې ئې په ان شرطيه سره مصدر كړئ دئ كوم چي پرمحتمل اومشكوك كلام باندي داخليږي ، په دې وجه چي نظر و بندگانو ته اودارنگه په خپل حد ذات كنبني ئې راتلل محتمل ؤ .

پوسه چي د ﴿هداي﴾ لفظ اسم ظاهر په ځاى كنبني دضمير راغلئ دئ حكه چي د،،هدي” لفظ مخكښي ذكر سوئ دئ ، اووضع دظاهر پرځاى دضميرنكته غواړي ، نونكته دلته داده چي له اول هدي څخه هدايت درسولانواوكتابوپه واسطه مراد دئ ،اوله دوهم څخه عام مراد دئ كه درسولانو اوكتابوپه واسطه وي اوكه دعقل په واسطه وي .

(بيضاوي مع زيادة من حواشيه وغيره.)

د بقرې د سورت د (۳۹) مبارک آيت لفظي ترجمه او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم -

لفظي ترجمه:

(وَ) او (الَّذِينَ) هغه کسان (كَفَرُوا) چې کافران سوي دي (وَ) او (كَذَّبُوا) نسبت د دروغوئي کړي دي. يعني دروغ يې بللي دي (بِ) و (آيَاتِ) اياتوته (نَا) زموږ (أُولَئِكَ) هغه خلگ به (أَصْحَابُ) خاوندان (النَّارِ) داور وي ،، يعني د قيامت په ورځ (هُمْ) دوی به (فِي) په (هَا) ده کښي يعني په اور کښي (خَالِدُونَ) (۳۹) همېشه اوسېدونکي وي -

يعني ځمادهدايت له درتگ څخه وروسته که چا ځمادهدايت تابعداري وکړه نو دهغه حال خوله مخه ذکر سواو بالمقابل هغه کسان په تاسي کښي چي په ځمابه اياتو په زړو کښي کافران سي، ځمادهدايت تابعداري ونکړي ورڅخه منکرسي او په خولو سره د درغو نسبت ورته وکوي نو دهغو حال به بيا د قيامت په ورځ کښي داوي چي د دوږخ خاوندان به وي په دې معني چي په دوږخ کښي به وي او همېشه به پکښي اوسي -

تفصيل او علمي خبري:

پوسه چي ځمور عقیده دنيانو په شان کښي داده چي دوی له گناوو څخه معصوم او پاک دي يوه مبتدعه گمراه ډله چي حشويه ورته ويل کيږي دا عقیده لري چي انبياء عليهم السلام له گناوو څخه پاک نه دي دوی اول د حضرت آدم عليه السلام په قصه دليل نيسي دوی وايي چي حضرت آدم عليه السلام نبي وو اوسره له دې يې گنا کړېده نومعلومه سوه چي انبياء معصوم نه دي پاته سوه دا خبره چي آدم عليه السلام په څه سبب دوی گنا کوونکی بو لي د دې دپاره دوی څو وجهي وړاندي کوي : اوله وجه داده چي الله جل جلاله چي دوی د کومي درختي له خوړلو منع کړی وو ده له هغې درختي څخه خورک وکړ - دوهمه وجه داده چي الله جل جلاله و آدم عليه السلام ته فرمائي دي چي که تاسي له دغه درختي خورک وکړ نو به تاسي دواړه له ظالمانو سی نوظالم خو دگنا په سبب يوڅوک گرځي -

دریم دليل يې دادی چي الله جل جلاله وده ته دعصيان اود غوايت نسبت کړيدی لکه چي الله پاک فرمايلي دي فعصي آدم ربه فغوي -

اوڅلرم دليل يې دادی چي الله پاک و آدم ته توبه ورزده کړه او توبه خوله گنا څخه کيږي -

پنځم دليل يې دادی چي آدم عليه السلام پخپله و ويل چي که ته ای ربه مغفرت راته ونکړي اورحم پرموږ ونکړي نوموږ به له خاسرينو سو او خاسر خو په سبب دگنا سپړی گرځي ، -

شپږم دليل يې دادی چي که آدم عليه السلام گنا نه وای کړې نوهغه قصې به پر ده باندي نه راتللای کومي چي پر راغلې -

پوسه چي زموږ علما ءآدم عليه السلام په دغه کارکښي مختلف تاويلونه کوي:

اول دا چي دغه نهې تنزيهي وه تحريمي نه وه -

دوهم داچي آدم عليه السلام په اجتهاد کښي خطاسو يا په دې ډول چي نهې تحريمي وه ده دتنزيهي خيال باندي وکړ ياپه دې ډول چي نهې له جنسه د درختي وه اود ده خيال راغی چي دغه منعه د دغه جنس له يوې معلومي درختي څخه ده اويا په دې ډول چي شيطان چي کله قسم ورته وکړنو د ده په فکر کښي داورغلل چي صادق دی ځکه په خدای په دروغو قسم څوک نه کوي اوپه دغه وخت کښي ئې له الهي منعي څخه ذهول راغی -

دریم داچي د ده الهي منعه هېر سوه دهېري په حال کښي يې خورک وکړ پاته سوه دحشويه وو دليلونه نوځموږ علما وو مفسرينو لکه قاضي بيضاوي دهغوئ په زړه پوري جوابونه کړيدي دلته يې بيان ډېر طوالت ته ماضي کيږي -

والسلام ومن الله التوفيق

دبقرې دسورت د(۴۰)آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم -

لفظي ترجمه :

(يَا اَيُّهَا بَنِي اَوَّلَادِهِ اِسْرَائِيلَ) ديعقوب (اذْكُرُوا) درپيادکړئ (نِعْمَتِي) نعمت ځمايعني انعام او احسان ځما (الَّتِي) هغه (اَنْعَمْتُ) چي کړي دی (تُ) ما (عَلَيَّ) پر (کُم) تاسي باندي يعني اي بني اسرائيلوما چي کوم نعمتونه وتاسي ته درکړيدي هغه په دې ډول درپيادکړی چي شکرئ اداکړی په منلو سره درسول او کتاب زما چي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم اوقرآن پاک دی (وَ) او (اَوْفُوا) وفاوکړئ (بِ) په (عَهْدِي) عهد، وعده زما، يعني اواي بني اسرائيلو په هغه وعده او تړون چي تاسي له ما سراسره له پخوالادتورات دمنلو په ضمن کښي راسره کړئ دی، وفاوکړئ (اَوْفِ) نوبه وفاوکړم زه (بِعَهْدِي) په تړون يا وعده (کُمْ) ستاسي يعني که تاسي په خپله وعده او تړون وفاوکړی نوبيا به زه په هغه وعده او تړون له تاسي سره وفاوکړم کوم چي ماله تاسي سره ستاسي دوعده پالنې په صورت کښي کړیدی (وَ) او (اِيَّايَ) خاص له ما څخه

(ف) نو(ارْهَبُوا) و وېرېږئ. (ن) (40) له ماڅخه -

بني اسرائيلو څه قِسَم تړون او وعده له الله جل جلاله سره کړې وه چې په ذکر سوي آيت کښي الله جل جلاله ودوئ ته امر کړيدى چې تاسي په هغه تړون او وعده او عهد چې له ماسره موکړيدى وفا وکړئ؟ او دارنگه الله پاک بيا څه قِسَم تړون او عهد له دوئ سره کړى وو چې فرمايلي يې دي چې نوزه به په هغه خپل عهد او وعده وفا وکړم چې له تاسي سره مي کړېده؟

داول سوال جواب دادى چې له بني اسرائيلو څخه الله پاک داعهد او وعده اخيستې وه چې که اخيري نبي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم هر وخت پيدا او مبعوث سو نو تاسي به د ده تابعداري کوئ. اود دوهم سوال جواب د ادى چې الله پاک بيا په مقابل کښي له دوئ سره دا عهد او وعده کړې وه چې په دې شرط که تاسي داخيري نبي(صلي الله عليه وسلم) متابعت وکړنوزه به بيا دوه اجره و تاسي ته درکړم يعنې يواجر به په سبب د متابعت ددين د حضرت موسي عليه السلام درکړم اودوهم اجر په سبب د متابعت ددين دامام الانبياء محمد صلي الله عليه وسلم درکړم -

پوسه چې په دغه آيت کي څلور قسمه تعليم الله جل جلاله و بندگانوته کړيدي ، اول داتعليم دئ چې بندگان ضرور بايد دخداى پاک په نعمتو کښي کوم چې ودوى ته يې ورکړيدي فکر کوي اودهغوشکر اداکوي اود خداى پاک د احساناتو مننه او قدردانى کوي اودوهم داتعليم دئ چې بندگان بايد په خپلو عهدواو وعدو وفا کونکي وي اودريم داتعليم دئ چې دبندگان ونېک عمل دالله جل جلاله په دربار کښي نه ضائع کيږي بلکي الله جل جلاله دهغه نېکه جزا په آخرت کښي ورکوي او څلورم داتعليم دى چې بندگان ضرور بايد تنها او يوازي له الله جل جلاله څخه په وېره کښي وي نه له بل چاڅخه -

تفصيل او علمي خبري :

(بني)

پوسه چې لفظ دبني جمع دابن ده نون ئې په سبب داضافت غورځېدلئ دى. اولفظ دابن له بناڅخه مأخوذ دى چې وښوولود يوشى ته پر بل شي باندي ويل کيږي، وځوى ته ځکه ابن ويل کيږي چې دئ مېني دپلاردى په همدې سبب يوڅوک چې يوشي جوړ کړي نو دابن يادېنت په لفظ سره وصانع ته منسوب گرځي او يوه خبره چې څوک په فکر سره معلومه کړي نوودغې خبري ته بنت فکرويل کيږي -

(اسرائيل)

اوداسرائيل لفظ په اصل کښي عبراني لفظ دئ لقبى نوم ديعقوب عليه السلام دئ معني يې عبدالله ياصفوة الله دى. ځکه اسراء په معني دعبداو ياد صفوت دئ او ايل په معني دالله (جل جلاله) دئ ، -

(اذکروا)

د الفظ له ذکر څخه مشتق دی ذکر په ضمه سره د ذال یادول د شي دي په زړه سره او په کسره د ذال یادول د شي دي په ژبه سره،

(نعمتي)

دنعمتي لفظ دمفرد لفظ دی. وضمېر دمتکلم ته مضاف دی خودلته معني دجمع ورڅخه مرادده ،

(بعهدي)

لفظ دعهده په دواړوځايو کښي ومفعول ته مضاف دی ،

(ايای)

دايای لفظ ما اضمرعامله علي شريطة التفسير دی ،

(فارهبون)

دفاکلمه په فارهبون کښي جزائيه ده اصل دکلا په دې ډول دی،،ان کنتم راهبين فايای فارهبون ” اورهبه وداسي ويري ته ويل کيږي چي تحرزله يوشي څخه ورسره وي، مظهري مع زياده تفصيل واختصار.

پوسه چي کله چي الله جل جلاله په تېرآيت کښي وبني اسرائيلوته امر په شکر او ذکر دنعمتودخدای. جل جلاله اوپه وفاکولوسره دعهده اووعدې اوپه وېره خاص له الله پاک څخه وکړ نوپه راتلونکي آيت کښي يې دوی په داسي شي امرکړل چي دهغه په عملي کولوسره هغه درې سره امرونه پرځای کيږي اوپه نه عملي کولوسره دهغودريوسره امرومخالفت راځي گويابني اسرائيلووويل چي الله جل جلاله ستادنعمتو ذکر اوپه خپل عهدسره وفا اوخاص له تاڅخه وېره په څه ډول وکړو نوالله پاک په جواب کښي راتلونکي آيت ورته وفرمايو.

والسلام ومن الله التوفيق -

دبقرې دسورت د ۴۱ آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم ، :

وَأَمِنُوا بِمَا أُنزِلَتْ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ (41)

لفظي ترجمه :

(و) او (آمنوا) ايمان راوړئ، يعني اي بني اسرائيلو (بما) په هغه، يعني په هغه كتاب (أُنزِلَتْ) چې نازل كړيدى. (ما،) يعني چې نازل كړيدى. ماهغه كتاب پر حضرت محمد صلي الله عليه وسلم باندې چې قرآن شريف دى (مُصَدِّقًا) چې تصديق كونكى دى. دى، يعني هغه كتاب چې قرآن پاڪ دى. يعني په داسې حال كېني مانازل كړيدى چې تصديق كونكى دى (لما) دهغه، يعني دهغه كتابو (مَع) چې سره (كُم) له تاسې دي، يعني چې هغه كتابونه له تاسې سره دي چې تورات اوداسې نور الهي كتابونه دي (و) او (لا) مه (تَكُونُوا) كېرى تاسې (أَوَّلَ) اول (كَافِرٍ) د كفر كونكي (بِهِ) په ده، يعني داسې مه كېرى چې په دغه قرآن تر ټولو اول كافران تاسې سى (و) او (لا) مه (تَشْتَرُوا) اخلى تاسې (بِ) په بدل كېني (آيَاتِي) داياتوځما، يعني په بدل كېني دايمان راوړلو په اياتوځما چې دقرآن پاڪ اياتونه دي (ثَمَنًا) عوض (قَلِيلًا) لږ، يعني په دې وجه له ايمان راوړلوڅخه په قرآن باندې مخ مه گرځوى چې كه موږ ايمان راوړو نوبيا به هغه مالي كومكونه چې عوام اومشيران د بني اسرائيلوې راسره كوي اوهغه احترام چې دوى يې ځمورسره كوي اوهغه مرتبې اومقامات چې اوس يې موږ لرو ځمورله لاسوڅخه ټول خارج سى (و) او (إِيَّايَ) خاص له ماڅخه (فَ) نو (اتَّقُوا) وويرېرى (نِ) (41) له ماڅخه -

تفصيل او علمي خبري :

دغه مبارك آيت پنځه برخې دي. اوله برخه ئې دغه قول دى چې ﴿وَأَمِنُوا بِمَا أُنزِلَتْ﴾ په دغه قول كېني الله جل جلاله ټول بني اسرائيل په دې سره امر كړي دي چې په قرآنكريم ايمان راوړئ. اودغه ايمان راوړل به ذكر اوشكر د نعتوهم سى او وفاپه وعده او عهد به هم سى او خاص له الله جل جلاله څخه به وېرېدل هم سى كوم چې په مخكېني آيت كېني ئې ذكر سويدي -

دوهمه برخه ئې دغه قول دى چې ﴿مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ﴾ يعني چې تصديق كونكى دى دغه قرآن پاڪ دهغو الهي كتابو چې هغه له تاسې بني اسرائيلو سره دي چې تورات وغيره دي -

دلته ددو خبرو په تفصيل سرخلاصول ضرور دى اول دا خبر چي دقرآن كريم دتصديق هغوكتابولره چي له بني اسرائيلوسره وو مطلب څه دى. سره له دې چي بيخي ډېر حكمونه دقرآن كريم له تېرو اسماني كتابوسره مخالفت لري -

دوهم دا خبر چي دغه قول الله پاك دڅه مقصد دپاره ويلئ دى، داولي خبري تفصيل دادى چي قرآن كريم له دوولارو دتېروكتابتصديق كونكى دى اول له دې لاري چي په تېروكتابتوكښي ددې ذكرسوى وو چي اخيري نبي به راځي او پرده باندي به قرآن پاك نازلېږي نوكله چي قرآن مجيد نازل سونو دتېروكتابتورښتياوالى ښكاره سو دوهم له دې لاري چي تېروكتابتوچي په كوموشيانوايمان راوړل ضروري بللى وو، قرآن كريم هم په هغه ډول دايماني شيانوبيان كړيدئ او كوم مخالفت چي ورسره لري هغه صرف په عملي شيانوكښي دى. لكه لمونځ روژه وغيره -

دلته يوه دريمه لارهم سته هغه داچي قرآن كريم دتېروكتابتو په دې معني هم تصديق كونكى دى چي قرآن پاك وځلگوته داهدائيت هم كوي چي مخكني كتابونه لكه تورات انجيل زبور حق كتابونه دي اوحق وواو دخداى پاك له طرفه نازل سويدي البته دقرآن كريم په نازلېدوسره منسوخ وگرځېدل -

او ددوهمي خبري تفصيل دادى چي يوخوپه تورات كښي دقرآن پاك په شان كښي د تصديق كونكي يعني د مصدق صفت فرمايل سوي وو، او بل دالهي كتاب يوه غټه علامه داوه چي دې به دله مخه الهي كتاب موافق اوتصديق كونكى وو، په هغومعناووچي ذكرسوې - دريمه برخه يې دا قول دى چي ﴿ولا تكونوا اول كافره﴾ په دې قول كښي الله جل جلاله بني اسرائيل ودې لوري ته متوجه كړيدي چي مناسب له حال ستاسي سره خودادى چي ترټولو اول مومنان سى. په قرآن كريم ځكه تاسي د مشركانو د عربوپه شان ناخبره نه ياست بلكي د علم اود اسماني كتابو خاوندان ياست اود دغه نبي حضرت محمد صلي الله عليه واله واصحابه وسلم اود قرآن كريم له حال څخه له پخوا لا خبرواست نوكه ددې پرځاى تاسي اول كافران په دغه قرآن پاك سئ نوبه داډېره بدمرغه واقع وي -

دلته يوسوال پيدا كېږي په دې ډول چي اول كافران خوپه دغه قرآن دمكې مكرمې مشركان گرځېدلي وو ځكه يهود دقرآن اود حضرت محمد مصطفي (صلي الله تعالي عليه وسلم) له وجود څخه خبرلانه وه چي مشركان دمكې مكرمې ئې په دښمني اخته سوي وو نوكه بني اسرائيل په هروقت كښي په قرآن پاك كافران سويواى اول كافران نه بلل كېدل نوڅنگه الله جل جلاله فرمايلي دي چي ﴿ولا تكونوا الخ﴾؟

جواب ددې دادى چي مراد دادى چي له جملې داهل كتابو څخه تاسي اول كافران مه جوړېږئ، اود دې نور جوابونه هم سته چي په تفاسيرو كښي مذكور دي -

څلورمه برخه ئې دغه قول دى چي ﴿ولا تشترؤ الخ﴾ په دې برخه كښي الله جل جلاله د بني اسرائيلووعلماووته هدايت فرمايلئ دى. د بني اسرائيلو علماووله وجهي ددې چي كه ايمان راوړي اود تورات هغه اياتونه وځلگوته ښكاره كړئ كوم چيد محمد مصطفي (صلي الله تعالي عليه وسلم) په شان كښي راغلي وو نوبيا به بني اسرائيل هغه كومكونه

له دوی څخه بندکړي کوم چي دوی به ماهواره ياسالانه ورسره کول اوهم به عزت اوقدرددوی بياپه بني اسرائيلوکښي ختم سي له ايمان راوړلوادحق له بيانولوڅخه ډډه کوله نوالله پاک دوی ته له دې کارڅخه منع وفرمايله -

اوپنځمه برخه ئې دامبارک قول دی چي **❖**واياي فاتقون **❖** په دې برخه کښي الله جل جلاله ددوی دایمان راوړلودیوبل مانع ودفع ته اشاره کړئې ده هغه داوو چي ښايي په دوی کښي وځنوته دایمان دراوړلودامانع موجودوو چي که موږ ايمان راوړو نودغه نوربني اسرائيل به موږمړه کړي يابه نورضرر ونه راوړسوي يعني خوف اووېره ورته مانع وه نوالله پاک ودوی ته داسي هدايت وفرمايو چي اصلي عذاب ورکونکی خوزه یم اوځماېې اذنه یوڅوک هيڅ نسي کولای که تاسي ايمان رانه وړئ نوبياخوځماله عذاب سره مخامخ کېږئ نواص له مابایدوویرېږئ نه له بل چاڅخه -

والسلام ومن الله التوفيق -

د بقرې د سورت د، ۴۲، آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم،:

(وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (42))

لفظي ترجمه :

(و) او (لا) مه (تَلْبِسُوا) پټه وئ (الْحَقَّ) حق، يعني هغه بيان چي په تورات کښي دمحمد صلي الله تعالي عليه وسلم په باره کښي الله جل جلاله درته نازل کړيدی (بِالْبَاطِلِ) په سبب دباطل، يعني په سبب دهغه غلط بيان چي تاسي ئې په تورات کښي داخله وئ (و) او تَكْتُمُوا (مه پټه وئ (الْحَقَّ) حق (و) حال دادی (أَنْتُمْ) تاسي (تَعْلَمُونَ) (42) پوهېږئ، يعني په دې چي حق پټول ځونه غټه گناه ده.

تفصيل اوعلمي خبري :

پوسه چي په يهودويعني په بني اسرائيلو کښي خاص بياپه علماووددوی کښي دوه قسه نارواخويونه موجودوو:

اول کفراوگمراهي چي په خپله گمراهان اوکافران وو،دوهم داچي دنوروخلگوپه گمراه کولوکښي ئې کوښښ کاوو اوداکوښښ يې په مختلفوشکلوکښي وو اول په دې شکل کښي چي دتورات هغه اياتونه چي دحضرت محمد صلي الله تعالي عليه وسلم په صفتوکښي نازل سوي وهغه يې وځلگوته نه بيانه ول اويابې بيانول خوترجمه اوبيان يې غلط کاوو.

اودوهم په دې شکل کښي چي دتورات په هغوځايوکښي يې لاس وهنه کوله اوله ځانه يې خبري په گډه ولې کوم چي دنبي عليه السلام بيان به پکښي راغلئ وو.

اودريم په دې شکل کښي چي وځلگوته يې داسي شېهې اوخبري ذکرکولې چي درسول الله صلي الله عليه وسلم په شان کښي يې خلگ په شک او ترددکښي اچول -

څلورم په دې شکل کښي چي له ځانه يې دموسي عليه السلام په دين پسي داخبره تړله چي په دې دين کښي داحکم سته چي دغه دين به ترقيامته پوري وي او منسوخ به نه گرځي -

اوپنځم په دې شکل کښي چي په عاموواقعاتوکښي به هم ددوی دعلماوو دايدات ووجي دمال په لالچ يې دحق خبره پټه وله -

له اولي قسم بدخوبي څخه چي کفراو گمراهي وه الله جل جلاله دوی په دې قول سره منع کړل چي وامنوا-

اوله دوهم قسم بدخويي څخه ئې په دې قول سره رامنځته کړل چې ❖ ولاتلبسوا الحق الخ❖ -

پوسه چې ددغه قول په دې ډول هم معني کيدلای سي (ولا تلبسوا) اومه گډه وی تاسي (الحق) حق، يعني هغه حق چې الله جل جلاله نازل کړيدئ (بالباطل) له هغه باطل سره چې تاسي ئې له ځانه جوړوئ پوسه چې پتول دحق سخته لويه گناه ده خاص بيا علماوو لره په يوه روايت کښي راغلي دي چې کله چې بدعتونه نوي کارونه مخالف له دين څخه په خلگو کښي ښکاره سي نو عالم لره دا پکار دي چې و خلگوته دهغوئ نارواوالی ښکاره کړي اوکه داډول ونکړي نو پر ده باندي دي دخداي اودملائکه وواو دتولو خلگو لعنت وي -

والسلام ومن الله التوفيق.

د بقرې د سورت د (۴۳) آيت ترجمه او تفسير

تفسير فضل الرحيم:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاٰكِعِينَ (43) :

لفظي ترجمه :

(و) او (اَقِيْمُوا) سم ادا کوی. (الصَّلَاةَ) لمونځ [يعني په صحيح طريقه سره لمونځ کوی. يعني پدې ډول چې دلمانځه فرضونه ، واجب ، مستحب اوسنت کارونه ټول په لمانځه کښي پر ځاي کوی] (و) او (اَتُوا) ورکوی. (الزَّكَاةَ) زکاة (و) او (ارْکَعُوا) رکوع کوی. (مَعَ) سره (الرَّاٰكِعِينَ) له رکوع کوونکیو [يا] (وارکعوا) او لمونځ کوی. (مع الراکعین) سره له لمونځ کوونکو) 43 .

پراول ډول به مطلب داسي چي اي بني اسرائيلو ! ستاسي په پخوانۍ طريقه اوس لمونځ مه کوی. ځکه چي هغه طريقه منسوخه سوه ، د بني اسرائيلو په لمانځه کښي رکوع نه وه نو الله پاک چي ودوی. ته فرمايلي دي چي تاسي رکوع کوی. له دې څخه مطلب دادی چي اضافه لمونځ د اسلام پر طريقه کوی. له ❷ راکعين ❸ څخه مراد رسول عليه السلام او اصحاب د ده دي .

او پر دوهم ډول به مطلب داسي چي په جماعت سره لمونځ کوی .

پوه سه ! چي ترڅو پوري چي سړي ايمان نه وي راوړئ نو د ده هيڅ عبادت صحت نه لري ، نو ځکه الله (جل جلاله) اول ځل بني اسرائيل په ايمان راوړلو سره امر کړل ، وروسته يې په دغه آيت کریمه کښي په عباداتو سره امر کړيدي ، چي لمونځ ، زکات او جماعت ته حاضرېدل دي ، او په دغه آيت کښي يې ودوی. ته د دې تعليم وکړ چي تنها ايمان راوړل کافي نه دي ، بلکه نور حکمونه به هم عملي کوی .

پوه سه ! چي د جماعت لمونځ د ځينو علماؤ په نزد (لکه داؤد ظاهري) دلمانځه رکن دی يعني که لمونځ په جماعت سره نه وي نوصحت نه لري ، اود امام محمد رحمه الله تعالي په نزد لمونځ په جماعت سره فرض دی ، مگر دلمانځه رکن نه دی ، نوکه يوسړ ي بې جماعته لمونځ وکړي نو لمونځ خوبه صحيح سي مگر په دې وجه چي يوفرض يې پرېښووی (چي جماعت دی) گنهگار دی ، اوداکثرو علماؤ په نزد د جماعت لمونځ داسي ټينگ سنت دی چي واجبوته نژدې دی ، په متفق عليه حديث کښي چي بخاري اومسلم يې روايت کړی دی راغلي دي چي د جماعت لمونځ پر بې جماعته لمانځه باندي په اوه ويشتو درجو سره فضيلت او بهتري لري [تفسير مظهري مع توضيح] .

دبقرې دسورت د (۴۴) آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (44 .)

لفظي ترجمه :

(ا) ايا (تَأْمُرُونَ) امر کوی تاسي (يعني اې ملايانو د بني اسرائيلو!) (النَّاسَ) خلگ (بِالْبِرِّ) په نېکۍ (و) او (تَنْسَوْنَ) هېرئ تاسي (أَنْفُسَكُمْ) ځانونه (کُمْ) ستاسي [يعني په خپله هيڅ نيکي نه کوی ، و خپلو ځانونه هيڅ توجه او حکم په نېکۍ سره نه کوی ، گوياخل ځانونه په قصد سره هيره وي] (و) حال دادئ (أَنْتُمْ) تاسي (تَتْلُونَ) تلاوت کوی (الْكِتَابَ) د کتاب ستاسي [چي تورات دئ] (ا) ايا (فَ) نو (لَا) نه (تَعْقِلُونَ) پوهېږئ تاسي [يعني په دې چي قول او عمل چي سره برابر نه وي نو دا څونه لوی جرم او بد کار دئ] (44 .)

تفصيل او علمي تحقيق :

دغه آيت د بني اسرائيلو د علماؤ په شان کښي الله جل جلاله فرمايلئ دئ ، د بني اسرائيلو علماء عموماً په دغه غضب اخته وه چي نور خلگ بې دخير پر کارو امر کول او په خپله بې نه کول ، يوه طائفه په دوی کښي بيا داسي وه چي په پټه بې وځينو خلگوته دا ويل چي دغه محمد (صلي الله عليه وسلم) حق نبي دئ ايمان باندي راوړئ ، دارنگه په اصحابو کښي بې و هغو خلگو ته چي له دوی سره بې تعلق درلو دئ ويل چي دغه نبي حق نبي دئ گوري ! چي له دغه ايمان څخه چي پرده باندي مو راوړئ دئ وانه وړئ ، پردغه خپل ايمان باندي ټينگ سئ ، ونورو ته خو بې دغه ويل مگر په خپله يې ايمان نه راوړئ او صرف دا کار يې د نجات سبب بالئ چي موږ ونوروته په نيکي او په ايمان راوړلو پر محمد (صلي الله عليه وسلم) باندي امر کوو ، نوکه موږ نيکي ونکړو او ايمان رانه وړو هم داسي يو لکه چي نيک کارونه موږ وکړو او ايمان راوړو ؛ ځکه چي «الذال علي الخير كفاعله» يعني کوم سړئ چي ونورو ته ښوونه دخير وکړي نو داسي بلل کيږي لکه چي په خپله هغه کارونه وکړي .

دغه مبارک ايت د دغو علماؤ د دغې غلطې طريقې اوباطلي مفکورې په رد کښي الله پاک نازل کړئ دئ ، له حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دئ چي رسول عليه السلام و ويل چي په شپه د اسراء (معراج) کښي پر يوه داسي قوم راغلم چي شونډان د دوی داور په غچيانو ور پرې کېدل ، ما و يل چي اې ځما وروره ! اې جبرائيله ! دغه خلگ څوک دي ؟ ده راته وويل چي دا داهل دنيا له خلگو څخه هغه خطيبان دي چي دوی به نورو خلگوته په نيکۍ سره امر کاوو او خپل ځانونه بې هېره ول .

والسلام ومن الله التوفيق .

تفسير فضل الرحيم د بقرې د سورت د، ۴۵، آيت تفسير او علمي تحقيق

لفظي ترجمه :

(و) او (اَسْتَعِينُوا) مدد وخواړې. (بِالصَّبْرِ) په صبر سره (و) او (الصَّلَاةِ) لمانځه سره (و) او (إِنَّ) بېشکه (هَذَا) ، يعني دغه لمونځ يا مدد غوښتل په صبر او لمانځه (ل) خامخا (كَبِيرَةً) ډېره درنه ده ، يعني دا ډير دروند کار دی. (إِلَّا) مگر ، يعني مگر نه دی. دروند (عَلَى) پر (الْخَاشِعِينَ) (45) وېرېدونکو، يا عاجزي کونکیو، يا خنداخستونکوله طاعت څخه د خدای جل جلاله -

تفصيل :

پوسه چي ديهودو ورئيسانوته درياست پرېښوول او وعلماووته ئې دهغه جاه او جلال چي ديهودو په منځ کښي ئې درلودی. اودهغومالي کومکوچي يهودوبه ورسره کول داسلام دمقدس دين دمنلوپه وجه پرېښوول ، اودارنگه ودغودواړو ډلوته اوعامويهودوته داسلام داحکاموپابنده کېدل اوداسلام دمنلوپه وجه چي کوم تکليفونه ددوی ومخ ته راتلل دهغوی گالل اوسربېره پردې ديهوديت دين چي له پېړيودوی عادت ورسره نيولی وو پرمخ پرېښوول ډېر مشکل اوله طاقت څخه وتلي کارونه ښکاره کېدل.

نوالله پاک ودوی. ته په دغه آيت کښي داسي طريقه ورښوولې ده چي په هغې سره دغه ټول کارونه چي ودوی. ته مشکل معلو مېدل اسانه گرځېدل چي هغه صبر او لمونځ کول دي؛ ځکه هر څوک چي له کومي سختی اومشکل سره مخامخ کېږي نوددې دپاره چي دغه سختي باندي اسانه سي اويا ورڅخه ليري سي اوخوشحالي ورباندي راسي، اوسره له دې الله پاک دقيامت په ورځ لوی اجرهم ورکړي بايددغه څوک له خدای پاک څخه کومک او مدد په صبر کولو او په لمانځه کولو سره وغواړي ځکه په صبر سره هم مشکل لري کېږي او په لمانځه کولو سره هم.

داسلام پيغمبر صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي «الصبرمفتاح الفرج» يعني صبر کلي اوچابي د خوشحالی اودلري کېدو دغم دی. مولانا رومي رحمه الله تعالي فرمايلي دي : « صبر تلخ آمد وليکن عاقبت ، ، مېوه شيرين دهد پر منفعت »

يعني صبر کول په سختي کښي خوپه ظاهره تريخ دی خوپه اخير کښي له فايدي او منفعت څخه ډکه خوږه مېوه وصبر کوونکي ته ورکوي.

دارنگه دلمانځه په باره کښي په يوه حديث کښي چي احمد اوابوداؤد اوابن جريريې روايت کړيدى. راغلي دي چي کله چي به دخداى رسول له يوه مشکل اودپرېشانۍ له کار سره مخامخ سو نو ولمانځه ته بې پناه وړله، په يوه بل روايت کښي راځي چي چټکي بې کوله ولمانځه ته.

همدارنگه په يوه بل حديث کښي چي امام تر مذي يې له عبدالله ابن ابي اوفي رضي الله عنه څخه اوپه مثل د دې ئې حاکم په مستدرک کښي روايت کړيدى، راغلي دي چي هرچاته که يو حاجت وخداي ته اويا ويو چاته له بني آدم څخه پيداسو نواودس دي وکړي بيادي دغه اودس نېک وگر ځوي يعني په صحيح طريقه سره دي اودس وکړي بيادي دوه رکعت له مونځ وکړي يعني نفلي دحاجت لمونځ بيادي خداي لره حمد و وايې بيا دي پرنبی صلي الله عليه وسلم باندي درود و وايې اوبيا دي دادعا و وايې « لا اله الا الله الحليم الكريم سبحان الله رب العرش العظيم الحمد لله رب العالمين أسئلك موجبات رحمتك وعزائم مغفرتك والغنيمة من كل بر والسلامة من كل اثم لا تدع لي ذنبا الا غفرته ولاهما الا فرجته ولا حاجة هي لك رضا الا قضيتها يا ارحم الراحمين - پوسه چي په سختۍ کښي صبر کول اودارنگه په عبادت اولمانځه سره کومک غوښتل وهرچاته نه اسانه کيږي بلکه هغه څوک دا کار کولای سي چي دخداى پاک له عبادت سره دونه تعلق لري چي خوند پر اخلي اودخداى وېره اوعاجزي اوتواضع پکښي موجوده وي -

پوسه چي ځني علماءد «بالصبر» معني په دغه آيت کښي په روژه سره کوي، اوځني بيا له «والصلوة» څخه دلته دعا اخلي، همدارنگه پوسه چي صبر په شريعت کښي درې قسمه دى. اول صبر کول پر عبادت باندي دوهم صبر کول له گناه څخه دريم صبر کول پر مصيبت باندي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library